

**АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ
ОД НАБЉУДУВАНИТЕ
СУДСКИ ПОСТАПКИ ВО 2015 г.**

**ANALIZA E TË DHËNAVE NGA
MONITORIMI I PROCEDURAVE
GJYQËSORE NË VITIN 2015**

**ANALYSIS OF THE DATA
COLLECTED FROM THE COURT
PROCEEDINGS MONITORED IN 2015**

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje

Коалиција „Сите за правично судење“ - Скопје
Мисијата на ОБСЕ во Скопје

Д-р Гордан Калајџиев,
редовен професор на Правниот факултет во Скопје

Маја Денковска,
судија на Основен суд Куманово

АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ОД НАБЉУДУВАНИТЕ СУДСКИ ПОСТАПКИ ВО 2015 г.

Д-р Гордан Калаџиџев,

редовен професор на Правниот факултет во Скопје

Маја Денковска,

судија на Основен суд Куманово

Поддржано од:

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје. Мисијата се придржува до Одлуката PC.DEC/81 на Постојаниот совет на ОБСЕ.

Скопје, декември 2015

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ:

ЕКЧП	Европска конвенција за човекови права
ЕСЧП	Европскиот суд за човекови права
ЕУ	Европска Унија
ЗКП	Закон за кривичната постапка
ЈО	Јавно обвинителство
КЗ	Кривичен законик
МВР	Министерство за внатрешни работи
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
САД	Соединетите Американски Држави

ВОВЕД

Реформата на казнено - правниот систем во на државата, која се спроведува подолг временски период, ја опфати и реформата на кривичната постапка.

Низ годините на примена на претходно важечкиот Закон за кривична постапка, во определен временски период стана јасно дека определени правила или принципи не се веќе ефикасни.

Инквизиторниот систем од континентален модел, кој се применуваше во нашата држава предвидуваше главна улога на судот, почнувајќи од истрагата, па до завршувањето на постапката и судот го носеше главниот товар на спроведување на постапката, но и на прибавување на доказите. Ваквиот систем се засноваше на уверувањето дека судот ќе може непристрасно и објективно да ја утврди вистината и да ја постигне правдата. Тоа истовремено беше и неговата најголема слабост, судирот на интересите помеѓу истражната функција на судот и заштитната функција - да ги штити граѓаните од неосновани прогони и повреда на нивните права и слободи.

Ваквиот судир на интереси во процесното казнено право, кон крајот на претходниот и почетокот на овој милениум, доведува до тренд на реформа на постапката во повеќе европски држави, во правец на напуштање на инквизиторниот модел и прифаќање на нов, посебен модел на акузаторна постапка.

Општиот европски тренд и практиката на Европскиот суд за човекови права, посебно донесените одлуки во постапките против државата, ни укажаа на потреба од модернизација на идеологија на кривичната постапка и зајакнување на човековите права во текот на постапката и запазување на начелото на фер судење.

Нашата држава, како и повеќето држави од регионот, при спроведување на реформата во процесното право, се определи за целосно напуштање на судскиот патернализам и воведување на странечка постапка, и тоа во целиот тек на постапката.

Промените кои беа донесени се најизразени во делот на претходната постапка, во која се собираат доказите и во фазата на судење каде истите се изведуваат на расправа пред судот, по пат на вкрстено испрашување.

Новиот Закон за кривична постапка кој почна да се применува на 01.12.2013 година, предвидува главна раководна улога на јавниот обвинител во претходната постапка, со улога на судот како контролор на законитоста и гарант за почитување на човековите права, кој од истражувач е променет во пасивен контролор на законитоста на постапката.

Осомничениот, односно одбраната имаат повеќе пасивна улога во овој дел на постапката и нивното активно учество е на главната расправа, каде веќе одбраната би требало да е запознаена со сите докази на обвинителството и каде има прилика да ги оспорува. Сепак на одбраната и е дадена можност и самата да прибира докази, кои начелно имаат иста вредност како и оние на обвинителството, право на ангажирање детективи и сопствени експерти - технички советници. На осомничениот кој нема доволно средства за ангажирање на бранител, дадено му е правото на бесплатната правна помош.

Проблемот со судирот на интересите кај судот, погоре наведен, во постапката е решен со странечкиот концепт на предлагањето и изведувањето на доказите (испитување на сведоците и вештаците од страна на странките, со директно и вкрстено испитување) на главната расправа, а судот е овластен само дополнително по потреба да поставува прашања и да нареди супервештачење, по службена должност или на предлог на странките, кога за тоа постојат законски услови и кога ќе оцени дека е потребно.

Јасно е дека реформата на процесното право е недовршена и новиот Закон за кривичната постапка е само прв чекор кон неа. Концептот е сосема нов и непознат за учесниците во постапката, а уште повеќе за јавноста, во главните измени. Од друга страна, самиот законски текст содржи бројни неконзистентности, како и неодговорени или недоречени прашања, што се должи меѓу останатото и на долгогодишната пракса на инквизиторен систем и не можноста однапред да се предвидат сите дилеми или проблеми на кои ќе се најде при неговата практична примена, а самиот променет модел на постапката, и покрај целата негова комплексност, започна да се применува без целосна подготвеност на институционалните рамки на казненото правосудство и во услови на вкоренетото сфаќање на учесниците во постапката за нивните улоги, со оглед на долготрајната примена на претходниот модел.

Имајќи ја во предвид важноста на новиот Закон за кривична постапка започнувајќи во март 2014 година Коалицијата „Сите за правично судење“ во партнерство и со финансиска поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје имплементираше проект преку кој беа создадени сите предуслови за отпочнувањето на мониторинг активноста на предметите кои се водат по новиот Закон за кривична постапка. Имено во 2014 година два мониторинг пристапи беа спроведени од страна на професионалните набљудувачи и од страна на нестручната јавност кои придонесоа да се изготви една интерна анализа која е компаративно користена и за потребите во овој Извештај.

Со цел да се добие проценка на состојбата во еден дел на постапката - главната расправа, во правец на одговор на некои прашања кои се поставуваа и пред отпочнувањето на примената на законот, а произлегоа и од интерната анализа од 2014 година неопходно беше да се подготви нов Извештај кој ќе биде презентирани на стручната и пошироката јавност. Овој Извештај е одговор на прашањето како практично се применува новиот ЗКП, како се однесуваат странките, какво е разбирање на начелата на законот и концептот на истиот, од страна на сите учесници во постапката, правците во кои би требало да се движат евентуалните идни измени на законскиот текст (лоцирање на проблематични и нејасни одредби, лоцирање на одредби кои се во колизија со законските начела и правилата на постапување на странките и судот), но и какво е видувањето и разбирањето на јавноста на текот на главната расправа и дали јавноста низ ваквото постапување добива чувство на остварување на правдата.

Од таа причина во Април 2015 година се започна со проектот „Зајакнување на транспарентноста и независноста на судството преку стручен и нестручен мониторинг“ како продолжение на минатогодишниот проект имплементиран од Коалицијата „Сите за правично судење“ во соработка и со финансиска поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

За потребите на проектот беа ангажирани 10 (десет) професионални набљудувачи (дипломирани правници со повеќегодишно искуство како набљудувачи) и 20 (дваесет) непрофесионални набљудувачи (при изборот на непрофесионалните набљудувачи се настојуваше да се обезбеди разновидност по основ на пол, возраст, етничка припадност и степен на образование).

При процесот на набљудување, набљудувачите користеа два однапред подготвени прашалници, првиот беше дизајниран за потребите на професионалните набљудувачи и содржи 75 прашања во кои е опфатена целата Главна Расправа, вториот беше прилагоден кон разбирањата на непрофесионалните набљудувачи за кривичната постапка и цели преку него да се соберат податоци за перцепцијата на обичната јавност за транспарентноста на судството и остварувањето на правдата.

Извештајот е изготвен врз основа на резултатите добиени од двете категории на набљудувачи и содржи податоци од тристотини и педесет (350) рочишта набљудувани од страна на професионалните набљудувачи и двесте (200) рочишта набљудувани од страна на непрофесионалните набљудувачи.

Со вкупно мониторирани петстотини и педесет (550) рочишта за кривични постапки кои се водат по новиот ЗКП овој проект претставува најголемата мониторинг активност спроведена во основните судови низ нашата држава за период од една година.

Од особена важност во Извештајот беше и да се добие увид како судот, но и странките се справуваат со големиот број на новини во Законот, кои значат сосема поинакво постапување од досегашното, сосема поинаква улога во постапката, но и како се справуваат со одредени недоречености и нејаснотии во законските одредби.

За добивање на што поцелосна слика за одвивањето на главните расправи, од набљудувачите беше побарано покрај внесување на одговори во изготвените прашалници, да дадат и свои забелешки, за сè она што сметаат дека би било од значење при изготвување на анализата, за со истата да се добие една навистина релевантна слика.

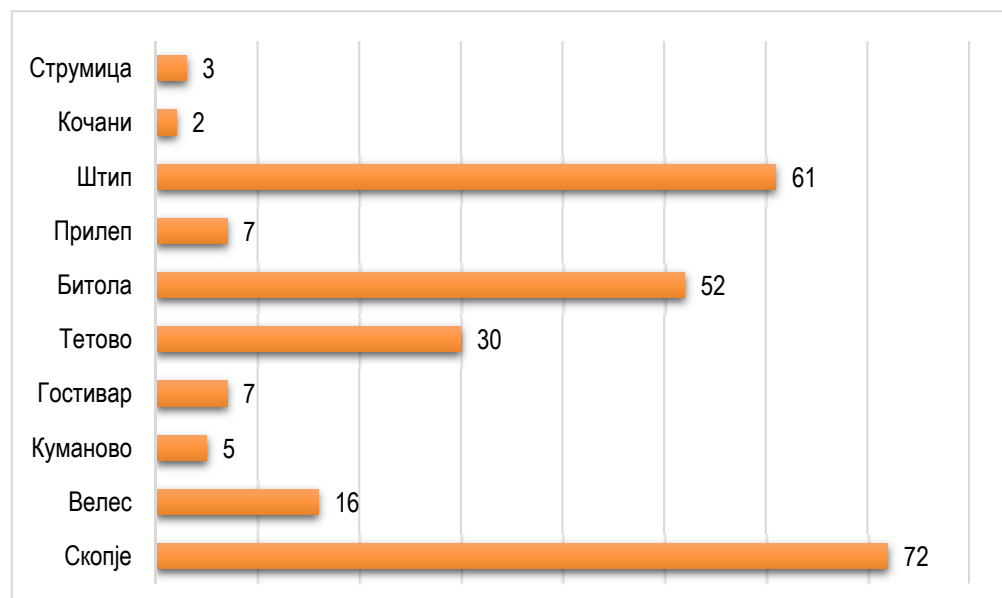
Јасно е дека една ваква анализа која опфаќа само еден дел од постапката, нема да може да даде одговор на сите битни прашања, но целта ќе биде постигната и доколку биде од помош во лоцирањето на слабостите на законските одредби, нивна погрешна имплементација и проблемите во практична примена, кои во иднина би требало да се отстранат од страна на надлежните органи.

A. ОПШТИ ПОДАТОЦИ

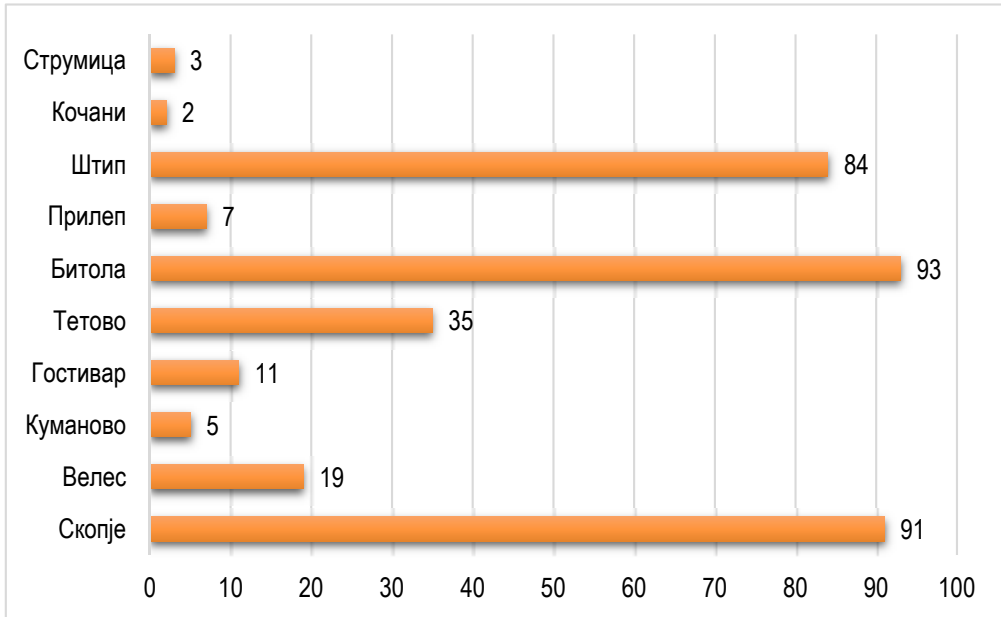
Во текот на процесот на набљудување на главната расправа, следена е главната расправа од страна на професионалните набљудувачи во 255 кривични постапки, на вкупно 350 рочишта за главна расправа, во основните судови со проширена надлежност на целата територија на државата, во подрачјата од надлежност на сите четири Апелациони судови.

Од тоа, на подрачјето на Апелационен суд Скопје, во основните судови Скопје I, Велес и Куманово, следена е постапката во 93 предмети, на подрачјето на Апелационен суд Штип, во основните судови Штип, Струмица и Кочани, во 66 предмети, на подрачјето на Апелационен суд Битола, во основните судови Битола и Прилеп, во 59 предмети и на подрачјето на Апелационен суд Гостивар, во основните судови Тетово и Гостивар, во 37 предмети.

Број на набљудувани предмети по Основни Судови

Број на набљудувани рочишта по основни судови

Од вкупниот број на рочишта за главна расправа по предметите во кои е спроведен проектот, 248 рочишта се одржале, а останатите 102 рочишта биле одложени.

За дел од одложените рочишта, набљудувачите од судот или од вработените во судската служба добиле само информација за одлагањето на рочиштето, но не и податоци за самата кривична постапка, заради што воопшто не можеле да забележат никакви податоци.

Во дел од постапките во кои рочиштата за главна расправа се одржале, главната расправа отпочнала пред отпочнување на самиот процес на набљудување, или пак главната расправа била одложена и не завршила во текот на процесот на набљудување.

Заради тоа и податоците кои се дадени во понатамошниот дел на анализата, а кои се однесуваат на различни делови од главна расправа

спрема бројот на предметите на кои таквите дејствија се превземени, а не во однос на вкупниот број на следените постапки.

Бројот на набљудуваните предмети, на целата територија на државата и од сите апелациони подрачја, овозможуваше навистина да може да се добијат квалитетни и одржливи податоци за сите аспекти на кои е фокусирана анализата.

Број на обвинети лица во постапките

		Број на предмети	Вкупен број на лица во предметите
Обвинети лица	1 обвинето лице	194	194
	2 обвинети лица	36	72
	3 обвинети лица	14	42
	4 обвинети лица	2	8
	5 обвинети лица	2	10
	Вкупно	248	326
Нема податок		7	

Вкупен број на обвинети лица во постапките кои биле следени во текот на проектот бил 326 лица, во вкупно 248 предмети, дел од нив како соизвршители на кривичното дело, а дел обвинети за различни кривични дела, меѓусебно поврзани (кривично дело Тешка кражба и кривично дело Прикривање, кривични дела извршени при ист кривично правен настан, Тешка телесна повреда и Телесна повреда и т.н.). За 7 постапки недостасуваат податоци за бројот на обвинетите лица во нив.

Во исто време, од страна на непрофесионалните набљудувачи, следени се главните расправи во 200 кривични постапки, во основните судови со проширена надлежност Скопје I, Велес, Куманово, Штип, Битола, Охрид, Тетово и Гостивар, во кои имало вкупно 298 обвинети лица.

Најголем број од постапките се водени за дела од Главата на кривични дела против имотот, вкупно 75, веднаш по нив е бројот на постапки за дела од Главата на кривични дела против животот и телото,

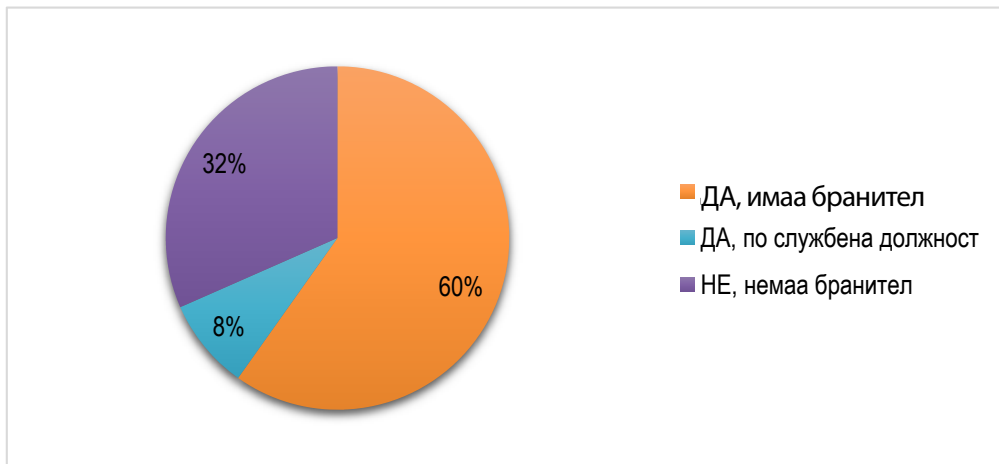
вкупно 46, што ја одразува карактеристиката на кривичните дела за кои најчесто се водат кривичните постапки.

Кривични дела

Во текот на главната расправа по кривичните предмети кои беа набљудувани, вкупно бранител во текот на постапката имале 223 обвинети лица, од кои 195 обвинети лица, самите ангажирале бранител, на 28 обвинети лица им бил определен бранител по „службена должност“ од страна на претседателот на судот (најголем дел од определените бранители по службена должност се во постапките кои се водени во отсуство на обвинетото лице, согласно на чл.365 од ЗКП). Во предметите во кои останатите 103 обвинети лица немале бранител, постапката против нив се водела за кривични дела за кои одбраната не е задолжителна.

Право на бранител

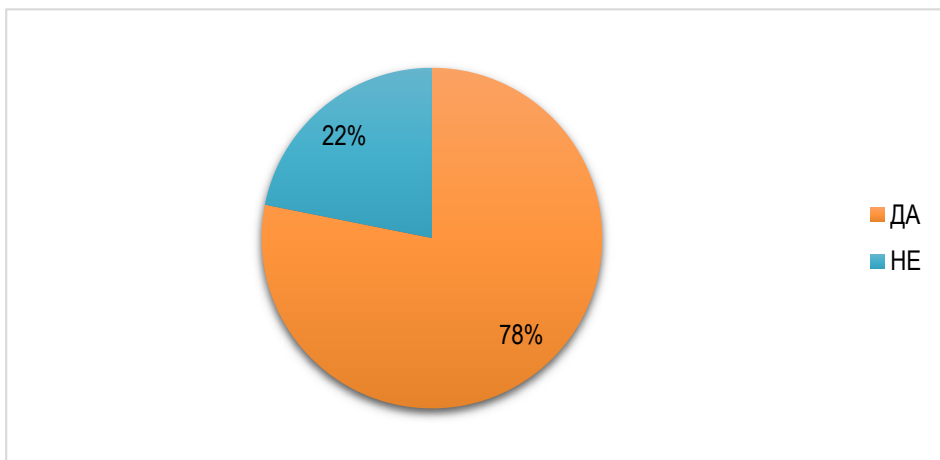

Сличен е односот и кај следените главни расправи по кривичните предмети кои беа набљудувани од непрофесионалните набљудувачи: вкупно бранител во текот на постапката имале 224 обвинети лица, на 19 обвинети лица им бил определен бранител по службена должност од страна на претседателот на судот, а немале свој бранител 55 обвинети лица.

14

Од набљудувани постапки пред судовите, во 193 предмети, или во 78% од предметите, постапката се воделе по одредбите од ЗКП за скратена постапка (член 468 до 481), во 54 предмети се работело за редовна постапка, додека за 8 предмети, нема податоци.

Скратена постапка

Податоците за бројот на скратените постапки кои се водат пред судовите, при анализата беа од значење заради различното регулирање на редовната и скратена постапка во Законот во одредени делови на главната расправа, но и заради разликите во спроведувањето на претходната постапка.

УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

Законот за кривична постапка во членот 359, предвидува дека главната расправа се одржува непрекинато, а во случаите кога не е можно главната расправа да се заврши на едно рочиште, претседателот одлучува главната расправа да продолжи наредниот работен ден. Безмалку идентично, и претходниот ЗКП, го регулираше непрекинатото траење на главната расправа.

Од добиените податоци од главните расправи во набљудуваните кривични предмети, може да се констатира дека и понатаму опстојува проблемот на уредно повиквање и обезбедување на присуство на лицата повикани на главна расправа, со што би се овозможила практична примена на членот 359 од ЗКП, а дополнителен проблем се појавува во скратените постапки, каде обвинетото лице и немало можност претходно да ги предложи своите докази, посебно кога се работи за сведоци или технички советници, па судот и не можел истите да ги повика и да обезбеди нивно присуство за главната расправа, што доведува секогаш до нејзино одложување.

Навистина, понатамошните одредби од ЗКП, член 365, член 368, предвидуваат начин на постапување на судот, во случај на не појавување на обвинетиот, или сведок или вештак кој е уредно повикан, а не дојде на главната расправа ниту го оправда својот изостанок, или не може да му се врачи покана, а од околностите очигледно произлегува дека го одбегнува приемот на поканата, со наредување на присилно доведување на истиот.

Ваквото законско решение, само по себе укажува дека одредбата од членот 359 од ЗКП, се појавува како практично неприменлива при отпочнувањето на постапките пред судот. Не е можно однапред да се знае дали некое лице ќе се појави пред судот, иако уредно е повикано, ниту пак е реално изводливо, наредувањето истото веднаш присилно да се доведе (потребно време за доставување на наредбата до МВР, можностите на МВР веднаш да се постапи по истата, потребното време

за самото постапување по наредбата и слично). Од друга страна, постоење на околности од кои очигледно произлегува дека лицето одбегнува да ја прими поканата, сами по себе значат повикување на едно исто лице повеќе пати, не врачување на поканата од некоја причина, за да може да се смета дека лицето очигледно одбегнува прием на поканата.

Во однос на причините за одлагање на закажаните главни расправи, според добиените податоци за 253 предмети (за 2 предмети нема податоци), во 52 проценти од набљудуваните постапки биле присутни сите повикани лица, 3 проценти од рочиштата се одложиле заради отсуство на јавниот обвинител.

Според забелешките внесени во прашалниците од страна на набљудувачите, основната причина за нејавување на јавниот обвинител на закажано рочиште, била негова ангажираност по друг предмет, за што доставувал известување до судот, а во неколку случаи користење на годишен одмор и неможност да биде заменет од друг.

Отсуство на обвинетото лице како причина за одлагање на рочиштата за главна расправа е забележано во 19 проценти од предметите. Отсуството на обвинетото лице на рочиште, во најголем дел се должело на неуредна достава, но многу често и на непостапување на казнено поправните установи по доставена наредба од судот за спроведување на обвинетото лице кое се наоѓа на издржување на казна, забележани се и два случаи на неспроведување на притворено лице на кое му е определена мерка притвор и неколку кога не било постапено по наредба на судот доставена до МВР за присилно приведување на обвинетото лице.

Забележани се и неколку случаи кога обвинетото лице било уредно покането, а не се јавило на расправата, скоро без исклучок предметите се од подрајчето на АС Гостивар.

Во само неколку случаи, на обвинето лице му се судело во отсуство, согласно одредбите од чл. 365 од ЗКП или главната расправа се одржувала во отсуство на обвинетото лице, согласно чл. 479 од ЗКП.

Заради отсуство на бранител на обвинето лице, се одложиле 3 % од закажаните рочишта, а 2 % заради отсуство на вештото лице или техничкиот советник.

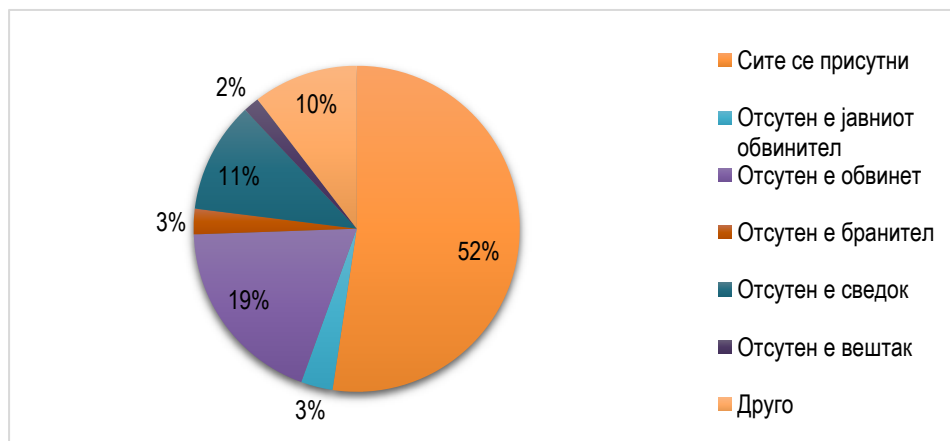
Во еден од случаите кој бил одложен на барање на бранителот на обвинетото лице, се работело за постапка во која одбраната е задолжителна согласно на чл. 74 ст. 3 од ЗКП (по поднесен обвинителен

акт за кривично дело за кое е предвидена казна затвор од 10 години или потешка казна, обвинетото лице мора да има бранител во време на доставување на обвинителниот акт), обвинетото лице немало свој бранител, ниту бранител по службена должност му бил поставен во фазата на контрола на обвинението, туку на негово барање на самата закажана расправа, му бил поставен бранител по службена должност кој побарал одлагање за подготвување на одбраната.

Во 11% од закажаните рочишта бил отсутен и повиканиот сведок, најчесто поради неуредна достава, но дел од овие рочишта и се одржале, со изведување на останатите докази, а потоа рочиштето се одложило заради недојдениот сведок.

Во делот од одговорите на набљудувачите, како друга причина за одлагање на главната расправа, што претставува 10 % од случаите кога рочиштата се оджиле, во најголем дел се работело за отсуство на оштетениот, а причината подеднакво била и неуредна достава и нејавувањето на оштетениот пред судот иако имало доказ дека уредно е повикана.

Забележани се два случаи на одлагање заради отсуство на судијата и два заради отсуство на судски преведувач, со забелешка од судот дека преведувачите одбиваат да се јават пред судот заради нискиот износ кој им се досудува како надомест.

Во однос на условите за одржување на расправата и присуството на повиканите лица, состојбата и во постапките кои се следени од страна на непрофесионалните набљудувачи е слична, па така во 118 предмети, сите повикани лица биле присутни на главната расправа и рочиштето се одржало, во 8 отсутствувал јавниот обвинител, обвинетиот бил отсутен во 19 постапки, од кои дел се воделе во отсуство на обвинетото лице, бранителот отсутствувал во 2 случаи, некој од повиканите сведоци не се појавил на закажаното рочиште во 24 постапки, вештото лице во 18, во 7 случаи бил отсутен оштетениот (делот обележан под „друго“). И во овие следени постапки како честа причина за отсуство на обвинети лица е наведено непостапувањето на казнено поправните установи по наредбата од судот за спроведување на осудените лица.

Од страна на набљудувачите, забележани се неколку одлагања на рочиштата, кои се надвор од одредбите на ЗКП.

Во еден предмет, рочиштето се одложило затоа што јавниот обвинител на самото рочиште пред отпочнување на расправата доставил листа на докази, а во еден случај предложил нови докази и тоа било прифатено од судот.и расправата била одложена за повикување на предложените сведоци.

Во еден случај кој се водел по поднесена приватна тужба и во еден каде тужител бил јавниот обвинител, по изведување на доказите на обвинението, тужител предложил нови докази, тоа било прифатено од судот и расправата се одложила заради повикување на сведоците. Во еден случај по испитување на сведокот на одбраната, приватниот тужител побарал одлагање на расправата за да се подготви за вкрстено испитување и судот го прифатил барањето.

Набљудувачите забележале и два случаи на одржување на главната расправа во отсуство на обвинетиот, надвор од условите предвидени во законот, но можно е набљудувачот да не ги имал сите потребни податоци за ваквата одлука на судот, затоа истите треба да се земат со резерва.

Во еден случај обвинетиот не бил присутен на главната расправа, се јавил неговиот брачен другар и го известил судот дека лицето се наоѓа во депресија, заради која не излегува од дома, судот расправата ја одржал во отсуство на обвинетото лице, по одредбите за скратена постапка.

Во вториот случај обвинетото лице против кое била определена мерка притвор, не било присутно на расправата, која се одржала, со образложение дека бранителот ќе го извести.

ВОВЕДЕН ГОВОР

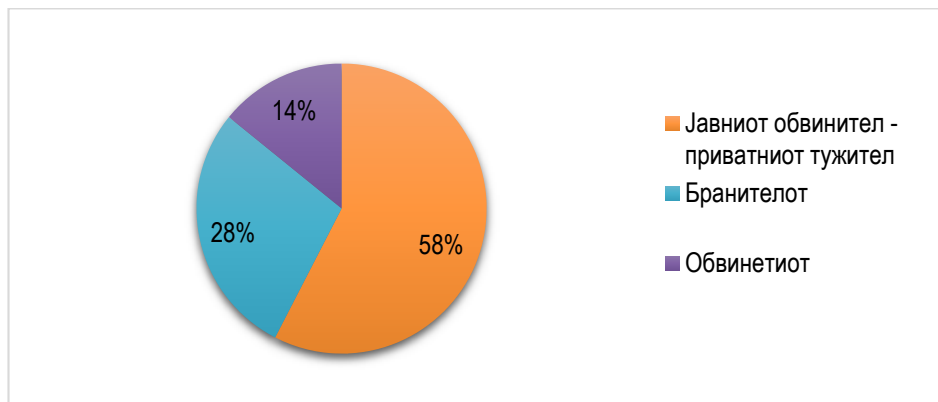
Од донесувањето на Законот, во 2010 година, до отпочнување со негова примена и по отпочнување на примената од 01.12.2013 година, спроведени се голем број на обуки, во организација на Академијата за обука на судии и јавни обвинители, Адвокатската комора, МВР, со поддршка од страна на Мисијата на ОБСЕ и Амбасадата на САД во Скопје, заради запознавање на учесниците во постапката (судии, јавни обвинители, адвокати, припадници на правосудната полиција) со новините во Законот, нивната цел и правилна примена во текот на постапувањето.

Воведниот говор за прв пат се воведува со овој закон и како таков истиот беше непознат во досегашното постапување пред судовите во земјата. Во ЗКП, истиот е регулиран со одредбите од член 379, според кој главната расправа започнува со држење воведни говори, прво зборува тужителот, а потоа бранителот или обвинетиот, со тоа што за обвинетиот е предвидено правото да не одржи воведен говор.

Во своите говори, странките можат да изнесат кои решавачки факти имаат намера да ги докажуваат, да ги изложат доказите што ќе ги изведуваат и да ги определат правните прашања по кои што ќе расправаат, но не смеат да се изнесуваат факти за поранешна осудуваност на обвинетиот, ниту пак можат да се изјаснуваат за наводите и понудените докази на спротивната странка.

Заради тоа беше од важност да се согледа како во постапката пред судовите, странките ги применуваат законските одредби за воведниот говор и дали од содржината на истиот, може да се согледа што странката има намера да докажува пред судот и кои решавачки факти ќе се обиде да ги докаже.

Дали странките одржаа воведен говор

Забелешка: Податоците се однесуваат на 125 предмети во кои набљудувачите започнале да ја следат главната расправа од почеток

Воведниот говор како право на странките да го запознаат судот со тврдењата и решавачките факти кои ќе ги докажуваат пред судот, беше посебно набљудуван во скратените постапки, од аспект на постапување на судот, имајќи ја во предвид одредбата од член 480 од ЗКП, која предвидува дека главната расправа во скратената постапка започнува со изнесување на содржината на обвинението, за разлика од содржината на одредбата на член 379 од ЗКП, каде редовната постапка отпочнува со воведен говор на странките.

Посебниот акцент на скратените постапки, беше ставен од аспект на самата смисла на воведниот говор - странките пред отпочнување на доказната постапка да презентираат пред судот, на еден концизен начин, што ќе расправаат и докажуваат во текот на постапката.

Во редовната постапка, осомничениот уште во фаза на истрагата, од страна на јавниот обвинител се известува дека против него се води постапка за кривично дело, се испитува од страна на јавниот обвинител и му се презентираат доказите против него.

За кривичните дела за кои е предвидена парична казна или казна затвор до 5 години, односно за кои се спроведува скратена постапка, не се спроведува истражна постапка, а тука спаѓа и постапувањето на судот по поднесени приватни тужби, па најчесто, обвинетото лице, дури со добивање на поканата за главна расправа во скратена постапка, во

прилог на која го добива и обвинението и приватната тужба, дознава дека се води кривична постапка против него и за што се обвинува, а доказите против него и нивната содржина, најчесто ги дознава на самата главна расправа.

Ако во текот на редовната постапка, воведниот говор е предвиден како почеток на расправата, дотолку повеќе, воведниот говор во скратената постапка би бил од важност, за да не само судот, туку и одбраната да можат да разберат кои докази ќе се изведуваат од страна на тужителот и што јавниот обвинител/приватниот тужител, ќе докажува. Со прескокнување на оваа фаза на расправата, ако така се протолкува одредбата од член 480 од ЗКП - главната расправа започнува со изнесување на содржината на обвинението, односно ако се протолкува дека одредбата од чл. 379, се однесува само на случаите кога се води редовна постапка, нема никаква смисла ниту обвинетиот кој само ја слушал содржината на обвинението, а не слушал, ниту разбрал од претходно за доказите во прилог кон истото, да се повикува да се произнесе дали се чувствува за виновен или не.

Од анализираната содржина на прашалниците, произлегуваше дека судската пракса е различна не само по апелациони подрачја, туку и по основни судови во едно Апелационо подрачје, па дури и во еден ист суд.

Во голем број од предметите кои се водени по правилата на скратена постапка, во кои е спроведено набљудувањето на главната расправа, странките давале свои воведни говори, но не е мал ни бројот на предмети, каде тоа не било случај на фазата на доказна постапка.

Набљудувачите забележале и неколку случаи кога, иако се работело за редовна постапка, воведниот говор бил сосема прескокнат како фаза на главна расправа и се преминало директно на фазата на признание на вина од страна на обвинетото лице, како и еден случај кога обвинителот не дал воведен говор, наместо тоа извршил прецизирање на обвинението.

Во следените кривични постапки во кои странките дале воведен говор, општа оценка на набљудувачите е дека како течел процесот на набљудување, странките давале сè поуспешни воведни говори, исполнувајќи ја смислата на законската одредба за целта на воведниот говор.

Тужителот (јавниот обвинител, приватниот тужител) во 91 предмет, презентирал воведен говор од кој можело јасно да се разбере кое е

тврдењето на тужителот и фактите кои ќе ги докажува пред судот, во 6 предмети, тужителот не успеал низ воведниот говор да го презентира случајот, а во 11 предмети тужителот само делумно успеал во тоа. Сепак и покрај ваквата статистика во корист на обвинителството, во голем број од постапките, набљудувачите ставиле забелешки дека јавното обвинителство само ја чита изреката на обвинението, наведувајќи дека од доставените докази ќе му докажат на судот дека обвинетиот го сторил делото, а не дава воведен говор во вистинска смисла.

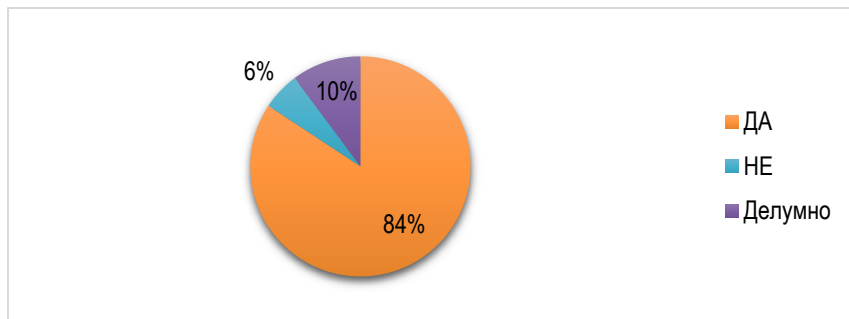
Бранителите на обвинетите во 50 предмети имале јасен и разбирлив воведен говор, во 7 само делумно успеале во тоа, а во 4 предмети, воведниот говор на бранителот, не бил јасен за набљудувачот.

Забележан е и случај кога обвинетото лице имало повеќе бранители, па во фазата на воведен говор, настанала расправија помеѓу бранителите за концептот на одбраната, по што еден од бранителите ја напуштил судницата.

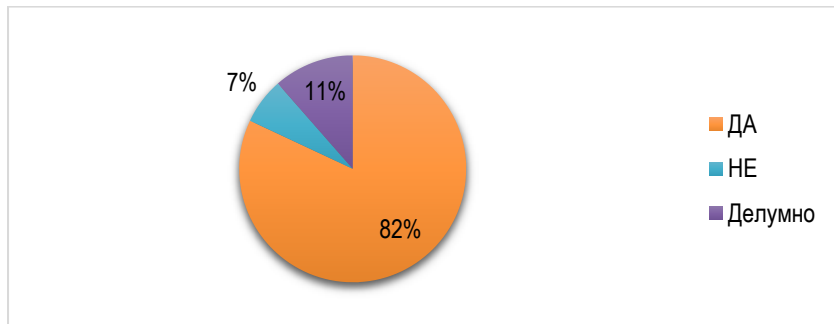
Посебно е интересен податокот, дека обвинетите лица во постапките во кои го користеле правото да дадат воведен говор, биле успешни, од 41 случај во кој обвинетото лице дало воведен говор, само во еден делумно успеал да го презентира она што ќе го докажува, во останатите 40 случаи, јасно презентирале што ќе докажуваат пред судот.

Дали од воведниот говор се разбра што тврди странката и кои решавачки факти ќе се докажуваат

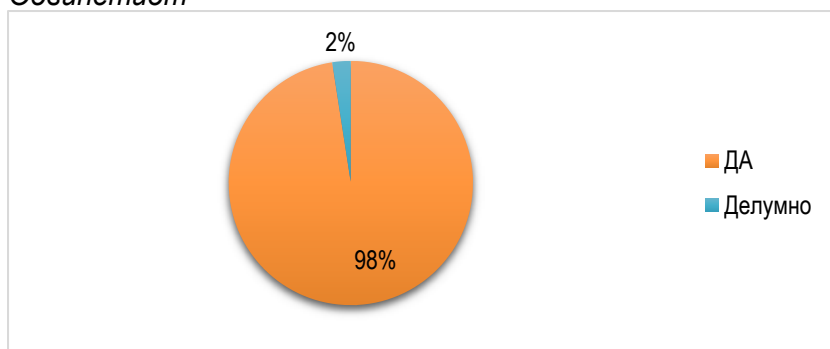
Тужителот

Бранителот

Обвинетиот

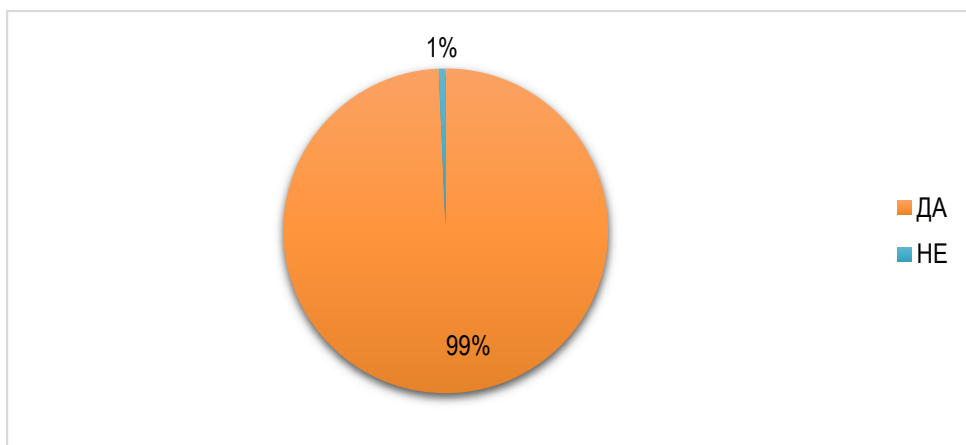
ПОУКИ ЗА ПРАВАТА НА ОБВИНЕТОТО ЛИЦЕ

Поуките кои судот ги дава на обвинетото лице, според редоследот на постапувањето на главната расправа, следуваат веднаш по воведниот говор на тужителот и се дадени во член 380 од ЗКП.

Судот, според одредбата од ставот 1 од овој член, по воведниот говор на тужителот, ќе го праша обвинетиот дали разбира за што е обвинет и околку се увери дека обвинетиот не разбрал за што е обвинет, накратко ќе ја изнесе содржината на обвинението на начин најразбирлив за обвинетиот.

Судовите во вкупно 143 набљудувани постапки, ја почитувале законската обврска да се уверат дека обвинетото лице разбира за што е обвинето, а во една од постапките, не биле поставени прашања во овој правец.

Дали обвинетиот беше прашан од страна на судот дали разбира за што е обвинет?

Меѓутоа не во сите случаи, кога обвинетото лице се произнело дека не разбира, судовите ја почитувале својата обврска, на најразбирлив начин накратко да му ја изнесат содржината на обвинението. Во 11 такви случаи кога обвинетиот се произнел дека не го разбрал обвинението, во еден случај не му било дадено појаснување, а во еден појаснувањето било само делумно.

Состојбата е значително полоша, кај следените постапки од непрофесионалните набљудувачи. Судовите во вкупно 142 од постапките, ја почитувале законската обврска да се уверат дека обвинетото лице разбира за што е обвинето, во 18 постапки, вакво прашање не било поставено од страна на судот.

Во однос на обврската на судот, на обвинетото лице кое се произнело дека не го разбрало обвинението против него, на најразбирлив начин накратко да му ја изнесат содржината на обвинението, судовите во 54 постапки, дале појаснување, во 26 на обвинетото лице не му било дадено појаснување од страна на судот, а во 8, појаснувањето било само делумно.

Судот, според ставот 2 на член 380, потоа ќе го поучи обвинетиот за правото да молчи или да даде свој исказ и ќе го советува внимателно да го следи текот на главната расправа, при што ќе му укаже дека може да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, и да става забелешки во поглед на нивните искази.

Иако во оваа одредба на Законот, не се предвидени поуките за право на бранител од член 71 од ЗКП и правото на преведувач од чл.9 од ЗКП, истите беа дел од прашалниците за набљудувачите, како права на секое обвинето лице.

Постапувањето на судовите во делот на поуки на обвинетото лице за неговите права, било на високо ниво и во најголем дел од следените постапки, на кои набљудувачите присуствувале во оваа почетна фаза на главната расправа, го поучиле обвинетото лице за сите негови права и предвидените во чл.380 и правата на бранител по сопствен избор и право на преведувач кога за тоа имало потреба. Набљудувачите забележале 5 постапки кога обвинетиот не бил поучен за правата воопшто, или не бил поучен за сите права.

Дадениот процентуален однос се однесува на сите постапки, но од меѓусебниот однос на проценти за секоја од дадените поуки на обвинетите лица, може да се забележи дека тој е безмалку идентичен.

Сепак, бројките не секогаш ја отсликуваат вистинската состојба на работите, бидејќи набљудувачите во своите забелешки, во неколку случаи констатирале дијаметрално спротивни постапувања на судовите: во дел од постапките судот се трудел на обвинетото лице, посебно кога немало бранител да му ја објасни постапката и правата, но имало и спротивни постапувања кога појаснувањата за постапката и правата биле давани набрзина и формално, а самите обвинети лица очигледно оддавале впечаток дека не ја разбрале ниту постапката, ниту своите права во истата.

Ваквиот заклучок, дека секогаш статистиката не дава реална слика, се потврдува и со податоците добиени од страна на непрофесионалните набљудувачи, кои забележале број од 22 обвинети лица, односно високи 18 %, на кои не им биле дадена поука за сите права, или пак воопшто не им била дадена поука за правата.

ПРИЗНАНИЕ НА ВИНАТА ОД СТРАНА НА ОБВИНЕТОТО ЛИЦЕ

Една од најважните новини во постапувањето во кривичните предмети е содржана во ставот 3 од членот 380, како и во наредниот член 381 од ЗКП. Судот, откако го поучил обвинетото лице за неговите права, ќе го повика да се произнесе - дали се чувствува за виновен или не во однос на сите кривични дела содржани во обвинението, а доколку обвинетото лице даде признание на вина, во однос на дел или за сите кривични дела за кои се обвинува, судот, во натамошниот дел на постапката, ќе се изведуваат само оние докази кои што се однесуваат на одлуката за санкцијата, а пресудата донесена како резултат на признавањето на вина од страна на обвинетиот на главната расправа, не може да се побива со жалба поради погрешно утврдена фактичка состојба.

Ваквото законско решение, битно се разликува од обврската на судот предвидена во ЗКП, кој се применуваше до 01.12.2013 година, според која, признание на обвинетото лице, не го ослободуваше судот од обврската да изведува докази во однос на кривичното дело и сторителот.

Затоа пак, а со цел за заштита на правата на обвинетото лице, Законот во член 381 став 2, ја предвидел должноста на судот да испита дали признание е доброволно, дали обвинетиот е свесен за правните последици од признавањето на вината, за последиците сврзани за имотноправното побарување и за трошоците на кривичната постапка.

Во овој дел од кривичната постапка, следењето на постапувањето пред судовите, имаше повеќе аспекти - како функционира ваквото законско решение, колку често се случува обвинетото лице да признае вина на главната расправа, од аспект на намалување на бројот на рочиштата по предметите, односно бројот на предметите во кои обвинетите лица ја признавале вината за кривичните дела за кои биле обвинети, поради што се изведуваат само доказите од значењето за санкцијата која ќе биде изречена; какво е однесувањето на судот во правец на спроведување на сите потребни проверки на признание на вина, но и во правец на проверки на даденото признание, во однос на обележјата на кривичното дело и фактичкиот опис на настанот.

Последниот аспект, поради кој е следена оваа фаза на постапката, навистина никаде во законот посебно не е предвидена, меѓутоа потребата судот да изврши ваков вид на проверка на признание на

обвинетото лице, дадено во текот на главната расправа, има своја поткрепа, како во правната теорија, така и во практиката.

Правната теорија е децидна дека признанието на вина кое го дава обвинетото лице, мора да биде целосно, односно судот мора да се увери дека обвинетото лице го признава сторувањето на кривичното дело, како во однос на постоење на сите законски обележја кои го чинат истото, така и во однос на начинот на извршување, времето и местото на извршување на кривичното дело, односно фактичкиот опис на настанот. Во пракса, во постапките пред судовите и претходно обвинетите лица признавале вина за сторени кривични дела, но често нивото признание и изреката на обвинението, не биле во целост и во детали идентична.

Доколку судовите при проверка на признанието на вината се придржуваат само на одредбите на законот, сосем е можно таквото признавање на вина, подоцна да биде проблематизирано.

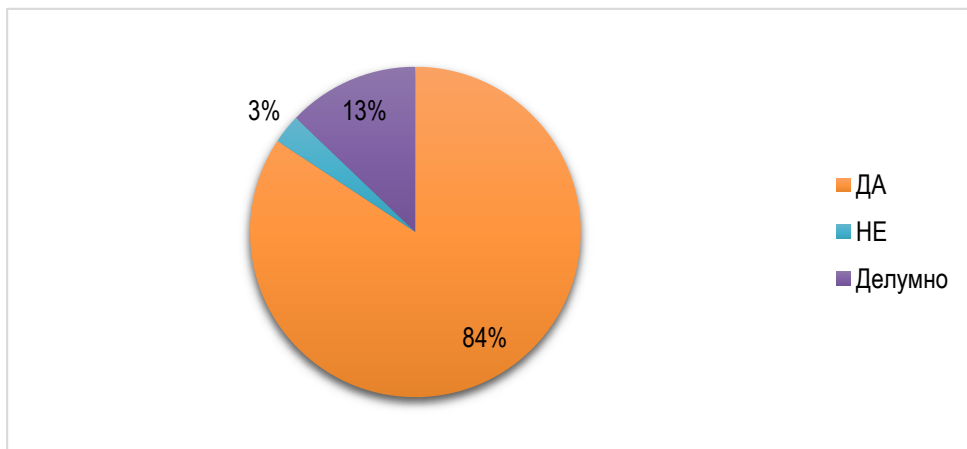
Според податоците од набљудуваните постапки, во 70 постапки обвинетите лица пред судот дале признание за вина.

Признанијата на обвинетите лица, во 2 случаи, воопшто не биле проверени од страна на судот, ниту во смисла дали признанието е целосно, ниту во правец на обележјата на кривичното дело и фактичкиот опис на настанот, а во 9 предмети, судот само делумно го проверил признанието на обвинетото лице во овој правец.

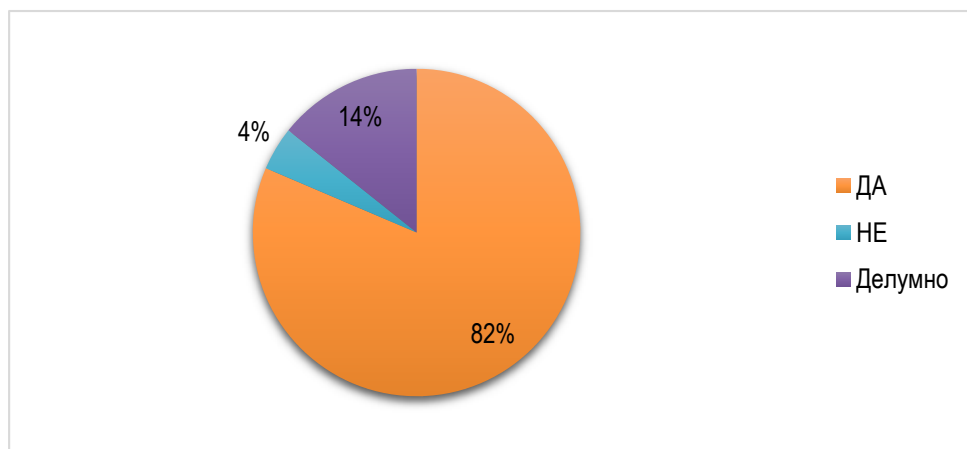
Во 3 случаи на признанија на вина, судот не извршил проверка на доброволноста на даденото признание, а во 10 случаи, таквата проверка била само делумно извршена.

Во однос на проверката на свесноста на обвинетиот за последиците од признанието на вина, во 1 предмет таква проверка не била извршена, а во 14 предмети само делумно.

Дали беа поставени прашања за да се провери признанието во правец на сите обележја на кривичното дело

Дали беа поставени прашања за да се провери доброволноста на признанието

Гледано само низ бројките, состојбата во делот на признанието на вина, би можела да се оцени позитивно, и од аспект на бројот на постапките кои завршиле со признание на вина, со што се постигнува

ефикасност на постапувањето и од аспект на однесувањето на судовите.

Сепак, реалната состојба, укажува на одредени аномалии и искривување на законските одредби. Стапувањето во сила на Правилникот за начинот на одмерување на казните во 2014 година и на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната на 07.07.2015 година и соодветно на нив, измените во КЗ во чл.39, за општите правила за одмерување на казната и чл. 40 и 41, за ублажување на казната, имаа свој удел во различното однесување и толкување од страна на судовите во примена на одредбите за признавање на вина.

Набљудувачите, во постапките во кои обвинетите лица ја признале вината, забележале поголем број на случаи во кои судот ги убедувал обвинетите лица да ја признаат вината, објаснувајќи им дека „така е подобро за нив“, бидејќи на тој начин казната ќе може да им биде ублажена.

Исто така, судовите понекогаш, раководејќи се од неможноста за ублажување на казната на обвинетото лице ако не даде признание на вина на главната расправа, прифаќале во тој правец и признание на вина кое е дадено на крајот на постапката, при испитувањето на обвинетото лице, а не во почетната фаза како што е пропишано со ЗКП.

30

Во иста насока, биле и дадените забелешки од одбраната, во неколку случаи, дека обвинетите лица за добијат ублажување на казната, согласно Правилникот, а потоа и согласно законот, се принудени да ги признаваат во целост кривични дела, иако не се согласни секогаш со фактичкиот опис на настанот и обележјата на кривичните дела, содржани во обвинението.

Забележан е и драстичен случај кога судот од самото влегување во судницата го прашал обвинетиот дали навистина го сторил делото, бил дрзок со обвинетото лице, не му дал никакви поуки, не му ги доставил доказите иако обвинетото лице се произнело дека не го сторило делото и барало да му се достават доказите, па јавниот обвинител бил тој кој му ги доставил доказите и кој го упатил обвинетото лице дека е најдобро да ангажира бранител за натамошниот тек на постапката, се добило впечаток дека судот е заинтересиран обвинетото лице да ја признае вината, а не и да спроведе законита постапка.

Во два предмети, бранителите на обвинетите лица не им дозволиле да ја признаат вината на главната расправа, иако обвинетите покажувале очигледна намера и интерес тоа да го сторат.

Кај делот на признанието на вина, има забелешки и од страна на непрофесионалните набљудувачи кои исто така регистрирале дека судот давал сугестија, обвинетото лице да ја признае вината, забележан е и еден случај кога двајца обвинети по сугестија на судијата и по консултација со бранителот ја признале вината, а, се работело за кривично дело од чл.215 од КЗ, за кое биле обвинети две повозрасни лица - пензионери, кои на набљудувачот не му оставале впечаток дека го сториле делото.

ДОКАЗНА ПОСТАПКА НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

Во одредбите од членовите 382 до 394 од ЗКП, регулирана е доказната постапка на главната расправа пред судот. Сите докази по правило треба да бидат изведени на главната расправа, а испитувањето на сведоците не може да биде заменето со читање на претходно даден исказ во постапката или со писмена изјава, освен во неколку исклучоци предвидени во член 388 од ЗКП.

Наод и мислење на вешто лице може да биде и во писмена форма, но ако една од странките бара вештото лице да биде испитано на расправата, писмениот наод и мислење ќе бидат прифатени како доказен материјал, само ако вештото лице кое го изработило вештиот наод и мислење, дало свој исказ на главната расправа и била дадена можност да биде вкрстено испрашано.

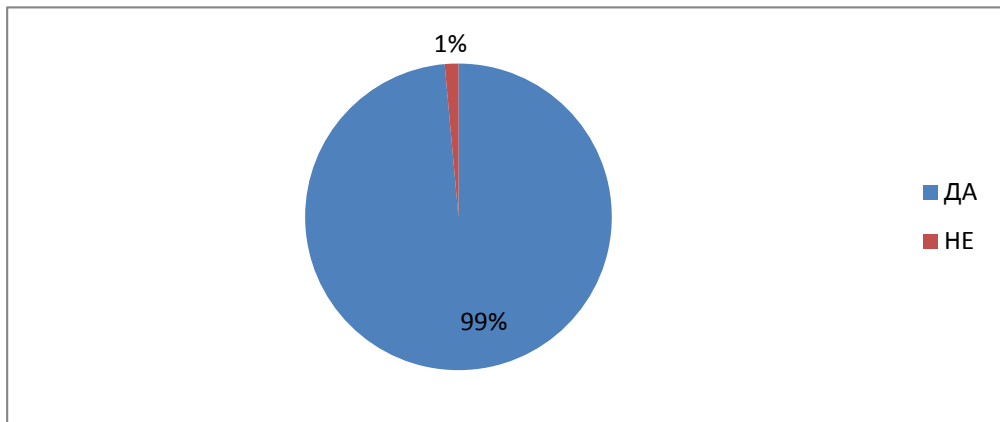
Во текот на процесот на следење на главната расправа, која е само еден дел од новата кривична постапка, од набљудувачите беше побарано и да забележат дали некоја од странките би искажала на било кој начин дека не и била дадена можноста претходно во постапката да презентира некој доказ. На вака формулираното прашање добиен е само еден позитивен одговор, кој и не е релевантен, бидејќи полномошникот на оштетениот, кој не е странка во постапката, прилагал наод и мислење и барал да се прифати од судот, за да може да ги остварува своите права и во други постапки

Изведувањето на доказите на главната расправа оди по законски утврден редослед: првин доказите на обвинението и доказите врзани со имотно правното барање, потоа доказите на одбраната. По нив следуваат доказите на обвинението, за побивање на доказите на

одбраната-реплика и доказите на одбраната како одговор на побивањето-дуплика.

Во следените постапки, на 140 од нив набљудувачите присуствувале на фазата на доказна постапка и само во 2 од нив имало отстапување од законскиот редослед на изведувањето на доказите, кога судот заради економичност на постапувањето, во отсуство на сведоците на обвинението, одлучил да се изведат доказите на одбраната, што претставува нешто повеќе од 1 % од сите постапки.

Дали редоследот на изведување на доказите беше според законскиот редослед.

Изведувањето на вербалните докази - испитувањето на сведоците, вештаците, техничките советници, се врши преку директно, вкрстено и дополнително испитување. Директното испитување го врши странката која го предложила доказот, вкрстеното испитување го врши спротивната страна, додека дополнителното испитување го врши повторно страната која го предложила доказот. Откако странките ќе завршат со испитувањето, судот може да поставува прашања.

Прашањата што наведуваат на одговор по правило се дозволени само при вкрстено испитување, а во текот на директното и дополнителното испитување, само заради појаснување на искажаното.

Целта на директното испитување е низ одговор на прашањата, кои му се поставуваат, лицето кое се испитува да го презентира пред судот својот исказ. Од умешноста и претходната подготовка на испитувачот,

ќе зависи дали исказот ќе ја постигне својата цел, на судот да му се презентираат факти од важност за носење на конечната одлука. По правило при директното испитување, се користат т.н. „отворени“ прашања (прашања кои започнуваат со кој, каде, кога, како, зошто, дополнете, појаснете).

Всушност при изведувањето на вербалните докази, задолжително се применува само едно правило - при директното испитување не се дозволени прашања кои во себе содржат одговор, освен ако се поставува прашање за појаснување на веќе кажаното и улогата на судот во најголем дел е да се погрижи за дозволеноста и релевантноста на прашањата, а дали истите ќе бидат поставени во адекватна форма, при директно и вкрстено испитување, зависи најмногу од умешноста на странката и претходната подготвеност, но понекогаш и од личноста на самото лице кое се испитува и потребата прашањата да бидат прилагодени на способноста на истото да ги разбере и да даде одговор.

Имајќи ги во предвид вака променетите улоги на судот и странките, во однос на досегашното постапување, при следењето на главните расправи, една од целите беше да се види како учесниците во кривичната постапка се снаоѓаат во променети улоги, судот кој претходно бил активен во постапката, раководел со испитувањата, сега преминува во пасивен набљудувач на истите, кој води сметка само за дозволеноста и релевантноста на прашањата и праведното испитување и одлучува по приговори на странките, додека пак тужителот и одбраната сега преземаат активна улога во испитувањето и во презентирањето на доказите на расправата.

Генерално при следењето на главните расправи, набљудувачите добиле впечаток дека судовите биле најподготвени во спроведувањето на Законот, додека странките не одавале впечаток на сигурност и подготвеност, што посебно било забележливо при вкрстеното испитување, кое многу често преминувало во директно испитување, посебна неспремност и непознавање на законските одредби била забележлива кај дел од бранителите, а дел од бранителите по службена должност покажувале видлива незаинтересираност.

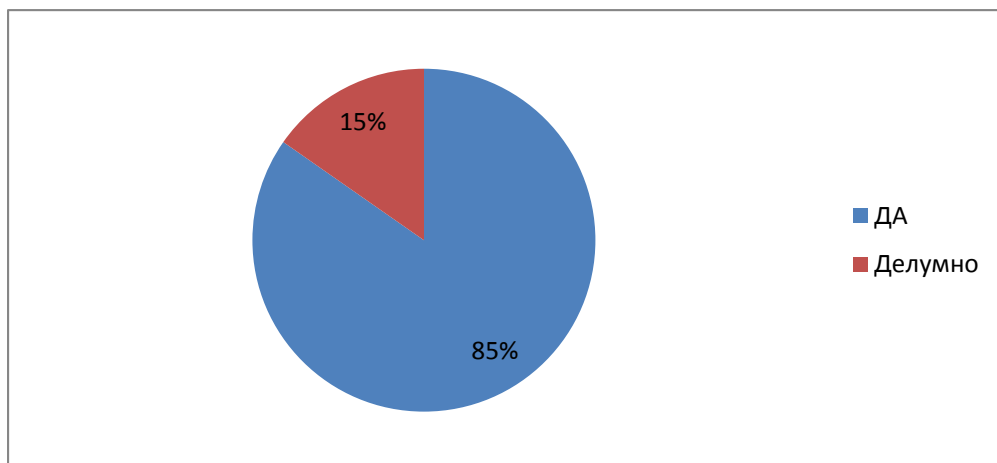
Кај вкрстеното испитување во неколку случаи се појавувала дилема дали сведокот мора да одговара со „да“ или „не“, или има право на објаснување.

Исто така во неколку случаи кога било побарано од одбраната, сведокот на обвинителството да биде предложен и како сведок на одбраната и директно испитан, бидејќи во директното испитување од

обвинителството, не бил прашан за битни околности за одбраната, судовите донеле различни одлуки. За разлика од тоа, судовите често на јавниот обвинител му дозволувале при вкрстеното испитувања и директно да го прашува сведок на одбраната.

Во делот на директното испитување, во текот на следените постапки, набљудувачите присуствувале на директно испитување во 98 предмети. Во 83 постапки или 85%, кога се вршело директно испитување на сведок, вештак или технички советник, прашањата биле јасни и прецизни и започнувале претежно со кој, како, каде, кога и слично. Во останатите 15 случаи, само делумно испитувачот поставувај јасни и прецизни прашања.

Дали прашањата кон сведокот/вештото лице при директно испитување се јасни и прецизни?

Во однос на поставеното прашање кон набљудувачите, дали странката која вршела директно испитување оставала впечаток дека добро го владее случајот и знае што прашува, јавните обвинители очигледно сериозно ја сфатиле својата нова улога во постапката, па одговорот на набљудувачите во однос на директните испитувања вршени од обвинителството бил позитивен во 77 предмети, а во 6 предмети обвинителството оставило само делумен впечаток дека го владее случајот.

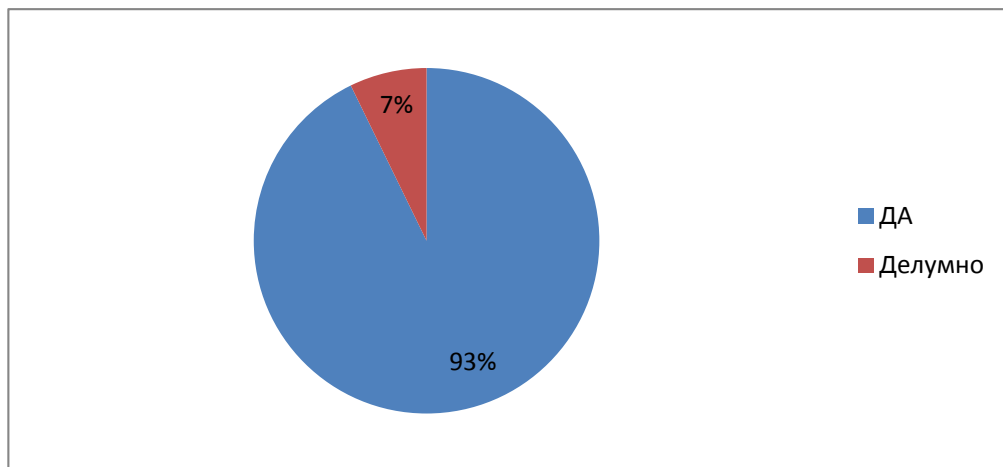
Кај одбраната, во 34 случаи кога спроведувала директно испитување, впечатокот на набљудувачите бил позитивен, а во 5

случаи, одбраната само делумно оставила впечаток дека го владее добро случајот.

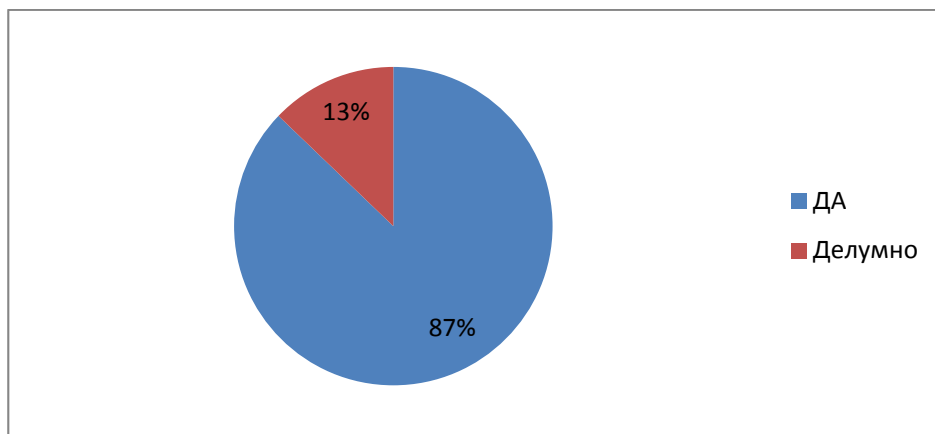
Тука сепак треба да се има во предвид и фактот дека во дел од постапките обвинетите лица немале свој бранител и самите го вршеле испитувањето.

Дали странката која врши директно испитување, остава впечаток дека добро го познава предметот?

Тужителот

Одбраната

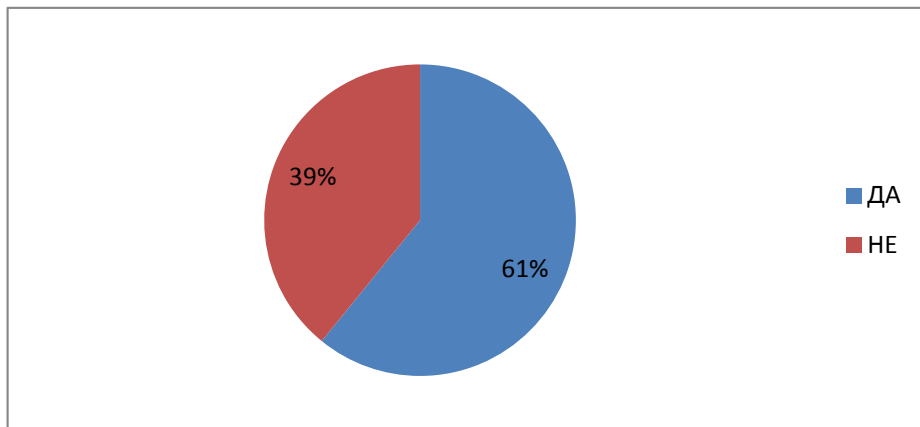

Вкрстеното испитување од спротивната странка, кое следува по извршеното директно испитување, има само една цел - дискредитација на исказот на лицето, или на самото лице кое се испитува, со што и содржината на неговиот исказ би се довела под сомнение. Опсегот на вкрстеното испитување е по правило ограничен на прашањата поставени при директното испитување, но прашањата за дискредитација на личноста на лицето кое се испитува, секогаш се дозволени. При вкрстеното испитување се користат најчесто „затворени“ прашања, односно прашања кои во себе содржат одговор и на кои испитуваното лице може да даде краток одговор со „да“, „не“, „не знам“ и слично. Самото вкрстено испитување исто така бара добра претходна подготвеност на испитувачот и познавање на сите аспекти на еден кривично правен настан, во спротивно истото може да се случи повеќе да наштети отколку да биде од корист на страната која го спроведува.

Дополнителното испитување секогаш е ограничено само на прашањата поставени при вкрстено испитување. Целта на дополнителното испитување е по можност да се поправи „штетата“ настаната при вкрстеното испитување. Во текот на главните расправи на кои беше спроведено набљудувањето, обвинителството/тужителот, вкрстено испитувале вкупно 29 сведоци/вештаци, додека одбраната извршила вкрстено испитување на 24 сведоци/вештаци.

Во случаите кога е спроведено вкрстено испитување, во 39 проценти од нив, прашањата биле поставувани и со поширок обем од опфатениот со директното испитување.

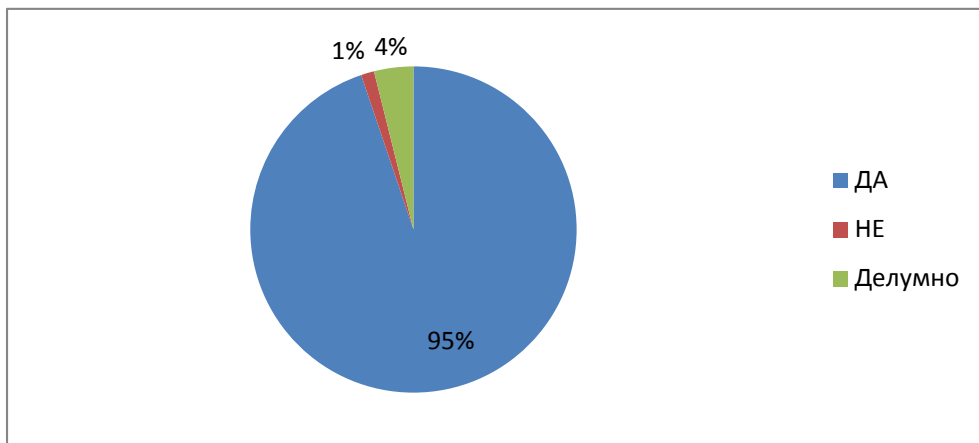
Дали вкрстеното испрашување беше ограничено само на директното испитување.

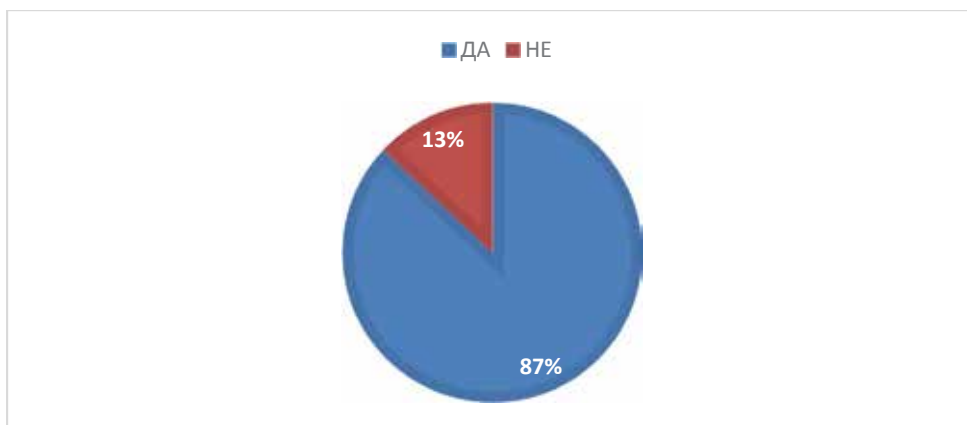
Правилото, при вкрстено испитување да се користат т.н. затворени прашања, било применето во 53 од извршените испитувања, во 23 не се користеле затворени прашања, а во 2 од испитувањата, само делумно биле користени затворени прашања.

Високиот процент на случаи кога воопшто не биле користени затворен тип на прашања, не мора секогаш, но може да укажува и на недоволна подготвеност на странката за вкрстено испитување. Со оглед на начинот на кој се врши вкрстеното испитување и неговата цел - дискредитација, набљудувачите го следеа и начинот на испитување од аспект на почитување на личноста која се испитува.

Дали вкрстеното испитување се одвиваше со почитување на сведокот/ вештото лице кое се испитува?

Посебно беше поставено и прашањето дали вкрстеното испитување се одвива непречено (прашање, одговор) или истото се прекинува и зошто. При спроведување на вкрстеното испитување, во 12 случаи, набљудувачите забележале дека истото не се одвива непрекинато, најчесто заради внесување на прашањата и одговорите на записник.

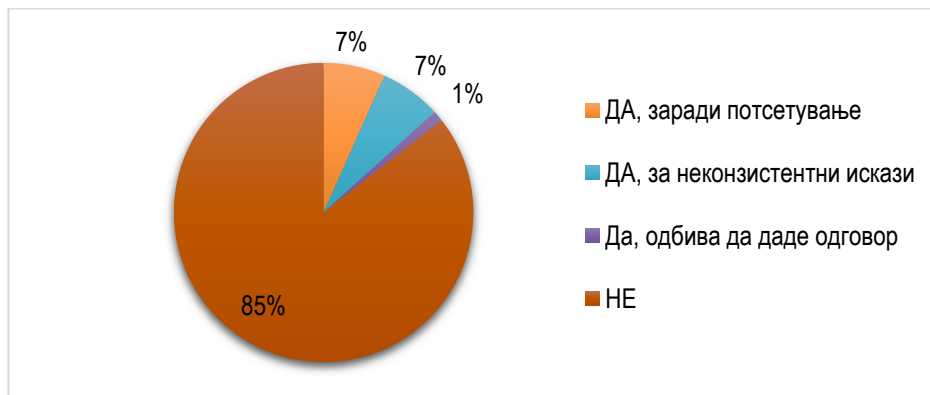
Кај непрофесионалните набљудувачи, во овој дел имајќи го во предвид нивното непознавање на правото, се бараше само да го изразат својот впечаток како јавност дали судот во својата променета улога на пасивен учесник во делот на испитувањето, на странките им овозможиле доволно време да го спроведат испитувањето и да дадат своја оценка за нивната перцепција на поставените прашања од страна на странките и судот кон сведоците, вештаците или самиот обвинет, дали при тоа лицето кое испитува поставува јасни и прецизни прашања.

Генерална е оценката дека судовите им овозможиле на странките испитувањето на сведоците и вештаците да го спроведуваат по сопствена проценка, без ограничување на времето на испитување. Така било во 153 од следените постапки, во 11 судот делумно ги ограничувал странките, а во 4 постапки, впечатокот на набљудувачите бил дека на странките не им е дадено доволно време да го спроведат испитувањето.

Одговорите на второто прашање беа слични како и кај прашањето за јасноста и прецизното на прашањата кои странките ги поставуваат, односно генерално странките биле успешни, со тоа што обвинителство сепак било нешто подобро во однос на одбраната, а во однос на судот кога истиот поставувал прашања, само во еден случај истото не било доволно разбирливо.

Одредбата од чл. 388 став од ЗКП, за можноста при испитувањето да се користат исказите дадени во претходната постапка, при вкрстено испрашување, или при побивање на изнесени наводи, или во одговор на побивање, заради оцена на веродостојноста на исказите дадени на главната расправа, била искористена во 6 случаи заради потсетување на лицето кое се испрашува, исто така во 6 случаи заради неконзистентност на исказот и во 1 случај, заради одбивање на испитуваното лице да одговори на прашањето.

Дали беше користени искази дадени во претходна постапка и од кои причини?

Цел на набљудувањето на постапките беше и проверка на однесувањето на судот при испитувањето, во смисла на член 383 став 5, самиот да поставува прашања, како и дали прашањата на судот се ограничени на појаснување на претходно дадените одговори или пак судот оваа свое право го користи за да спроведе посебно испитување.

40

Правото судот на крајот од испитувањето да поставува прашања треба многу рестриктивно да се користи и само во правец на појаснување на нејаснотии или недоречености во дадениот исказ, а во никој случај не смее да се претвори во целосно испитување, во спротивно судот би станал „помагач“ на едната странка.

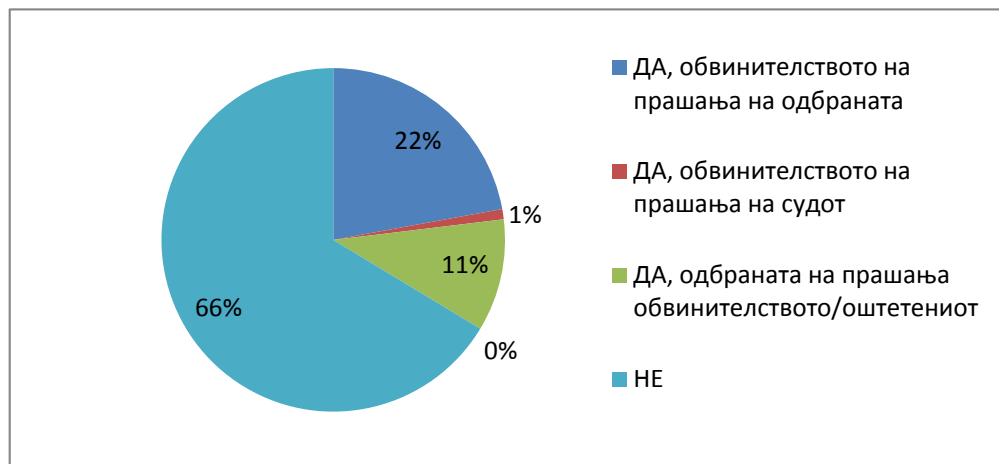
Судот во 47 од набљудуваните предмети го користел своето право да поставува прашања.

Гледано во проценти, во безмалку половина од постапките, судот поставувал дополнителни прашања на испитуваните лица, по завршување на испитувањето од страна на странките. Набљудувачите регистрирале и голем број на случаи кога судот користејќи го оваа свое право, всушност повторно го испитувал сведокот.

Странките на набљудуваните расправи не биле активни во користење на правото на приговор, па така од 96 следени постапки во кои набљудувачите дале одговор на оваа прашање, забележани се 22 случаи, кога обвинителството/тужителот приговарало на прашањата на спротивната странка, 3 случаи кога одбраната приговарало на

поставените прашања од обвинителството или оштетениот. На поставените прашања од судот во еден случај имало приговор од страна на обвинителството.

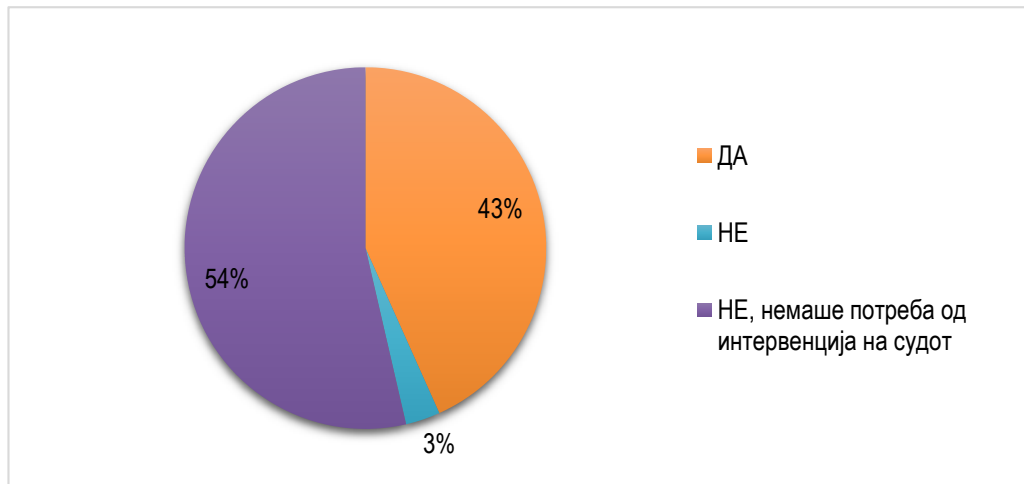
Дали странките приговараа на начинот на кој се поставуваат прашањата при испитувањето и по кој основ?

Во текот на доказната постапка, судот го контролира начинот и редоследот на испитувањето, водејќи сметка за ефикасност, економичност на постапката и почитување на личноста на учесниците во постапката, одлучува по приговорите на странките на поставените прашања, се грижи за дозволеноста и релевантноста на прашањата и праведното испитување.

Судовите, користејќи го своето право од член 385 став 7 да се грижат за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведното испитување, оваа свое право го користеле во 42 постапки, додека во 3 постапки, судот не интервенирал иако имало потреба за тоа, според оценка на набљудувачите. Гледано низ проценти, судот имало потреба да интервенира во 46 % од случаите.

Дали судот се грижи за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведно испитување?

Во член 388, во ставовите 3, 4 и 5, дадени се неколкуте исклучоци од правилото на непосредно изведување на доказите на главна расправа. Тоа се случаите со искази дадени на доказно рочиште, кога има индикации врз основа на кои може да се заклучи дека сведокот бил изложен на насилство, закана, ветување на пари или друга корист, за да не сведочи или лажно да сведочи на главната расправа, како и кога лицето кое го дало исказот починало, душевно заболело или и покрај сите со закон предвидени средства за негово пронаоѓање останало недостапно.

Во само 2 случаи или 2 % од следените постапки, бил применет некој од исклучоците од непосредно изведување на доказите на главната расправа од член 388 од ЗКП. Во еден случај бил прочитан исказот на оштетената даден пред полномошникот и заверен кај нотар, иако ваков вид на доказ воопшто не е предвиден ниту дозволен со законот.

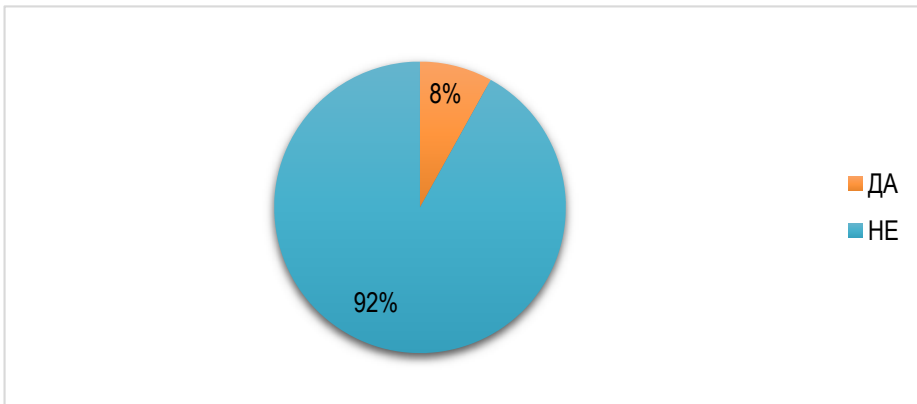
На кој начин беа изведени писмените и материјалните докази?(36)

При донесувањето на новиот ЗКП и во првиот период на неговата примена постоеше определена недоумица за тоа на кој начин ќе се презентираат (изведуваат) писмените и материјалните докази. Имено, со оглед на тоа што според новиот концепт судот е пасивен, не беше јасно дали писмените и материјалните докази ќе се изведуваат со читање и презентирање од страна на судот или пак од страна на странките во постапката.

Според одговорот на прашалниците ваквите докази се изведуваат со читање и презентирање на истите од страна на судот во најголем дел од случаите, односно во повеќе од 80% од набљудуваните претреси. Поретко, по барање на странката ваквите докази се презентирани или читани при испитување на сведокот односно вештатот (вака само во 5% случаи).

Дали полициски службеници сведочеа и колку? (37)

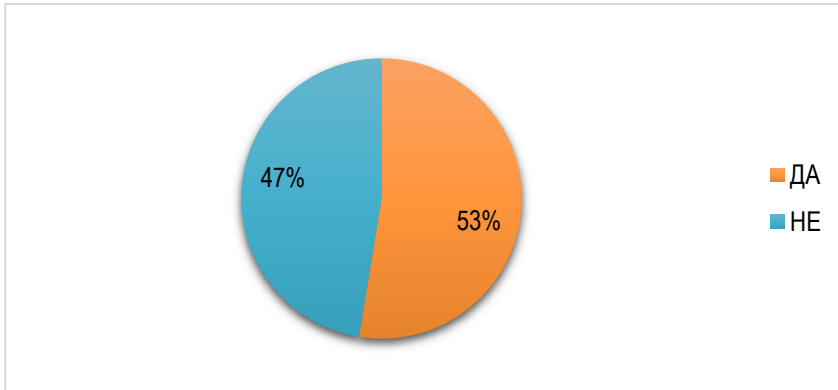

Во споредбеното право полициските службеници често се јавуваат како сведоци за некои прашања. Прашањето на користењето на полициските службеници како сведоци понекогаш се покажува како особено контроверзно, особено кај нас. Имено, практиката востановена според стариот ЗКП имаше категорично негативен став кон користењето на полициските службеници како доказно средство на судењето. Според одговорите во спроведените прашалници, ваквата практика донекаде продолжува и според новиот ЗКП, иако законот нема категорична одредба која што ова би го забранила. Сепак, мора да се признае дека бројот (процентот) на вакви случаи не е незначителен и се зголемува (6% во 2014 г., 8% во 2015 г.), па би било добро кога овој број би можел да се спореди со практиката од пред стапувањето на сила на новиот ЗКП.

Треба да се забележи и тоа дека прашањето не е до крај јасно во смисла на тоа дали се однесува само на користењето на полициските службеници во смисла на појаснување на точноста за определени записници за спроведените дејствија во предистражна или во истражна постапка или се однесува и на користењето на полициските службеници како сведоци за исказите што ги дал осомничениот или сведоците во текот на претходната постапка. Вакви искази осомничениот и други лица можат да ги дадат (некогаш и на сопствена иницијатива), не само при испрашувањето во полициска станица, туку и на друго место при неформален разговор со полициските службеници, на местото на извршување на кривичното дело, при разговор во друга прилика (за време на спроведувањето, на работа и сл.) со оглед на комплексноста на ова важно прашање на истото треба да му се посвети посебно

внимание, а соодветното прашање од прашалникот да се прецизира, по потреба и негово расчленување на повеќе прашања.

Дали обвинетиот беше испитан?(38/19)

Со напуштањето на инквизиторниот пристап обвинетиот повеќе не се третира како објект на постапката, кои согласно стариот ЗКП и со него востановената практика по правило се испитуваше на судењето, што практично го ставаше во незгодна положба самиот да се повикува на правото на молчење. Обвинетиот согласно чл. 391 од ЗКП сега се испитува само по предлог на одбраната (односно само на негова иницијатива. Според расположливите податоци од прашалниците на набљудувачите, обвинетиот бил испитан на главниот претрес во половина од набљудуваните случаи (53% во 2015 г. или точно 50% во 2014 г.).

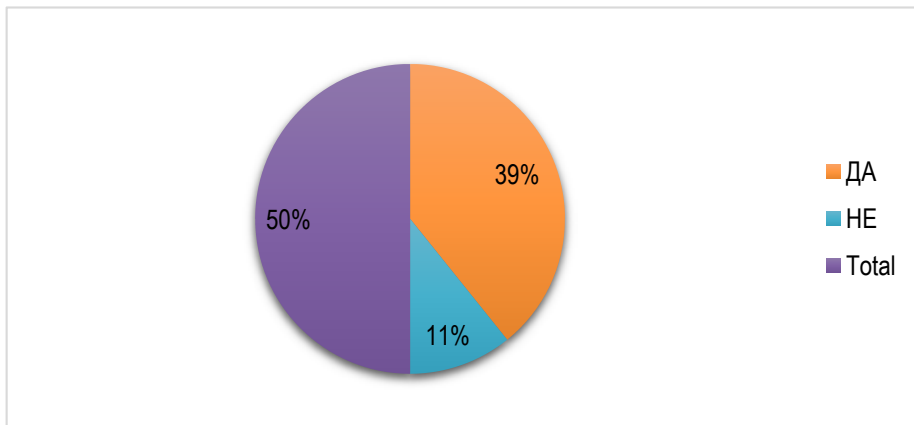
Практиката востановена според новиот ЗКП, со тоа значително се разликува од претходната судска практика.

Добро е да се провери релацијата помеѓу сведочењето на обвинетиот на судењето во однос на исказот даден во претходна постапка. Имено, обвинетиот кој еднаш дал исказ пред полицијата или пред јавниот обвинител има сериозен психички и стратешки проблем да молчи (односно да не даде исказ) на судењето.

Би било добро да се утврди и тоа како судот го толкува молчењето, со оглед на новите трендови во Европа и во практиката на Стразбур, според кои во определени случаи каде од обвинетиот разумно треба да

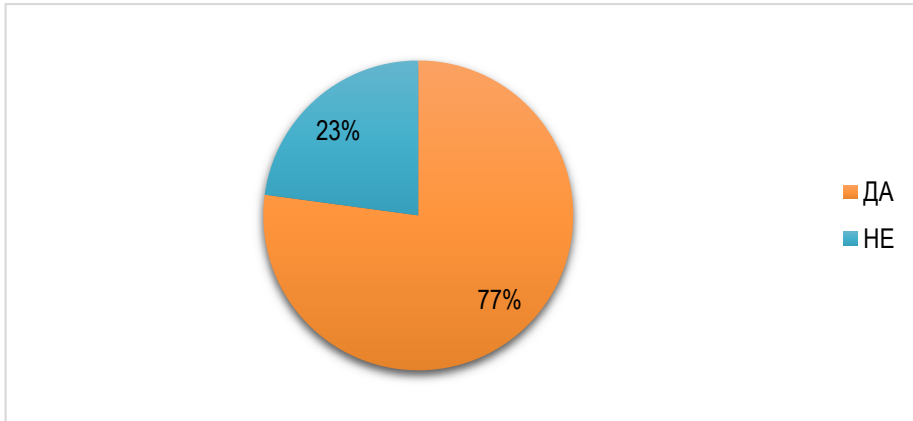
се очекува определено објаснување, молчењето може да доведе и до негативни заклучоци во однос на обвинетиот.¹

Дали беше извршено испитувањето на обвинетиот по однос на кривичното дело? (39)

¹ Судската практика и домашната теорија немаат јасен став дали сега кога обвинетиот се става во порелаксирана ситуација во однос на тоа дали ќе даде исказ истиот треба да зборува вистина (како што е тоа во повеќето држави со акузаторна постапка) или пак може без никакви санкции да лаже. Слично на ова, ЗКП не кажува што ќе се случи ако обвинетиот даде исказ, но одбие да одговара на поставените прашања. Види: Д. Илиќ, Исказот на обвинетиот во казнената постапка, докторска дисертација, одбранета на Правниот факултет во Скопје, 2012 г.

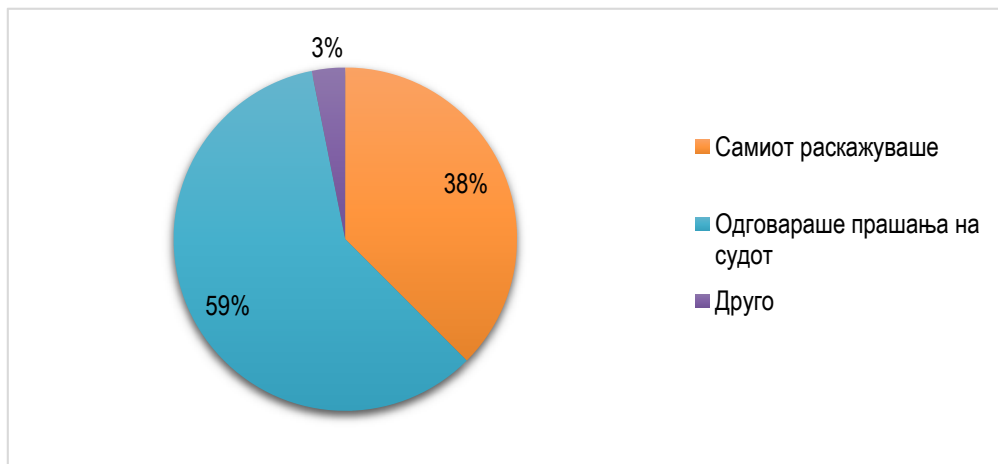
Дали беше извршено испитување на обвинетиот по однос на околности кои се битни за одмерување на казната? (40)

Минатата година, по однос на тоа како било извршено испитување на обвинетиот, набљудувачите одговориле дека истиот најчесто бил испитуван во однос на настанот (60%), а поретко односно 40% и за други околности, како лични и семејни прилики, мотивот и сл.

Од одговорите на ова прашање може да се заклучи дека истото сè уште не е најсоодветно бидејќи не може да се утврди дали за другите околности обвинетиот е прашуван исклучително или само дополнително. Од друга страна, околности како мотивот и други субјективни елементи се врзани и за кривичното дело и вината, а не само за санкцијата. Ова може да биде особено важно од аспект на иницијативи за измени и дополнувања на ЗКП, според кои се предлага постапката за одлучување да се подели на две фази, при што судот најпрвин би расправал и одлучувал за вината, а дури потоа на посебно

Како се испитуваше обвинетиот кој нема бранител? (41)

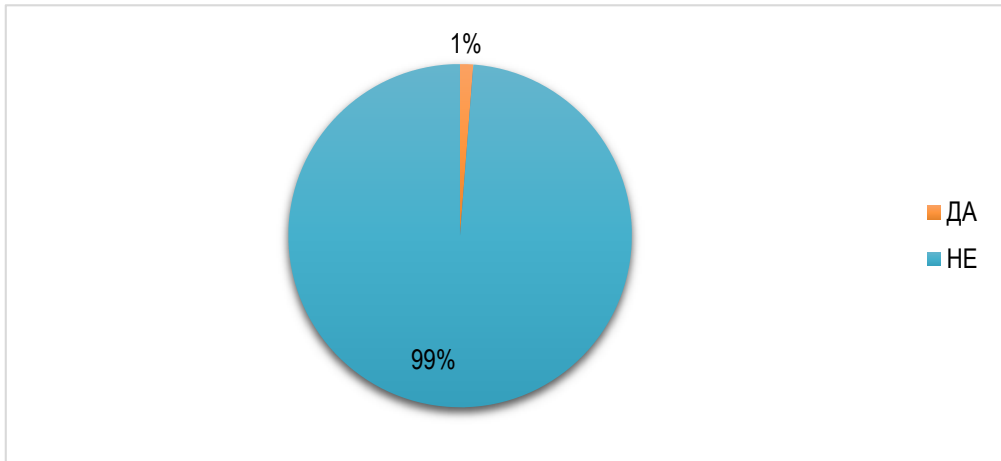

При примената на новиот ЗКП се постави определена дилема за тоа како ќе се испитува обвинетиот кој нема бранител, бидејќи текстот на законот не ја предвидува експлицитно оваа ситуација и како да претпоставува сите обвинети имаат бранител кој најпрво директно ќе ги испраша.

48

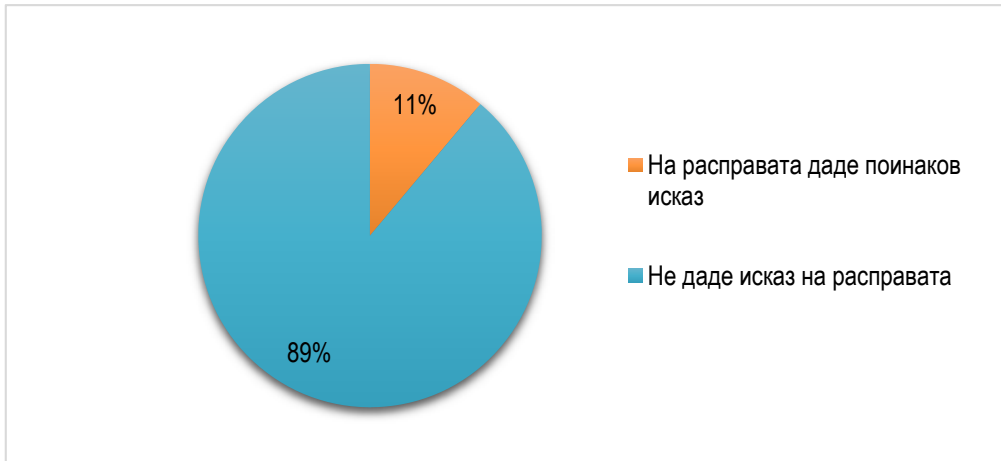
Според прашалниците се чини дека обвинетиот што немал бранител е испитан на начин што најпрвин (по поука за право на молчење) сам раскажувал за настанот, а потоа одговара и на прашања на судот. За волја на вистината, од прашалниците не се гледа јасно како се комбинирани овие два начина (обвинетиот самиот раскажувал во 38% од случаите; минатата година - 41%, а на прашања на судот одговарал во 59% од набљудуваните судења; слично и минатата година - 55%), бидејќи е веројатно дека во добар дел од случаите прашањата на судот се поставени по давањето на исказот во расказна форма од страна на обвинетиот.

Дали јавниот обвинител барал да се прочита исказот на обвинетиот даден во претходната постапка? (42)

Во однос на можноста да се користат исказите на обвинетиот дадени во претходната постапка (согласно чл. 391 ст. 3 и чл. 207 ЗКП кој предвидува и репродуцирање на снимка), вклучително и спорната ситуација за користење на исказите дадени во полиција во присуство на јавниот обвинител, изненадува податокот дека ваквата можност воопшто не се користи (исто и во податоците за 2014 г.). Ваквата практика е навистина за поздравување, со оглед на тоа што главната интенција на новиот закон е сите докази да се изведат на јавна и контрадикторна расправа пред судот, а читањето на претходно дадените искази е оставено само како опција која ќе се користи по исклучок. Ако е ова точно, пресвртот во моделот и идеологијата во смисла на напуштање на инквизиторните елементи во постапката е изведен побрзо и полесно отколку што било кој се надевал.

Ако да, дали обвинетиот даде исказ на главната расправа или воопшто не даде исказ? (43)

Одговорот на прашањето дали обвинетиот дал исказ на главната расправа или не дал е поставено само за случајот кога е читан исказот во смисла на претходното прашање. Имено, прашањето има за цел да провери дали читањето на исказот како исклучок од начелото од непосредност и контрадикторност се користи во случаите на неконзистентност помеѓу исказот даден во претходната постапка и на самата расправа или пак при користење на правото на молчење на главната расправа, а во ситуација кога претходно обвинетиот дал исказ во текот на истрагата.

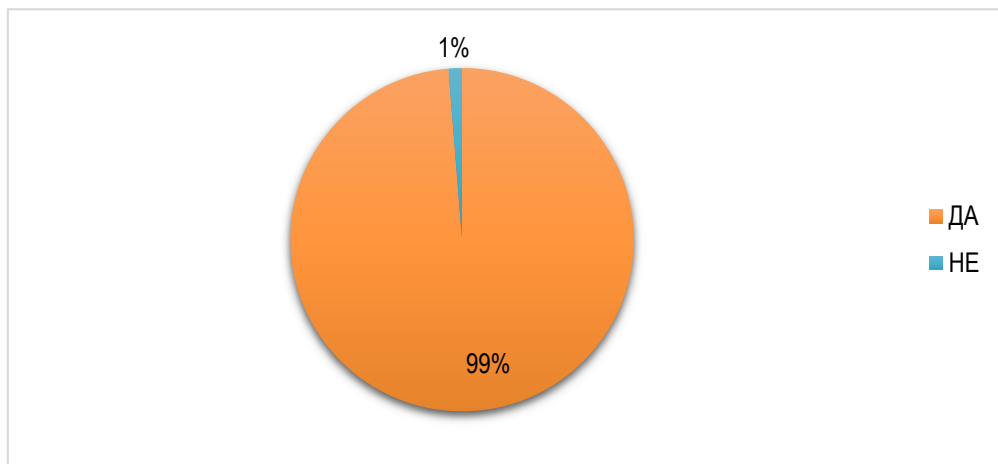
50

Еден од најактуелните проблеми во имплементацијата на новиот ЗКП беше недостатокот на материјално - технички услови за регистрирање на текот на главната расправа по пат на снимање или по пат на стенографски записник. Од тие причини, за текот на расправата се води записник согласно стариот метод на диктирање на записникот од страна на претседателот на судскиот совет (53%) односно со диктирање и/или директно внесување на прашањата и одговорите од директното и вкрстеното испрашување (43 %). Минатата 2014 год. односот помеѓу овие две ставки беше обратен, што не е во суштина битна разлика. Сличен е и одговорот кај набљудувачите лаици (со диктирање 51%).

Ваквиот (застарен) начин на регистрирање на текот на главната расправа не само што битно ја оддолжува постапката, туку сериозно влијае врз динамиката и ефективноста на вкрстеното испрашување, поради што е неопходно час поскоро да се издвојат доволно средства за оваа намена и да се пристапи кон создавање услови за техничко (аудио-видео) снимање или пак преку обука на стенодактилографи. Притоа, до создавањето на услови за ова, неопходно е во измените и дополнувањата на ЗКП експлицитно правно да се предвиди можноста за диктирање на записник од страна на судот, бидејќи актуелната практика не само што е пречка за ефикасно остварување на новиот начин на изведување на доказите од страна на странките, туку е изречно спротивно на словото на законот.

ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ - ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈЕТО

Дали одбраната и обвинителот беа еднакво третирани од страна на судијата во врска со предлагањето на доказите, приговорите, барањата за одложување и сл.?(45 и 46/21)

Еднаквоста на оружјето е есенција на правичното судење и подразбира еднакви можности на странките во презентирањето на доказите како и еднаков третман од страна на судот кон обете странки. Одговорот на набљудувачите по однос на прашањето за еднаквост кај приговорите, барањата за одложување и слични процесни барања е извонредно висок при што навистина изненадува фактот дека тие процениле дека судот подеднакво ги третирал двете страни во дури 99% од набљудуваните случаи (исто и лани, 98%).

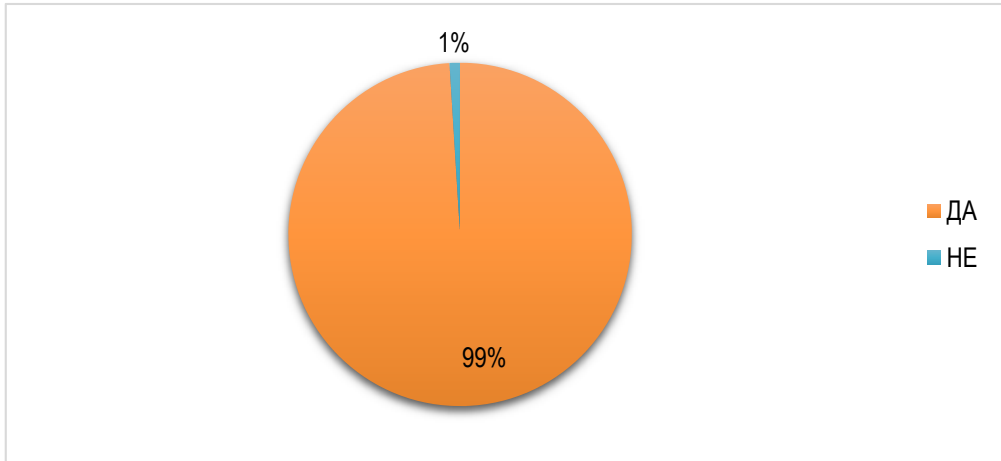
Прашањето за тоа дали одбраната ги имала истите можности како обвинителството во предлагањето на доказите е уште поважно и ја претставува есенцијата на т.н. „еднаквост на оружјата“ и на фер судење. Оценката на набљудувачите се надоврзува на претходната оценка за еднаквиот третман на странките, при што повторно процентот на позитивни одговори е исто 99% (минатата година- 100%!). Ова говори во прилог на новиот модел на кривичната постапка, особено ако се знае дека најчест приговор на претходниот модел на т.н. мешовита постапка беше токму по однос на (не)еднаквоста во третманот на странките, при што вообичаена беше тезата дека судот има наклонет став кон обвинителите или определена скепса, па дури и непријателски став кон бранителите.

Иако би сакале да веруваме дека новата кривична постапка е поправична од старата, ваквото фантастично наоѓање кај набљудувачите не е едноставно да се објасни со оглед на сериозните критики кои за нашето судство доаѓаат од сите страни (како од домашни така и од странски експерти, владини и невладини организации). Особено адвокатите и обвинетите се жалат на предметите кои се водат по скратена постапка, каде тие според нивно кажување немале адекватни можности да се подготват за судењето и во таа смисла да предложат соодветни докази.

Нешто поскумни се наоѓањата на набљудувачите лаици, кои оцениле дека еднаков третман странките имале во 87% од случаите, во 6% тие немале таков третман (претпоставуваме на штета на одбраната), додека во 7 % овие како лаици не можеле ова да го проценат, па одговориле со „не знам“.

ПРАВО НА ЈАВНО СУДЕЊЕ

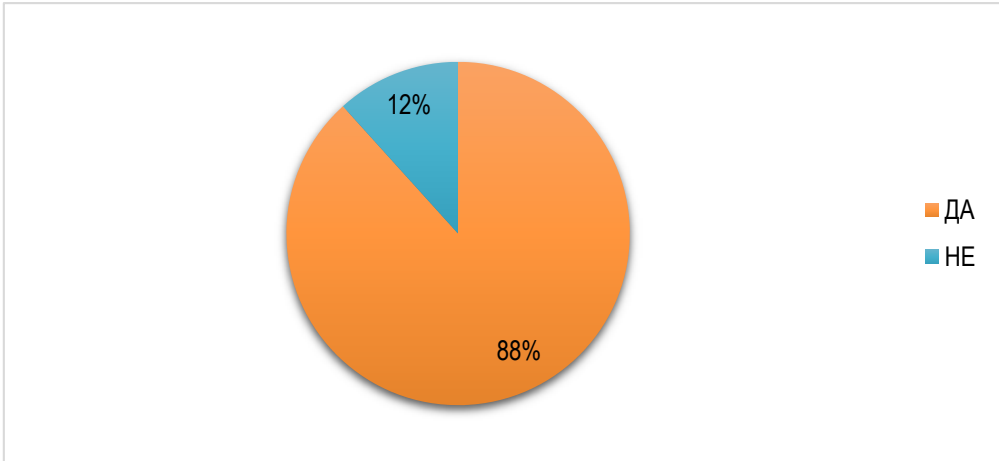
Дали судењето беше јавно? (47)

Јавноста на судењето е значајна и за довербата на јавноста во судството во смисла на соодветна контрола на јавноста врз работата на судовите, но и како лично афирмативно право на обвинетиот кое го заштитува од евентуалните нетранспарентни или дури можеби „монтирани“ судски постапки. Во стручната и пошироката јавност особено беше проблематизирано исклучувањето на јавноста во случаите на примена на посебните истражни мерки и во случаите на користење на заштитени сведоци.² Проектот на набљудување на постапки од страна на Коалицијата „Сите за правично судење“, сепак покажа дека ваквите исклучоци се многу ретки, 1% (или во 2 случаи) оваа година, а ниту еден минатата 2014 година.

² Види: Г. Калајџиев, М. Коневска, “Примената на посебните истражни мерки и користењето на доказите прибавени со нив на судењето во Република Македонија”, во: *Практичната примена на посебните истражни мерки*, ОБСЕ, Скопје, 2013.

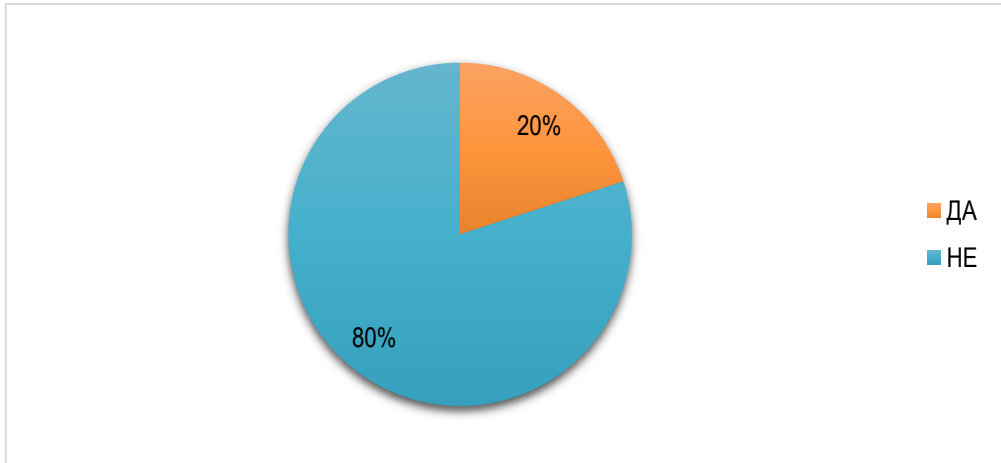
Дали местото и времето на судењето беа јавно објавени на таблата надвор од судницата?(49)

Споредено со минатата година, во 2015 местото и времето на судењето биле јавно објавени на табла надвор од судницата во само 88% од случаите (во 2014 речиси сите случаи биле солидно објавени (97%). Оваа тенденција затоа треба да биде посочена на надлежните во судската администрација, со цел на јавноста да и се обезбеди соодветен пристап до јавните судења.

Само во 2 случаи јавноста и медиумите биле исклучени, но поради законски причини.

Доколку јавноста беше исклучена

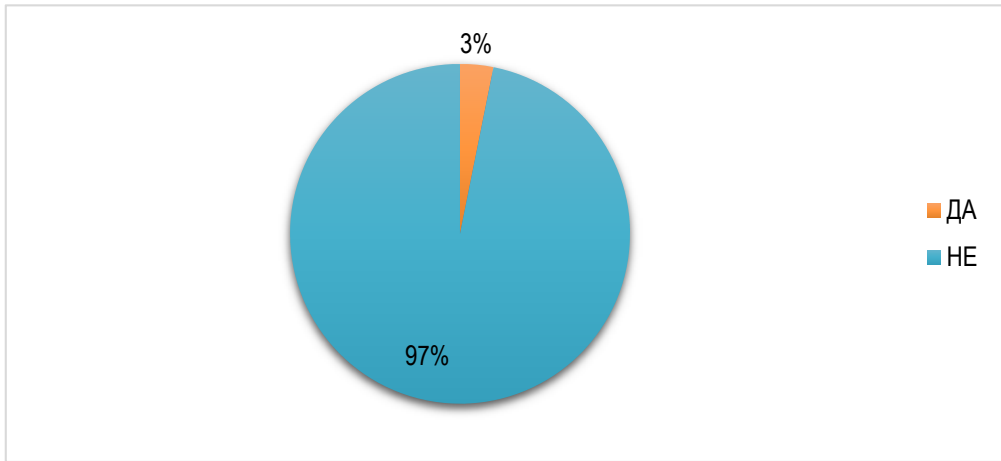
Во литературата и во судската практика има определени дилеми дали новиот закон правилно ги предвидува случаите и причините кога може да се исклучи јавноста во целост или од дел од судењето. Така, беше дискутабилно дали законските основи за исклучување на јавноста се компатибилни со оние наведени со правото и практиката на ЕКЧП.

Од друга страна, одредбата за исклучување на јавноста заради чување на државна или воена тајна, слично како и одредбите на ЗКП по однос на сведоците обврзани да чуваат определена тајна, очигледно не е усогласена со Законот за класифицирани информации и соодветните подзаконски прописи кои содржат поинаква класификација на заштитените податоци, како и нејасноста за користење на можноста определени класифицирани податоци сепак да бидат изведени пред лица кои имаат соодветен сертификат.

ПРАВО НА НЕПРИСТРАСЕН СУД

Правото на непристрасен и независен суд е едно од основните гаранции за фер судење. Институтот за изземање на судии е една од главните алатки што на странките им обезбедува правно средство за заштита на ова важно право. Во ниту еден случај не е забележано барање за изземање на судија.

Дали изгледаше дека судијата или поротниците веќе имаат оформено мислење кое може да влијае врз одлучувањето? (52)

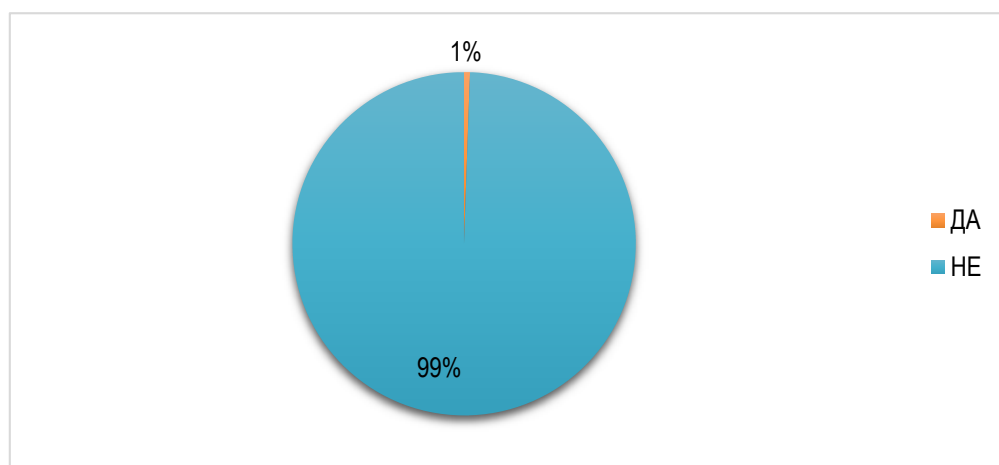
Во најголем број од набљудуваните предмети немало сомнение во судската непристрасност забележана од страна на самите монитори, во смисла на тоа дека судијата или судиите поротници веќе имаат оформено мислење кое би можело да влијае врз водењето на постапката и одлучувањето. Во 5 случаи набљудувачите имале определени сомневања што вреди подетално да се испита.

Слично, и минатата година, кога мониторинзите се посомневале во пристрасноста во оваа смисла во само три од набљудуваните случаи во 2014 год.

Доколку ваквите позитивни наоди се точни и реални - бидејќи искусни судии секако нема лесно да се оддадат дека имаат однапред формирано мислење за предметот, што би влијаело врз нивното

водење на постапката и врз судската пресуда – би можело со задоволство да се заклучи дека новиот ЗКП веќе дава резултати во едно од битните прашања за реформата во смисла на унапредување на правичното судење. Имено, некои од главните критики на стариот модел на кривична постапка беа насочени токму врз влијанието на досието и резултатите од истрагата врз судечкиот суд,³ па затоа сега судечкиот суд не е однапред запознаен со изјавите на обвинетиот и сведоците, бидејќи тие се издвојуваат согласно чл. 344 ст. 2 од новиот ЗКП, токму заради тоа да не влијаат врз судот.

Дали судот се однесува со заплашување кон било која од странките? (53/23)

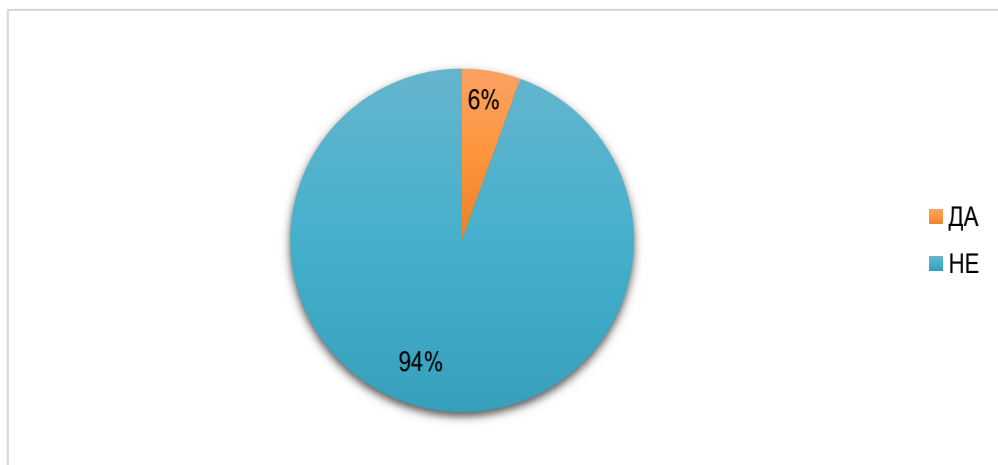
Екстремни случаи на непрофесионално однесување каде што судот би се однесувал со заплашување кон некоја од странките минатата година не се забележани, а оваа во само еден случај, што може да се смета како инцидент. Вакви случаи не забележале ниту набљудувачите лаици.⁴

³ Види: Д. Крапац, В. Камбовски, Г. Бужаровска, Г. Калајџиев, *Стратегија за реформа на казненото право*, Министерство за Правда, Скопје, 2007, достапно на: http://arhiva.vlada.mk/registar/files/strategija_kazneno.pdf

⁴ Може да се размисли прашањето да се изостави во наредни проекти.

Слично, судот не користел дискриминаторски јазик кон некоја од странките во врска со нивниот пол, јазик, раса и слично. Истото наоѓање го имаат и набљудувачите лаици.⁵

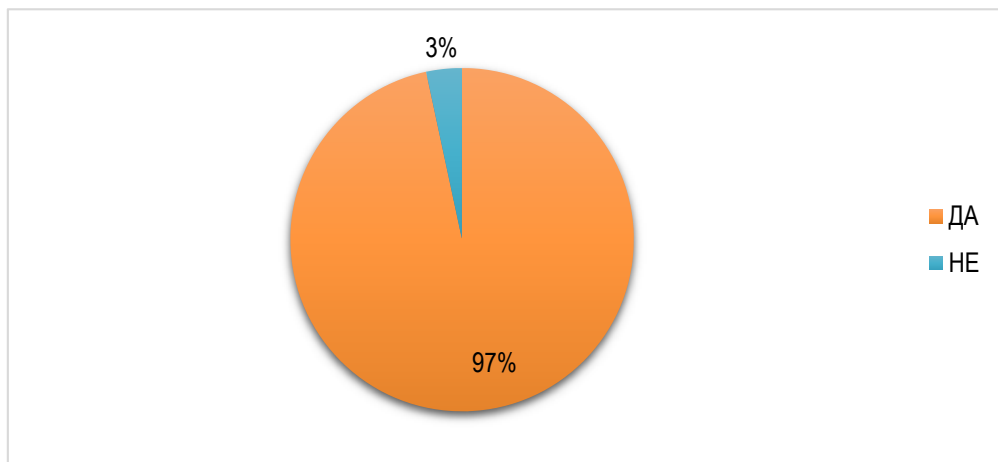
Дали судот (не) внимаваше за време на судењето?(55/25)

Судот исто така за време на судењето во најголемиот дел од набљудуваните предмети се однесувал коректно во смисла на должно *внимание* и професионалност. Сепак, во 10 случаи набљудувачите имале забелешка и критички став кон односот на судот.

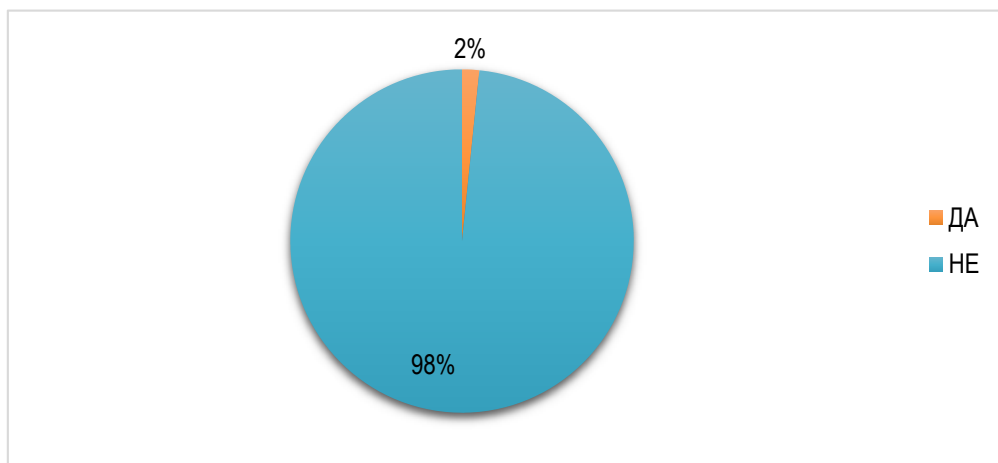
⁵ Ова прашање, исто така, би можело да се брише од идни проекти на мониторинг.

Дали судот обезбеди процедурална рамноправност на двете страни? (56)

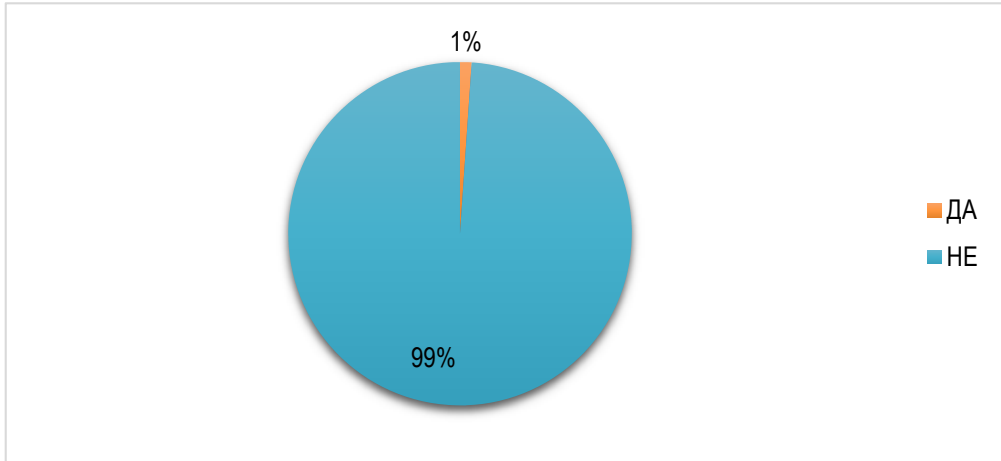

Уште еднаш набљудувачите дале многу висока оцена за тоа дали судот непристрасно, одговорно и на еднаков начин ги третирал спротивставените странки во постапката. Како што веќе споменавме, ова е само од поинаков агол поставено практично истото прашање со она кај еднаквост на оружјето (бр. 45 односно 21 кај лаиците).

Дали судот остави впечаток дека е пристрасен?(57)

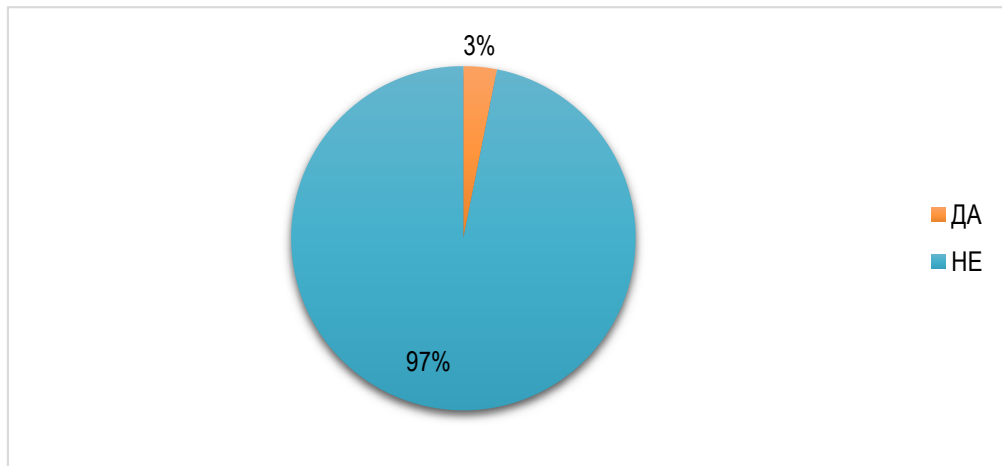

Дали судот остави впечаток дека фаворизира една од страните?(58)

Овие две прашања може да се критикуваат во смисла на тоа дека суштински се преклопуваат меѓу себе и со некои други претходни прашања (49, 56), но покажуваат дека позитивните наоѓања на набљудувачите за непристрасноста на судот се убедливи и неподелени. Тоа секако треба да се толкува како успех на новиот ЗКП, чија што основна идеја беше судот да го растерети од неговата инквизиторна улога за активното барање на вистината, бидејќи тоа го ставаше во положба која фактички и психолошки е поблиска до функцијата на обвинување и борба со криминал. Затоа, за да ја зајакне непристрасноста кај судиите, со цел тие првенствено да се фокусираат врз обезбедувањето на еднаквост помеѓу странките и врз законитоста и правичноста на кривичната постапка, новиот ЗКП не само што го елиминираше влијанието на истражните списи врз судењето, туку сосема ја укина активната улога на судот во утврдување на т.н. материјална вистина и на судиите им ја ускрати можноста самите да предлагаат докази. Ваквото доследно укинување на истражната максима од целиот регион воведе единствено нашиот ЗКП.

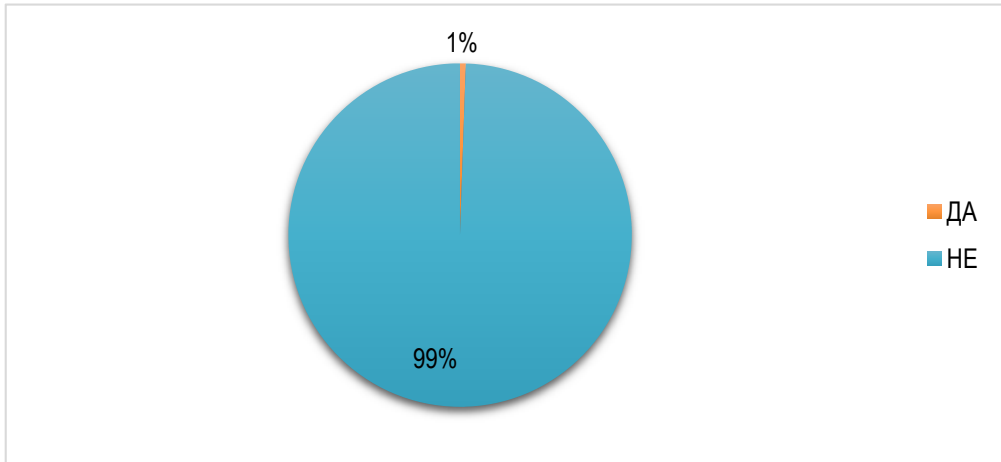
Дали имаше несоодветна ex-parte комуникација?(59)

Наоѓањата во 5 случаи на несоодветна комуникација надвор од постапката донекаде го нарушува позитивниот впечаток од претходните наоѓања за неспорна непристрасна положба и однесување на судот спрема странките. Фаворизирање на ЈО со сите тези за последиците за солидарноста и блискоста помеѓу судиите и ЈО наспроти обвинетите и нивните бранители не се само проблем на нашето казнено правосудство, туку се повеќе или помалку болка на речиси сите нови демократии.

ПРЕЗУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ

Дали постоеше нешто што би сугерирало дека е повредена презумпцијата на невиност или дека товарот на докажување во текот на судењето падна на обвинетиот? (60)

62

Во набљудуваните случаи не постоело никакво сомнение дека се повредени презумпцијата на невиност и правилото за товарот на докажувањето според кое во кривичните постапки товарот го носи обвинителството. Според нашето законодавство ваков исклучок е допуштен кај случаите за проширена конфискација, какви што немало во набљудуваните процеси, ниту пак постоеле сомненија дека наспроти законските норми ваква обврска фактички била префрлена врз обвинетиот.

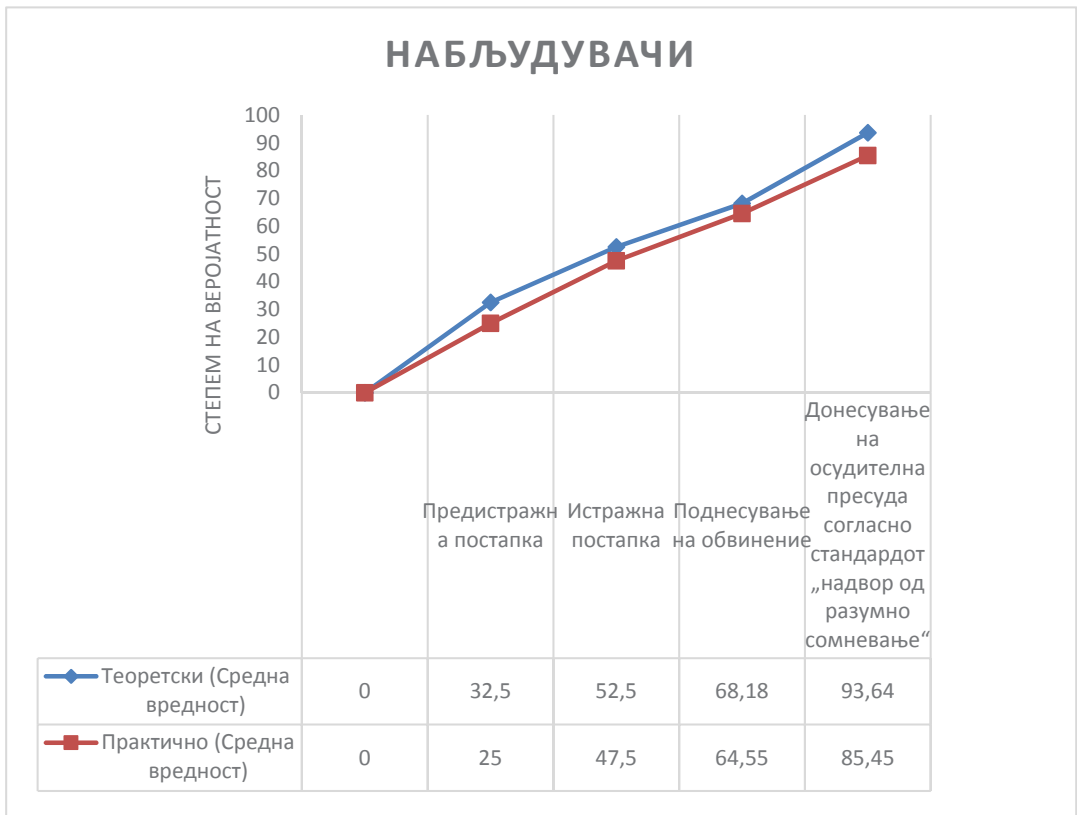
Презумпција на невиност и *in dubio pro reo* - Дали вината е докажана надвор од разумно сомневање?

Новиот стандард за степенот на докажаност потребен за донесување на осудителна односно ослободителна пресуда е нов за нашето право и практика и се состои во преземање на англосаксонскиот

стандард на докажаност „надвор од разумно сомневање“ (beyond reasonable doubt). Се работи за стандард на докажаност потребен за оправдување на осудителна пресуда, застапен во наголем број на акузаторни правни системи.за разлика од досегашниот стандард, во претходниот ЗКП опишан со „доволно докази“.

Теоретски, стандардот на докажување во новиот ЗКП е повисок, иако е тешко истиот да се квантифицира. Набљудувачите во 2014 год. процениле дека овој стандард е постигнат во 75 проценти од набљудуваните предмети, но вистинскиот одговор ќе го даде статистиката преку помалиот број осудителни пресуди од претходната година (кога важеше стариот ЗКП).

Квантифицирање на степенот на веројатност/докажаност на почетокот и на крајот на судењето.

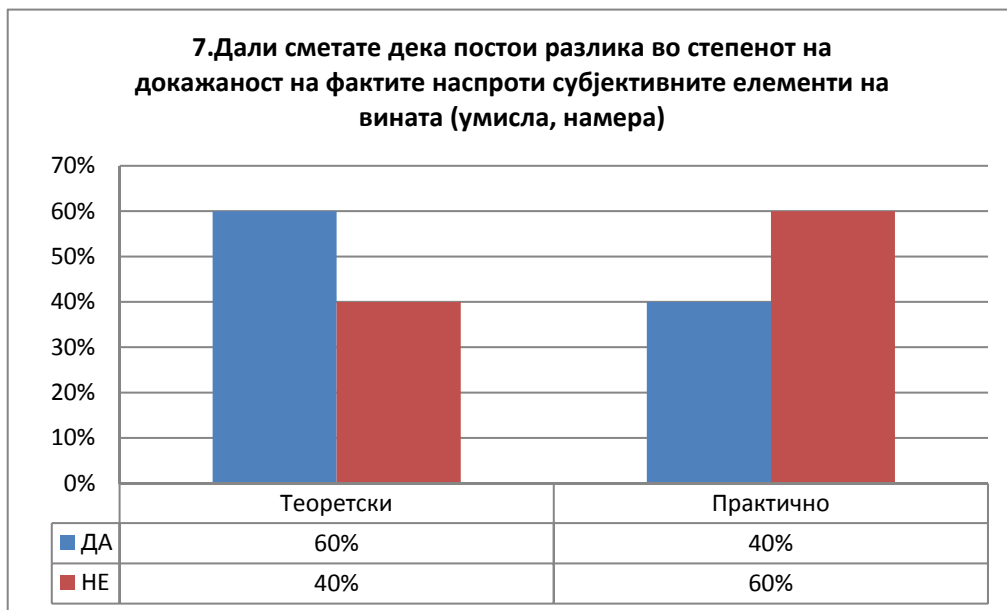
Во оваа прилика спроведовме едно скромно истражување за тоа како се вреднуваат законските стандарди за степенот на веројатност (докажаност) во четири клучни фази на постапката. Новиот ЗКП воведува нов стандард за веројатност (докажаност) - „доволно докази од кои може да се очекува донесување на осудителна пресуда“ (член 319 од ЗКП), како стандард што сега е потребен за подигање на обвинение, како и споменатиот стандард „докази надвор од разумно сомневање“, како стандард баран за осудителна пресуда (а изречно содржан во членот 403 кој говори за ослободителна пресуда).⁶

Од добиените показатели може да се заклучи дека ставовите на набљудувачите се слични со оние кај другите групи на домашните испитаници (судии, обвинители, адвокати и студенти) и не се разликуваат битно од сличните истражувања во САД. Степенот на веројатност потребен за обвинување е проценет на нешто под 70%. Се работи инаку за стандард кој во ЗКП е поставен повисоко од порано (мислиме на стариот ЗКП), кога товарот на докажување практично беше врз судот (т.н. истражно начело), а доказите се собираа во континуитет, со можност да се предлагаат дури и во текот на судењето, а не ретко и во постапката по правните лекови. Сега судот повеќе воопшто не може самиот да предлага докази, а од обвинителството се очекува сите докази да ги собере пред да подигне обвинение, па така дополнителното предлагање на нови докази се допушта повеќе како исклучок отколку како нормална работа, како што беше порано. На крајот, она што најмногу нè интересираше, е како се вреднува новиот стандард за докажаност на вината „надвор од разумно сомневање“.

⁶ Во нашето мини истражување е применет тн. директен метод на саморангирање, па може да се очекува добиените вредности да се повисоки од оние што реално се среќаваат во судската практика, за разлика од т.н. директни методи кои вреднуваат повеќе фактори во хипотетички ситуации блиски до животните (види: M. K., Dhami, On Measuring Quantitative Interpretation of Reasonable Doubt, *14 Journal of Experimental Psychology: Applied*, 2008, 353-363, достапно на: www.psychwiki.com и литературата цитирана таму). Со цел да ги нагласиме разликите помеѓу апстрактните вредности кои даваат повисоки резултати бидејќи ја вреднуваат само моралната штета од осудата на невини, а не и интересите на жртвата и на општествената заедница за ефикасна борба со криминал, поставивме двојна скала. Притоа едната скала треба да ги измери теоретските „очекувања“ изразени во законските норми, додека скалата што бара проценка на тоа како овие стандарди се применуваат во практиката треба да го изрази јазот помеѓу теоријата (законодавството) и практиката. Со оглед на тоа дека новиот ЗКП со новите стандарди за докажаност од неодамна почна да се применува, може да се очекува скалата што ја мери примената на стандардите во практиката да ги одрази и разликите помеѓу практиката според стариот ЗКП и актуелната практика по стапувањето на сила на новиот ЗКП.

Прашалникот покажа дека под овој стандард, преземен од англосаксонското и меѓународното право, се смета докажаност нешто над 90%, што е просечна вредност добиена при користење на ваквите т.н. директни методи, кај нас и во светот.⁷

Слично како и кај другите испитаници, набљудувачите изразиле перцепција дека степенот на докажаност во практиката е нешто пониска од онаа што (теоретски) се бара со правните стандарди содржани во законските одредби.

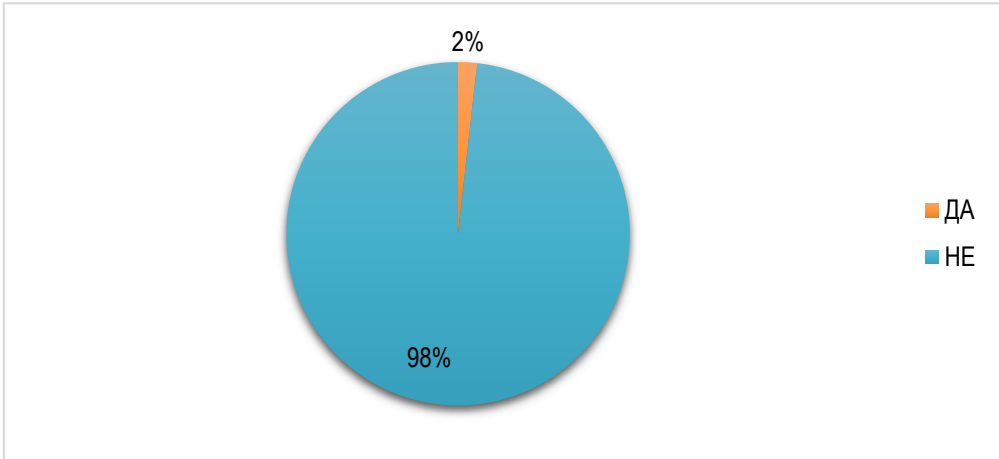

Како особено контроверзно се потврдува квантифицирањето на степенот на докажаност на субјективните елементи на делото (мотив, намера, умисла и сл.). И додека во одговорите за практиката го добивме одговорот како потврда на нашата теза дека во практика овие елементи инхерентно не можат да се докажат со многу висок степен на веројатност (што е впрочем логично и разбирливо), интересен за дискусија е ставот дека кај овие работи разлика постои и на теоретско рамниште.

⁷ Види: D. K. Kagehiro, W. C. Stanton, Legal vs. quantified definitions of standards of proof, 9 *Law and Human Behavior*, 1985, 159-178.

ПРАВО НА ОДБРАНА

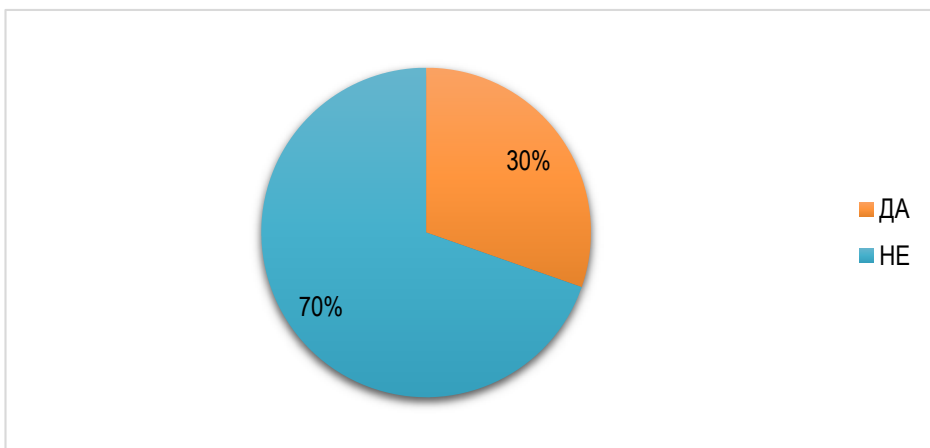
Дали обвинетиот беше исклучен во некоја фаза од судењето?(61)

Правото да биде *присутен* и да се брани е елементарно право на концептот за правично судење. Во текот на спроведувањето на проектот минатата 2014 година ниту во еден од набљудуваните случаи не била забележана ваква појава, додека во 2015 г. забележани се 3 случаи што може да се третира како еден вид инцидент.

66

Дали обвинетиот беше поучен за правото на бесплатна правна помош? (62)

Правото на бесплатна правна помош е предвидено во новиот закон и тоа во поширок спектар на случаи, бидејќи повеќе нема ограничување сиромашните да може да барат бранител бесплатно само по подигање на обвинението. Сепак, законот не предвидува изречно дека покрај поуката за право на бранител обвинетиот треба да се поучи и за можноста за бесплатна правна помош, што е спротивно на меѓународните стандарди.

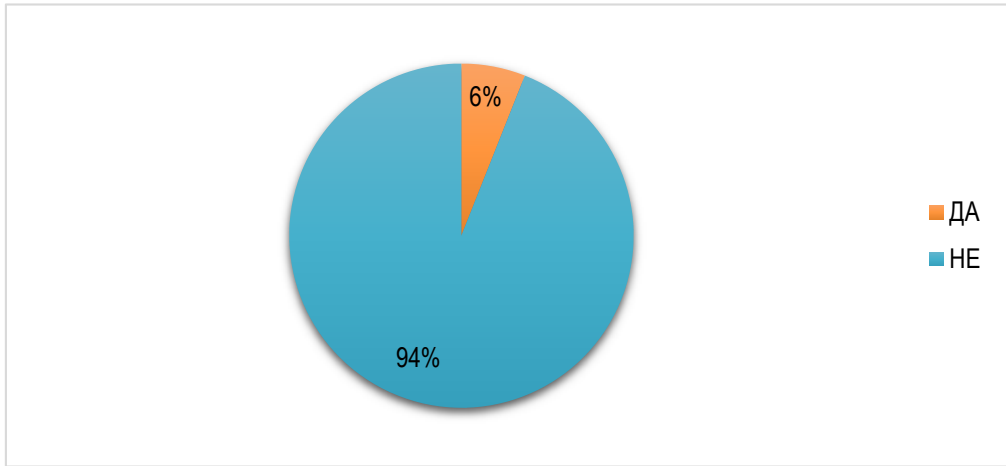
Според одговорите од прашалникот, ваква поука не добиле 30% од обвинетите (што е нешто помалку од 38% според мониторингот во 2014 год.). Мора да се признае дека одговорот на ова прашање не треба да зема со сигурност, бидејќи не само обичните граѓани, туку и правниците често не ја разликуваат бесплатната правна помош за сиромашни од т.н. задолжителна одбрана, а некои скорешни наши истражувања покажуваат дека користењето на ова право е извонредно ретко во практика, па така не е многу логично најголем број на обвинети лица да се сиромашни, а притоа воопшто да не го користат правото на бесплатна помош!⁸

Заради сето ова, проблемот бара посебно внимание на ова прашање, кое треба да покаже колку и како се практикува ова право, кои се критериумите за материјална положба (сиромаштијата) на осомничените, а кои се „интересите на правдата“ кои бараат доделување на бесплатен бранител за сиромашните и сл.

⁸ Види: Г. Калајчиев и др., *„Ефективна одбрана во кривичните постапки во Република Македонија,”* ФИОМ, Скопје, 2014, достапно на:

<http://fosm.mk/CMS/Files/Documents/Kniga-9-MK.PDF>

Дали имате впечаток дека бранителите не успеаја да ги застапуваат своите клиенти соодветно? (63)

Набљудувачите забележале дека ангажманот на бранителите и нивната подготвеност за случајот не било на ниво на нивната задача во 6% од случаите (што е многу подобра ситуација од минатата 2014 година, каде тие нашле неадекватно залагање кај бранителите во повеќе од 20% од случаите!).

Многу покритички работата на бранителите ја оцениле набљудувачите лаици, што е по малку чудно, бидејќи тие помалку ги познаваат правните работи, па оттука тезата дека тие би требало да имаат помалку замерки од набљудувачите правници.⁹

Проблемот е сериозен и треба посебно да се проучува во смисла на причините за недоволната ангажираност или подготвеност на бранителите, при што треба да се испита колку тие зависат од тоа дали се работи за приватно ангажирање на адвокати или адвокати ангажирани „по службена должност“ од страна на судот. За овој проблем постои голем интерес во литературата, бидејќи се работи за есенцијално право на одбраната кое што лесно може да се претвори во теоретско и илузорно. Помеѓу другото, како причини за послабиот квалитет на одбрана се наведуваат: висината на хонорарот (се

⁹ Сепак, уште пред 40 години германскиот правник и социолог Никлас Луман предупредуваше дека голема вина за евентуалниот неуспех во постапките граѓаните им препишуваат на адвокатите. Види: N. Luhmann, *Legitimation Durch Verfahren*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/Main, 1975; Legitimacija kroz proceduru, Naprijed, Zagreb, 1992, превод на хрватски: Ivan Glaser.

исплаќаат помали хонорари, па адвокатите се вложуваат по онаа народната: „колку пари - толку музика“), неискуство кај некои од бранителите (со теза дека на овие случаи се нафаќаат помлади и помалку искусни адвокати токму заради помалите хонорари), начинот на определување и назначување бранители по службена должност (каде има и протезирање на некои адвокати и со нивно своевидно „корумпирање“) и други слични проблеми што треба посебно да се истражат.¹⁰

Сево ова дотолку повеќе што досегашната патерналистичка улога на судот е напуштена, па судот има ограничени можности да биде некаков коректор на слабата одбрана. Не треба посебно да се биде паметен за да се укаже на потребата од поголема претпазливост и потемелна анализа на случаите каде обвинетиот воопшто нема бранител во една ваква нова акузаторна постапка. Во вкрстеното испрашување и новите доказни правила не можат лесно да се снајдат ниту искусни адвокати, а камо ли обични луѓе, вообичаено под голем стрес што неизбежно го носи постапката, а да не зборуваме ако тие се недоволно образовани, неискусни и сл. Во таа смисла, сосема нова светлина добива барањето за определување на бранител „по службена должност“ тогаш кога обвинетиот е „неспособен самиот успешно да се брани“ согласно чл. 74 ст. 1 ЗКП.

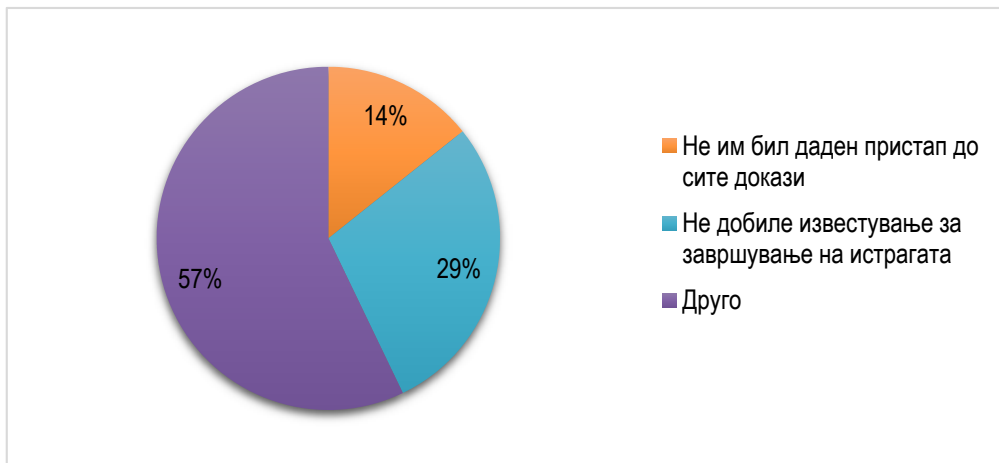
Нашиот правен систем го гарантира правото на молчење, но нема изречен став, ниту механизам што ќе обезбеди судот да извлече *негативни заклучоци* од молчењето на обвинетиот. За ова комплексно прашање постојат контроверзни ставови во литературата и во споредбеното и меѓународното право, но многу малку ставови може да се извлечат од нашата судска практика.¹¹

Според проценка на набљудувачите во нашиот проект, судот не извлекол негативни заклучоци од користењето на правото на молчење, што не е лесно да се заклучи во случаите кога судот тоа нема изречно да го каже, па заклучоци би можеле да се изведуваат од дополнително анализирање на бројот на осудителни пресуди во случаите кога обвинетиот го користел ова права. Тоа е можно само со многу искуство кај набљудувачите и со детално проучување на секој предмет одделено.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*

Дали одбраната се пожали на можностите за подготвување на одбрана? (65/29)

Набљудувачите оваа година забележале 3 случаи каде одбраната се пожалила дека немала адекватна можност за подготовка на одбраната со увид во списите и пристап до сите докази, при што во еден случај се пожалиле дека воопшто не добиле известување дека е завршена истрагата, додека во два случаи се пожалиле дека немале пристап до сите докази.

70

Минатата 2014 година беа регистрирани поплаки во само 2 од набљудуваните случаи. Многу помалку проблеми (само 2%) регистрирале и набљудувачите лаици

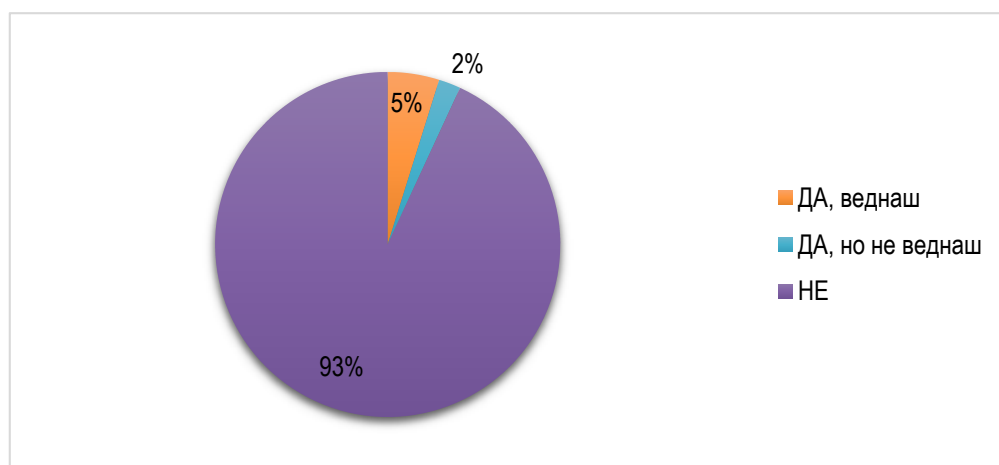
Овој проблем инаку адвокатите многу често го изложуваат во рамки на обуките и семинарите за новиот ЗКП. Имено, адвокатите се жалат дека немаат правно средство со кое правно би го оспориле оспорувањето на пристап, што инаку им е изречно гарантирано со ЗКП, освен со жалба дури на пресудата. Од друга страна пак судиите, исто така, го истакнуваат како проблем основот врз основа на кој тие би требало да постапат во случаи кога одбраната дури на главниот претрес ќе се пожали дека не успеале да го остварат своето право на увид во списите како едно од битните права на одбраната.

Можностите за подготвување на одбраната се особено чувствителни во случаите кога обвинетиот е во притвор, но според нашите набљудувачи ова не претставувало никаков сериозен хендикеп

Ваквата перцепција се должи на фактот што ова не било поставено како проблем во текот на судењето од страна на адвокатите што постапувале како бранители, што не значи дека проблемот не постои во практиката. Доколку ова прашање се цени како особено важно, препорачуваме истото во иднина да се проучува по пат на анкета на осомничените и нивните бранители.

ПРАВО НА ПРЕВЕДУВАЧ

Дали обвинетиот имаше потреба од преведувач и дали таков беше доделен веднаш? (70/30)

Се покажува дека во нашето домашно право и практика, правото на преведувач е повеќе политички проблем отколку практичен. Според набљудувачите речиси во сите случаи каде што имало потреба од преведувач, тој бил доделен веднаш без никакви проблеми (исто и 2014 г.).

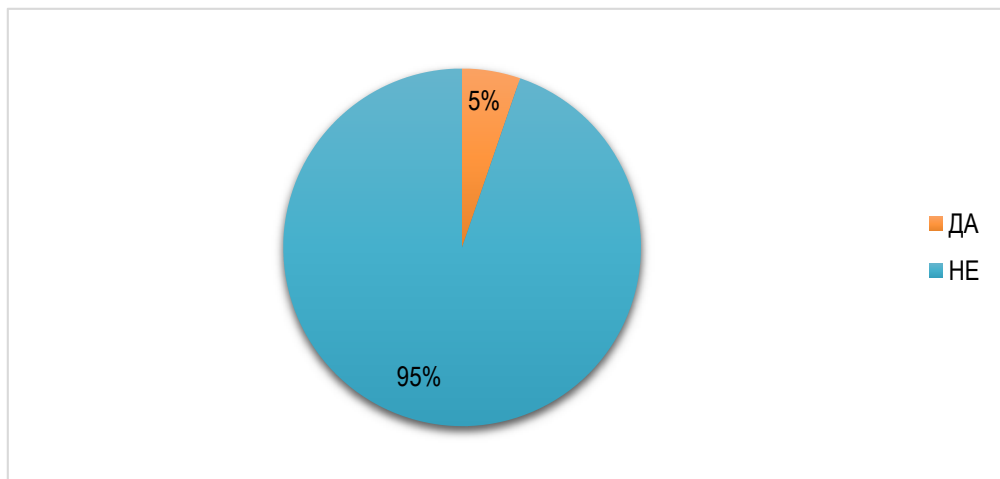
Правото на преведувач кај нас се однесува на *сите учесници во постапката*, а не само на обвинетиот, што традиционално не зависеше од тоа дали го познаат македонскиот јазик. Во новиот ЗКП за прв пат учесниците во постапката имаат право на преведувач само доколку не го познаваат јазикот на кој се води постапката. Ова решение е битно различно од претходното, според кое сите учесници во постапката кои зборуваат албански (службен јазик различен од македонскиот), имаа

право при изведувањето на предистражните, истражните и другите судски дејствија и на главниот претрес, како и во постапката по жалба да го употребуваат својот јазик и писмо. Судот беше обврзан да обезбеди усно преведување на тоа што лицето, односно другите го изнесуваат, како и на исправите и другиот пишан докажен материјал кој е од значење за постапката или е важно за одбраната на обвинетиот писмено да се преведе (член 7 ст.1 од стариот ЗКП). Другите странки, сведоци и учесници во постапката пред судот имаа право на бесплатна помош на преведувач, само ако не го разбираат или зборуваат јазикот на кој се води постапката (чл. 7 ст. 2 од стариот ЗКП).

Од материјалите поврзани со изработката на новиот ЗКП, се гледа дека не постоела намера користењето на правото на преведувач да се стесни (само) на лицата кои не го познаваат македонскиот јазик како јазик на кој се води постапката, во прилог на што говори и постојната судска практика, која и натаму за припадниците на албанската заедница правото на користење на својот јазик и писмо и правото на бесплатна помош на преведувач го толкуваат во пошироката смисла, односно независно од фактот дали го познаваат или не македонскиот јазик.

Дали постоеше сомнение за пристрасност или некомпетентност на преведувачот?(79/31)

72

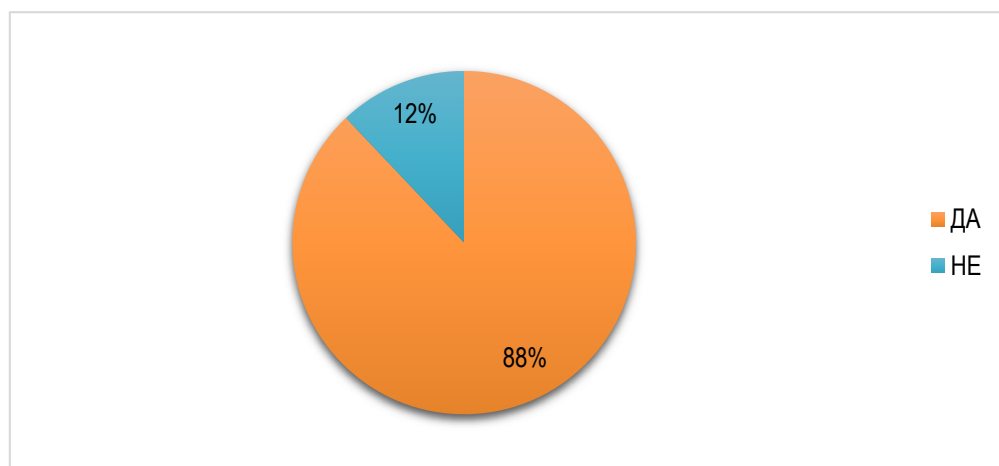

Слично на претходното прашање, според набљудувачите не постоело сериозно сомневање за пристрасност или некомпетентност на преведувачот односно толкувачот. Определени сомневања годинава сепак се јавиле во еден случај кај професионалните набљудувачи (2 % 4 случаи кај набљудувачите лаици).

За волја на вистината, нашиот систем не предвидува никаква можност за оспорување на ова како што е тоа случај во европската директива за правото на преведувач. Покрај ова, од учесниците во постапката често се наведува проблемот за нејасно прецизирианиот проблем за писмено преведување на материјалите и доказите во судските постапки, кои проблем не е забележан од страна на мониторинзите во набљудуваните случаи.

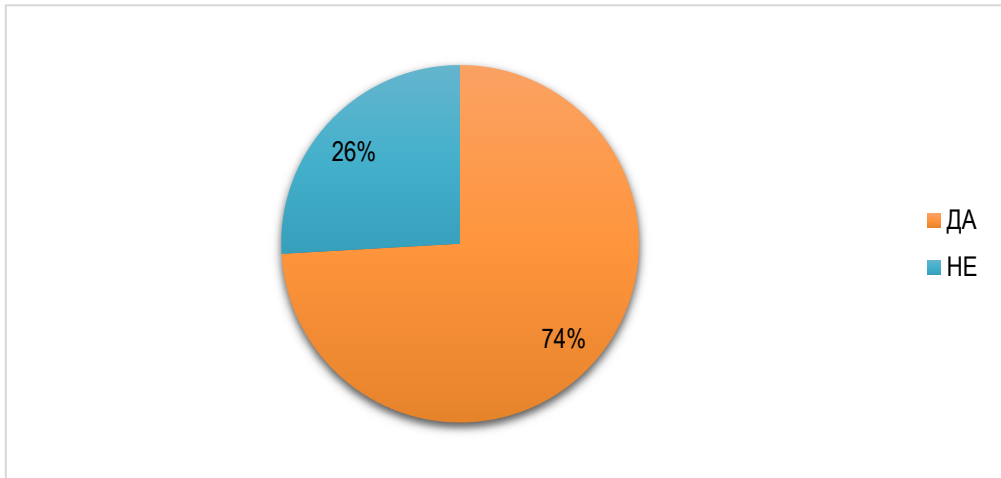
ИЗРЕКУВАЊЕ И ОБЈАВУВАЊЕ НА ПРЕСУДАТА

Дали пресудата беше јавно изречена и објавена? (70)

Јавното објавување на пресудата е еден од важните елементи на фер судење. Набљудувачите сепак регистрирале голем процент на случаи каде пресудата не била јавно изречена и објавена 12% или во вкупно 14 случаи.

**Дали судот му ги објасни на обвинетиот условите за жалба?
(73)**

74

Од Вкупно 19 предмети, зачудува фактот што во 5 случаи судот на обвинетиот не му ги објаснил правото и постапката по жалба, како и за правото за одговор за жалба согласно чл. 406 ЗКП. Претпоставуваме дека ова се однесува и на опомената за значењето на условната осуда и на условите кон кои мора да се придржува. Би било добро да се утврди дали ова се случува кога обвинетиот има или кога нема бранител. Законот не прави разлика во однос на тоа, но во практика не е страшно ако оваа законска обврска на судот се „прескокне“ во случаите кога обвинетиот има бранител, зошто на бранителот овие работи му се познати.

Пропуштањето на оваа обврска според нашиот закон не доведува до никаква правна консеквенца, ниту пак на обвинетиот му дава можност да се правда со оваа околност доколку немал бранител. Фактот дека поуката секако е содржана во писмената пресуда е некаква утеха за овие пропусти на претседателот на судскиот совет.

Нивото на праведност на судењето

Набљудувачите начелно имале многу високо мислење за нивото на правичност на набљудуваните судски постапки. Како правично се смета она судење во кое доказите подложни на контрадикторно тестирање се презентирани пред непристрасен суд. Се проценува дека во најголем дел од набљудуваните случаи обвинетиот имал адекватна шанса судот да го информира од своја перспектива за фактите и аргументите релевантни за одлучувањето. Правото на лицето на разумно известување за обвинението против него и шансата да биде сослушано во своја одбрана – право на негов ден во судот – се гарантирани како базични, права што, како минимум, го вклучуваат правото да се испитаат сведоците против него, да се понуди сведочење и да се биде претставен од бранител. Сите овие права во доволна мера го штитат обвинетиот од државната власт и обезбедуваат правично судење. Во таа смисла набљудувачите оцениле дека обвинетите имале едно завидно ниво на законита и правична постапка, како чесна шанса да се бранат против државните обвиненија.

Промената на процесните одредби очигледно не е доволна за судот навистина преку ноќ ја промени перцепцијата на својата функција. Ова, се разбира, важи за сите учесници во постапката, но се чини круцијална е промената на улогата на судот, кој од главен истражувач и „мотор“ на постапката треба да се трансформира во пасивен контролор на законитоста на истата.

Есенцијална идеја на „адверзијалниот“ модел и воопшто модерниот концепт за фер судење е во тоа судот да биде гарант на законитоста на постапката и процесните права на осомничениот на начин што ќе обезбеди „еднаквост на оружјето“ и правично судење. Улогата на судот во ваквата постапка во тоа битно се разликува од улогата на јавниот обвинител полицијата и другите државни органи врз кои што единствено паѓа товарот на докажувањето во кривичната постапка. Токму затоа на ова прашање за доказната иницијатива и активност на судот вреди да му се посвети посериозно внимание бидејќи истото може да биде сериозна пречка во доследно инсталирање на новиот модел и филозофија на судење.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ:

- Потребно е попрецизно доуредување на одредбите за начинот на достава, почеста примена од страна на судовите на одредбите за казнување поради нејавување на судска покана, презентирање на законските одредби за задолжителноста на јавување на судска покана и можноста за казнување во случај на нејавување на судска покана во јавноста, за подигнување на свеста кај граѓаните.
- Од друга страна, различното уредување на скратената постапка, пред сè во начинот на постапување на јавниот обвинител во претходната постапка, како и во начинот на контрола на обвинение, доведува до одложување на главните расправи токму во овие постапки кои по својата суштина треба да се поедноставни од редовното постапување.
- Треба да се размисли за промена на начинот на повикување на лица на главна расправа. Ова посебно од аспект што судовите за учесниците во постапката, оштетениот, сведоците и вештаците, немаат никакви податоци освен оние дадени од странките - име и презиме и адреса на живеење, па во праксата дополнителни податоци со кои би се обратиле до МВР.
- Измени во правец на подготвително рочиште пред судот, на кое би се утврдиле доказите кои ќе се изведуваат, би се расправиле прашањата за евентуални приговори на предложени докази од спротивната страна и би се утврдиле термините за одржување на главна расправа, би биле од корист за одржување на расправата во континуитет.
- Проблемот со недоволната екипираност на јавното обвинителство, не само недостаток на јавни обвинители, туку и воопшто на останатите лица кои се дел од него, и по две години од примена на законот не е решен.
- Потребна е ангажираност на сите надлежни органи во надминувањето на проблемите со спровод посебно на осудените, но и на притворените лица. Овој проблем е најизразен кај КПУ Идризово, иако го има и во другите установи.
- Во делот на воведен говор како фаза на главна расправа, да се направат напори во правец на воедначување на постапувањето

на релација редовна-скратена постапка. Воведниот говор мора да биде посериозно сфатен од странките од аспект на неговата важност на судот да му се нагласи во кој правец ќе се одвива главната расправа и што ќе се докажува, а истовремено неговото значење и за секоја странка да ги слушне и да се подготви за доказите на спротивната странка.

- Уредно дадените поуки за правата на обвинетиот, залагањето на судот да се увери дека обвинетиот разбира за што се обвинува и ако не разбрал да му се даде разбирливо појанување, се од есенцијална важност за законито постапување и запазување на начелото на фер судење. Судовите не смеат да си дозволат спротивно постапување.
- Изјаснувањето на обвинетото лице дали се чувствува виновно за кривичното дело/а за кое се обвинува, не смее да биде извршено под било каков притисок, вклучувајќи ја и сугестијата на судот дека само во случај на признание на вината, при изрекување на казната, може да бидат применети одредбите за ублажување на казна.
- Во делот за редоследот на изведувањето на доказите на главна расправа, истиот треба да биде почитуван за да се оствари самата суштина на постапувањето. Реално поради практичните проблеми во обезбедување на присуство на повиканите лица на расправата, ефикасноста и економичноста на постапување доведуваат до одлука на судот за промена на редоследот. Потребно е воедначување на праксата, во склоп со евентуалните измени како под 1.
- Директното и вкрстено испитување се уште се новина за странките. И од впечатокот на набљудувачите но и од фактот што во голем број на предметите судовите го користат своето право да поставуваат прашања, пред се за доразјаснување на исказите, укажуваат дека во овој правец треба интензивно и постојано обучување на обвинителите и бранителите.
- Судовите, од друга страна, мора да го ограничат оваа свое право само на појаснување на искажаното од сведокот одн. вештото лице и да не ја преземаат на себе улогата на испитувач.
- Да се почитува правото на осомниченото лице да биде известно за правото да се спогодува со овластениот тужител уште при првото известување за неговите права, односно, уште

при лишувањето од слобода. Правото на спогодување треба да биде наведено во листата на правата која би им била напишено достапна на лицата лишени од слобода.

- Да се воведат обврска осомничените задолжително да се поучат на правото на бесплатна помош од бранител, и тоа да биде дел од пишаната листа на поуки за правата.
- Пристап до бранител за сиромашни треба да се обезбеди во сите критични фази на постапката против лицето, почнувајќи од распитот во полиција.
- Финансиските критериуми за право на бесплатен бранител за сиромашни треба да се поедностават по примерот на Законот за правда за детето и на европските држави.
- Да се обезбеди соодветна контрола на судот врз адекватноста и стручноста на помошта што ја даваат адвокатите по службена должност. Надоместот на овие адвокати платени од државата, исто така, мора да биде правичен за да стимулира професионалност и ефективност на одбраната.
- Нужно е јакнење на процесните права на одбраната, особено преку нормативното прецизирање на нејзините права поврзани со увид во списите и присуство при преземањето на истражните дејствија, како и јакнење на надзор на судот врз текот на истрагата кога се во прашање слободите и правата на обвинетите, со цел да се избегнат грешки во оваа фаза од постапката.

Koalicioni “Të gjithë për gjykim të drejtë” – Shkup
Misioni i OSBE në Shkup

Dr. Gordan Kallajxhiev,
profesor ordiner i Fakultetit Juridik në Shkup

Maja Denkovska,
gjyqtare e Gjykatës Themelore Kumanovë

ANALIZA E TË DHËNAVE NGA MONITORIMI I PROCEDURAVE GJYQËSORE NË VITIN 2015

Dr. Gordan Kallajxhiev,
profesor ordiner i Fakultetit Juridik në Shkup

Maja Denkovska,
gjyqtare e Gjykatës Themelore Kumanovë

Mbështetur nga

Përmbajtja e këtij publikimi nuk përfaqëson medoemos këndvështrimin apo qëndrimin e Misionit të OSBE-së në Shkup. Misioni i përmbahet vendimit PC.DEC/81 të Këshillit të Përhershëm të OSBE-së.

Shkup, Dhjetor 2015

Shkurtesa të përdorura:

KEDNJ	Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut
GJEDNJ	Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut
BE	Bashkimi Evropian
LPP	Ligji për procedurë penale
PP	Prokuroria Publike
KP	Kodi Penal
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
SHBA	Shtetet e Bashkuara të Amerikës

HYRJE

Reforma e sistemit juridik-penal në shtet, e cila zbatohet një periudhë më të gjatë kohore, e përfshiu edhe reformën e procedurës penale.

Përgjatë viteve të zbatimit të Ligjit paraprak në fuqi të procedurës penale, në një periudhë të caktuar kohore u bë e qartë se disa rregulla ose parime të caktuara tanimë nuk janë efikase.

Sistemi inkuizitor i modelit kontinental, i cili zbatohet në shtetin tonë, gjykatës ia parashikonte rolin kryesor, duke filluar nga hetimi dhe deri te përfundimi i procedurës, madje gjykata e kishte barrën kryesore për zbatimin e procedurës por edhe të mbledhjes së provave. Sistemi i këtillë bazohet në bindjen se gjykata do të mund, në mënyrë të paanshme dhe objektive, ta konfirmojë të vërtetën dhe ta arrijë drejtësinë. Kjo, njëkohësisht ishte edhe dobësia e saj më e madhe, konflikti i interesave midis funksionit hetues të gjykatës dhe funksionit mbrojtës – t'i mbrojtë qytetarët nga ndjekjet e pabazuara dhe nga cenimi i të drejtave dhe lirive të tyre.

Konflikti i këtillë i interesave në të drejtën e procedurës penale, kah fundi i mijëvjeçarit të kaluar dhe në fillim të këtij mijëvjeçari, rezultoi me tendencën e reformës së procedurës në më shumë shtete evropiane, në drejtim të braktisjes së modelit inkuizitor dhe pranimit të modelit të ri, model i veçantë i procedurës akuzatore.

4

Tendenca dhe praktika e përgjithshme evropiane e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, veçanërisht vendimet e miratuara në procedurat kundër shtetit, e vunë në dukje nevojën e modernizimit të ideologjisë së procedurës penale dhe përforcimin e të drejtave të njeriut gjatë procedurës dhe respektimin e parimit të gjykimit të ndershëm.

Shteti ynë, si edhe shumica e shteteve të rajonit, gjatë zbatimit të reformës të së drejtës procedurale, u përcaktua për braktisje të plotë të paternalizmit gjyqësor dhe inkorporimit të procedurës së palëve, edhe atë gjatë gjithë rrjedhës së procedurës.

Ndryshimet e miratuara më së shumti vinë në shprehje në pjesën e procedurës paraprake, në të cilën mblidhen provat si dhe në fazën e gjykimit, me ç'rast të njëjtat nxirren në seancë gjyqësore, përmes pyetjeve të kryqëzuara.

Ligji i ri për procedurë penale, i cili filloi të zbatohet më datë 01.12.2013, prokurorit publik ia parashikon rolin udhëheqës kryesor në procedurën paraprake, ndërsa gjykatës ia përcakton rolin e kontrollorit të ligjshmërisë dhe garancinë për respektimin e të drejtave të njeriut, e cila nga hulumtues është shndërruar në kontrollor pasiv të ligjshmërisë së procedurës.

I pandehuri, përkatësisht mbrojtja, në këtë pjesë të procedurës kanë një rol më shumë pasiv, ndërsa pjesëmarrja e tyre aktive është në shqyrtimin kryesor, në të cilin mbrojtja do të duhej të jetë e njoftuar me të gjitha provat e prokurorisë dhe aty ku ka mundësi t'i kontestojë. Megjithatë, mbrojtjes i është dhënë mundësia që vet ti mbledhë provat, të cilat parimisht kanë vlerë të njëjtë si edhe ato të prokurorisë, të drejtën e angazhimit të detektivëve dhe ekspertë – këshilltarë teknik vetjak. Të pandehurit, i cili nuk ka mjete të mjaftueshme të angazhojë mbrojtës, i ofrohet e drejta e ndihmës juridike falas.

Problemi me konfliktin e interesave tek gjykata, i theksuar më lartë, në procedurë është zgjidhur me konceptin e palëve për propozimin dhe nxjerrjen e provave (marrje në pyetje të dëshmitarëve dhe ekspertëve nga ana e palëve, përmes pyetjeve të drejtpërdrejta dhe të kryqëzuara) në shqyrtimin kryesor, ndërkaq gjykata është e autorizuar vetëm në mënyrë plotësuese sipas nevojës të parashtrojë pyetje dhe të urdhërojë super ekspertizë, sipas detyrës zyrtare ose sipas propozimit të palëve, kur për një gjë të këtillë ekzistojnë kushte ligjore dhe kur do të vlerësojë se është e nevojshme.

Është e qartë se reforma e të drejtës procedurale është e papërfunduar, ndërsa Ligji i ri për procedurë penale është vetëm një hap fillestar në këtë drejtim. Koncepti është krejtësisht i ri dhe i panjohur për pjesëmarrësit në procedurë dhe aq më shumë për publikun, sa u përket ndryshimeve kryesore. Nga ana tjetër, vet teksti i ligjit përmban mospërputhje të shumta, si dhe pyetje të pa përgjigjura ose të paqarta, që mes tjerash ka të bëjë me praktikën shumëvjeçare të sistemin inkuizitor dhe pamundësinë që paraprakisht të parashikohen të gjitha dyshimet ose problemet me të cilat do të përballen gjatë zbatimit praktik, ndërsa modeli i ndryshuar i procedurës, edhe përkrah kompleksitetit të tij të plotë, filloi të zbatohet pa përgatitje të plotë të kornizave institucionale të jurisprudencës penale dhe në kushte të botëkuptimit të rrënjosur të pjesëmarrësve në procedurën për rolet e tyre, duke e pasur parasysh zbatimin e gjatë të modelit paraprak.

Duke e pasur parasysh rëndësinë e Ligjit të ri për procedurë penale, duke filluar nga muaji mars i vitit 2014, Koalicioni “Të gjithë për gjykim të drejtë”, në partneritet dhe me mbështetje financiare të Misionit të OSBE në Shkup e zbatoi Projektin përmes së cilit u krijuan të gjitha parakushtet për fillimin e aktiviteteve të monitorimit ndaj lëndëve të cilat zhvillohen sipas Ligjit të ri për procedurë penale. Përkatësisht, në vitin 2014 dy qasje monitorimi u zbatuan nga ana e mbikëqyrësve profesional dhe nga ana e publikut joprofesional të cilët kontribuan që të përpilohet një analizë e brendshme e cila është përdorur në mënyrë komparative edhe për nevojat e këtij Raporti.

Në mënyrë që të fitohet vlerësimi i gjendjes në një pjesë të procedurës – në shqyrtimin kryesor, në drejtim të dhënies së përgjigjes së disa pyetjeve të cilat parashtraheshin edhe para fillimit të zbatimit të ligjit, ndërsa rezultuan edhe nga analiza interne e vitit 2014, ishte e domosdoshme të përpilohet një raport i ri i cili do t’i prezantohet publikut profesional dhe atij më të gjerë. Ky Raport është përgjigje e pyetjes se si në mënyrë praktike zbatohet LPP i ri, si sillen palët, si kuptohen parimet e Ligjit dhe konceptet e të njëjtit, nga të gjithë pjesëmarrësit e procedurës, drejtimet në të cilët do të duhej të lëviznin ndryshimet eventuale të ardhshme të tekstit ligjor (përcaktimi i dispozitave problematike dhe të paqarta, përcaktimi i dispozitave të cilat janë në kundërshtim me parimet ligjore dhe me rregullat e veprimit të palëve dhe gjykatës), por edhe atë se cili është perceptimi dhe të kuptuarit e publikut për rrjedhën e shqyrtimit kryesor dhe publiku, përmes veprimit të këtyllë, a e fiton përshtypjen e realizimit të drejtësisë.

Për këtë shkak në Prill të vitit 2015 filloi Projekti “Fuqizimi i transparencës dhe pavarësisë së gjyqësorit përmes monitorimit profesional dhe joprofesional” si vazhdim i Projektit të vitit të kaluar, i implementuar nga Koalicioni “Të gjithë për gjykim të drejtë” në bashkëpunim dhe me mbështetje financiare të Misionit të OSBE në Shkup.

Për nevojat e Projektit u angazhuan 10 (dhjetë) mbikëqyrës profesionistë (juristë të diplomuar me përvojë shumëvjeçare si mbikëqyrës) dhe 20 (njëzet) mbikëqyrës joprofesionistë (gjatë përzgjedhjes së mbikëqyrësve joprofesionistë u tentua të sigurohet shumëllojshmëria në bazë të gjinisë, moshës, përkatësisë etnike dhe shkallës së arsimimit).

Gjatë procesit të monitorimit, mbikëqyrësit përdornin dy pyetësorë paraprakisht të përpiluar, i pari ishte disenjuar për nevojat e

mbikëqyrësve profesionistë dhe përmban 75 pyetje në të cilat është përfshirë Shqyrtimi Kryesor në përgjithësi, i dyti iu përshtat të kuptuarit të mbikëqyrësve joprofesionistë sa i përket procedurës penale dhe synon përmes të njëjtit të mblidhen provat për perceptimin e publikut të rëndomtë në lidhje me transparencën e gjyqësorit dhe realizimin e drejtësisë.

Raporti u hartua në bazë të rezultateve të fituara nga dy kategoritë e mbikëqyrësve dhe përmban të dhëna nga treqind e pesëdhjetë (350) seanca gjyqësore të monitoruara nga ana e mbikëqyrësve profesionistë dhe nga dyqind (200) seanca gjyqësore të monitoruara nga ana e mbikëqyrësve joprofesionistë.

Me gjithsej pesëqind e pesëdhjetë (550) seanca gjyqësore të monitoruara të procedurave penale, të cilat zhvillohen sipas LPP të ri ky Projekt paraqet aktivitetin më të madh monitorues të zbatuar në gjykatat themelore në mbarë shtetin brenda periudhës njëvjeçare.

Me rëndësi të veçantë në këtë Raport ishte të fitohet një pasqyrë se si gjykata, por edhe palët përballen me numrin e madh të risive në Ligj, të cilat nënkuptojnë procedim krejtësisht të ndryshëm nga i deritanishmi, një rol krejtësisht të ndryshëm gjatë procedimit, por edhe atë se si ballafaqohen me paqartësi dhe mospërputhje të caktuara të dispozitave ligjore.

Në mënyrë që të fitohet një pasqyrë e plotë për zhvillimin e shqyrtimeve kryesore, nga mbikëqyrësit u kërkua që krahas inkorporimit të përgjigjeve në pyetësorët e përpiluar, të japin edhe vërejtje të tyre, për çdo gjë që ata e konsiderojnë se do të jetë e rëndësishme gjatë hartimit të analizës, me çka do të fitohet një pasqyrë relevante e mirëfilltë.

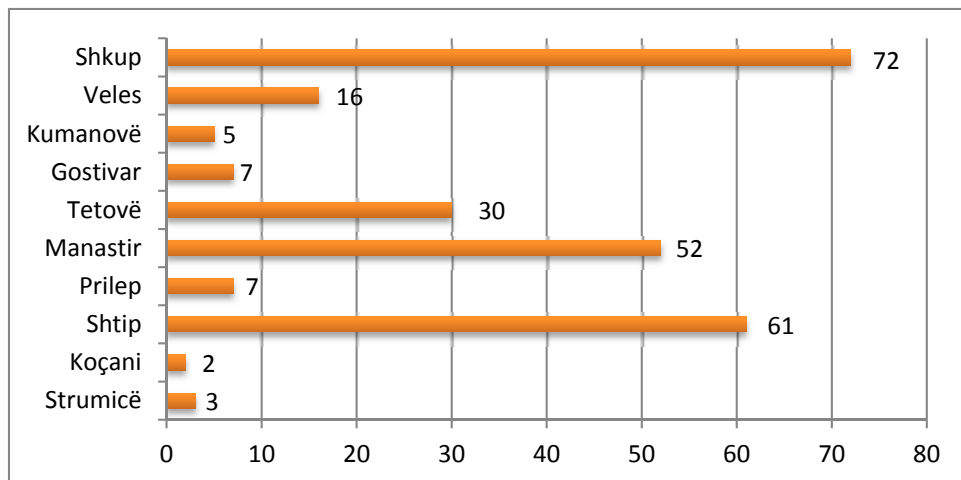
Është e qartë se një analizë e këtillë, e cila përfshin vetëm një pjesë të procedurës, nuk do të mund t'u përgjigjet të gjitha çështjeve të rëndësishme, megjithatë qëllimi do të arrihet edhe nëse ofron ndihmë gjatë përcaktimit të dobësive të dispozitave ligjore, implementimit të tyre të gabueshëm dhe problemeve gjatë zbatimit praktik, të cilët në të ardhmen duhet të shmangen nga ana e organeve kompetente.

A. TË DHËNA TË PËRGJITHSHME

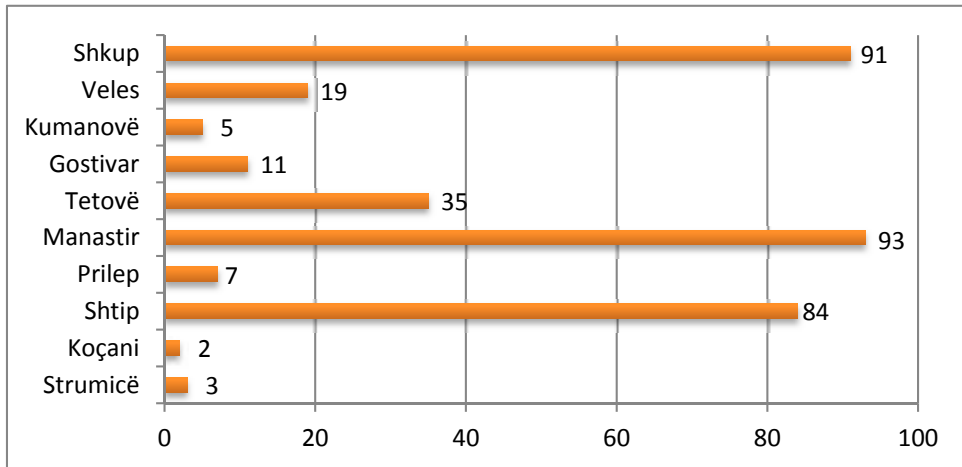
Gjatë procedurës së monitorimit të shqyrtimit kryesor, u monitorua shqyrtimi kryesor nga ana e mbikëqyrësve profesionistë në 255 procedura penale, në gjithsej 350 seanca gjyqësore të shqyrtimeve kryesore, në gjykatat themelore me kompetencë të zgjeruar në gjithë territorin e shtetit, në juridiksionet në kompetencë të katër Gjykatave të Apelit.

Së këtëjmi, në juridiksionin e Gjykatës së Apelit Shkup, në gjykatat themelore Shkup 1, Veles dhe Kumanovë, u monitorua procedura në 93 lëndë, në juridiksionin e Gjykatës së Apelit Shtip, në gjykatat themelore Shtip, Strumicë dhe Koçani në 66 lëndë, në juridiksionin e Gjykatës së Apelit Manastir, në gjykatat themelore Manastir dhe Prilep, në 59 lëndë dhe në juridiksionin e Gjykatës së Apelit Gostivar, në gjykatat themelore Tetovë dhe Gostivar, në 37 lëndë.

Numri i lëndëve të monitoruara sipas gjykatave themelore

Numri i seancave të monitoruara gjyqësore sipas gjykatave themelore

Nga numri i përgjithshëm i seancave gjyqësore të shqyrtimit kryesor për lëndët në të cilat është zbatuar Projekti, 248 seanca gjyqësore janë mbajtur, ndërsa 102 seanca të tjera janë shtyrë.

Për një pjesë të seancave gjyqësore të shtyra, mbikëqyrësit nga gjykata ose nga punonjësit e shërbimit gjyqësor kanë marrë informatë vetëm për shtyrjen e seancës gjyqësore, por jo edhe të dhëna sa i përket procedurës penale, për të cilën fare nuk kanë mundur të vërejnë kurrfarë të dhënash.

Në një pjesë të procedurave në të cilat seancat gjyqësore të shqyrtimit kryesor janë mbajtur, shqyrtimi kryesor ka filluar para fillimit të vet procesit të monitorimit, ose shqyrtimi kryesor është shtyrë dhe nuk ka përfunduar gjatë procesit të monitorimit.

Për këtë shkak, të dhënat e prezantuara në pjesën që vijon të analizës, të cilat kanë të bëjnë me pjesë të ndryshme të shqyrtimit kryesor, varësisht nga faza në të cilën ka qenë shqyrtimi kryesor gjatë kohës së monitorimit të procedurës, janë prezantuar me shifra ose me përqindje, sipas numrit të lëndëve ndaj të cilave janë ndërmarrë ato veprime dhe jo sa i përket numrit të përgjithshëm të procedurave të monitoruara.

Numri i lëndëve të monitoruara, në mbarë territorin e shtetit dhe nga të gjitha juridiksionet e apelit, me të vërtetë mundësoi që të fitohen të dhëna cilësore dhe të qëndrueshme sa u përket të gjitha aspekteve mbi të cilat u fokusua analiza.

Numri i personave të akuzuar në procedura

		Numri i lëndëve	Numri i përgjithshëm i personave në lëndë
Persona të akuzuar	1 person i akuzuar	194	194
	2 persona të akuzuar	36	72
	3 persona të akuzuar	14	42
	4 persona të akuzuar	2	8
	5 persona të akuzuar	2	10
	Gjithsej	248	326
Nuk ka të dhëna		7	

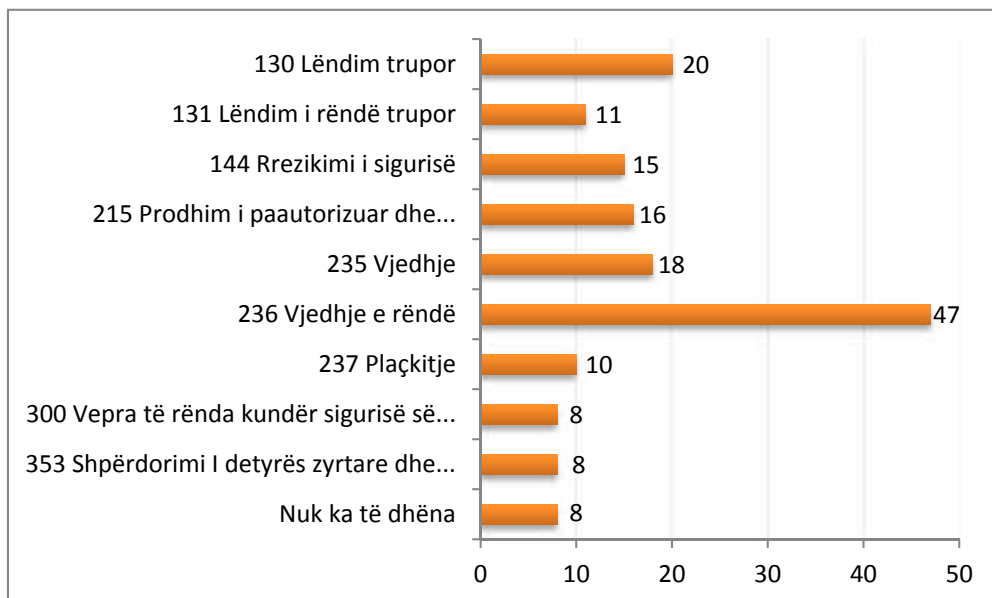
Numri i përgjithshëm i personave të akuzuar në procedurat e monitoruara gjatë Projektit është 326 persona, në gjithsej 248 lëndë, një pjesë e tyre si bashkëkryerës të veprës penale, ndërsa një pjesë të akuzuar për vepra të ndryshme penale, të lidhura ndërmjet tyre (vepër penale Vjedhje e rëndë dhe vepër penale Fshehje, vepra penale të kryera gjatë ngjarjes së njëjtë juridiko-penale, Lëndim i rëndë trupor dhe Lëndim trupor etj.). Për shtatë procedura mungojnë të dhënat për numrin e personave të akuzuar në të njëjtat.

10

Njëkohësisht, nga ana e mbikëqyrësve joprofesionistë u monitoruan shqyrtimet kryesore në 200 procedura penale, në gjykatat themelore me kompetencë të zgjeruar Shkup 1, Veles, Kumanovë, Shtip, Manastir, Ohër, Tetovë dhe Gostivar, në të cilat gjithsej ka pasur 298 persona të akuzuar.

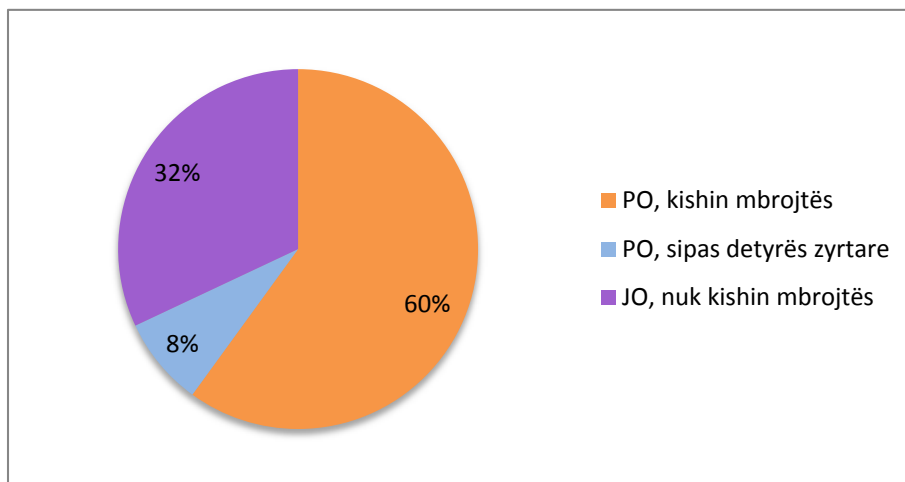
Numri më i madh i procedurave janë zhvilluar për vepra nga Kapitulli i veprave penale kundër pronës, gjithsej 75, menjëherë pas tyre është numri i procedurave për veprat nga Kapitulli i veprave penale kundër jetës dhe trupit, gjithsej 46, që e pasqyron karakteristikën e veprave penale për të cilat më së shpeshti zhvillohen procedura penale.

Vepra penale

Gjatë shqyrtimit kryesor të lëndëve penale, të cilat u monitoruan, gjatë procedurës mbrojtës kanë pasur gjithsej 223 persona të akuzuar, prej të cilëve 195 persona të akuzuar mbrojtësin e kanë angazhuar vet, 28 personave të akuzuar u është caktuar mbrojtës sipas “detyrës zyrtare” nga ana e kryetarit të gjykatës (pjesa më e madhe e mbrojtësve të caktuar sipas detyrës zyrtare janë në procedurat që zhvillohen në mungesë të personit të akuzuar, në përputhje me nenin 365 të LPP). Në lëndët në të cilat 103 persona të akuzuar të tjerë nuk kanë pasur mbrojtës, procedura kundër tyre është zhvilluar për vepra penale për të cilat mbrojtja nuk është e detyrueshme.

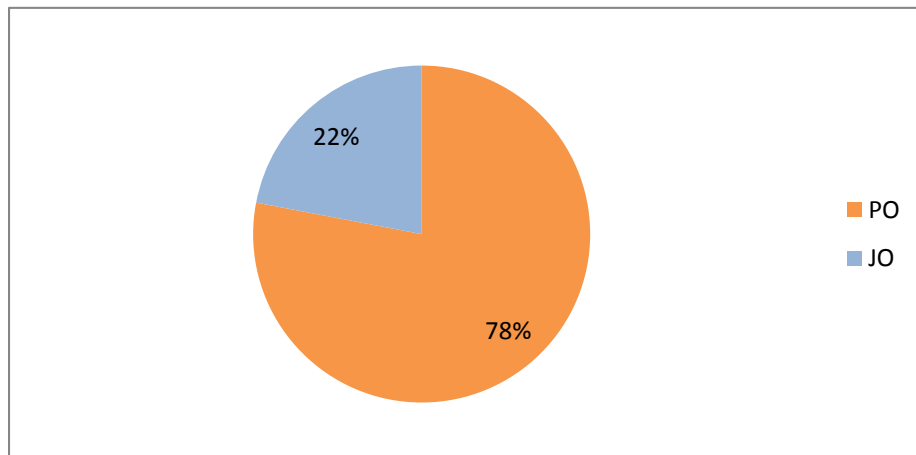
E drejta për mbrojtës

Raporti është i ngjashëm edhe në shqyrtimet kryesore në vijim për lëndët penale të cilat u monitoruan nga mbikëqyrësit joprofesionistë: mbrojtës gjatë procedurës gjithsej kanë pasur 224 persona të akuzuar, 19 personave të akuzuar u është caktuar mbrojtës sipas detyrës zyrtare nga ana e kryetarit të gjykatës, ndërsa mbrojtës nuk kanë pasur 55 persona të akuzuar.

Nga procedurat e monitoruara para gjykatave, në 193 lëndë ose në 78%, të lëndëve procedura është zhvilluar sipas dispozitave të LPP për procedurë të shkurtuar (neni 468 deri 481), në 54 lëndë bëhet fjalë për procedurë të rregullt, ndërsa për 8 lëndë nuk ka të dhëna.

Procedura e shkurtuar

Të dhënat për numrin e procedurave të shkurtuara të cilat zhvillohen para gjykatave, gjatë analizës ishin të rëndësishme për shkak të rregullimit të ndryshëm të procedurës së rregullt dhe të shkurtuar në Ligj në disa pjesë të caktuara të shqyrtimit kryesor, por edhe për shkak të dallimeve gjatë zbatimit të procedurës paraprahe.

KUSHTET E ZHVILLIMIT TË SHQYRTIMIT KRYESOR

Ligji për procedurë penale në nenin 359, parashikon se shqyrtimi kryesor zhvillohet pa ndërprerje, ndërsa në rastet kur nuk ka mundësi që shqyrtimi kryesor të përfundojë brenda një seance gjyqësore, kryetari vendos që shqyrtimi kryesor të vazhdojë ditën e ardhshme të punës. Thuaja se në mënyrë identike edhe ligji paraparak i LPP e rregullonte zhvillimin e pandërprerë të shqyrtimit kryesor.

Nga të dhënat e fituara nga shqyrtimet kryesore të lëndëve të monitoruara penale, mund të konstatohet se edhe më tutje ekziston problemi i thirrjes së rregullt dhe sigurimit të prezencës së personave të thirrur në shqyrtimin kryesor, me çka do të krijohet zbatimi praktik i nenit 359 të LPP, ndërsa problem plotësues paraqitet kur në procedurën e shkurtuar, në të cilën personi i akuzuar nuk ka pasur mundësi që parapraakisht t'i propozojë provat e veta, veçanërisht kur bëhet fjalë për dëshmitarë ose për këshilltar

teknik, kështu që gjykata nuk ka mundur që t'i thërras të njëjtit dhe ta sigurojë prezencën e tyre në shqyrtimin kryesor, e që çdoherë çon në shtyrjen e saj.

Dispozitat në vijim të LPP, neni 365, neni 368, në mënyrë të mirëfilltë e parashikojnë mënyrën e veprimit të gjykatës, në rast të mosparaqitjes së të akuzuarit, dëshmitarit ose ekspertit të cilët janë të thirrur në mënyrë të rregullt, ndërkaq nuk paraqiten në shqyrtimin kryesor dhe as që e arsyetojnë mungesën e tyre ose nuk mund t'u dorëzohet fletëthirrja, ndërsa nga rrethanat në mënyrë evidente rezulton se i shmangen pranimit të fletëthirrjes, me urdhër për shoqërim të detyrueshëm të tyre.

Zgjidhja e këtillë ligjore, e vë në dukje atë se dispozita e nenit 359 të LPP, paraqitet si e pazbatueshme në praktikë gjatë fillimit të procedurave para gjykatës. Nuk është e mundur që paraprakisht të dihet nëse një person do të paraqitet para gjykatës, edhe pse është thirrur në mënyrë të rregullt, e as që është realisht e zbatueshme urdhri që i njëjti menjëherë të shoqërohet me detyrim (kohë e nevojshme për dërgesën e urdhrin deri në MPB, mundësitë e MPB menjëherë të veprojnë ndaj të njëjtit, koha e nevojshme për veprimin e njëjtë sipas urdhrin dhe ngjashëm). Nga ana tjetër, ekzistimi i rrethanave prej të cilave në mënyrë evidente rezulton se personi i shmanget pranimit të fletëthirrjes, vetvetiu nënkuptojnë thirrje të njëpasnjëshme të një personi të njëjtë, mosdorëzimi i fletëthirrjes për ndonjë shkak, që të mund të konsiderohet se personi në mënyrë evidente i shmanget pranimit të fletëthirrjes.

Sa u përket shkaqeve të shtyrjes së shqyrtimeve të caktuara kryesore, sipas të dhënave të fituara për 253 lëndë (për 2 lëndë nuk ka të dhëna), në 52 për qind të procedurave të monitoruara kanë qenë të pranishëm të gjithë personat e thirrur, 3 për qind e seancave gjyqësore janë shtyrë për shkak të mungesës së prokurorit publik.

Sipas vërejtjeve të inkorporuara në pyetësorët nga ana e mbikëqyrësve, shkak kryesor për mosparaqitjen e prokurorit publik në seancë të caktuar, ka qenë angazhimi i tij për lëndë tjetër, për çka i ka dërguar gjykatës njoftim, ndërsa në disa raste për shkak të shfrytëzimit të pushimit vjetor dhe pamundësisë që të zëvendësohet me tjetër.

Mungesa e personit të akuzuar si shkak për shtyrjen e seancave të shqyrtimit kryesor vërehet në 19 për qind të lëndëve. Mungesa në seancën gjyqësore e personit të akuzuar, në pjesën më të madhe ka të bëjë me dërgesat e parregullta, por shumë shpesh edhe me mosveprimin e institucioneve ndëshkuese-korrektuese sipas urdhrin të dërguar nga gjykata për shoqërimin e personit të akuzuar i cili gjendet në vuajtjen e dënimit, janë vërejtur edhe dy raste të mos shoqërimin të personit të paraburgosur të cilit i

është përcaktuar masa e paraburgimit dhe disa kur nuk është vepruar sipas urdhrin të gjykatës i dërguar deri në MPB për shoqërim të detyrueshëm të personit të akuzuar.

Janë vërejtur edhe disa raste kur personi i akuzuar është thirrur me rregull, ndërsa nuk është paraqitur në seancë, thuaja se pa përjashtim lëndët janë të juridiksionit të Gjykatës së Apelit Gostivar.

Vetëm në disa raste, personi i akuzuar është gjykuar në mungesë, në përputhje me dispozitat e nenit 365 të LPP ose shqyrtimi kryesor është zhvilluar në mungesë të personit të akuzuar, në përputhje me nenin 479 të LPP.

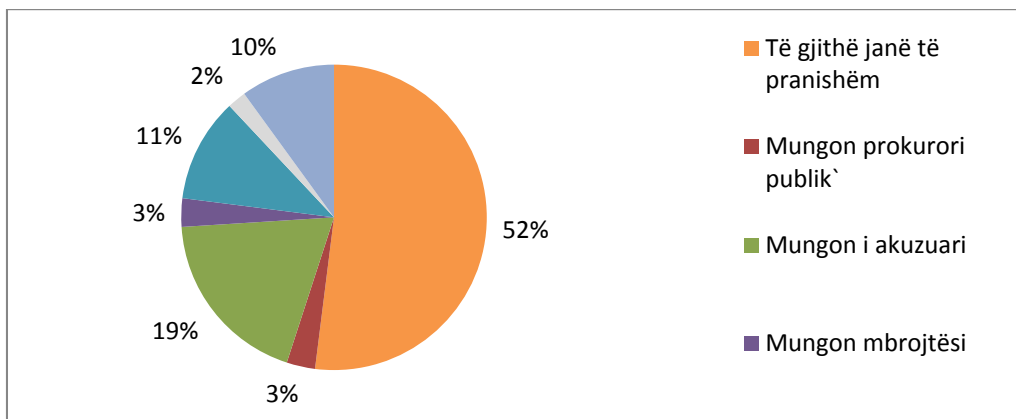
Për shkak të mungesës së mbrojtësit të personit të akuzuar, janë shtyrë 3% të seancave të caktuara gjyqësore, ndërsa 2% për shkak të mungesës së personit ekspert ose këshilltarit teknik.

Në njërin nga rastet, i cili është shtyrë me kërkesë të mbrojtësit të personit të akuzuar, bëhet fjalë për procedurë në të cilën mbrojtja është e detyrueshme në përputhje me nenin 74 paragrafin 3 të LPP (pas aktakuzës së paraqitur për vepër penale për të cilën parashikohet dënim me burgim prej 10 vjet ose dënim më i rëndë, personi i akuzuar doemos duhet të ketë mbrojtës gjatë kohës së dërgesës së aktakuzës), personi i akuzuar nuk ka pasur mbrojtës të tij, ndërkaj as sipas detyrës zyrtare nuk i është caktuar mbrojtës në fazën e kontrollit të akuzës, por me kërkesë të tij gjatë seancës gjyqësore i është caktuar mbrojtës sipas detyrës zyrtare i cili ka kërkuar shtyrje për përgatitjen e mbrojtjes.

Në 11% të seancave të caktuara gjyqësore ka munguar edhe dëshmitari i thirrur, më së shpeshti për shkak të dërgesës së parregullt, por një pjesë e këtyre seancave janë mbajtur me nxjerrjen e provave të tjera, ndërsa pastaj seanca gjyqësore është shtyrë për shkak të mungesës së dëshmitarit.

Në pjesën e përgjigjeve të mbikëqyrësve, si një shkak tjetër për shtyrjen e shqyrtimit kryesor, e që është 10% e rasteve kur seancat gjyqësore janë shtyrë, në pjesën më të madhe bëhet fjalë për mungesë të të dëmtuarit, ndërsa shkakun ka qenë edhe në lidhje me dërgesën e parregullt edhe me mosparaqitjen e të dëmtuarit në gjyq edhe pse ka pasur provë se është thirrur me rregull.

Janë vërejtur dy raste të shtyrjes për shkak të mungesës së gjyqtarit dhe dy raste për shkak të mungesës së përkthyesit gjyqësor, me vërejtje nga ana e gjykatës se përkthyesit refuzojnë të paraqiten para gjykatës për shkak të shumës së ulët e cila u përcaktohet si kompensim.

Në lidhje me kushtet e zhvillimit të seancës dhe prezencës së personave të thirrur, situata edhe në procedurat e monitoruara nga ana e mbikëqyrësve joprofesionistë është e ngjashme, kështu që në 118 lëndë, të gjithë personat e thirrur kanë qenë të pranishëm në shqyrtimin kryesor dhe seanca është mbajtur, në 8 ka munguar prokurori publik, personi i akuzuar ka munguar në 19 procedura, prej të cilave një pjesë është zhvilluar në mungesë të personit të akuzuar, mbrojtësi ka munguar në dy raste, ndonjë nga dëshmitarët e thirrur nuk është paraqitur në seancën e caktuar në 24 procedura, personi ekspert në 18, në 7 raste ka munguar i dëmtuari (pjesa e shënuar me “të tjera”). Edhe në këto procedura të monitoruara, si shkak i shpeshtë për mungesën e personave të akuzuar, theksohet mosveprimi i institucioneve ndëshkuese-korrektuese sipas urdhrit të gjykatës për shoqërimin e personave të dënuar.

16

Nga mbikëqyrësit, janë vërejtur disa shtyrje të seancave gjyqësore, të cilat dalin jashtë dispozitave të LPP.

Në një lëndë, seanca është shtyrë meqë prokurori publik gjatë seancës para fillimit të shqyrtimit ka paraqitur listë të provave, ndërsa në një rast tjetër ka propozuar prova të reja dhe kjo është pranuar nga gjykata, ndërsa shqyrtimi është shtyrë në mënyrë që të thërriten dëshmitarët e propozuar.

Në një rast, i cili është zhvilluar sipas padisë së paraqitur private dhe në një rast ku paditës ka qenë prokurori publik, pas nxjerrjes së provave të akuzës, paditësi ka propozuar prova të reja, kjo është pranuar nga ana e gjykatës dhe seanca është shtyrë në mënyrë që të thirren dëshmitarët. Në një rast, pas marrjes në pyetje të dëshmitarit të mbrojtjes, paditësi privat ka kërkuar shtyrje të seancës që të përgatitet për pyetjet e kryqëzuara ndërsa gjykata e ka pranuar kërkesën.

Mbikëqyrësit kanë vërejtur edhe dy raste të zhvillimit të shqyrtimit kryesor në mungesë të të akuzuarit, jashtë kushteve të përcaktuara me ligj, megjithatë është e mundur që mbikëqyrësi të mos i ketë poseduar të gjitha të dhënat e nevojshme për vendimin e këtillë të gjykatës, prandaj të njëjtat duhet të merren me rezervë.

Në një rast, i akuzuari nuk ka qenë i pranishëm në shqyrtimin kryesor, është paraqitur bashkëshorti/bashkëshortja i/e saj/tij dhe e ka njoftuar gjykatën se personi është në gjendje depresioni dhe prandaj nuk del nga shtëpia, gjykata e ka zhvilluar shqyrtimin në mungesë të personit të akuzuar sipas dispozitave për procedurë të shkurtuar.

Në rastin e dytë personi i akuzuar, kundër të cilit është përcaktuar masa e paraburgimit, nuk ka qenë prezent gjatë shqyrtimit i cili është mbajtur, me arsyetimin se do ta njoftojë mbrojtësi.

FJALA HYRËSE

Nga miratimi i Ligjit në vitin 2010, deri në fillimin e zbatimit të tij dhe pas fillimit të zbatimit nga data 01.12.2013, janë realizuar një numër i madh i trajnimeve, në organizim të Akademisë për Trajnimin e Gjyqtarëve dhe Prokurorëve Publikë, Dhomës së Avokatisë, MPB, me mbështetjen e Misionit të OSBE dhe Ambasadës së SHBA në Shkup, për shkak të njoftimit të pjesëmarrësve në procedurë (gjyqtarë, prokurorë publikë, avokatë, pjesëtarë të policisë së jurisprudence) me risitë e Ligjit, qëllimin e tyre dhe me zbatimin e drejtë gjatë procedimit.

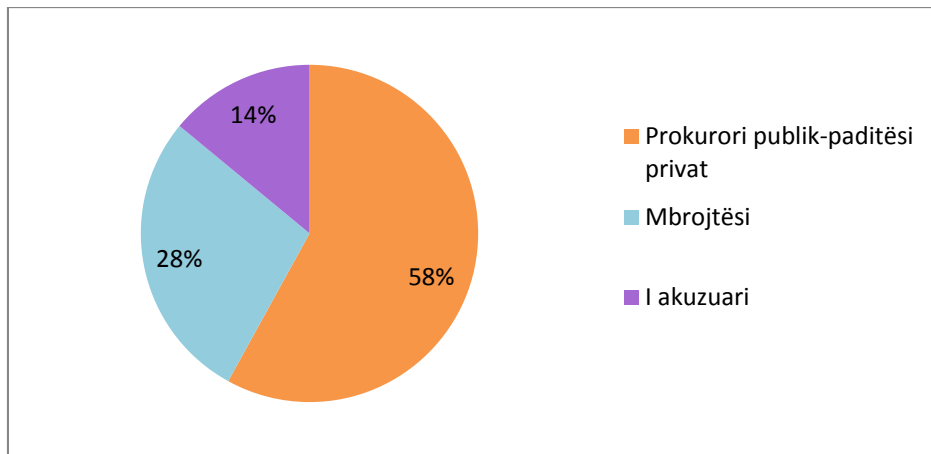
Fjala hyrëse për herë të parë sanksionohet me këtë Ligj dhe si e këtillë e njëjta ishte e panjohur gjatë procedimit të deritanishëm para gjykatave në vend. Në LPP, e njëjta rregullohet me dispozitat e nenit 379, sipas të cilit shqyrtimi kryesor fillon me mbajtjen e fjalëve hyrëse, fillimisht flet paditësi, pastaj mbrojtësi ose i akuzuari, me atë që për të akuzuarin parashikohet e drejta të mos mbaj fjalë hyrëse.

Në fjalët e hyrëse, palët mund të prononcohen se cilat fakte vendimtare kanë për qëllim t'i dëshmojnë, t'i arsyetojnë provat që do t'i nxjerrin dhe t'i caktojnë pyetjet juridike për të cilat do të diskutojnë, por nuk guxon të prezantohen fakte për gjykimin e mëparshëm të të akuzuarit, e as që mund të prononcohen për të dhënat dhe provat e ofruara të palës kundërshtare.

Prandaj ishte me rëndësi që të analizohet se si në procedurat para gjykatave, palët i zbatojnë dispozitat ligjore në lidhje me fjalën hyrëse dhe

nga përmbajtja e të njëjtës a mund të vërehet se çka ka pala për qëllim të dëshmojë para gjykatës dhe cilat fakte vendimtare do të përpiqet t'i dëshmojë.

A mbajtën palët fjalë hyrëse

Shënim: Të dhënat kanë të bëjnë me 125 lëndë në të cilat mbikëqyrësit kanë filluar ta monitorojnë shqyrtimin kryesor nga fillimi

Fjala hyrëse si e drejtë e palëve që ta njoftojnë gjykatën me pohimet dhe faktet vendimtare të cilat do t'i dëshmojnë para gjykatës, u mbikëqyr në mënyrë të veçantë në procedurat e shkurtuara, nga aspekti i procedimit të gjykatës, duke e pasur parasysh dispozitën e nenit 480 të LPP, e cila parashikon se shqyrtimi kryesor në procedurën e shkurtuar fillon me prezantimin e përmbajtjes së akuzës, për dallim nga përmbajtja e dispozitës së nenit 379 të LPP, ku procedura e rregullt fillon me fjalën hyrëse të palëve.

Theksi i veçantë i procedurës së shkurtuar, u vu në aspekt të domethënies së vet fjalës së hyrjes – palët para fillimit të procedurës së provës të prezantojnë para gjykatës, në mënyrë koncize, çka do të diskutojnë dhe dëshmojnë gjatë procedurës.

Në procedurën e rregullt, i pandehuri që në fazën e hetimit, nga ana e prokurorit publik njoftohet se kundër tij zhvillohet procedurë për vepër penale, merret në pyetje nga prokurori publik dhe i prezantohen provat kundër tij.

Sa u përket veprave penale për të cilat parashikohet dënim me para ose dënim me burgim deri në 5 vjet, përkatësisht për të cilat zbatohet procedurë

e shkurtuar, nuk zbatohet procedurë hetuese, ndërsa këtu bën pjesë edhe procedimi i gjykatës sipas padive të paraqitura private, kështu që më së shpeshti, personi i akuzuar, madje pas pranimit të fletëthirrjes për shqyrtimin kryesor në procedurë të shkurtuar, në bashkëngjitje të së cilës e pranon edhe akuzën edhe padinë private, e kupton se kundër tij zhvillohet procedurë penale dhe për çka akuzohet, ndërsa provat kundër tij dhe përmbajtjen e tyre më së shpeshti i kupton gjatë shqyrtimit kryesor.

Nëse gjatë procedurës së rregullt, fjala hyrëse parashikohet si fillim i shqyrtimit, aq më shumë që fjala hyrëse në procedurën e shkurtuar do të ishte me rëndësi, në mënyrë që jo vetëm gjykata por edhe mbrojtja të mund ta kuptojnë se cilat prova do t'i nxjerr paditësi dhe çka do të dëshmojë prokurori publik/paditësi privat. Me kapërcimin e kësaj faze të shqyrtimit, nëse kështu interpretohet dispozita e nenit 480 të LPP – shqyrtimi kryesor fillon me prezantimin e përmbajtjes së akuzës, përkatësisht nëse interpretohet se dispozita e nenit 379, ka të bëjë vetëm me rastet kur zhvillohet procedurë e rregullt nuk ka kurrfarë kuptimi, as i akuzuari i cili vetëm e ka dëgjuar përmbajtjen e akuzës, ndërsa paraprakisht nuk ka dëgjuar dhe as që është vënë në dijeni për provat e bashkëngjitura ndaj të njëjtës, të thirret që të prononcohet se a ndihet fajtor ose jo.

Nga përmbajtja e analizuar e pyetësorëve rezultoi se praktika gjyqësore është e ndryshme jo vetëm sipas juridiksioneve të Apelit, por edhe sipas gjykatave themelore brenda juridiksionit të njëjtë të Apelit, madje edhe gjykatës së njëjtë.

Në një numër të madh të lëndëve, të cilat janë zhvilluar sipas rregullave të procedurës së shkurtuar, në të cilat është zbatuar monitorimi në shqyrtimin kryesor, palët kanë prezantuar fjalime hyrëse, megjithatë nuk është i vogël numri i lëndëve kur një gjë e këtillë nuk është zbatuar në fazën e procedurës së provës.

Mbikëqyrësit kanë vërejtur edhe disa raste, në të cilat edhe pse është bërë fjalë për procedurë të rregullt, fjala hyrëse është kapërcyer plotësisht si fazë e shqyrtimit kryesor dhe kanë kaluar drejtpërdrejt në fazën e pranimit të fajit nga personi i akuzuar, si dhe një rast në të cilin prokurori nuk ka prezantuar fjalë hyrëse, në vend të kësaj e ka bërë precizimin e akuzës.

Në procedurat e monitoruara penale në të cilat palët e kanë prezantuar fjalën hyrëse, vlerësim i përgjithshëm i mbikëqyrësve është se ashtu siç ka rrjedhur procedura e mbikëqyrjes, palët kanë prezantuar fjalime gjithnjë e më të suksesshme, duke e plotësuar kuptimin e dispozitës ligjore për qëllimin e fjalës hyrëse.

Paditësi (prokurori publik, paditësi privat) në 91 lëndë, ka prezantuar fjalë hyrëse nga e cila në mënyrë të qartë është mundur të kuptohet se cili pohim i paditësit dhe cilat fakte do t'i dëshmojnë para gjykatës, në 6 lëndë paditësi nuk ka pasur sukses përmes fjalës hyrëse ta prezantojë rastin, ndërsa në 11 lëndë paditësi vetëm pjesërisht ka pasur sukses në këtë drejtim. Megjithatë, edhe krahas statistikës së këtyre në favor të prokurorisë, në një numër të madh të procedurave, mbikëqyrësit kanë bërë vërejtje se prokuroria publike vetëm e lexon përmbajtjen e akuzës, duke theksuar se nga provat e paraqitura do t'i dëshmojnë gjykatës se i akuzuari e ka kryer veprën, ndërsa nuk prezanton fjalë hyrëse në kuptimin e mirëfilltë.

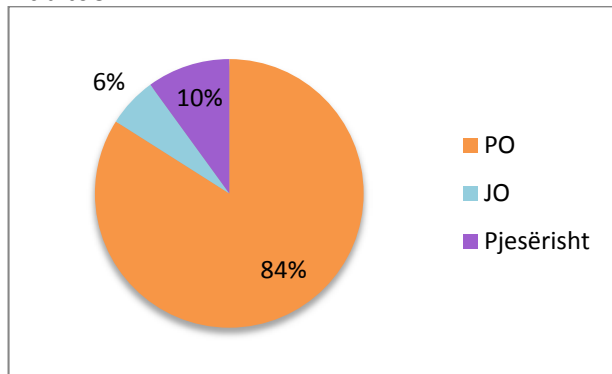
Mbrojtësit e të akuzuarve në 50 lëndë kanë pasur fjalë hyrëse të qartë dhe të kuptueshme, në 7 lëndë vetëm pjesërisht kanë pasur sukses në këtë, ndërsa në 4 lëndë, fjala hyrëse e mbrojtësit nuk ka qenë e qartë për mbikëqyrësin.

Është vërejtur edhe rasti kur personi i akuzuar ka pasur më shumë mbrojtës, kështu që në fazën e fjalës hyrëse është shkaktuar debat midis mbrojtësve në lidhje me konceptin e mbrojtjes, me ç'rast njëri nga mbrojtësit e ka braktisur seancën.

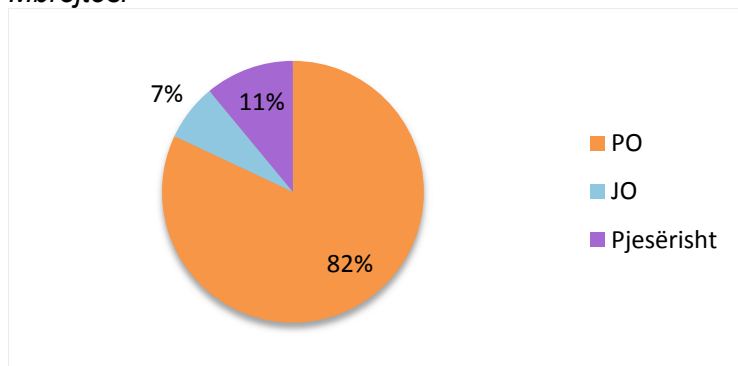
Është veçanërisht interesante e dhëna se personat e akuzuar në procedurat në të cilat e kanë shfrytëzuar të drejtën e fjalës hyrëse, kanë qenë të suksesshëm, nga 41 rastet në të cilat personi i akuzuar e ka prezantuar fjalën hyrëse, vetëm në një fjalë hyrëse pjesërisht ka pasur sukses ta prezantojë atë që e dëshmon, në 40 rastet e tjera, në mënyrë të qartë kanë prezantuar se çka do të dëshmojnë para gjykatës.

A kuptohet nga fjala hyrëse se çka pohon pala dhe cilat fakte vendimtare do t'i dëshmojë

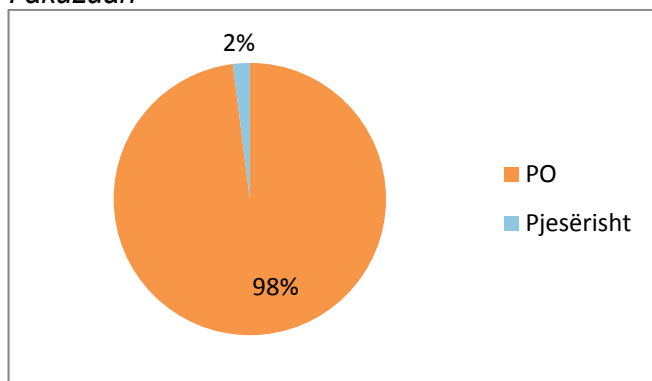
Paditësi

Mbrojtësi

I akuzuari

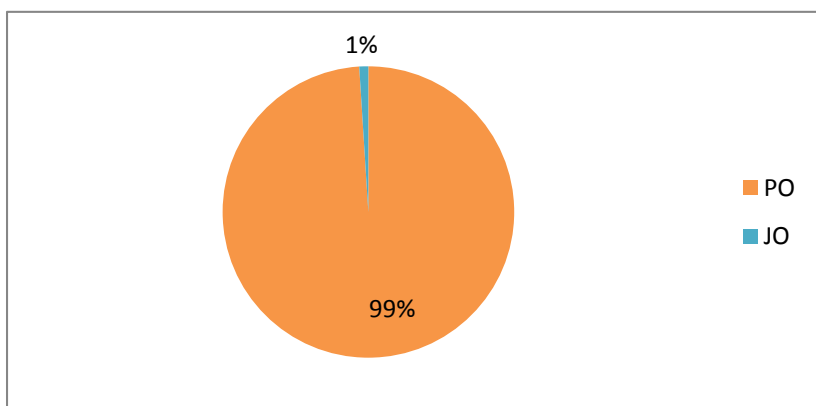
UDHËZIME PËR TË DREJTAT E PERSONIT TË AKUZUAR

Udhëzimet të cilat gjykata ia jep personit të akuzuar, sipas radhës së procedimit në shqyrtimin kryesor, pasojnë menjëherë pas fjalës hyrëse të paditësit dhe të njëjtat janë përcaktuar në nenin 380 të LPP.

Gjykata, sipas dispozitës nga paragrafi 1 të këtij neni, pas fjalës hyrëse të paditësit, do ta pyes të akuzuarin a e kupton për çka është akuzuar dhe nëse bindet se i akuzuari nuk e ka kuptuar për çka është akuzuar, shkurtimisht do ta prezantojë përmbajtjen e akuzës në mënyrë më të kuptueshme për të akuzuarin.

Gjykatat në gjithsej 143 procedura të monitoruara, e kanë respektuar obligimin ligjor të binden se personi i akuzuar e ka kuptuar për çka është akuzuar, ndërsa në njërën nga procedurat, nuk janë parashtruar pyetje në këtë drejtim.

A është pyetur i akuzuari nga gjykata se a ka kuptuar se për çka është akuzuar?

Megjithatë, jo në të gjitha rastet, kur personi i akuzuar është deklaruar se nuk e ka kuptuar, gjykatat e kanë respektuar obligimin e tyre, në mënyrë më të kuptueshme shkurtimisht t'ia prezantojnë përmbajtjen e akuzës. Në 11 raste të këtilla kur i akuzuari është deklaruar se nuk e ka kuptuar akuzën, në një rast nuk i është dhënë sqarim, ndërsa në një rast sqarimi ka qenë vetëm e pjesshëm.

Gjendja është dukshëm më e keqe, tek procedurat e monitoruara nga mbikëqyrësit joprofesionistë. Gjykatat, në gjithsej 142 procedura e kanë

respektuar obligimin ligjor të binden se personi i akuzuar e kupton për çka është akuzuar, në 18 procedura një pyetje e këtillë nuk është parashtruar nga ana e gjykatës.

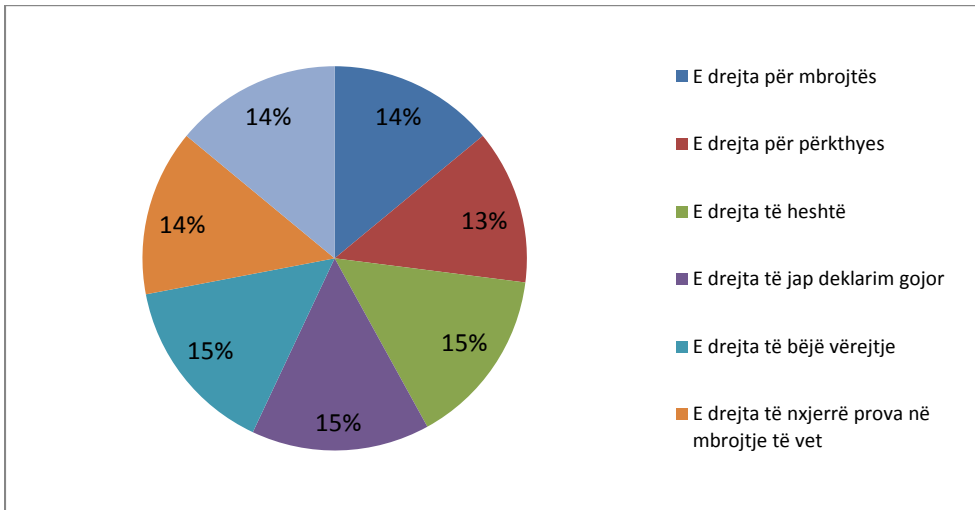
Sa i përket obligimit të gjykatës, personit të akuzuar i cili është deklaruar se nuk e kupton akuzën kundër tij, në mënyrë më të kuptueshme shkurtimisht t'ia prezantojnë përmbajtjen e akuzës, gjykatat në 54 procedura kanë dhënë sqarime, në 26 procedura personit të akuzuar nuk i është dhënë sqarim nga ana e gjykatës, ndërsa në 8 procedura sqarimi ka qenë vetëm i pjesshëm.

Gjykata, sipas paragrafit 2 të nenit 380, pastaj do ta udhëzojë të akuzuarin për të drejtën e heshtjes ose të jap deklaram gojor dhe do ta këshillojë ta ndjek me kujdes rrjedhën e shqyrtimit kryesor, me ç'rast do t'ia bëjë me dije se mund të nxjerr prova në mbrojtje të tij, t'iu parashtrojë pyetje bashkë të akuzuarve, dëshmitarëve dhe ekspertëve dhe të bëjë vërejtje në lidhje me deklaramet e tyre gojore.

Edhe pse në këtë dispozitë të Ligjit nuk janë parashikuar udhëzimet e të drejtës për mbrojtës nga neni 71 të LPP dhe të drejtës për përkthyes nga neni 9 të LPP, të njëjtat ishin pjesë e pyetësorëve të mbikëqyrësve, si të drejta të çdo personi të akuzuar.

Procedimi i gjykatave në pjesën e udhëzimeve për personin e akuzuar në lidhje me të drejtat e tij, ka qenë në nivel të lartë në pjesën më të madhe të procedurave të monitoruara, në të cilat mbikëqyrësit kanë marrë pjesë në fazën fillestare të shqyrtimit kryesor, e kanë udhëzuar personin e akuzuar me të gjitha të drejtat e tij dhe me të drejtat e parashikuara në nenin 380 dhe me të drejtën për mbrojtës sipas zgjedhjes personale dhe të drejtën për përkthyes kur për një gjë të këtillë ka pasur nevojë. Mbikëqyrësit kanë vërejtur 5 procedura në të cilat i akuzuari nuk është udhëzuar fare për të drejtat ose nuk është udhëzuar për të gjitha të drejtat.

Raporti i prezantuar në përqindje ka të bëjë me të gjitha procedurat, megjithatë nga raporti i ndërsjellë i përqindjeve për secilin nga udhëzimet e dhëna personit të akuzuar, mund të vërehet se ai është thujja se identik.

Nga ana tjetër, shifrat nuk e pasqyrojnë çdoherë gjendjen e vërtetë të çështjeve, meqë mbikëqyrësit në vërejtjet e tyre në disa raste kanë konstatuar veprime diametralisht të kundërta të gjykatave: në një pjesë të procedurave gjykata është përpjekur personit të akuzuar, veçanërisht kur nuk ka pasur mbrojtës, t’ia sqarojë procedurën dhe të drejtat, megjithatë ka pasur edhe veprime të kundërta kur sqarimet për procedurën dhe të drejtat janë dhënë përciptazi dhe në mënyrë formale, ndërsa personat e akuzuar kanë lënë përshtypje se nuk e kanë kuptuar as procedurën dhe as të drejtat e tyre.

Konkluzioni i këtillë në lidhje me atë se statistika çdoherë nuk jep pasqyrë reale, konfirmohet edhe me të dhënat e fituara nga ana e mbikëqyrësve joprofesionistë, të cilët kanë vërejtur një numër prej 22 personave të akuzuar, përkatësisht 18% të cilëve nuk u janë prezantuar udhëzimet për të gjitha të drejtat ose fare nuk u është prezantuar udhëzimi për të drejtat.

PRANIMI I FAJIT NGA ANA E PERSONIT TË AKUZUAR

Njëra nga risitë më të rëndësishme gjatë procedimit të lëndëve penale është përcaktuar në paragrafin 3 të nenit 380, si dhe në nenin 381 të LPP. Gjykata, pasi që e ka udhëzuar personin e akuzuar me të drejtat e tij do ta thërras të deklarohet – a ndihet fajtor ose jo në lidhje me të gjitha veprat penale që i përmban akuza, ndërsa nëse personi i akuzuar e pranon fajin, lidhur me një pjesë ose për të gjitha veprat penale me të cilat akuzohet,

gjykata, në pjesën e mëtutjeshme të procedurës, do t'i nxjerr vetëm ato prova që kanë të bëjnë me vendimin e sanksionit, ndërkaq aktgjykimi i miratuar si rezultat i pranimit të fajit nga ana e të akuzuarit në shqyrtimin kryesor, nuk mund të përgënjeshtrohet me ankesë për shkak të gjendjes faktike të përcaktuar gabimisht.

Zgjidhja e këtillë ligjore, dukshëm dallon nga obligimi i gjykatës i parashikuar në LPP, i cili zbatohet deri më datë 01.12.2013, sipas të cilit, pranimi i fajit nga ana e personit të akuzuar, nuk e lironte gjykatën nga obligimi që të nxjerrë prova në lidhje me veprën penale dhe kryerësin.

Së këtejmi, me qëllim të mbrojtjes së të drejtave të personit të akuzuar, Ligji në nenin 381 paragrafin 2, e ka përcaktuar obligimin e gjykatës ta shqyrtojë nëse pranimi i fajit është vullnetar, i akuzuari a është i vetëdijshëm për pasojat ligjore nga pranimi i fajit, për pasojat në lidhje me kërkesën pronësore-juridike dhe për shpenzimet e procedurës penale.

Në këtë pjesë të procedurës penale, monitorimi i procedimit para gjykatave, kishte më shumë aspekte – si funksionon zgjidhja e këtillë ligjore, sa shpesh ndodhë që personi i akuzuar ta pranojë fajin në seancën e shqyrtimit kryesor, nga aspekti i reduktimit të numrit të seancave gjyqësore sipas lëndëve, përkatësisht numrit të lëndëve në të cilat personat e akuzuar e kanë pranuar fajin për veprat penale për të cilat janë akuzuar dhe për këtë shkak nxirren vetëm provat me rëndësi për sanksionin i cili do të shqiptohet; si është sjellja e gjykatës në drejtim të zbatimit të të gjitha kontrolleve të pranimit të fajit, por edhe në drejtim të kontrolleve të pranimit të dhënë, në lidhje me karakteristikat e veprës penale dhe përshkrimit faktik të ngjarjes.

Aspekti i fundit, për shkak të të cilit u monitorua kjo fazë e procedurës, në asnjë vend të ligjit nuk është parashikuar, megjithatë nevoja që gjykata të bëjë një lloj të këtillë të verifikimit të pranimit të fajit nga ana e personit të akuzuar, të dhënë gjatë seancës së shqyrtimit kryesor, ka mbështetje të vet, si në teorinë juridike ashtu edhe në praktikë.

Teoria juridike është eksplicite për atë se pranimi i fajit, të cilin e jep personi i akuzuar, doemos duhet të jetë i plotë, përkatësisht gjykata doemos duhet të bindet se personi i akuzuar e pranon kryerjen e veprës penale, si në lidhje me ekzistimin e të gjitha karakteristikave ligjore të cilat e përbëjnë të njëjtën, ashtu edhe në lidhje me mënyrën e kryerjes, kohën dhe vendin e kryerjes së veprës penale, përkatësisht me përshkrimin faktik të ngjarjes. Në praktikë, në procedurat para gjykatave edhe personat paraprakisht të akuzuar e kanë pranuar fajin për vepra të kryera penale, por shpeshherë niveli i pranimit dhe përmbajtja e akuzës, nuk kanë qenë në detaje tërësisht identike.

Nëse gjykatat gjatë verifikimit të pranimi të fajit u përmbahen vetëm dispozitave të ligjit, është e mundshme që pranimi i këtillë i fajit të problematizohet më vonë.

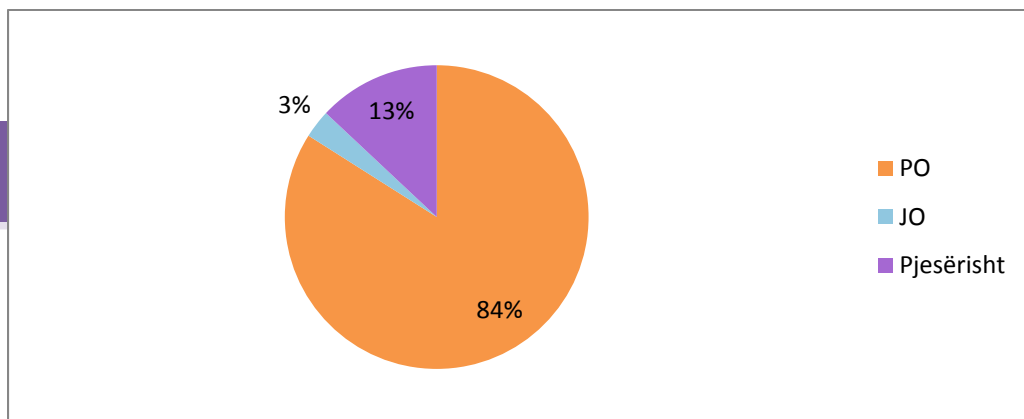
Sipas të dhënave nga procedurat e monitoruara, në 70 procedura personat e akuzuar para gjykatës e kanë pranuar fajin.

Pranimi i fajit nga ana e personave të akuzuar, në 2 raste, fare nuk janë verifikuar nga ana e gjykatave, as në aspektin e asaj nëse pranimi i fajit është i plotë, dhe as në drejtimin e karakteristikave të veprës penale dhe përshkrimit faktik të ngjarjes, ndërsa në 9 lëndë, gjykata pjesërisht e ka verifikuar pranimin e fajit nga ana e personit të akuzuar në këtë drejtim.

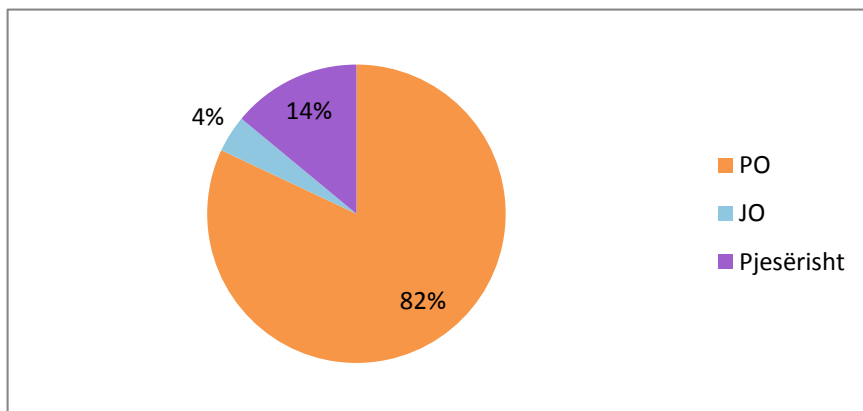
Në 3 raste të pranimi të fajit, gjykata nuk e ka bërë verifikimin e pranimi vullnetar të fajit, ndërsa në 10 raste, verifikimi i këtillë është kryer vetëm pjesërisht.

Në lidhje me verifikimin e vetëdijes së personit të akuzuar, sa u përket pasojave nga pranimi i fajit, në 1 lëndë një verifikim i këtillë nuk është kryer, ndërsa në 14 lëndë është kryer vetëm pjesërisht.

A janë parashtruar pyetje që të verifikohet pranimi i fajit në drejtim të gjitha karakteristikave të veprës penale?

A janë parashtruar pyetje që të verifikohet aspekti vullnetar i pranimit të fajit?

Nga këndvështrimi i shifrave, gjendja në pjesën e pranimit të fajit, mund të vlerësohet pozitivisht, edhe nga aspekti i numrit të procedurave të cilat kanë përfunduar me pranim të fajit, me çka arrihet efikasitet gjatë procedimit edhe nga aspekti i sjelljes së gjykatave.

Megjithatë, gjendja reale, vë në dukje anomali dhe devijime të caktuara të dispozitave ligjore. Hyrja në fuqi e Rregullores për mënyrën e matjes së dënimeve në vitin 2014 dhe Ligjit për përcaktimin e llojit dhe matjen e lartësisë së dënimit nga data 07.07.2015 dhe konform të njëjtave, ndryshimet e KP në nenin 39, në lidhje me rregullat e përgjithshme të matjes së dënimit dhe nenin 40 dhe 41, në lidhje me zbutjen e dënimit, kanë impakt në sjelljen dhe interpretimin e ndryshëm nga ana e gjykatave gjatë zbatimit të dispozitave për pranimin e fajit.

Mbikëqyrësit, në procedurat në të cilat personat e akuzuar e kanë pranuar fajin, kanë vërejtur një numër të madh rastesh në të cilat gjykata i ka bindur personat e akuzuar ta pranojnë fajin, duke u sqaruar se “kështu është më mirë për ata”, meqë në këtë mënyrë dënimi do të mund t’u zbutet.

Nga ana tjetër, ndonjëherë gjykatat, duke u udhëhequr nga pamundësia për zbutjen e dënimit të personit të akuzuar nëse nuk e pranon fajin në shqyrtimin kryesor, në këtë drejtim e kanë aprovuar pranimin e fajit i cili është dhënë në fund të procedurës, gjatë marrjes në pyetje të personit të akuzuar, dhe jo në fazën fillestare siç është përcaktuar në LPP. Në këtë drejtim, në disa raste janë bërë vërejtje nga mbrojtja, në mënyrë që personat e akuzuar të fitojnë zbutje të dënimit, në përputhje me Rregulloren, ndërsa pastaj edhe

në përputhje me ligjin, janë detyruar t'i pranojnë plotësisht veprat penale, edhe pse çdoherë nuk pajtohen me përshkrimin faktik të ngjarjes dhe me karakteristikat e veprave penale, të cilat i përmban akuza.

Është vërejtur edhe një rast drastik kur gjykata që në fillim të seancës gjyqësore e ka pyetur të akuzuarin nëse me të vërtetë e ka kryer veprën, ka qenë rigjide me personin e akuzuar, nuk i ka ofruar kurrfarë udhëzimesh, nuk ia ka prezantuar provat edhe pse personi i akuzuar është deklaruar se nuk e ka kryer veprën dhe ka kërkuar t'i prezantohen provat, kështu që prokurori publik është ai i cili ia ka prezantuar provat dhe i cili e ka udhëzuar personin e akuzuar se është më së miri të angazhojë mbrojtës për rrjedhën e mëtutjeshme të procedurës, ndërsa u fitua përshtypje se gjykata është e interesuar që personi i akuzuar ta pranojë fajin, por jo edhe të zbatojë procedurë të ligjshme.

Në dy lëndë, mbrojtësit nuk u kanë lejuar personave të akuzuar ta pranojnë fajin në shqyrtimin kryesor, edhe pse të akuzuarit kanë pasur qëllim dhe interes të dukshëm që ta bëjnë një gjë të këtillë.

Tek pjesa e pranimit të fajit, ka vërejtje edhe nga mbikëqyrësit joprofesionistë të cilët po ashtu kanë regjistruar se gjykata i ka sugjeruar personit të akuzuar ta pranojë fajin, është vërejtur edhe një rast kur dy të akuzuar sipas sugjerimit të gjyqtarit dhe pas konsultimit me mbrojtësin e kanë pranuar fajin, ndërsa është bërë fjalë për veprën penale nga nenin 215 të KP, për të cilën janë akuzuar dy persona të moshuar-pensionistë, të cilët mbikëqyrësit nuk i kanë lënë përshtypje se e kanë kryer veprën.

PROCEDURA E PROVËS NË SEANCËN E SHQYRTIMIT KRYESOR

Në dispozitat e neneve 382 deri në 394 të LPP, është rregulluar procedura e provës në shqyrtimin kryesor para gjykatës. Të gjitha provat sipas rregullit duhet të nxirren në shqyrtimin kryesor, ndërsa marrja në pyetje e dëshmitarëve nuk mund të zëvendësohet me leximin e deklarimit gojor të dhënë paraprakisht gjatë procedurës ose me deklaratë të shkruar, përveç në disa përjashtime të parashikuara në nenin 288 të LPP.

Konstatimi dhe mendimi i personit ekspert mund të jetë edhe në formë të shkruar, por nëse njëra nga palët kërkon që personit ekspert t'i parashtrihen pyetje gjatë shqyrtimit kryesor, konstatimi me shkrim dhe mendimi do të pranohen si material provues, vetëm nëse personi ekspert i cili e ka hartuar konstatimin dhe mendimin e ekspertizës, ka dhënë deklaram

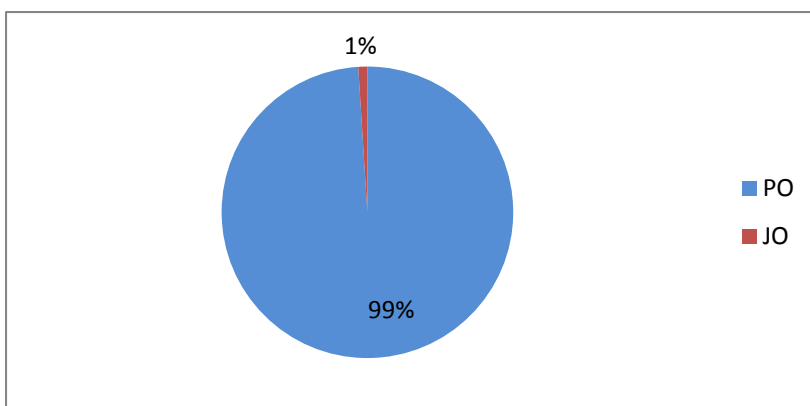
gojor në shqyrtimin kryesor dhe është ofruar mundësia t'i parashtrohen pyetje të kryqëzuara.

Gjatë procesit të monitorimit të shqyrtimit kryesor, e që është vetëm një pjesë e procedurës së re penale, nga mbikëqyrësit u kërkua të shënojnë nëse ndonjëra nga palët do të shprehej në ndonjë mënyrë se paraprakisht nuk i është ofruar mundësia gjatë procedurës të prezantojë ndonjë provë. Në pyetjen e formuluar në këtë mënyrë kemi vetëm një përgjigje pozitive, e cila madje edhe nuk është relevante, meqë personi i autorizuar i të dëmtuarit, i cili nuk është palë në procedurë, ka prezantuar konstatim dhe mendim dhe ka kërkuar të pranohet nga gjykata, në mënyrë që t'i realizojë të drejtat e tij edhe në procedura të tjera.

Nxjerrja e provave në seancën e shqyrtimit kryesor zhvillohet sipas radhës së përcaktuar me ligj: fillimisht provat e akuzës dhe provat në lidhje me kërkesën pronësore-juridike, pastaj provat e mbrojtjes. Pas tyre pasojnë provat e akuzës, për përgënjeshttrimin e provave të mbrojtjes – replikë dhe provave të mbrojtjes si përgjigje ndaj përgënjeshttrimit – kundër replikë.

Në procedurat e monitoruara, në 140 prej tyre, mbikëqyrësit kanë marrë pjesë në fazën e procedurës së provës dhe vetëm në 2 prej tyre ka pasur devijime nga radhitja ligjore të nxjerrjes së provave, kur gjykata për shkak të aspektit ekonomik të procedimit, në mungesë të dëshmitarëve të akuzës, ka vendosur të nxirren provat e mbrojtjes, e që është pak më shumë se 1% e të gjitha procedurave.

A ishte radhitja e nxjerrjes së provave në përputhje me radhitjen ligjore.

Nxjerrja e provave verbale – marrja në pyetje e dëshmitarëve, ekspertëve, këshilltarëve teknikë bëhet përmes parashtrimit të pyetjeve të drejtpërdrejta të kryqëzuara dhe plotësuese. Parashtrimin e pyetjeve të drejtpërdrejta e bën pala e cila e ka propozuar provën, parashtrimin e pyetjeve të kryqëzuara e bën pala kundërshtare, ndërsa parashtrimin e pyetjeve plotësuese e bën përsëri pala e cila e ka propozuar provën. Pas përfundimit të parashtrimit të pyetjeve nga ana e palëve, gjykata mund të parashtrrojë pyetje.

Pyetjet që kërkojnë përgjigje, sipas rregullit, lejohen vetëm gjatë pyetjeve të kryqëzuara, ndërsa gjatë pyetjeve të drejtpërdrejta dhe plotësuese vetëm për shkak të sqarimit të asaj që është thënë.

Qëllimi i pyetjeve të drejtpërdrejta është që përmes përgjigjes ndaj pyetjeve, të cilat parashtrohen, personi të cilit i parashtrohen pyetje ta prezantojë para gjykatës deklarin e tij gojor. Nga shkathtësia dhe përgatitja paraprake e personit i cili parashtron pyetje, do të varet nëse deklarimi gojor do ta arrijë qëllimin e vet, gjykatës i prezantohen faktet e rëndësishme për miratimin e vendimit përfundimtar. Sipas rregullit gjatë pyetjeve të drejtpërdrejta, përdoren të ashtuquajturat pyetje “të hapura” (pyetje të cilat fillojnë me kush, ku, kur, si, pse, plotësoni, sqaroni).

Në të vërtetë gjatë nxjerrjes së provave verbale, detyrimisht aplikohet vetëm një rregull – gjatë parashtrimit të pyetjeve të drejtpërdrejta nuk lejohen pyetje të cilat në vetvete e përmbajnë përgjigjen, përveç nëse parashtrohet pyetje për sqarimin e asaj që tanimë është thënë, ndërsa roli i gjykatës në pjesën më të madhe është të kujdeset për pyetjet e lejuara dhe relevante, ndërkaq nëse të njëjtat do të parashtrohen në formë adekuate, gjatë parashtrimit të pyetjeve të drejtpërdrejta dhe të kryqëzuara, më së shumti varet nga shkathtësia e palës dhe përgatitjes paraprake, megjithatë ndonjëherë edhe nga personaliteti i vet personit të cilit i parashtrohen pyetje dhe nevoja që pyetjet t'i përshtaten aftësisë së personit të njëjtë në mënyrë që t'i kuptojë dhe t'u përgjigjet.

Duke i pasur parasysh rolet e ndryshuara të gjykatës dhe palëve, sa i përket procedimit të deritanishëm, gjatë monitorimit të seancave të shqyrtimit kryesor, njëri nga qëllimet ishte të shihet se si pjesëmarrësit në procedurën penale gjenden në kushte të ndryshuara, gjykata e cila paraprakisht gjatë procedurës ka qenë aktive, e ka udhëhequr parashtrimin e pyetjeve, tani kalon në mbikëqyrës pasiv të të njëjtave, e cila mban llogari vetëm për atë që është e lejuar dhe relevante gjatë parashtrimit të pyetjeve dhe parashtrimit të drejtë të pyetjeve dhe vendos sipas kundërshtimeve të palëve, ndërsa

paditësi dhe mbrojtja tani kanë rol aktiv në parashtrimin e pyetjeve dhe në prezantimin e provave gjatë shqyrtimit.

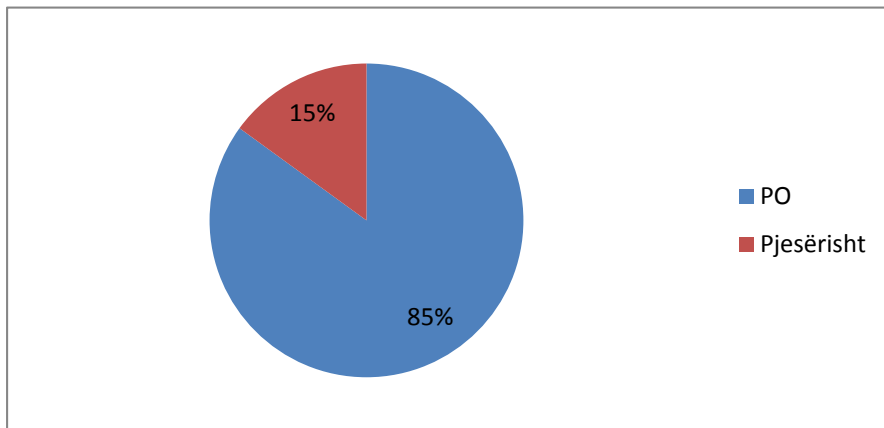
Marrë në përgjithësi, gjatë monitorimit të shqyrtimeve kryesore, mbikëqyrësit kanë fituar përshtypje se gjykatat kanë qenë më të përgatitura gjatë zbatimit të Ligjit, ndërsa palët nuk kanë lënë përshtypje se janë të sigurta dhe të përgatitura, e që veçanërisht është vërejtur gjatë pyetjeve të kryqëzuara, të cilat shpeshherë kanë kaluar në pyetje të drejtpërdrejta, ndërkaq një mos-përgatitje dhe mosnjohje e veçantë e dispozitave ligjore është vërejtur tek një pjesë e mbrojtësve, kurse një pjesë e mbrojtësve sipas detyrës zyrtare kanë manifestuar mosinteresim evident.

Tek parashtrimi i pyetjeve të kryqëzuara, në disa raste, është paraqitur dyshimi nëse dëshmitari duhet doemos të përgjigjet me “po” ose “jo” ose ka të drejtë të jep sqarime.

Gjithashtu, në disa raste, kur është kërkuar nga mbrojtja, dëshmitari i prokurorisë të propozohet edhe si dëshmitar i mbrojtjes dhe t’i parashtrohen pyetje të drejtpërdrejta, meqë në pyetjet e drejtpërdrejta nga prokuroria nuk është pyetur për rrethanat e rëndësishme të mbrojtjes, gjykatat kanë marrë vendime të ndryshme. Për dallim nga kjo, gjykatat shpeshherë i kanë lejuar prokurorit publik gjatë pyetjeve të kryqëzuara ta pyes edhe në mënyrë të drejtpërdrejt dëshmitarin e mbrojtjes.

Në pjesën e parashtrimit të pyetjeve të drejtpërdrejta, gjatë procedurave në vijim, mbikëqyrësit kanë marrë pjesë në pyetjet e parashtruara drejtpërdrejt në 98 lëndë. Në 83 procedura ose 85%, kur i janë parashtruar pyetje të drejtpërdrejta dëshmitarit, ekspertit ose këshilltarit teknik, pyetjet kanë qenë të qarta dhe precize dhe kryesisht kanë filluar me kush, si, ku, kur dhe ngjashëm. Në 15 rastet e tjera, parashtruesi i pyetjeve vetëm pjesërisht ka parashtruar pyetje të qarta dhe precize.

A kanë qenë të qarta dhe precize pyetjet e drejtpërdrejta drejtuar dëshmitarit/personit ekspert?

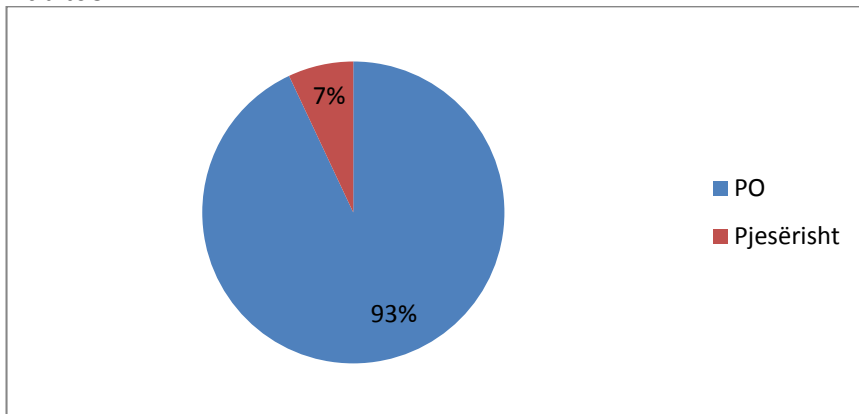
Në lidhje me pyetjen e parashtruar mbikëqyrësve, pala e cila ka parashtruar pyetje të drejtpërdrejta a ka lënë përshtypje se e zotëron mirë rastin dhe e di se çka pyet, prokurorët publikë seriozisht e kanë kuptuar rolin e tyre të ri gjatë procedurës, kështu që përgjigjja e mbikëqyrësve në lidhje me pyetjet e drejtpërdrejta të kryera nga prokuroria ishte pozitive në 77 lëndë, ndërsa në 6 lëndë prokuroria ka lënë përshtypje të pjesshme se e zotëron rastin.

Tek mbrojtja, në 34 raste të parashtrimit të pyetjeve të drejtpërdrejta, përshtypja e mbikëqyrësve ka qenë pozitive, ndërsa në 5 raste mbrojtja vetëm pjesërisht ka lënë përshtypje se e zotëron mirë rastin.

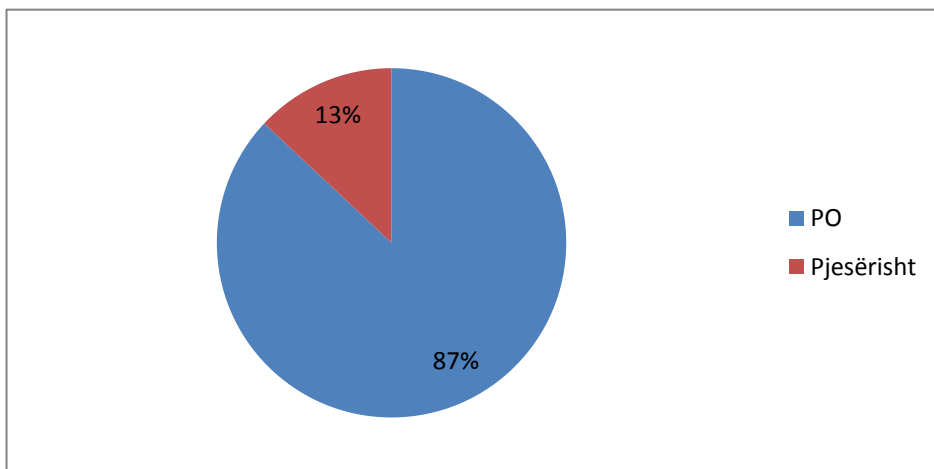
Megjithatë, këtu duhet të merret parasysh edhe fakti se në një pjesë të procedurave personat e akuzuar nuk kanë pasur mbrojtës të tyre dhe ata vet kanë parashtruar pyetje.

Pala e cila parashtron pyetje të drejtpërdrejta a ka lënë përshtypje se e njej mirë lëndën?

Paditësi

Mbrojtja

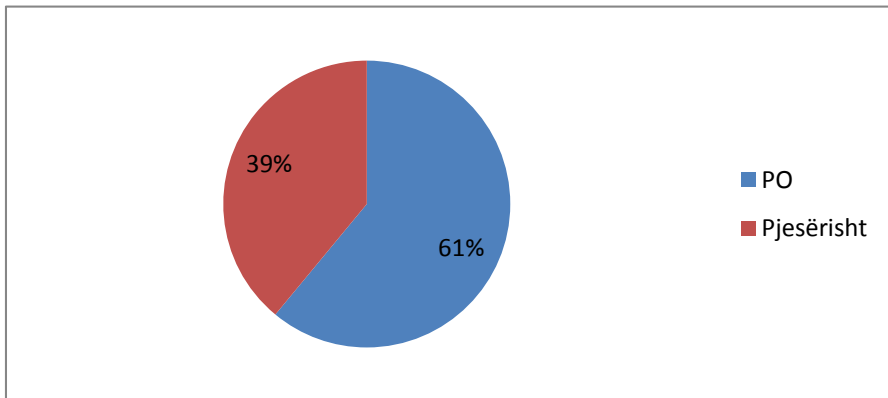
Parashtrimi i pyetjeve të kryqëzuara nga pala e kundërt, e cila pason pas pyetjeve të drejtpërdrejta, ka vetëm një qëllim – diskreditim të deklaramit gojor të personit, ose të vet personit të cilit i parashtrihen pyetje, me ç'rast edhe përmbajtja e deklaramit të tij gojor do të vihet në dyshim. Shtrirja e pyetjeve të kryqëzuara, sipas rregullit, kufizohet në pyetjet e parashtruara gjatë

pyetjeve të drejtpërdrejta, megjithatë, pyetjet për diskreditimin e personalitetit të personit i cili është marrë në pyetje, lejohen çdoherë. Gjatë pyetjeve të kryqëzuara më së shpeshti përdoren pyetje “të mbyllura”, përkatësisht pyetje të cilat në vetvete përmbajnë përgjigje dhe ndaj këtyre pyetjeve personit të cilit i parashtrihen mund të jap përgjigje të shkurtër me “po”, “jo”, “nuk e di” dhe ngjashëm. Pyetjet e kryqëzuara kërkojnë përgatitje të mirë paraprake të parashtruesit të pyetjeve dhe njohje të të gjitha aspekteve të një ngjarjeje juridike-penale, në të kundërtën e njëjta mund të ndodh që të ketë më shumë dëm sesa dobi për palën e cila parashtron pyetje.

Parashtrimi i pyetjeve plotësuese çdoherë kufizohet vetëm në pyetjet e parashtruara gjatë pyetjeve të kryqëzuara. Qëllimi i pyetjeve plotësuese është sipas mundësive të korrigojë “dëmi” i shkaktuar gjatë parashtrimit të pyetjeve të kryqëzuara. Gjatë shqyrtimeve kryesore, në të cilat u zbatua mbikëqyrja, prokuroria/paditësi u kanë parashtruar pyetje të kryqëzuara gjithsej 29 dëshmitarëve/ekspertëve, ndërsa mbrojtja u ka parashtruar pyetje të kryqëzuara 24 dëshmitarëve/ekspertëve.

Në rastet në të cilët është zbatuar parashtrimi i pyetjeve të kryqëzuara, në 39 për qind të tyre, pyetjet janë parashtruar me një shtrirje më të gjerë nga ai që është përfshirë me pyetjet e drejtpërdrejta.

A ishte kufizuar parashtrimi i pyetjeve të kryqëzuara vetëm në pyetje të drejtpërdrejta?

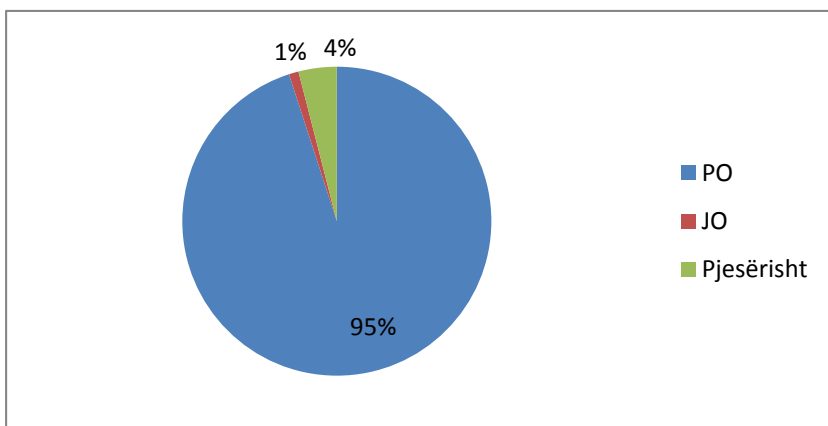

Rregulli, që gjatë parashtrimit të pyetjeve të kryqëzuara të përdoren të ashtuquajturat pyetje të mbyllura, është zbatuar në 53 raste të parashtrimit

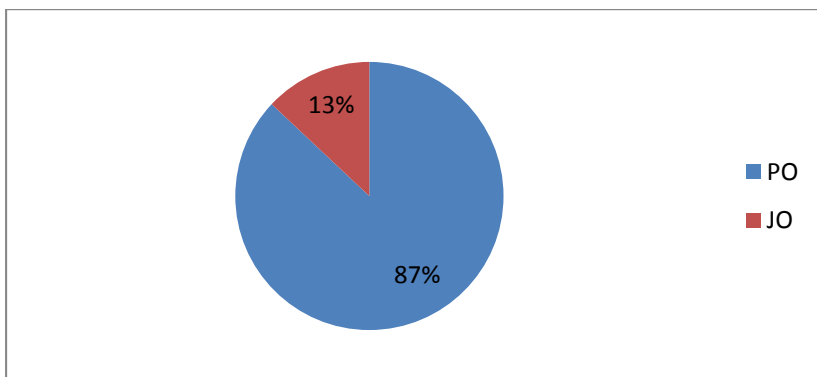
të pyetjeve, në 23 nuk janë përdorur pyetje të mbyllura, ndërsa në 2 raste të parashtrimit të pyetjeve, vetëm pjesërisht janë përdorur pyetjet e mbyllura.

Përqindja e lartë e rasteve në të cilat fare nuk janë përdorur pyetje të mbyllura, nuk do të thotë se çdoherë e vë në dukje përgatitjen e pamjaftueshme të palëve për parashtrimin e pyetjeve të kryqëzuara. Duke e pasur parasysh mënyrën e zbatimit të pyetjeve të kryqëzuara dhe qëllimin e tyre – diskreditimin, mbikëqyrësit e monitoruan edhe mënyrën e parashtrimit të pyetjeve nga aspekti i respektimit të personit i cili është marrë në pyetje.

A u zhvillua parashtrimi i pyetjeve të kryqëzuara duke e respektuar dëshmitarin/personin ekspert i cili është marrë në pyetje?

Në mënyrë të veçantë u parashtrua pyetja nëse pyetjet e kryqëzuara zhvillohen papengesa (pyetje, përgjigje) ose të njëjtat ndërpriten dhe pse. Gjatë zbatimit të pyetjeve të kryqëzuara, në 12 raste, mbikëqyrësit kanë vërejtur se të njëjtat nuk zhvillohen pa ndërprerje, më së shpeshti për shkak të regjistrimit të pyetjeve dhe përgjigjeve në procesverbal.

Tek mbikëqyrësit joprofesionistë, duke e pasur parasysh mosnjohjen e tyre të të drejtës në këtë pjesë, u kërkua vetëm ta shprehin përshtypjen e tyre si publik për atë se gjykata në rolin e saj të ndryshuar si pjesëmarrës pasiv në pjesën e marrjes në pyetje, palëve a u kanë dhënë kohë të mjaftueshme në dispozicion që ta zbatojnë parashtrimin e pyetjeve dhe të japin vlerësimin e tyre sa i përket perceptimit të tyre lidhur me pyetjet e parashtruara nga ana e palëve dhe gjykatës drejtuar dëshmitarëve, ekspertëve ose të akuzuarit, dhe gjatë kësaj personi i cili parashtron pyetje a parashtron pyetje të qarta dhe precize.

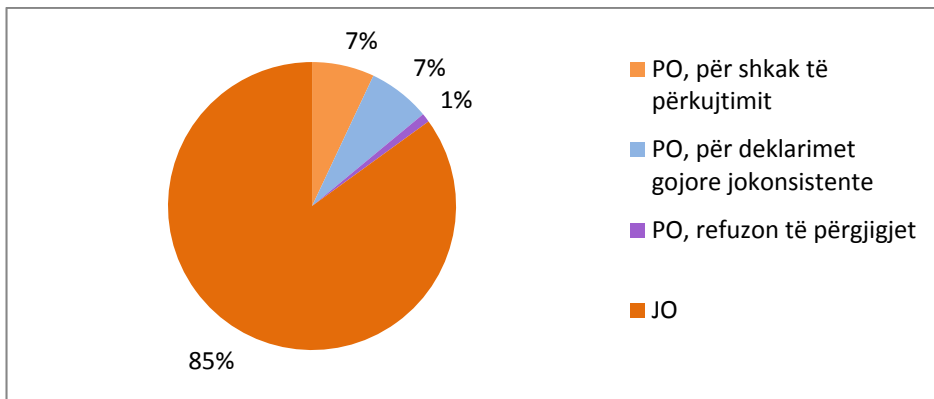
Vlerësimi është i përgjithshëm se gjykatat u kanë mundësuar palëve që marrjen në pyetje të dëshmitarëve dhe ekspertëve ta zbatojnë sipas vlerësimit personal, pa kufizimin e kohës së parashtrimit të pyetjeve. Kështu ka ndodhur në 153 nga procedurat e monitoruara, në 11 procedura, gjykata nuk u ka dhënë kohë të mjaftueshme palëve në mënyrë që ta zbatojnë parashtrimin e pyetjeve.

Përgjigjet në pyetjen e dytë ishin të ngjashme si edhe tek pyetjet në lidhje me qartësinë dhe precizitetin e pyetjeve të cilat i parashtrojnë palët, me fjalë të tjera, marrë në përgjithësi, palët kanë qenë të suksesshme, me atë që prokuroria ka qenë pak më e mirë në krahasim me mbrojtjen, ndërsa sa i përket gjykatës, kur e njëjta ka parashtruar pyetje, vetëm në një rast ajo nuk ka qenë mjaft e qartë.

Dispozita e nenit 388 të LPP, në lidhje me mundësinë gjatë parashtrimin të pyetjeve të përdoren deklaratimet gojore të dhëna në procedurën paraprake, gjatë pyetjeve të kryqëzuara, ose gjatë përgënjeshtimit të të dhënave të prezantuara, ose në përgjigjen e përgënjeshtimit, për shkak të vlerësimit të autenticitetit të deklaratimeve gojore të dhëna në shqyrtimin kryesor, është përdorur në 6 raste për shkak të vënies në dijeni të personit i cili është marrë

në pyetje, gjithashtu në 6 raste për shkak të jokonsistencës së deklaramit gojor dhe në 1 rast për shkak të refuzimit të personit i cili është marrë në pyetje t'u përgjigjet pyetjeve.

A u përdorën deklaramet gojore të dhëna në procedurën paraprake dhe për cilat shkaqe?

Qëllimi i monitorimit të procedurave ishte edhe kontrolli i sjelljes së gjykatës gjatë marrjes në pyetje, në aspekt të nenit 383 paragrafit 5, vet ajo të parashtrojë pyetje, si dhe nëse pyetjet e gjykatës janë të kufizuara për sqarime të përgjigjeve paraprakisht të dhëna apo gjykata këtë të drejtë të saj e përdor që të zbatojë marrje në pyetje të veçantë.

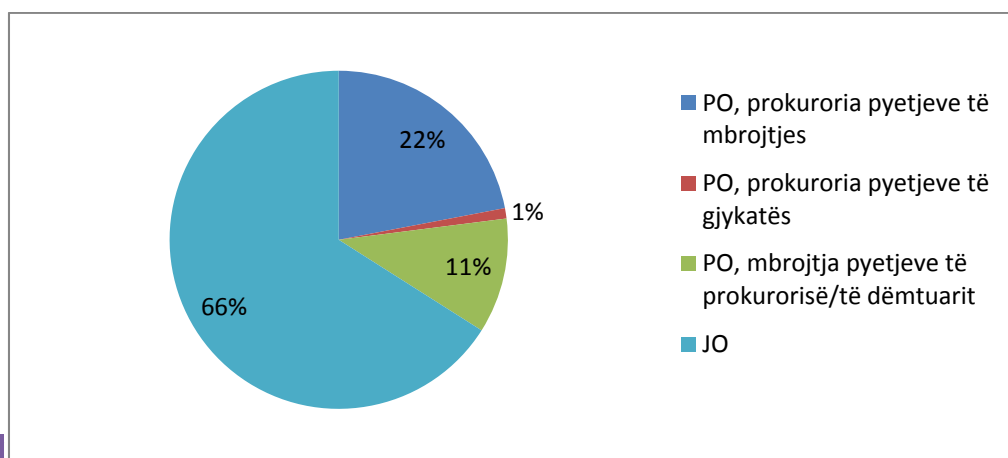
E drejta e gjykatës në fund të procesit të marrjes në pyetje të parashtrojë pyetje, duhet të përdoret në mënyrë shumë restriktive dhe vetëm në drejtim të sqarimit të paqartësive ose mospërputhjeve në deklaramet e bëra me gojë, ndërsa në asnjë rast nuk guxon të shndërrohet në parashtrues të plotë të pyetjeve, në të kundërtën gjykata do të bëhet “ndihmës” i njërës nga palët.

Gjykata, në 47 nga lëndët e monitoruara, e ka përdorur të drejtën e vet të parashtrojë pyetje.

Sa u përket përqindjeve, thuaja se në gjysmën e procedurave, gjykata u ka parashtruar pyetje plotësuese personave të marrë në pyetje, pas përfundimit të parashtrimin të pyetjeve nga ana e palëve. Mbikëqyrësit kanë regjistruar edhe një numër të madh rastesh në të cilat gjykata, duke e shfrytëzuar këtë të drejtë, në të vërtetë përsëri dëshmitarit i ka parashtruar pyetje.

Palët, gjatë shqyrtimeve të mbikëqyrura, nuk kanë qenë aktive në shfrytëzimin e të drejtës së kundërshtimit, kështu që nga 96 procedura të monitoruara, në të cilat mbikëqyrësit i janë përgjigjur kësaj pyetje, janë vërejtur 22 raste në të cilat prokuroria/paditësi i ka kundërshtuar pyetjet e palës së kundërt, 3 raste në të cilat mbrojtja i ka kundërshtuar pyetjet e parashtruara nga prokuroria ose i dëmtuari. Në pyetjet e parashtruara nga gjykata në një rast ka pasur kundërshtim nga ana e prokurorisë.

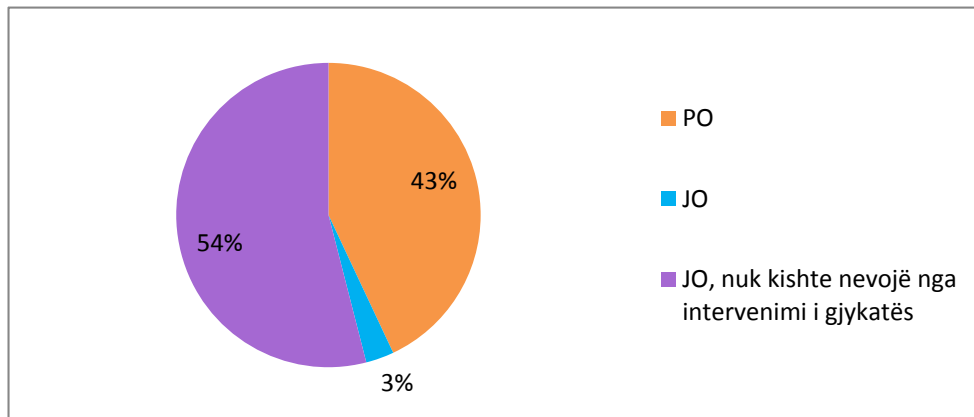
A e kundërshtonin palët mënyrën e parashtrimit të pyetjeve gjatë marrjes në pyetje dhe mbi cilën bazë?

Gjatë procedurës së provave, gjykata e kontrollon mënyrën dhe radhën e marrjes në pyetje, duke e pasur parasysh efikasitetin, aspektin ekonomik dhe respektimin e personalitetit të pjesëmarrësve në procedurë, vendos sipas kundërshtimeve të palëve, sa u përket pyetjeve të parashtruara, kujdeset për pyetjet e lejuara dhe relevante dhe për zhvillimin e drejtë të marrjes në pyetje.

Gjykatat, duke e përdorur të drejtën e tyre nga neni 385 paragrafi 7 që të kujdesen për pyetjet e lejuara, vlefshmërinë e përgjigjeve dhe për zhvillimin e drejtë të marrjes në pyetje, këtë të drejtë e kanë përdorur në 42 procedura, ndërsa në 3 procedura gjykata nuk ka intervenuar edhe pse, sipas vlerësimit të mbikëqyrësve, ka pasur nevojë për një gjë të këtillë. Sa u përket përqindjeve, gjykata ka pasur nevojë të intervenojë në 46% të rasteve.

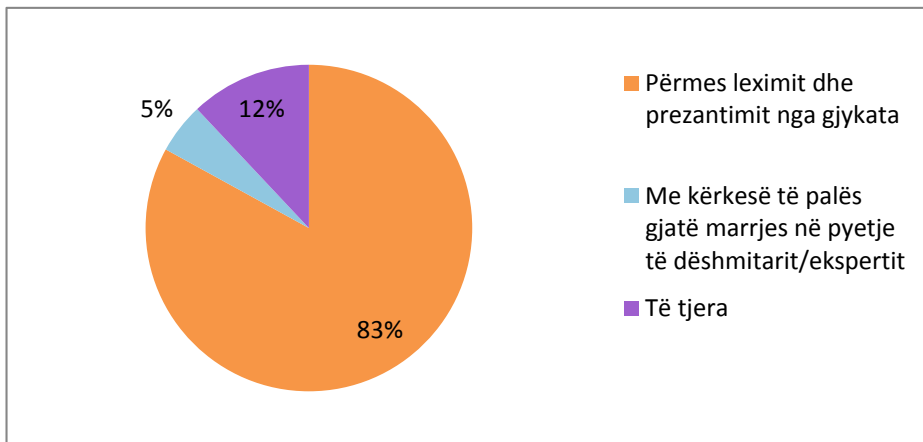
A kujdeset gjykata për pyetjet e lejuara, vlefshmërinë e përgjigjeve dhe për zhvillimin e drejtë të marrjes në pyetje?

Në nenin 388, në paragrafët 3, 4 dhe 5, janë përcaktuar disa përjashtime nga rregulli i nxjerrjes së drejtpërdrejtë të provave gjatë shqyrtimit kryesor. Bëhet fjalë për rastet e deklarimeve gojore të bëra në seancën gjyqësore të provës, kur ka indicie në bazë të të cilave mund të konkludohet se dëshmitari ka qenë i ekspozuar ndaj dhunës, kërcënimit, premtimit të parave ose dobisë tjetër, që të mos dëshmojë ose të dëshmojë rrejshëm në shqyrtimin kryesor, si dhe në rastin kur personi i cili e ka bërë deklarinimin me gojë ka ndërruar jetë, është sëmurë psikikisht ose, krahas të gjitha mjeteve të parashikuara me ligj për gjetjen e tij, ka mbetur i paarritshëm.

Vetëm në 2 raste ose në 2% të procedurave të monitoruara, është zbatuar ndonjë nga konkluzionet nga nxjerrja e drejtpërdrejt e provave në shqyrtimin kryesor nga neni 388 të LPP. Në një rast është lexuar deklarimi gojor i palës së dëmtuar të bërë para personit të autorizuar dhe i verifikuar në noter, edhe pse një lloj i këtillë i provës nuk është i parashikuar e as që lejohet me ligj.

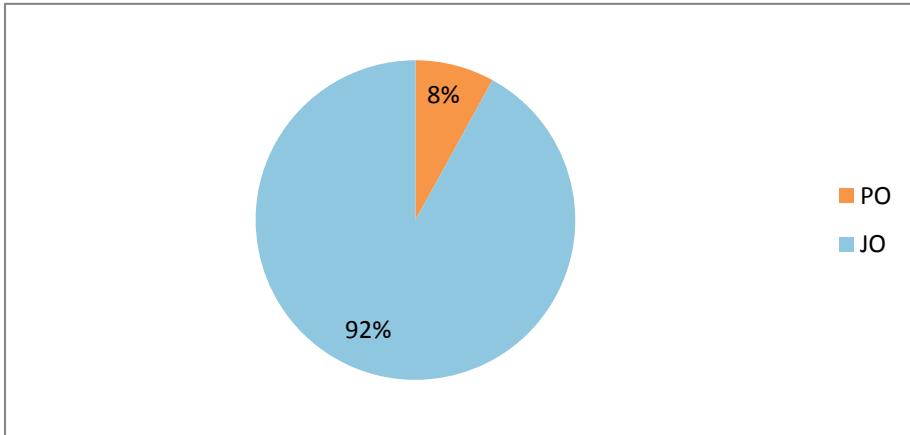
Në cilën mënyrë u nxorën provat me shkrim dhe ato materiale? (36)

Gjatë miratimit të Ligjit të ri të procedurës penale edhe gjatë periudhës së parë të zbatimit të tij ekzistonte një mëdyshje e caktuar për atë se në ç'mënyrë do të prezantohen (nxirren) provat me shkrim dhe ato materiale. Përkatësisht, duke e pasur parasysh atë që sipas konceptit të ri gjykata është pasive, nuk ishte e qartë nëse provat me shkrim dhe ato materiale do të nxirren me lexim dhe prezantim nga ana e gjykatës ose nga ana e palëve në procedurë.

Sipas përgjigjes në pyetësorët, provat e këtilla nxirren përmes leximit dhe prezantimit të të njëjtave nga ana e gjykatës në pjesën më të madhe të rasteve, përkatësisht në më shumë se 80% të shqyrtimeve të monitoruara. Me kërkesë të palës, më rrallë, provat e këtilla prezantohen ose lexohen gjatë marrjes në pyetje të dëshmitarit, përkatësisht ekspertit (kjo ndodhë vetëm në 5% të rasteve).

A kanë dëshmuar dhe sa kanë dëshmuar nëpunësit policorë? (37)

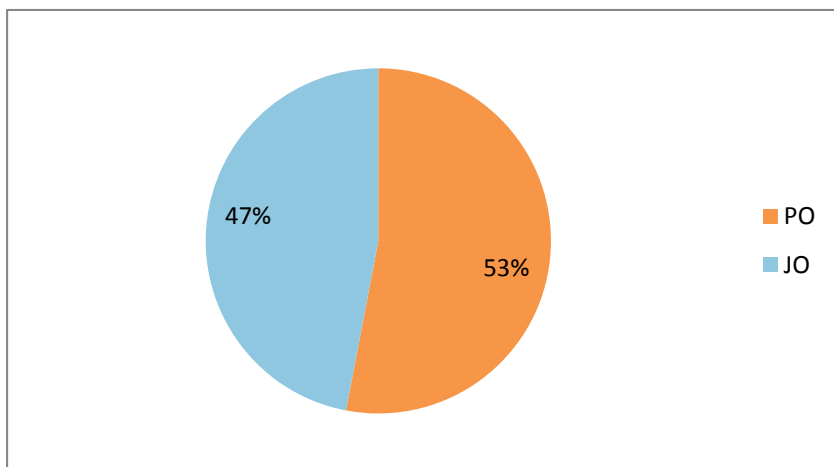

Në të drejtën komparative nëpunësit policorë shpeshherë paraqiten si dëshmitarë për çështje të caktuara. Çështja e përdorimit të nëpunësve policorë si dëshmitarë ndonjëherë paraqitet si mjaft kontroverse, veçanërisht këtu tek ne. Me fjalë të tjera, praktika e vendosur sipas LPP të vjetër kishte qëndrim kategorikisht negativ ndaj përdorimit të nëpunësve policorë si mjet dëshmues gjatë gjykimit. Sipas përgjigjeve të pyetësorëve të aplikuar, praktika e këtillë deri diku vazhdon edhe sipas LPP të ri, edhe pse ligji nuk ka dispozitë eksplicite e cila një gjë të këtillë do ta ndalojë. Megjithatë, duhet të pranojmë se numri (përqindja) i rasteve të këtilla nuk është i papërfillshëm dhe i njëjti shënon rritje (6% në vitin 2014, 8% në vitin 2015), kështu që do të ishte mirë kur ky numër do të krahasohej me praktikën e periudhës së para hyrjes në fuqi të LPP të ri.

Duhet të shënohet edhe ajo se çështja nuk është e qartë deri në fund në aspekt të asaj se a ka të bëjë vetëm me përdorimin e nëpunësve policorë në kuptim të sqarimit të saktësisë së procesverbaleve të caktuar në lidhje me veprimet e zbatuara në procedurën parahetimore ose hetimore ose ka të bëjë edhe me përdorimin e nëpunësve policorë si dëshmitarë për deklaratimet gojore që i ka dhënë i pandehuri ose dëshmitarët gjatë procedurës paraprake.

Deklarimet e këtilla gojore i pandehuri dhe persona të tjerë mund të japin (ndonjëherë edhe me iniciativë vetjake), jo vetëm gjatë marrjes në pyetje në stacionin policor, por edhe në vend tjetër gjatë bisedës joformale me nëpunësit policorë, në vendin e kryerjes së veprës penale, gjatë bisedës në ndonjë situatë tjetër (gjatë shoqërimit, në punë dhe ngjashëm), duke e pasur parasysh kompleksitetin e kësaj çështjeje të rëndësishme të njëjtës duhet t'i përkushtohet vëmendje e veçantë, ndërsa pyetja përkatëse nga pyetëtori të precizohet, sipas nevojës edhe të zbërthehet në më shumë pyetje.

A është marrë në pyetje personi i akuzuar?(38/19)

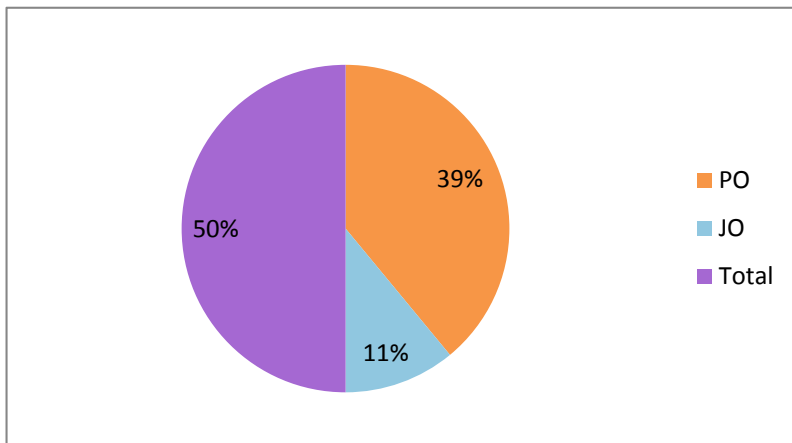
Me braktisjen e qasjes inkuizitore, i akuzuari tanimë nuk trajtohet si objekt i procedurës, e që në përputhje me LPP të vjetër dhe me praktikën e vendosur nga i njëjti sipas rregullit gjatë gjykimit merreshin në pyetje, e që në praktikë e vinte në pozitë të palakueshme vet personi të thirret në të drejtën e heshtjes. I akuzuari, në përputhje me nenin 391 të LPP, tani merret në pyetje vetëm me propozim të mbrojtjes (përkatësisht vetëm me iniciativën e tij). Sipas të dhënave në dispozicion nga pyetëtorët e mbikëqyrësve, i akuzuari është marrë në pyetje në shqyrtimin kryesor në gjysmën e rasteve të monitoruara (53% në vitin 2015 ose saktësisht 50% në vitin 2014).

Praktika e vendosur sipas LPP të ri, në masë të konsiderueshme dallon nga praktika paraprake gjyqësore.

Është mirë të shqyrtohet relacioni midis dëshmisë së të akuzuarit gjatë gjykimit në lidhje me deklarinin gojor të dhënë në procedurë paraprake. Me fjalë të tjera, i akuzuari i cili një herë ka dhënë deklarinin gojor para policisë ose para prokurorit publik ka problem serioz psikik dhe strategjik të heshtë (përkatësisht të mos jap deklarinin gojor), në procesin gjyqësor.

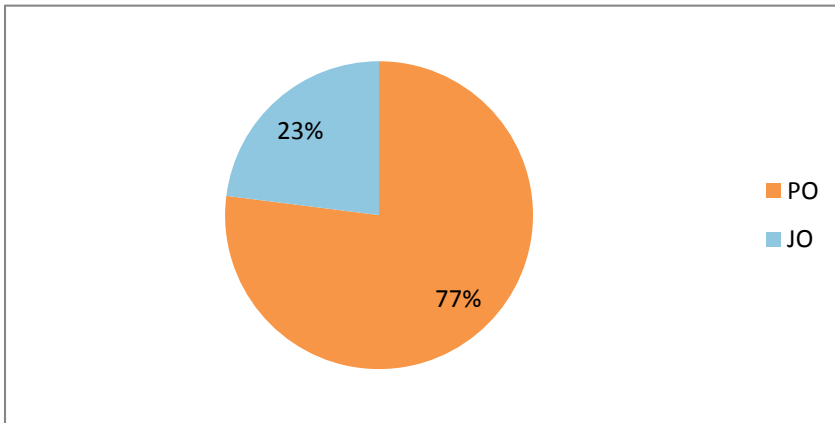
Do të ishte mirë të konstatohet edhe ajo se si gjykata e interpreton heshtjen, duke i pasur parasysh tendencat e reja në Evropë dhe në praktikën e Strasburgut, sipas të cilëve, në raste të caktuara në të cilat nga i akuzuari në mënyrë racionale duhet të pritët një sqarim i caktuar, heshtja mund të çojë edhe deri në konkluzione negative ndaj të akuzuarit.¹

A u mor në pyetje i akuzuari në lidhje me veprën penale? (39)

¹Praktika gjyqësore dhe teoria vendore nuk kanë qëndrim të qartë nëse tani kur i akuzuari është në një situatë më të relaksuar në lidhje me atë se a do të jap deklarinin gojor i njëjti duhet ta flas të vërtetën (siç është në shumicën e shteteve me procedurë akuzatore) ose mund të gënjejë pa pasur kurrfarë sanksionesh. Ngjashëm me këtë, LPP nuk e përcakton çka do të ndodhë nëse i akuzuari jep deklarinin gojor, por refuzon t'u përgjigjet pyetjeve të parashtruara. Shih: D. Iliq, Deklarimi gojor i të akuzuarit në procedurë penale, disertacioni i doktoratës, i mbrojtur në Fakultetin Juridik në Shkup në vitin 2012.

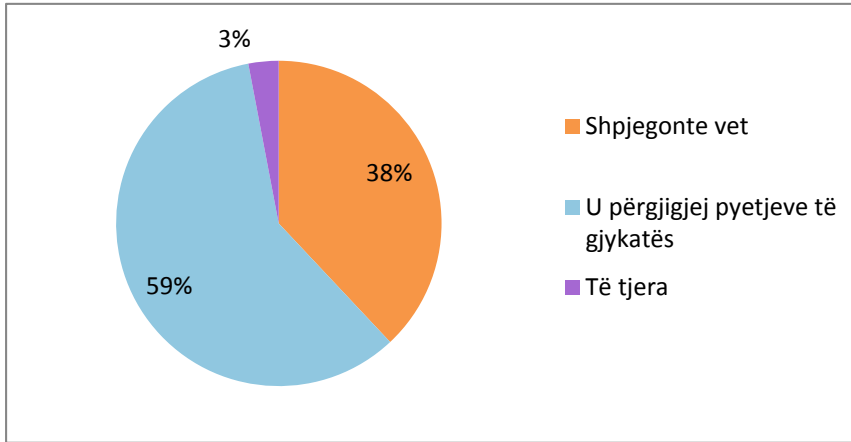
A u mor në pyetje i akuzuari në lidhje me rrethanat të cilat janë të rëndësishme për matjen e dënimit? (40)

Vitin e kaluar, në lidhje me atë se si është marrë në pyetje i akuzuari, mbikëqyrësit janë përgjigjur se i njëjti më së shpeshti është pyetur në lidhje me ngjarjen (60%), ndërsa më rrallë, përkatësisht 40% edhe për rrethana tjera, siç janë situatat personale dhe familjare, motivi dhe ngjashëm.

Nga përgjigjet në këtë pyetje mund të konkludohet se e njëjta akoma nuk është më adekuate meqë nuk mund të përcaktohet nëse për rrethanat e tjera i akuzuari është pyetur ekskluzivisht ose vetëm në mënyrë plotësuese. Nga ana tjetër, rrethanat siç është motivi dhe elemente të tjerë subjektivë ndërlidhen edhe me veprën penale dhe fajin, dhe jo vetëm me sanksionin. Kjo mund të jetë mjaft e rëndësishme nga aspekti i nismave për ndryshimin dhe plotësimin e LPP, sipas të cilave propozohet që procedura e vendimmarrjes të ndahet në dy faza, me ç'rast gjykata fillimisht do të diskutojë dhe vendos për fajin, ndërkaq më vonë në seancë të veçantë gjyqësore të diskutohet në lidhje me sanksionin.

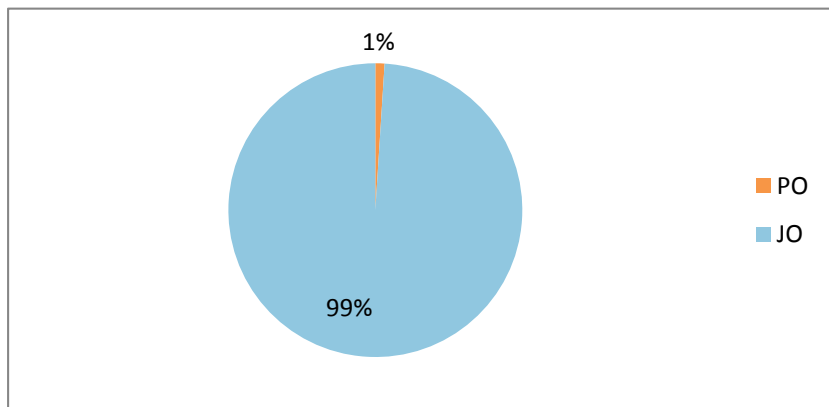
Si u mor në pyetje i akuzuari i cili nuk ka mbrojtës? (41)

Gjatë zbatimit të LPP të ri u parashtrua një dyshim i caktuar për atë se si do të merret në pyetje i akuzuari i cili nuk ka mbrojtës, meqë teksti i ligjit në mënyrë eksplicite nuk e parashikon këtë situatë, madje edhe sikur presupozon se të gjithë të akuzuarit kanë mbrojtës i cili fillimisht do t'u shtrojë pyetje të drejtpërdrejta.

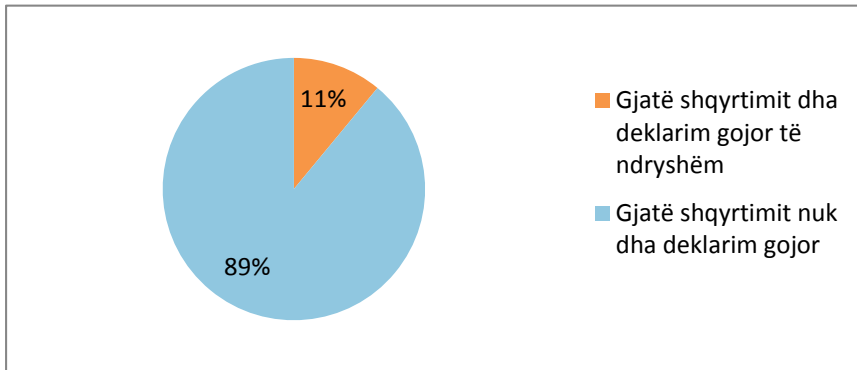
Sipas pyetësorëve, me sa duket, i akuzuari i cili nuk ka pasur mbrojtës është marrë në pyetje në mënyrë që fillimisht (sipas udhëzimit për të drejtën e heshtjes) ai vet e ka shpjeguar ngjarjen, ndërsa pastaj u përgjigjet pyetjeve të gjykatës. Për hir të së vërtetës, nga pyetësorët nuk mund të shihet në mënyrë të qartë se si janë kombinuar këto dy mënyra (i akuzuari vet e ka bërë shpjegimin në 38% të rasteve; vitin e kaluar – 41%, ndërsa në pyetjet e gjykatës u është përgjigjur në 59% të gjykimeve të monitoruara; ngjashëm edhe vitin e kaluar – 55%), meqë besohet se në një pjesë bukur të mirë të rasteve pyetjet e gjykatës janë parashtruar pas dhënies së deklaramit gojor në formë narrative nga ana e të akuzuarit.

A ka kërkuar prokurori publik të lexohet deklarimi gojor i të akuzuarit i dhënë në procedurën paraprake? (42)

Në lidhje me mundësinë e përdorimit të deklarimeve gojore të të akuzuarit, të dhëna në procedurën paraprake (në përputhje me nenin 391 paragrafin 3 dhe nenin 207 të LPP i cili parashikon edhe riprodhim të regjistrimit), përfshirë edhe situatën kontestuese për përdorimin e deklarimeve gojore të dhëna në polici, në prezencë të prokurorit publik, befason e dhëna se mundësia e këtillë nuk përdoret fare (njëlloj edhe në të dhënat për vitin 2014). Praktika e këtillë është me të vërtetë për t'u përshëndetur, duke e pasur parasysh se intenca kryesore e Ligjit të ri është që të gjitha provat të nxirren gjatë shqyrtimit publik dhe kontradiktor para gjykatës, ndërsa leximi i deklarimeve gojore paraprakisht të dhëna është lënë vetëm si opsion i cili do të shfrytëzohet me përjashtim. Nëse kjo është e saktë, atëherë kthesa e modelit dhe ideologjisë, në aspektin e braktisjes së elementeve inkuizitore gjatë procedurës, është realizuar më shpejtë dhe më lehtë nga ajo që është pritur.

Nëse po, i akuzuari a ka dhënë deklarin gojor gjatë shqyrtimit kryesor ose fare nuk ka dhënë deklarin gojor? (43)

Përgjigjja në pyetjen nëse i akuzuari ka dhënë deklarin gojor gjatë shqyrtimit kryesor ose nuk ka dhënë parashtrohet vetëm për rastin kur lexohet deklarimi gojor në kuptimin e pyetjes paraprake. Përkatësisht, pyetja ka për qëllim të verifikojë nëse leximi i deklarimit gojor si përjashtim nga parimi i aspektit të drejtpërdrejt dhe kontradiktor përdoret në rastet e mospërputhjes midis deklarimit gojor të dhënë në procedurën paraprake dhe në vet shqyrtimin apo gjatë përdorimit të të drejtës së heshtjes në shqyrtimin kryesor, ndërsa në situatën kur i akuzuari paraprakisht ka dhënë deklarin gojor gjatë hetimit.

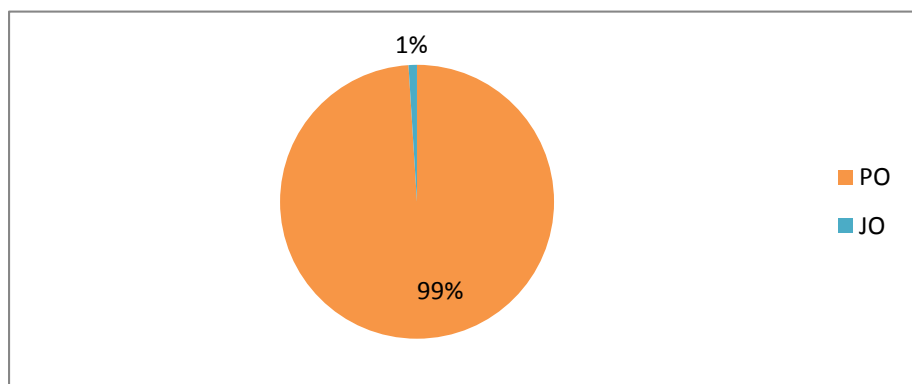
Njëri nga problemet më aktual gjatë implementimit të LPP të ri ishte mungesa e kushteve materiale – teknike për regjistrimin e rrjedhës së shqyrtimit kryesor përmes incizimit ose përmes shënimeve stenografike. Për këto shkaqe, për rrjedhën e shqyrtimit mbahet procesverbal konform modelit të vjetër të diktimit të procesverbalit nga ana e kryetarit të kolegjit gjyqësor (53%), përkatësisht përmes diktimit dhe/ose shënimit të drejtpërdrejt të parashtimit të pyetjeve dhe përgjigjeve të drejtpërdrejta dhe të kryqëzuara (43%). Vitin e kaluar – 2014, raporti midis këtyre dy pozicioneve ishte i kundërt, e që në të vërtetë nuk është ndonjë dallim i rëndësishëm. E ngjashme është përgjigjja edhe tek mbikëqyrësit laikë (me diktim 51%).

Mënyra e këtillë (anakronike) e regjistrimit të rrjedhës së shqyrtimit kryesor jo vetëm që në masë të konsiderueshme e zvarritë procedurën, por seriozisht ndikon mbi dinamikën dhe efektivitetin e parashtimit të pyetjeve të kryqëzuara, për çka është e domosdoshme, një orë e më parë, të

akordohen mjete të mjaftueshme për këtë dedikim dhe t'i qaset krijimit të kushteve për regjistrim teknik (audio – video) ose përmes trajnimit të steno-daktilografisë. Së këtejmi deri në krijimin e kushteve për një gjë të këtillë, është e domosdoshme që në ndryshimet dhe plotësimet e LPP në mënyrë eksplicite ligjore të parashikohet mundësia e diktimit të procesverbalit nga ana e gjykatës, meqë praktika aktuale jo vetëm që është pengesë për realizimin efikas të mënyrës së re të nxjerrjes së provave nga ana e palëve, por edhe në mënyrë eksplicite është në kundërshtim me dispozitat e ligjit.

GJYKIMI I DREJTË – BARAZIA E ARMËVE

A u trajtua njëllor mbrojtja dhe prokurori nga ana e gjyqtarit në lidhje me propozimin e provave, kundërshtimeve, kërkesave për shtyrje dhe ngjashëm?(45 dhe 46/21)

Barazia e armëve është esenciale në gjykimin e drejtë dhe nënkupton mundësi të barabarta të palëve gjatë prezantimit të provave, si dhe trajtim të barabartë nga ana e gjykatës ndaj të dyja palëve. Përgjigjja e mbikëqyrësve në lidhje me pyetjen e barazisë tek kundërshtimet, kërkesat për shtyrjen dhe kërkesa të ngjashme procedurale është jashtëzakonisht i lartë, me çka me të vërtetë befason fakti se ata kanë vlerësuar se gjykata në mënyrë të barabartë i ka trajtuar të dyja palët, madje në 99% të rasteve të monitoruara (njëlloj edhe vitin e kaluar, 98%).

Pyetja në lidhje me atë nëse mbrojtja i ka pasur mundësitë e njëjta sikurse prokuroria gjatë propozimit të provave është akoma më e

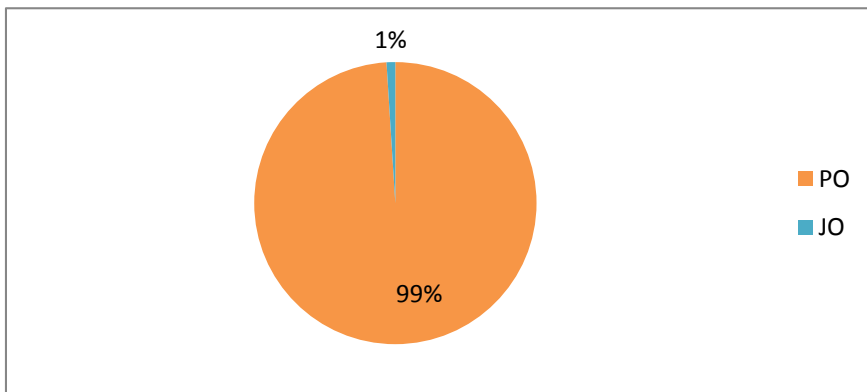
rëndësishme dhe e paraqet esencën e të ashtuquajturës “barazia e armëve” dhe të gjykimit të ndershëm. Vlerësimi i mbikëqyrësve ndërlidhet me vlerësimin paraprak të trajtimit të barabartë të palëve, me ç’rast përsëri përqindja e përgjigjeve pozitive është e njëjtë 99% (vitin paraprak – 100%). Kjo shkon në favor të modelit të ri të procedurës penale, veçanërisht nëse e marrim parasysh se kundërshtimi më i shpeshtë i modelit paraprak, i të ashtuquajturës procedurë e kombinuar, ishte pikërisht në lidhje me (mos) barazinë e trajtimit të palëve, me ç’rast ishte e zakonshme teza se gjykata ka qëndrim të njëanshëm ndaj prokurorëve ose shtëpisë të caktuar, madje edhe qëndrim armiqësor ndaj mbrojtësve.

Edhe pse dëshirojmë të besojmë se procedura e re penale është më e drejtë në krahasim me procedurën e vjetër, kjo gjetje fantastike e mbikëqyrësve nuk është e thjeshtë për t’u sqaruar, duke i pasur parasysh kritikën serioze të cilat i adresohen gjyqësorit tonë edhe atë nga të gjitha anët (si nga ekspertë vendorë ashtu edhe nga ata të huaj, nga organizata qeveritare dhe joqeveritare). Veçanërisht avokatët dhe prokurorët ankohen për lëndët të cilat zhvillohen me procedurë të shkurtuar, ku ata, sipas fjalëve të tyre, nuk kanë pasur mundësi adekuate të përgatiten për gjykimin dhe në këtë drejtim të propozojnë prova përkatëse.

Pak më modeste janë gjetjet e mbikëqyrësve laikë, të cilët kanë vlerësuar se palët kanë pasur trajtim të barabartë në 87% të rasteve, në 6% ata nuk kanë pasur trajtim të këfillë (supozojmë në dëm të mbrojtjes), ndërsa në 7% të rasteve këta mbikëqyrës laikë nuk kanë mund të bëjnë vlerësim, kështu që janë përgjigjur me “nuk e di”.

E DREJTA E GJYKIMIT PUBLIK

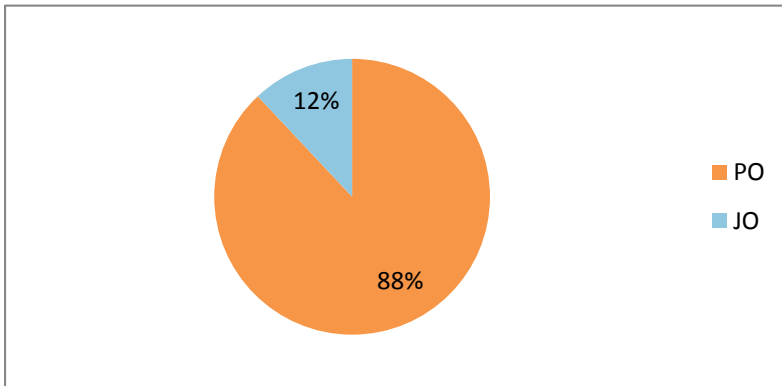
A ishte gjykimi publik? (47)

Publiku gjatë gjyqimit është i rëndësishëm edhe për besimin e publikut ndaj gjyqësorit në kuptimin e kontrollit përkatës të publikut mbi punën e gjykatave, por edhe si e drejtë afirmative personale të akuzuarit i cili e mbron nga procedurat eventuale të njëanshme gjyqësore apo madje ndoshta edhe nga procedurat e “montuara” gjyqësore. Në publikun profesionistë dhe atë më të gjerë, në mënyrë të veçantë u problematizua përjashtimi i publikut në rastet e aplikimit të masave të veçanta hetimore dhe në rastet e përdorimit të dëshmitarëve të mbrojtur.² Projekti i monitorimit të procedurave nga ana e koalicionit “Të gjithë për gjykim të drejtë” megjithatë, tregoi se përjashtimet e këtilla janë shumë të rralla, 1% (ose në 2 raste) gjatë këtij viti, ndërsa asnjë rast gjatë vitit të kaluar 2014.

²Shih: G. Kallajxhiev, M. Konevska, “Zbatimi i masave të veçanta hetuese dhe përdorimi i provave të siguruar me të njëjtat në gjykimet në Republikën e Maqedonisë”, në: *Zbatimi praktik i masave të veçanta hetuese*, OSBE, Shkup, 2013.

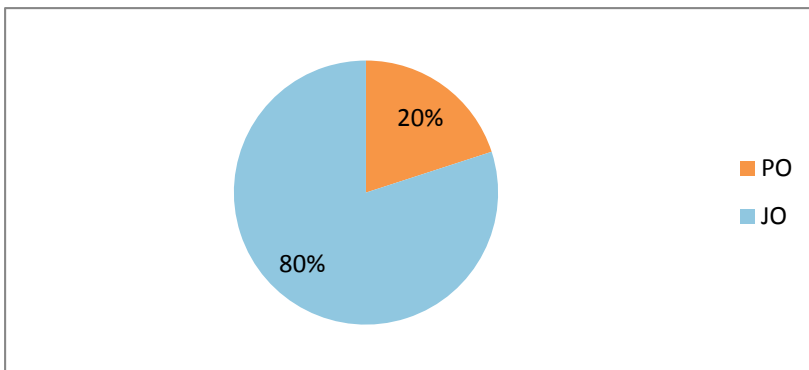
A janë shpallur publikisht vendi dhe koha e gjykimit në tabelën jashtë sallës së gjykimit?(49)

Krahasuar me vitin e kaluar, në vitin 2015 vendi dhe koha e gjykimit janë shpallur publikisht në tabelë jashtë sallës së gjykimit në vetëm 88% të rasteve (në vitin 2014 thuaja se të gjitha rastet janë publikuar në shkallë solide 97%). Së këtëjmi, kjo tendencë duhet t'u vihet në dijeni personave kompetent të administratës gjyqësore, në mënyrë që publikut t'i sigurohet qasje adekuate në gjykimet publike.

Vetëm në 2 raste publiku dhe mediat janë përjashtuar, por për shkaqe ligjore.

A ishte përjashtuar publiku

Në literaturën dhe praktikën gjyqësore ka dyshime të caktuara nëse Ligji i ri në mënyrë të drejtë i parashikon rastet dhe shkaqet se kur mund të përjashtohet publiku tërësisht ose pjesërisht nga gjykimi. Së këtejmi, ishte diskutabile nëse bazat ligjore për përjashtimin e publikut janë kompatible me ato të theksuara me të drejtën dhe praktikën e KEDNJ.

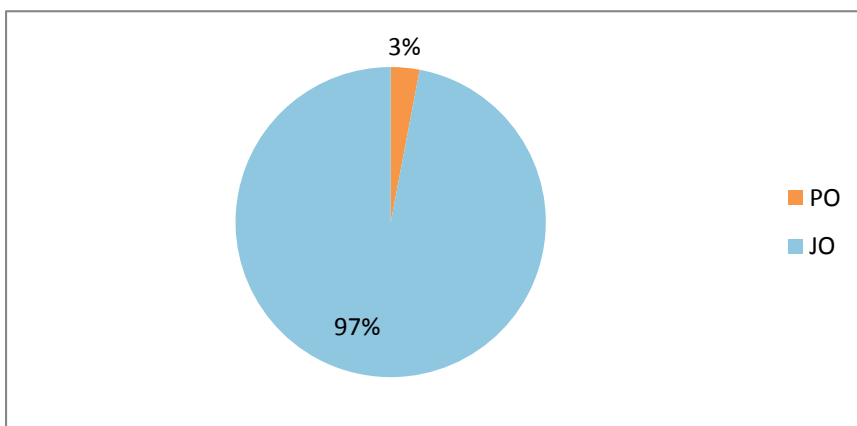
Nga ana tjetër, dispozita për përjashtimin e publikut për shkak të ruajtjes së fshehtësisë shtetërore ose ushtarake, ngjashëm si edhe dispozitat e LPP në lidhje me dëshmitarët e obliguar që të ruajnë ndonjë fshehtësi të caktuar, është evidente se nuk është harmonizuar me Ligjin për informata të klasifikuara dhe me aktet përkatëse nënligjore të cilat përmbajnë një klasifikim të ndryshëm të të dhënave të mbrojtura, si dhe paqartësia e shfrytëzimit të mundësisë disa të dhëna të klasifikuara megjithatë të nxirren para personave të cilët posedojnë certifikatë adekuate.

E DREJTA PËR GJYKATË TË PAANSHME

E drejta për gjykatë të paanshme dhe të pavarur është njëra nga garancitë kryesore për gjykim të ndershëm. Instituti i përjashtimit të gjyqtarëve është njëri nga mekanizmat kryesor i cili palëve u siguron instrument ligjor për mbrojtjen e kësaj të drejte të rëndësishme. Në asnjë rast nuk është vërejtur kërkesë për përjashtimin e gjyqtarit.

A vërehej se gjyqtari ose porota tanimë kanë mendim të formuar i cili mund të ndikojë mbi vendimin? (52)

52

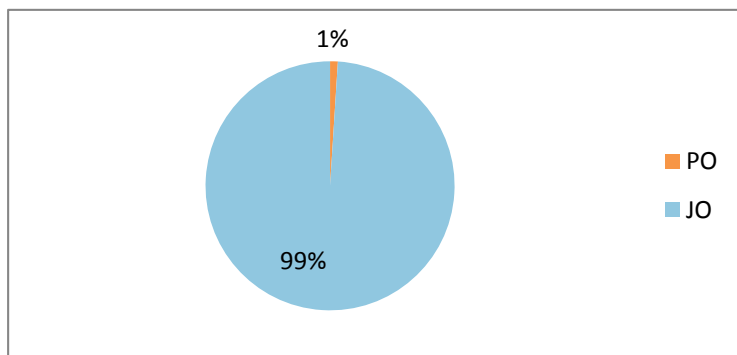
Në numrin më të madh të lëndëve të monitoruara nuk kishte dyshime sa i përket paanshmërisë gjyqësore të vërejtur nga ana e mbikëqyrësve, në kuptimin se gjyqtari ose gjyqtarët porotë tanimë e kanë formuar mendimin i cili mund të ndikojë mbi zhvillimin e procedurës dhe vendimmarrjes. Në 5 raste, mbikëqyrësit kanë pasur dyshime të caktuara e që ia vlen të analizohen në mënyrë të detajuar.

Ngjashëm, edhe vitin e kaluar, kur mbikëqyrësit kanë shfaqur dyshime sa i përket njëanshmërisë në vetëm tre nga rastet e mbikëqyrura në vitin 2014.

Nëse të dhënat e këtilla pozitive janë të sakta dhe reale – meqë gjyqtarë me përvojë nuk do të dorëzohen lehtësisht se kanë mendim paraprakisht të formuar për lëndën, që do të ndikonte mbi zhvillimin e procedurës dhe mbi vendimin gjyqësor – me kënaqësi mund të konkludohet se LPP i ri tanimë jep rezultate në njërën nga çështjet kryesore të reformës në drejtim të avancimit të gjykimit të drejtë. Nga ana tjetër, disa nga kritikrat kryesore të modelit të vjetër të procedurës penale ishin fokusuar pikërisht mbi ndikimin e dosjes dhe rezultateve të hetimit mbi trupin gjykues,³ dhe së këtejmi trupi gjykues tani paraprakisht nuk është i njoftuar me deklaratat e të akuzuarit dhe dëshmitarëve, meqë ato veçohen konform nenit 344 paragrafi 2 të LPP të ri, pikërisht për këtë shkak që të mos ndikojnë mbi gjykatën.

³Shih: D. Krapac, V. Kambovski, G. Buzharovska, G. Kallajxhiev, *Strategjia e reformës së të drejtës penale, Ministria e drejtësisë, Shkup, viti 2007, e aksesshme në: http://arhiva.vlada.mk/registar/files/strategjia_kazneno.pdf*

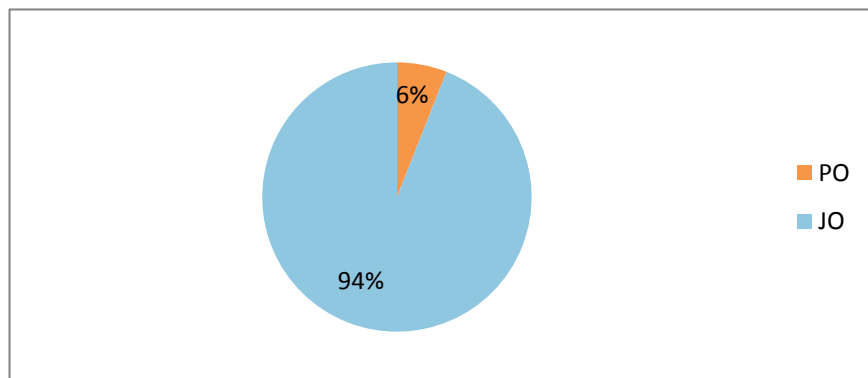
A sillet gjykata me frikësime ndaj cilësdo qoftë palë? (53/23)

Gjatë vitit të kaluar nuk janë vërejtur raste ekstreme të sjelljes joprofesionale, me ç'rast gjykata do të sillej me frikësim ndaj njëres nga palët, ndërkaq kjo është paraqitur vetëm në një rast, i cili mund të konsiderohet si incident. Raste të këtilla nuk kanë vërejtur as mbikëqyrësit laikë.⁴

Në mënyrë të ngjashme, gjykata nuk ka përdorur gjuhë diskriminuese ndaj ndonjëres nga palët në lidhje me gjininë e tyre, gjuhën, racën dhe ngjashëm.⁵ Konstatimin e njëjtë e kanë edhe mbikëqyrësit laikë.

A ishte gjykata e (pa) kujdesshme gjatë gjykimit?(55/25)

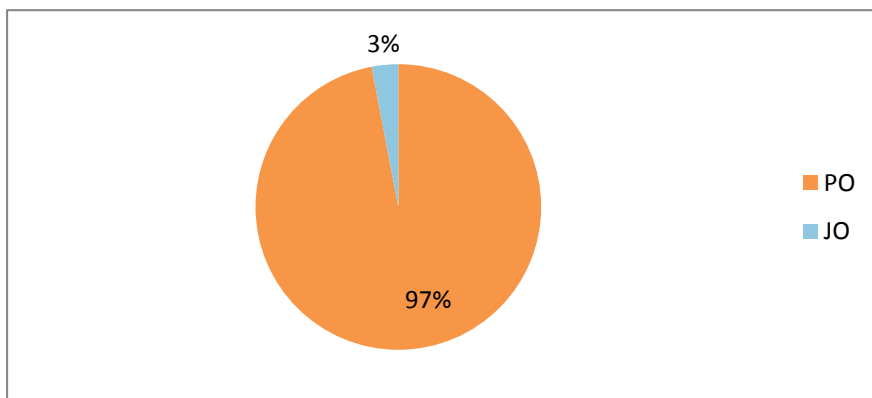

⁴Mund të mendohet që pyetja të anashkalohej në periudhën e ardhshme.

⁵Kjo pyetje, gjithashtu, mund të fshihet nga projektet e ardhshme të monitorimit.

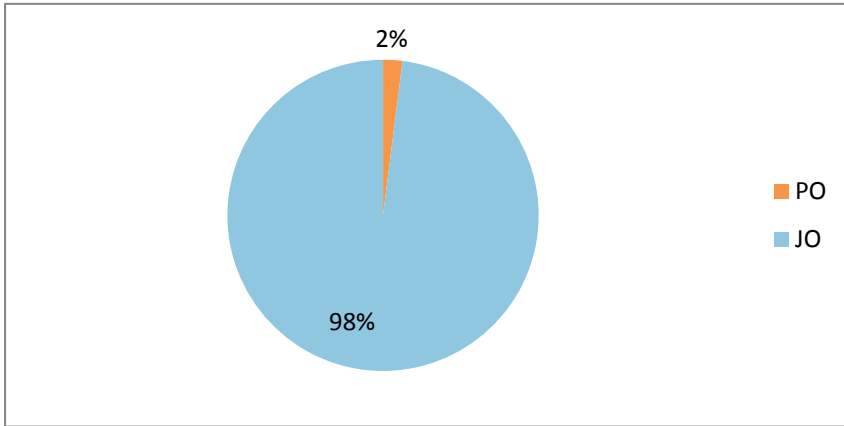
Gjykata, gjithashtu, gjatë kohës së gjykimit në pjesën më të madhe të lëndëve të monitoruara ka pasur sjellje korrekte në aspektin e kujdesit përkatës dhe profesionalizmit. Megjithatë, në 10 raste mbikëqyrësit kanë pasur vërejtje dhe qëndrim kritik ndaj sjelljes së gjykatës.

A ka siguruar gjykata barazi procedurale për të dyja palët? (56)

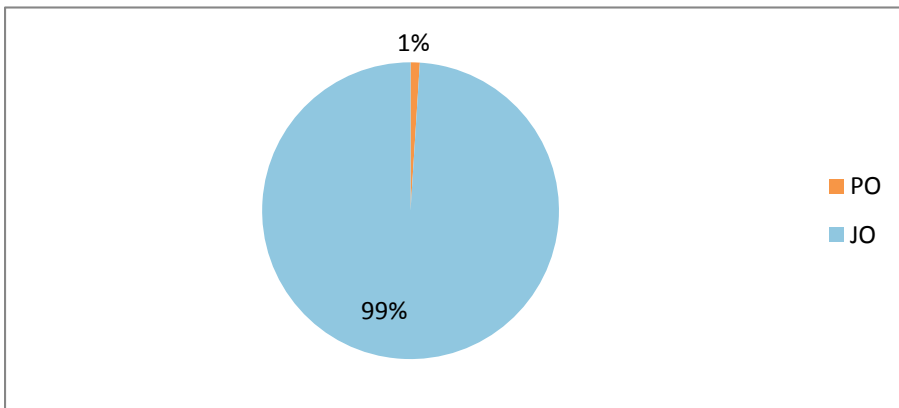

Edhe një herë mbikëqyrësit kanë dhënë notë jashtëzakonisht të lartë për atë se gjykata i trajton në mënyrë të paanshme, me përgjegjësi dhe në mënyrë të barabartë palët e kundërshtare gjatë procedurës. Siç e theksuam paraprakisht, kjo është nga një këndvështrim i ndryshëm në të vërtetë është parashtruar pyetja e njëjtë me atë të barazisë së armëve (nr. 45 përkatësisht 21 tek mbikëqyrësit laikë).

A la gjykata përshtypje se është e njëanshme?(57)

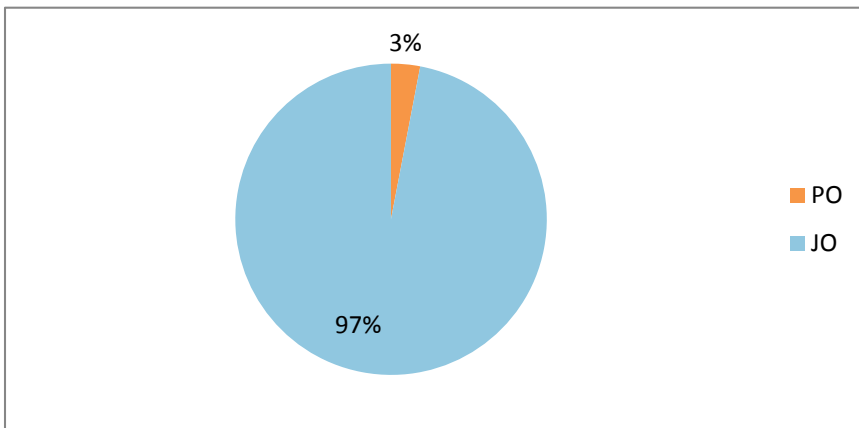
A la gjykata përshtypje se e favorizon njërën nga palët?(58)

Këto dy pyetje mund të kritikohen në drejtimin e asaj se në mënyrë esenciale mbivendosen ndërmjet tyre edhe me disa pyetje të tjera paraprake (49, 56), megjithatë, tregojnë se gjetjet pozitive të mbikëqyrësve sa i përket paanshmërisë së gjykatës janë bindëse dhe unike. Kjo gjithsesi duhet të interpretohet si sukses i LPP të ri, ideja kryesore e të cilit ishte që ta çlirojë gjykatën nga roli i saj inkuizitor në lidhje me kërkimin aktiv të së vërtetës, meqë kjo e vendoste në një pozitë e cila nga aspekti faktik dhe psikologjik

është më e afërt me funksionin akuzator dhe me luftën kundër krimin. Së këtejmi, në mënyrë që ta përforcojë paanshmërinë e gjyqtarëve, me qëllim që ato fillimisht të fokusohen mbi sigurimin e barazisë midis palëve dhe mbi ligjshmërinë dhe drejtësinë e procedurës penale, LPP i ri jo vetëm që e eliminoi ndikimin e shkresave/dokumenteve hetuese mbi gjykimin, por plotësisht e shfuqizoi rolin aktiv të gjykatës në përcaktimin e të ashtuquajturës e vërteta materiale, ndërsa gjyqtarëve ua shkurtoi mundësinë që ata vet të propozojnë prova. Një shfuqizim të këtillë konsekuent të maksimës hetimore, në gjithë rajonin, u inkorporua vetëm në LPP tonë.

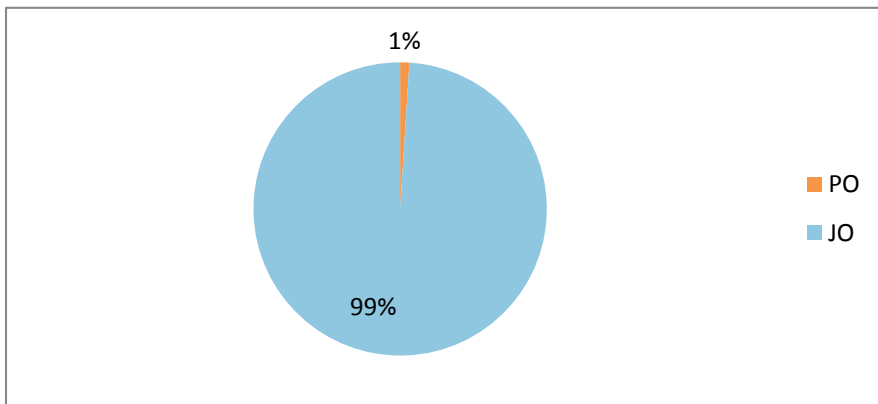
A kishte ex-parte komunikim jopërkatës?(59)

Gjetjet në 5 raste të komunikimit jopërkatës jashtë procedurës deri diku e prishin përshtypjen pozitive të gjetjeve paraprake në lidhje me pozitën e pakontestueshme joarbitrare dhe sjelljen e gjykatës ndaj palëve. Favorizimi i PP me të gjitha tezat për pasojat e solidaritetit dhe afërsisë midis gjyqtarëve dhe PP kundrejt të akuzuarve dhe mbrojtësve të tyre nuk janë vetëm problem i jurisprudencës tonë penale, por më shumë ose më pak janë dobësi thuaja se të të gjitha demokracive të reja.

PREZUMIMI I PAFAJËSISË

A ekzistonte diçka që do të sugjeronte se është cenuar prezumimi i pafajësisë ose se barra e provës gjatë gjykimit bie mbi të akuzuarin?
(60)

Në rastet e monitoruara nuk kishte kurrfarë dyshimi se është cenuar prezumimi i pafajësisë dhe rregulla e barrës së provës, me ç'rast në procedurat penale barra bie mbi prokurorinë. Sipas legjislacionit tonë një përjashtim i këtillë lejohet tek rastet e konfiskimit të zgjeruar, raste këto të cilat nuk kanë qenë të pranishme në proceset e monitoruara, dhe as që kanë ekzistuar dyshime se kundrejt normave ligjore obligimi i këtillë në të vërtetë i është bartur të akuzuarit.

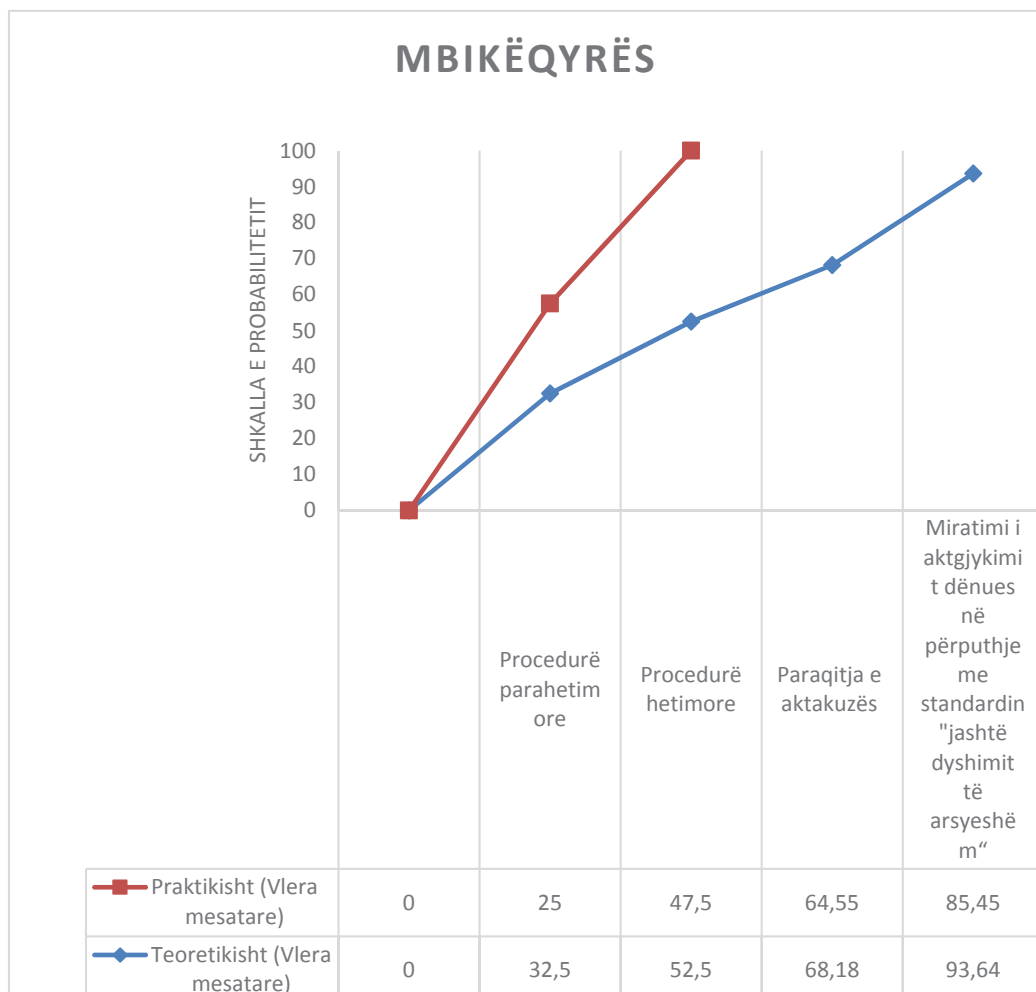
Prezumimi i pafajësisë dhe *in dubio pro reo* – A është dëshmuar faji jashtë dyshimit të arsyeshëm?

Standardi i ri për shkallën e dëshmimit të nevojshëm për miratimin e aktgjykimit dënues ose lirues është i ri për të drejtën dhe praktikën tonë dhe përbëhet nga ndërmarrja e standardit anglosakson të dëshmimit “jashtë dyshimit të arsyeshëm” (beyond reasonable doubt). Bëhet fjalë për standardin e dëshmimit, i nevojshme për justifikimin e aktgjykimit dënues, i përfshirë në numrin më të madh të sistemeve akuzatorë juridik për dallim nga

standardi i deritanishëm, në LPP paraprak i përshkruar me “prova të mjaftueshme”.

Nga aspekti teorik, standardi i dëshmimit në LPP të ri është më i lartë, edhe pse është vështirë i njëjti të kuantifikohet. Në vitin 2014 mbikëqyrësit vlerësuan se ky standard është arritur në 75 për qind të lëndëve të monitoruara, megjithatë, përgjigjen e mirëfilltë do ta jap statistika përmes numrit më të vogël të aktgjykimeve dënuese nga viti i kaluar (kur ishte në fuqi LPP i vjetër).

Kuantifikimi i shkallës së probabilitetit/dëshmimit në fillim dhe në fund të gjykimit.

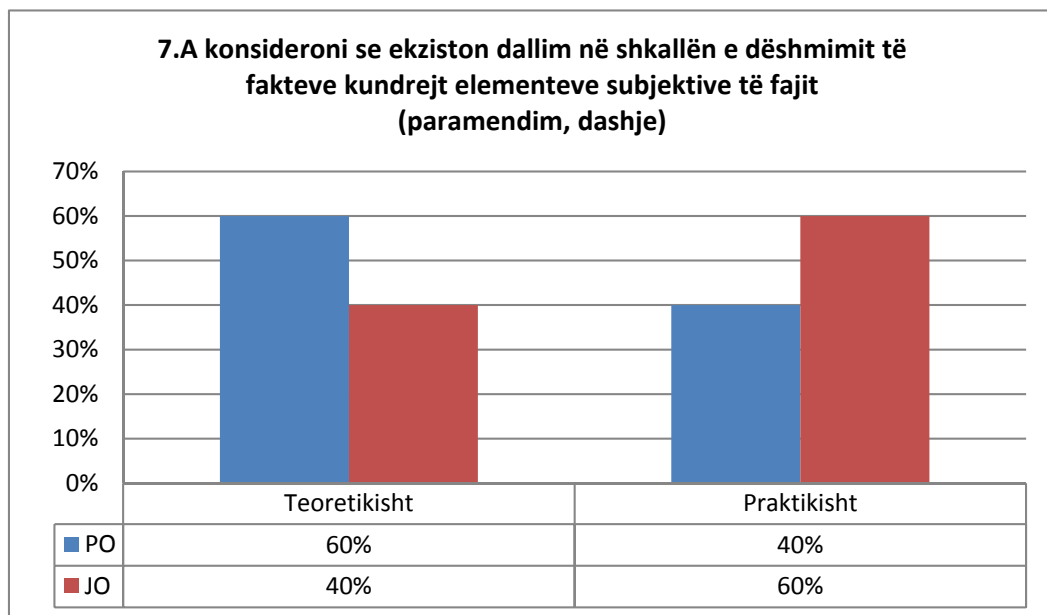
Në këtë situatë implementuam një hulumtim modest në lidhje me atë se si vlerësohen standardet ligjore, sa i përket shkallës së probabilitetit (dëshimit) në katër faza kryesore të procedurës. LPP i ri sanksionon standard të ri të probabilitetit (dëshimit) – “prova të mjaftueshme prej të cilave mund të pritët të miratohet aktgjykim dënues” (neni 319 të LPP), si standard i cili tani është i nevojshëm për ngritjen e akuzës, si dhe standardi i theksuar “prova jashtë dyshimit të arsyeshëm”, si standard i kërkuar për aktgjykim dënues (ndërsa në mënyrë eksplicite i përfshirë në nenin 403 i cili flet për aktgjykim lirues).⁶

Nga treguesit mund të konkludohet se qëndrimet e mbikëqyrësve janë të ngjashme me ato të grupeve të tjera të të anketuarve vendorë (gjyqtarë, prokurorë, avokatë dhe studentë) dhe nuk dallojnë shumë nga hulumtimet e ngjashme në SHBA. Shkalla e probabilitetit e nevojshme për të akuzuar është vlerësuar diç më pak se 70%. Përndryshe bëhet fjalë për standard i cili në LPP është vendosur në nivel më të lartë sesa më parë (fjalën e kemi për LPP të vjetër), kur barra e provës në të vërtetë ishte mbi gjykatën (i a.q. parimi hetues), ndërsa provat mblidheshin në kontinuitet, me mundësi që të propozohen madje edhe gjatë gjyimit, dhe jo rrallë herë edhe gjatë procedurës së mjeteve juridike. Tani, gjykata, aspak nuk mund të propozojë vet prova, ndërsa nga prokuroria pritët të gjitha provat t’i mbledh para se ta ngre akuzën, kështu që propozim plotësues të provave të reja lejohet më shumë si përjashtim sesa si punë normale, ashtu siç ishte më herët. Si përfundim, ajo që më së shumti na interesonte është se si vlerësohet standardi i ri për dëshmimin e fajit “jashtë dyshimit të arsyeshëm”. Pyetëtori tregoi se me këtë standard, të ndërmarrë nga e drejta anglosaksone dhe

⁶Në mini hulumtimin tonë u zbatua e a.q. metodë e drejtpërdrejt e vet klasifikimit, kështu që mund të pritët që vlerat e fituara të jenë më të larta prej atyre që realisht hasen në praktikën gjyqësore, për dallim nga të a.q. metoda të drejtpërdrejta të cilat vlerësojnë më shumë faktorë në situata hipotetike të afërta me kafshët (shih: M. K., Dhani, OnMeasuringQuantitativeInterpretationofReasonableDoubt, 14 *JournalofExperimentalPsychology: Applied*, 2008, 353-363, i aksesshëm në: www.psychwiki.com dhe literatura e cituar në të). Me qëllim që t’i theksojmë dallimet midis vlerave abstrakte të cilat japin rezultate më të larta meqë e vlerësojnë vetëm dëmin moral të gjyimit të personave të pafajshëm, ndërsa jo edhe interesat e viktimës dhe të shoqërisë për luftë efikase me krimin, vendosëm shkallë të dyfishtë. Së këtejmi, njëra shkallë duhet t’i masë “pritshmëritë” teorike të shprehura në normat ligjore, ndërsa shkalla e cila e kërkon vlerësimin e asaj se si këto standarde zbatohen në praktikë duhet ta shpreh hendekun midis teorisë (legjislacionit) dhe praktikës. Duke e pasur parasysh se LPP i ri me standardet e reja për dëshmimin kohë më parë filloi të zbatohet, mund të pritët që shkalla që e mat zbatimin e standardeve në praktikë t’i pasqyrojë edhe dallimet midis praktikës sipas LPP të vjetër dhe praktikës aktuale pas hyrjes në fuqi të LPP të ri.

ndërkombëtare, nënkuptohet si dëshmi diçka mbi 90%, që është vlerë mesatare e fituar gjatë përdorimit të të a.q. metoda të drejtpërdrejta, tek ne dhe në botë.⁷

Ngjashëm, edhe si tek të anketuarit e tjerë, mbikëqyrësit kanë shprehur perceptim se shkalla e dëshmimit në praktikë është diçka më e ulët nga ajo që kërkohet (teorikisht) me standardet juridike të përfshira në dispozitat ligjore.

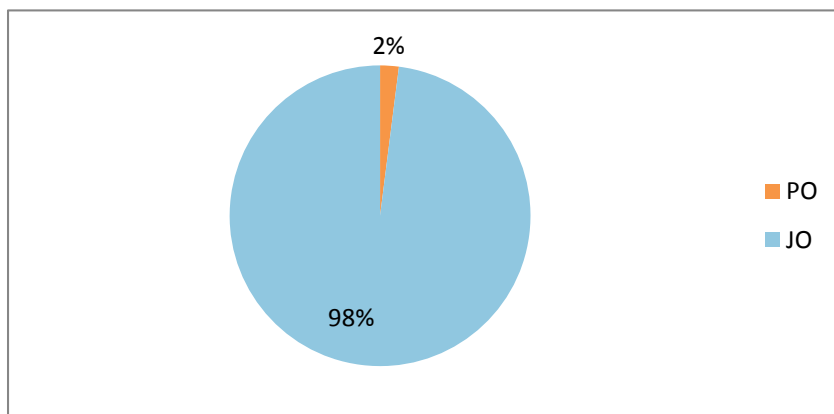

Si veçanërisht kontroverse konfirmohet kuantifikimi i shkallës së dëshmimit të elementeve subjektive të veprës (motivi, dashje, paramendimi dhe ngjashëm). Dhe, përderisa në përgjigjet, sa i përket praktikës, e marrim përgjigjen si konfirmim të tezës tonë se në praktikë këto elemente nuk mund të dëshmohen në mënyrë inherente, me një shkallë shumë të lartë të probabilitetit (që në të vërtetë është e logjikshme dhe e kuptueshme), interesant për diskutim është qëndrimi se tek këto çështje ekziston dallimi edhe në rrafshin teorik.

⁷Shih: D. K. Kagehiro, W. C. Stanton, Legal vs. quantified definitions of standards of proof, 9 *Law and Human Behavior*, 1985, 159-178.

E DREJTA E MBROJTJES

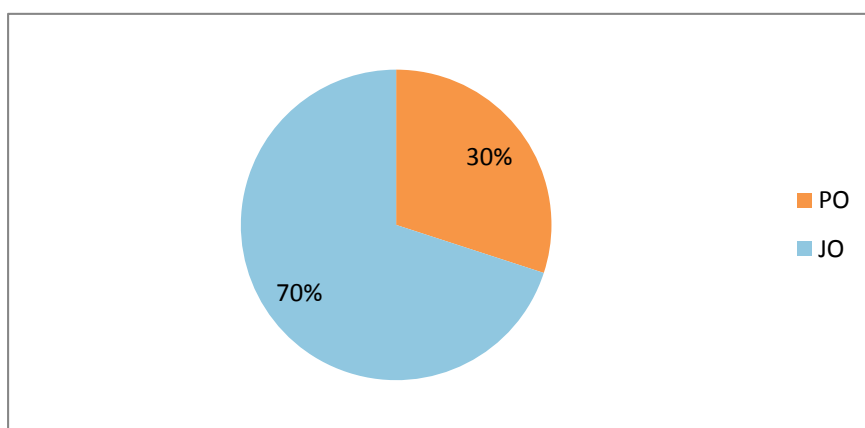
A ishte përjashtuar i akuzuari në ndonjë fazë të gjykimit?(61)

E drejta që të jetë i *pranishëm* dhe të mbrohet është e drejtë elementare i konceptit për gjykim të drejtë. Gjatë implementimit të Projektit në vitin e kaluar 2014 në asnjërin nga rastet e monitoruara nuk është vërejtur një dukuri e këtillë, ndërsa në vitin 2015 janë vërejtur 3 raste që mund të trajtohet si një lloj incidenti.

A ishte udhëzuar i akuzuari për të drejtën e ndihmës juridike falas? (62)

62

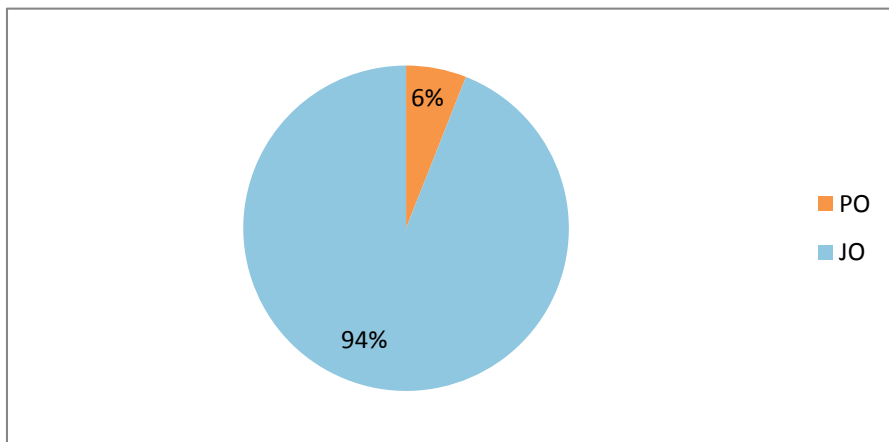
E drejta e ndihmës juridike falas është sanksionuar në Ligjin e ri edhe atë në një spektër më të gjerë të rasteve, meqë tanimë nuk ka kufizime që të varfrit të mund të kërkojnë mbrojtës pa pagesë vetëm pas ngritjes së akuzës. Megjithatë, Ligji në mënyrë eksplicite nuk e përcakton se krahas udhëzimit për të drejtën e mbrojtësit i akuzuari duhet të udhëzohet edhe për mundësinë e ndihmës juridike falas, që është në kundërshtim me standardet ndërkombëtare.

Sipas përgjigjeve të pyetësorit, udhëzim të këtillë nuk u është dhënë 30% të të akuzuarve (që është diç më pak se 38% sipas monitorimit në vitin 2014). Duhet të pranojmë se përgjigjja e kësaj pyetjeje nuk duhet të nënkuptohet si e sigurt, meqë jo vetëm qytetarët e rëndomtë, por edhe juristët shpeshherë nuk mund ta bëjnë dallimin midis ndihmës juridike falas për të varfrit dhe të a. q. mbrojtjes së detyrueshme, ndërsa disa hulumtime të bëra kohë më parë tregojnë se shfrytëzimi i kësaj të drejte është jashtëzakonisht e rrallë në praktikë, kështu që nuk është edhe aq logjike që numri më i madh i personave të akuzuar të jenë të varfër, ndërsa nga ana tjetër aspak të mos e shfrytëzojnë të drejtën e ndihmës falas!⁸

Për shkak të kësaj që e thamë më lartë, problemi kërkon një vëmendje të veçantë, i cili duhet të tregojë se sa dhe si praktikohet kjo e drejtë, cilat janë kriteret për gjendjen materiale (varfërinë) e të pandehurve, ndërsa cilat janë “interesat e drejtësisë”, të cilat kërkojnë caktimin e mbrojtësit pa pagesë për të varfrit dhe ngjashëm.

⁸Shih: G. Kallajxhiev dhe të tjerë, *“Mbrojtja efektive në procedurat penale në Republikën e Maqedonisë”* Калајџиџиев и др., *“Ефективна одбрана во кривичните постапки во Република Македонија”*, FISHH, Shkup, 2014, i akseshëm në: <http://fosm.mk/CMS/Files/Documents/Kniga-9-MK.PDF>

A keni përshtypje se mbrojtësit nuk patën sukses t'i përfaqësojnë klientët e tyre në mënyrë përkatëse? (63)

Mbikëqyrësit kanë vërejtur se angazhimi i mbrojtësve dhe përgatitja e tyre për rastin nuk ka qenë në nivelin e duhur të detyrës së tyre në 6% të rasteve (që është një situatë shumë më e mirë nga viti paraprak 2014, me ç'rast mbikëqyrësit kanë konstatuar përpjekje joadekuate tek mbrojtësit në më shumë se 20% të rasteve!).

Në mënyrë shumë më kritike punën e mbrojtësve e kanë vlerësuar mbikëqyrësit laik, e që është pak e çuditshme, meqë ata më pak i njohin çështjet juridike, dhe së këtejmi rezultojnë teza se ata është dashur të kenë më pak vërejtje nga mbikëqyrësit laik.⁹

Problemi është serioz dhe duhet të analizohet në mënyrë të veçantë në drejtim të shkaqeve për angazhimin e pamjaftueshëm ose përgatitjen e pamjaftueshme të mbrojtësve, me ç'rast duhet të hulumtohet se sa ata varen nga ajo se a bëhet fjalë për angazhim privat të avokatëve apo për avokat të angazhuar "*sipas detyrës zyrtare*" nga ana e gjykatës. Për këtë problem ekziston interesim i madh në literaturë, meqë bëhet fjalë për të drejtë esenciale të mbrojtjes, e cila lehtë mund të shndërrohet në të drejtë teorike

⁹Megjithatë, që para 40 vitesh juristi dhe sociologu gjerman Niklas Luman paralajmëronte se fajin më të madh për mospësuksin eventual gjatë procedurave, qytetarët ia përshkruajnë avokatëve. Shih: N. Luhmann, *Legitimation Durch Verfahren*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/Main, 1975; Legitimacijakrozproceduru, Naprijed, Zagreb, 1992, përkthimi në kroatisht: Ivan Glaser.

dhe iluzore. Mes tjerash, si shkaqe për cilësinë më të dobët të mbrojtjes theksohen: lartësia e honorarit (paguhen honorarë më të ulët, kështu që avokatët angazhohen sipas thënies popullore: “sa para - aq muzikë”), mospasja e përvojës të disa mbrojtësve (me tezën se këto raste i pranojnë avokatë më të rinj dhe me më pak përvojë pikërisht për shkak të honorarëve më të ulët), mënyra e caktimit dhe emërimit të mbrojtësve sipas detyrës zyrtare (ku kemi favorizim të disa avokatëve madje edhe përmes “korrupsionit” të tyre), si dhe probleme të tjera të ngjashme të cilat duhet të hulumtohen në mënyrë të veçantë.¹⁰

E gjithë kjo, aq më shumë, që roli i deritanishëm paternalist i gjykatës është braktisur, kështu që gjykata ka mundësi të kufizuara që të jetë njëfarë korrektori i mbrojtjes së dobët. Nuk duhet të jesh edhe aq i mençur që të vihet në dukje nevoja e kujdesit më të madh dhe analizës rrënjësore të rasteve kur i akuzuari fare nuk ka mbrojtës në një procedurë të këtyllë të re akuzatore. Gjatë parashtrimit të pyetjeve të kryqëzuara, si dhe me rregullat e reja të provës, as avokatët me përvojë nuk mund të gjinden lehtë, ndërsa fare të mos bëjmë fjalë nëse ata janë me arsimim të pamjaftueshëm, pa përvojë dhe ngjashëm. Në këtë drejtim një dritë krejtësisht të re fiton kërkesa për caktimin e mbrojtësit “sipas detyrës zyrtare”, atëherë kur i akuzuari është “i paaftë ta mbrojë vetveten me sukses” konform nenit 74 paragrafit 1 të LPP.

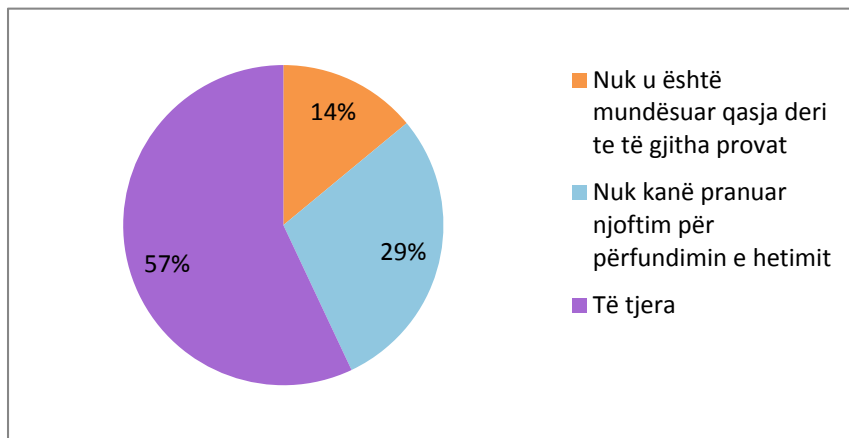
Sistemi ynë juridik e garanton të drejtën e heshtjes, por nuk ka një qëndrim eksplicit, as mekanizëm i cili do të sigurojë që gjykata të nxjerr *konkluzione negative* nga heshtja e të akuzuarit. Sa i përket kësaj çështje komplekse ekzistojnë qëndrime kontroverze në literaturë dhe në të drejtën komparative dhe ndërkombëtare, megjithatë shumë pak qëndrime mund të nxirren nga praktika jonë gjyqësore.¹¹

Sipas vlerësimit të mbikëqyrësve në Projektin tonë, gjykata nuk ka nxjerr konkluzione negative nga shfrytëzimi i të drejtës së heshtjes, e që nuk është e lehtë të konkludohet në rastet kur gjykata këtë nuk do ta thotë në mënyrë eksplicite, kështu që konkluzione mund të nxirren nga analiza plotësuese të numrit të aktgjykimeve dënuese në rastet kur i akuzuari e ka shfrytëzuar këtë të drejtë. Kjo është e mundur vetëm me shumë përvojë të mbikëqyrësve dhe me analizë të detajuar të çdo lënde veç e veç.

¹⁰*Ibid.*

¹¹*Ibid.*

A është ankuar mbrojtja për mundësitë e përgatitjes së mbrojtjes? (65/29)

Gjatë këtij viti, mbikëqyrësit kanë vërejtur 3 raste në të cilat mbrojtja është ankuar se nuk ka pasur mundësi adekuate për përgatitjen e mbrojtjes, përmes këqyrjes së dokumenteve/shkresave dhe qasjes deri te të gjitha provat, me çka në një rast janë ankuar se fare nuk kanë pranuar njoftim se hetimi ka përfunduar, ndërsa në 2 raste janë ankuar se nuk kanë pasur akses deri te të gjitha provat.

Në vitin e kaluar 2014, u regjistruan ankesa vetëm në 2 nga rastet e monitoruara. Shumë më pak probleme (vetëm 2%) kanë regjistruar edhe mbikëqyrësit laikë.

66

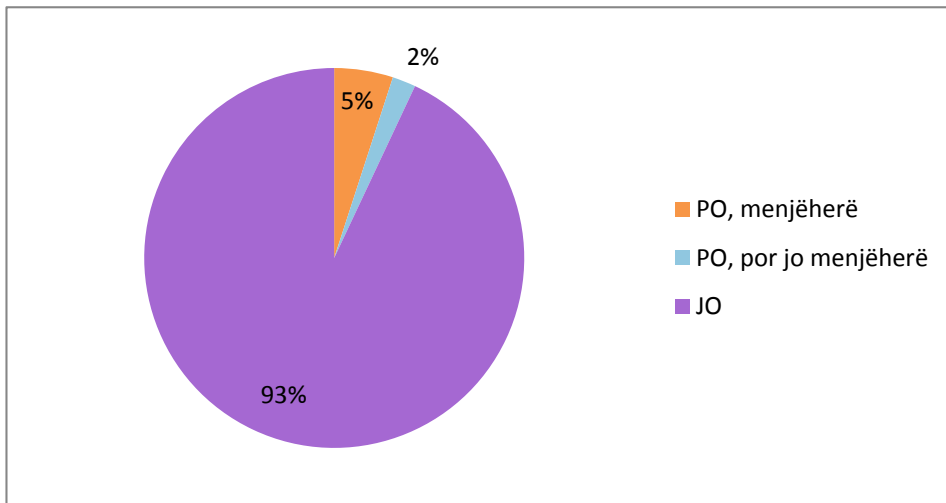
Përndryshe, këtë problem avokatët shumë shpesh e prezantojnë në kuadër të trajnimeve dhe seminareve në lidhje me LPP të ri. Me fjalë të tjera, avokatët ankohen se nuk kanë mjet juridik me të cilin në mënyrë ligjore do ta kontestonin mospasjen e aksesit, i cili në mënyrë eksplicite u garantohet me LPP, përveç me ankesë madje edhe të aktgjykimimit. Nga ana tjetër, gjyqtarët, gjithashtu e theksojnë si problem bazën mbi të cilën ata duhet të veprojnë në rastet kur mbrojtja, madje në shqyrtimin kryesor, do të ankohet se nuk kanë arritur ta realizojnë të drejtën e tyre të këqyrjes mbi dokumentet/shkresat si një nga të drejtat esenciale të mbrojtjes.

Mundësitë e përgatitjes së mbrojtjes janë veçanërisht sensitive në rastet kur i akuzuari është në paraburgim, megjithatë sipas mbikëqyrësve kjo nuk ka paraqitur handicap serioz për mbrojtjen (njëlloj edhe për vitin 2014).

Perceptimi i këtillë i referohet faktit që kjo nuk është parashtruar si problem gjatë gjyqimit nga ana e avokatëve, të cilët kanë vepruar si mbrojtës, e që nuk do të thotë se problemi nuk ekziston në praktikë. Nëse kjo çështje vlerësohet si veçanërisht e rëndësishme, rekomandojmë që e njëjta në të ardhmen të analizohet përmes anketës me të pandehurit dhe mbrojtësit e tyre.

E DREJTA PËR PËRKTHYES

A kishte nevojë i akuzuari për përkthyes dhe i njëjti a ishte caktuar menjëherë? (70/30)

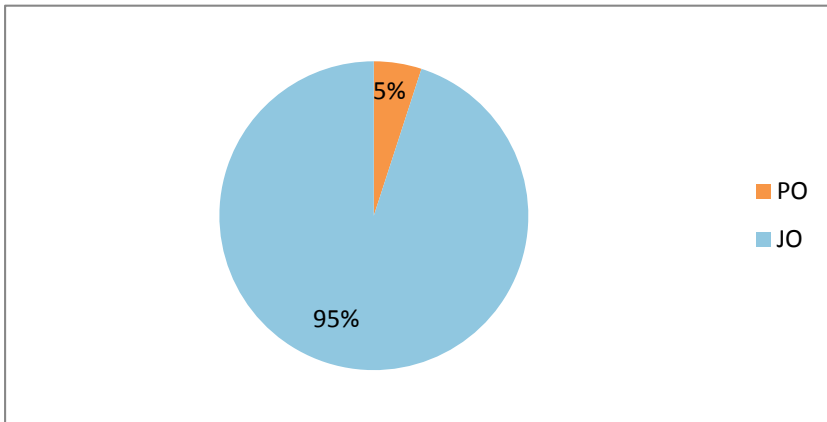
Mund të vërehet se në të drejtën dhe praktikën tonë vendore, e drejta për përkthyes është më shumë problem politik sesa praktik. Sipas mbikëqyrësve, thuaja se në të gjitha rastet në të cilat ka pasur nevojë për përkthyes i njëjti është caktuar menjëherë, pa kurrfarë problemi (njëlloj edhe në vitin 2014).

E drejta për përkthyes tek ne ka të bëjë me të gjithë pjesëmarrësit në procedurë, dhe jo vetëm me të akuzuarin, e që tradicionalisht nuk varej nga ajo nëse e njih gjuhën maqedonase. Në LPP të ri, për herë të parë pjesëmarrësit në procedurë kanë të drejtë për përkthyes vetëm nëse nuk e njohin gjuhën në të cilën zhvillohet procedura. Kjo zgjidhje është esencialisht e ndryshme nga zgjidhja paraprake, sipas së cilës të gjithë pjesëmarrësit në

procedurë të cilët flasin në gjuhën shqipe (gjuhë zyrtare e ndryshme nga gjuha maqedonase), kishin të drejtë që gjatë prezantimit të veprimeve parahetimore, hetimore dhe veprimeve të tjera gjyqësore, në shqyrtimin kryesor, si dhe në procedurën sipas ankesës ta përdorin gjuhën dhe alfabetin e tyre. Gjykata ishte e obliguar të sigurojë përkthim gojor (konsekutiv) të asaj të cilën personi, përkatësisht të tjerët e prezantonin, si dhe përkthim tekstual të dokumenteve dhe materialit tjetër të shkruar provues i cili është i rëndësishëm për procedurën ose është i rëndësishëm për mbrojtjen e të akuzuarit (neni 7 paragrafi 1 nga LPP i vjetër). Palët e tjera, dëshmitarët dhe pjesëmarrësit në procedurën para gjykatës e kishin të drejtën e ndihmës falas të përkthyesit, vetëm nëse nuk e kuptojnë ose flasin gjuhën në të cilën zhvillohet procedura (neni 7 paragrafi 2 nga LPP i vjetër).

Nga materialet që kanë të bëjnë me hartimin e LPP të ri, mund të shihet se nuk ka ekzistuar qëllimi që shfrytëzimi i të drejtës së përkthyesit të ngushtohet (vetëm) për personat të cilët nuk e njohin gjuhën maqedonase si gjuhë në të cilën zhvillohet procedura, ndërsa në këtë drejtim është edhe praktika ekzistuese gjyqësore, e cila edhe më tutje për pjesëtarët e bashkësisë shqiptare, të drejtën e përdorimit të gjuhës dhe alfabetit të tyre dhe të drejtën e ndihmës falas të përkthyesit e interpretojnë në kuptimin më të gjerë, përkatësisht pavarësisht faktit nëse e njohin ose jo gjuhën maqedonase.

A ekzistonte dyshimi për njëanshmëri dhe jokompetencë të përkthyesit? (79/31)

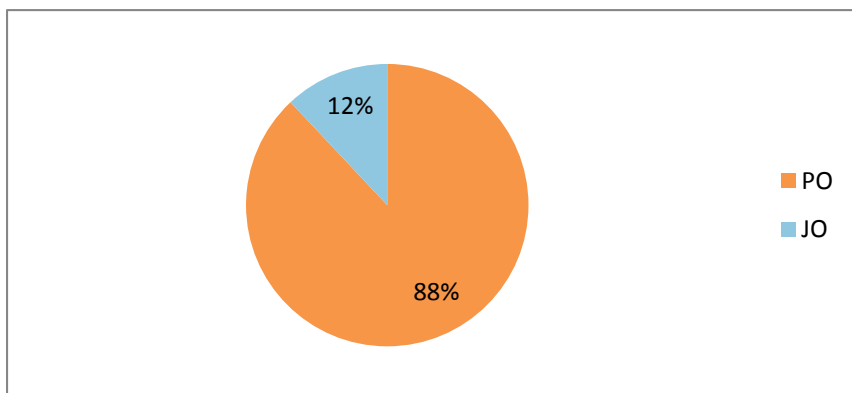
Ngjashëm edhe me pyetjen paraprake, sipas mbikëqyrësve nuk ka pasur dyshime serioze për njëanshmërinë ose jokompetencën e përkthyesit,

përkatësisht interpretuesit. Dyshime të caktuara, brenda këtij viti, megjithatë janë paraqitur në një rast tek mbikëqyrësit profesionistë (2 % 4 raste tek mbikëqyrësit laikë).

Për hir të së vërtetës, sistemi ynë nuk parashikon kurrfarë mundësie për kontestimin e kësaj siç është rasti në Direktivën Evropiane për të Drejtën e Përkthyesit. Përveç kësaj, nga pjesëmarrësit në procedurë shpesh theksohet problemi për problemin e precizuar në mënyrë të paqartë të përkthimit me shkrim të materialeve dhe provave në procedurat gjyqësore, problem ky i cili nuk është vërejtur nga mbikëqyrësit në rastet e monitoruara.

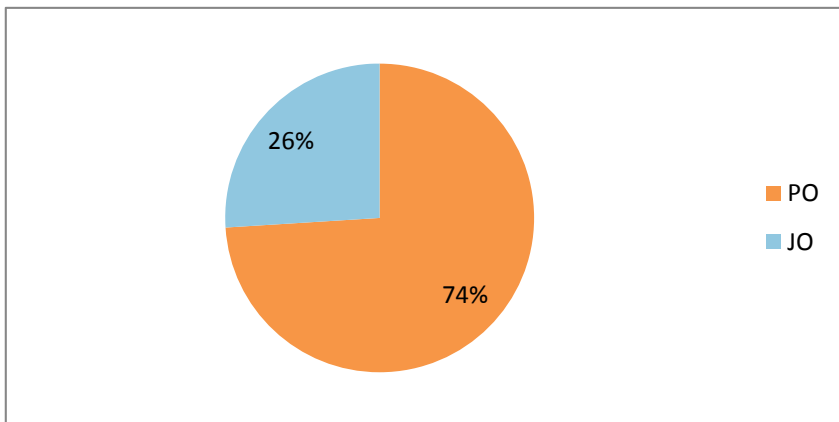
SHQIPTIMI DHE SHPALLJA E AKTGJYKIMIT

A ishte shpallur dhe shqiptuar publikisht aktgjykimi? (70)

Shpallja publike e aktgjykimit është njëri nga elementët e rëndësishëm të gjykimit të ndershëm. Megjithatë, mbikëqyrësit kanë regjistruar një përqindje të lartë të rasteve në të cilat aktgjykimi nuk është shqiptuar dhe shpallur publikisht, 12% ose gjithsej në 14 raste.

A ia sqaroi gjykata kushtet e ankesës të akuzuarit? (73)

Nga gjithsej 19 lëndë, befason fakti që në 5 raste gjykata të akuzuarit nuk ia ka shpjeguar të drejtën dhe procedurën e ankesës, si dhe të drejtën e përgjigjes ndaj ankesës konform nenit 406 të LPP. Supozojmë se kjo ka të bëjë edhe me vërejtjen për rëndësinë e dënimit me kusht dhe me kushtet të cilave duhet t’u përmbahet. Do të ishte mirë të konstatohet nëse kjo ndodh kur i akuzuari ka ose nuk ka mbrojtës. Ligji nuk bën dallime sa i përket kësaj, megjithatë, në praktikë nuk konsiderohet si problem nëse ky detyrim ligjor i gjykatës “kapërcehet” në rastet kur i akuzuari ka mbrojtës, meqë mbrojtësi këto punë i ka të njohura.

70

Anashkalimi i këtij detyrimi sipas ligjit tonë nuk rezulton me kurrfarë konsekuencash ligjore, ndërsa të akuzuarit nuk i jep mundësi të arsyetohet me këtë rrethanë nëse nuk ka pasur mbrojtës. Fakti se udhëzimi gjithsesi se është inkorporuar në aktgjykimin me shkrim është njëfarë ngushëllimi për këto lëshime të kryetarit të kolegjit gjyqësor.

Niveli i drejtësisë së gjykimit

Parimisht mbikëqyrësit kishin mendim shumë të lartë për nivelin e drejtësisë të procedurave të monitoruara gjyqësore. Si i drejtë konsiderohet ai gjykim në të cilin provat që i nënshtrohen testimi kontradiktor prezantohen para gjykatës së paanshme. Vlerësohet se në pjesën më të madhe të rasteve të monitoruara i akuzuari ka pasur shans adekuate që ta informojë gjykatën nga këndvështrimi i tij për faktet dhe argumentet relevante për

vendimmarrjen. E drejta e personit për njoftim të arsyeshëm për akuzën kundër tij dhe shansin që të dëgjohet në mbrojtje të tij – e drejta e ditës së tij në gjykatë – garantohen si të drejta bazike, që si minimum e përfshijnë të drejtën të merren në pyetje dëshmitarët që janë kundër tij, të ofrohet dëshmi dhe të përfaqësohet nga mbrojtësi. Të gjitha këto të drejta, në masë të mjaftueshme, e mbrojnë të akuzuarin nga pushteti shtetëror dhe sigurojnë gjykim të drejtë. Në këtë aspekt, mbikëqyrësit vlerësuan se të akuzuarit kanë pasur një nivel të lakmueshëm të procedurës së ligjshme dhe të drejtë, si shans i ndershëm të mbrohen nga akuzat shtetërore.

Ndryshimet e dispozitave procedurale është evidente se nuk mjaftojnë që gjykata në mënyrë të mirëfilltë, brenda natës, ta ndryshojë perceptimin e funksionit të vet. Kjo nënkuptohet, vlen për të gjithë pjesëmarrësit në procedurë, por mesa duket është ndryshim crucial roli i gjykatës, i cili nga hetues kryesor dhe “promotor” i procedurës duhet të transformohet në kontrollor pasiv të ligjshmërisë së procedurës.

Ideja esenciale e modelit “adverzial” dhe në përgjithësi e konceptit bashkëkohor për gjykim të ndershëm konsiston me atë që gjykata të jetë garanci e ligjshmërisë së procedurës dhe të drejtave procedurale të të pandehurve në mënyrë që të sigurojë “barazi të armëve” dhe gjykim të drejtë. Roli i gjykatës, në procedurën e këtillë, ndryshon esencialisht nga roli i prokurorit publik, policisë dhe organeve të tjera shtetërore mbi të cilët bie barra e provës në procedurën penale. Pikërisht për këtë shkak, kësaj pyetje të iniciativës dhe aktivitetit të provës së gjykatës, ia vlen t’i përkushtohet vëmendje më serioze, meqë e njëjta mund të jetë pengesë serioze në instalimin konsekuent të modelit të ri dhe filozofisë së gjykimin.

KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME:

- Nevojitet amendim më i saktë i dispozitave lidhur me mënyrën e dërgesës, zbatimin më të shpeshtë nga ana e gjykatave të dispozitave për ndëshkim për shkak të mosparaqitjes sipas fletëthirrjes gjyqësore, prezantimin e dispozitave ligjore për paraqitje të detyrueshme sipas fletëthirrjes gjyqësore dhe mundësinë e ndëshkimit publik në rast të mosparaqitjes sipas fletëthirrjes gjyqësore, ndërgjegjësimin e qytetarëve.
- Nga ana tjetër, rregullimi i ndryshëm i procedurës së shkurtuar, para së gjithash në mënyrën e procedimit të prokurorit publik në procedurën paraprake, si dhe në mënyrën e kontrollit të akuzës, çojnë në shtyrjen e shqyrtimeve publike pikërisht në këto procedura të cilat sipas esencës së tyre duhet të jenë më të thjeshta nga procedimi i rregullt.
- Duhet të mendohet në lidhje me ndryshimin e mënyrës së thirrjes së personave në shqyrtimin kryesor. Kjo, veçanërisht nga aspekti i asaj që gjykatat për pjesëmarrësit në procedurë, sa i përket të dëmtuarit, dëshmitarëve dhe ekspertëve, nuk kanë kurrfarë të dhënash përveç atyre që i kanë dhënë palët – emri dhe mbiemri dhe adresa e banimit, kështu që në praktikë nevojiten të dhëna plotësuese me të cilat mund t'i drejtohen MPB.
- Ndryshime në drejtim të seancës gjyqësore përgatitore, në të cilën mund të përcaktohen provat të cilat do të nxirren, mund të diskutohen çështje për kundërshtime eventuale të provave të propozuara nga pala e kundërt dhe mund të caktohen terminet e mbajtjes së shqyrtimit kryesor, e që do të ishin në dobi të zhvillimit të shqyrtimit në kontinuitet.
- Problemi me ekipimin e pamjaftueshëm të prokurorisë publike, jo vetëm mungesa e prokurorëve publikë, por në përgjithësi edhe të personave të tjerë të cilët janë pjesë e të njëjtës, edhe pas dy viteve nga zbatimi i Ligjit nuk është zgjidhur.
- Nevojitet angazhimi i të gjitha organeve kompetente në drejtim të tejkalimit të problemeve lidhur me shoqërimin, veçanërisht të personave të dënuar, por edhe të personave të paraburgosur. Ky problem është më i shprehur tek INK Idrizovë, edhe pse është i pranishëm edhe në institucionet e tjera.

- Në pjesën e fjalës hyrëse, si fazë e shqyrtimit kryesor, të bëhen përpjekje në drejtim të unifikimit të procedimit në relacionin procedurë e rregullt – e shkurtuar. Fjala hyrëse duhet të kuptohet më seriozisht nga ana e palëve nga aspekti i rëndësisë së saj, gjykatës t'i bëhet me dije në cilin drejtim do të zhvillohet shqyrtimi kryesor dhe çka do të dëshmohet, ndërsa njëkohësisht rëndësia e saj për çdo palë që t'i dëgjojë dhe të përgatitet për provat e palës së kundërt.
- Udhëzimet e dhëna me rregull për të drejtat e personit të akuzuar, angazhimi i gjykatës të bindet se i akuzuari e kupton se për çka akuzohet dhe nëse nuk e kupton t'i bëhet një shpjegim i kuptueshëm, janë me rëndësi esenciale për procedimin ligjor dhe respektimin e parimit për gjykim të ndershëm. Gjykatat nuk guxojnë të lejojnë procedim të kundërt.
- Deklarimi i personit të akuzuar se a ndihet fajtor për veprën/at penale për të cilën/at akuzohet, nuk guxon të bëhet nën kurrfarë presioni, duke e përfshirë edhe sugjerimin e gjykatës se vetëm në rast të pranimit të fajit, gjatë shqiptimit të dënimit, mund të zbatohen dispozitat për zbutjen e dënimit.
- Në pjesën e radhës së nxjerrjes së provave në shqyrtimin kryesor, e njëjta duhet të respektohet në mënyrë që të realizohet vet esenca e procedimit. Realisht, për shkak të problemeve praktike në sigurimin e prezencës së personave të thirrur në shqyrtim, aspekti efikas dhe ekonomik i procedimit rezultojnë me vendim të gjykatës për ndryshimin e radhës. Nevojitet unifikimi i praktikës, në kuadër të ndryshimeve eventuale si nën 1.
- Parashtrimi i pyetjeve të drejtpërdrejta dhe të kryqëzuara akoma paraqesin risi për palët. Nga përshtypja e mbikëqyrësve, por edhe nga fakti që në një numër të madh të lëndëve gjykatat e shfrytëzojnë të drejtën e vet të parashtrojnë pyetje, para së gjithash për t'i sqaruar deklaratimet gojore, vënë në dukje se në këtë drejtim nevojiten trajnime intensive dhe të përhershme të prokurorëve dhe mbrojtësve.
- Nga ana tjetër, gjykatat doemos duhet ta kufizojnë këtë të drejtë të tyre vetëm për sqarimin e deklaratimit nga ana e dëshmitarit, përkatësisht personit ekspert dhe të mos marrin mbi vete rolin e parashtruesit të pyetjeve.
- Të respektohet e drejta e personit të pandehur të vihet në dijeni për të drejtën e ujdisë me paditësin e autorizuar që në njoftimin e parë për të drejtat e tij, përkatësisht që nga privimi nga liria. E drejta e

ujdisë duhet të theksohet në listën e të drejtave, e cila duhet të jetë e aksesshme me shkrim për personat e privuar nga liria.

- Të inkorporohet obligimi që personat e pandehur detyrimisht të udhëzohen për të drejtën e ndihmës falas të mbrojtësit, edhe kjo të jetë pjesë e listës së shkruar të udhëzimeve për të drejtat.
- Qasja deri te mbrojtësi për të varfrit duhet të sigurohet në të gjitha fazat kritike të procedurës kundër personit, duke filluar nga marrja në pyetje në polici.
- Kriteret financiare për të drejtën e mbrojtësit pa pagesë për të varfrit duhet të thjeshtëzohen sipas shembullit të Ligjit për të drejtat e fëmijës dhe të shteteve evropiane.
- Të sigurohet kontroll përkatës i gjykatës mbi ndihmën adekuate dhe profesionale të cilën e japin avokatët sipas detyrës zyrtare. Kompensimi i këtyre avokatëve të paguar nga shteti, gjithashtu, duhet të jetë i drejtë në mënyrë që ta stimulojë profesionalizmin dhe efektivitetin e mbrojtjes.
- Është i nevojshëm fuqizimi i të drejtave procedurale të mbrojtjes, veçanërisht përmes përcaktimit normativ të të drejtave të saj që kanë të bëjnë me këqyrjen në dokumentet/shkresat dhe me prezencën gjatë ndërmarrjes së veprimeve hetimore, si dhe fuqizimi dhe mbikëqyrja e gjykatës mbi rrjedhën e hetimit kur bëhet fjalë për liritë dhe të drejtat e personave të akuzuar, në mënyrë që të shmangen gabimet në këtë fazë të procedurës.

**ANALYSIS OF THE DATA COLLECTED
FROM THE COURT PROCEEDINGS
MONITORED IN 2015**

Dr. Gordan Kalajdziev,
Professor at the Faculty of Law in Skopje

Maja Denkovska,
Judge at the Basic Court Kumanovo

Supported by

The content of this publication does not necessarily represent the view or the position of the OSCE Mission to Skopje. The Mission adheres to PC.DEC/81.

Skopje, December 2015

ABBREVIATIONS USED:

ECHR	European Convention on Human Rights
ECTHR	European Court of Human Rights
EU	European Union
LCP	Law on Criminal Procedure
PPO	Public Prosecutor's Office
CC	Criminal Code
MOI	Ministry of Interior
OSCE	Organisation for Security and Cooperation in Europe
USA	United States of America

INTRODUCTION

The reform of the criminal justice system in the state, being implemented for a long period of time, has comprised the reform of the criminal procedure.

Through the years of applying the previously valid Law on Criminal Procedure, it became clear in a certain time period that certain rules or principles were not efficient any more.

The inquisitorial system of continental model, which was applied in our state, envisaged that the court should play a main role from the beginning of the investigation up to the completion of the procedure, thus bearing the main burden of conducting the proceedings, as well as collecting evidence. This system was based on the belief that the court would be able to impartially and objectively determine the truth and achieve justice. That was also its greatest weakness, the conflict of interests between the investigative function of the court and the protective function – to protect citizens against baseless prosecutions and violations of their rights and freedoms.

At the end of the previous and the start of this millennium, such a conflict of interests in the procedural criminal law led to a trend of reform in the procedure in several European states in direction of abandoning the inquisitorial model and accepting a new, special model of accusatorial procedure.

The general European trend and practice of the European Court of Human Rights, especially the decisions made in the proceedings against the state, pointed out the need for a modernisation of the criminal procedure ideology and strengthening the human rights during the proceedings, as well as upholding the fair trial principle.

In the process of applying the procedural law reform, our state, as well as most other countries in the region, decided to entirely abandon the court paternalism and implement a party procedure in the whole course of the procedure.

The changes that were adopted are most evident in the preliminary proceeding, in which evidence is collected, and in the trial phase where the same evidence is presented during a court hearing, by way of cross-examination.

The new Law on Criminal Procedure, which entered into force on 01.12.2013, envisages that the public prosecutor should have the leading role in the preliminary proceedings, whereas the court should have the role of a controller of the legality and guarantor of the respect for human rights,

thus being turned from investigator into a passive controller of the legality of the proceeding.

The suspect, i.e. the defence, has a more passive role in this part of the proceeding and it acts more actively in the main hearing where it should be aware of all the evidence of the public prosecutor's office and has the opportunity to dispute it. However, the defence is given the opportunity to collect evidence on its own, which in general has the same value as the evidence of the public prosecutor's office, as well as the right to engage detectives and its own experts – technical advisors. The defendant who cannot afford a defence attorney is entitled to a free legal aid.

In the proceeding, the problem concerning the conflict of interests in the court, mentioned in the text above, is solved by means of the "party" concept of proposing and presenting evidence (examination of witnesses and experts by the parties, through direct or cross examination) in the main hearing, whereas the court is only authorised to additionally and if necessary ask questions and order expertise, ex-officio or upon the proposal of either of the parties, when the legal conditions have been fulfilled or when it has assessed that such a course of action is necessary.

It is clear that the procedural law reform is incomplete and that the new Law on Criminal Procedure is only the first step ahead. The concept is entirely new and unknown to the participants in the proceedings, and even more to the public, in the main amendments. On the other hand, the very text of the law contains numerous inconsistencies, as well as unanswered or unclear questions, being due, among other things, to the longstanding practice of the inquisitorial system and the inability to foresee in advance all the dilemmas or problems that would be encountered in the process of its practical application; the very changed model of the procedure, despite all its complexity, started to be applied without complete readiness of the institutional framework of the criminal judiciary and in conditions of rooted participants' understanding of their roles in the procedure, having the longstanding application of the previous model in mind.

Considering the importance of the new Law on Criminal Procedure, since the beginning of March 2014 the Coalition "All for Fair Trials", in partnership and with financial aid provided by OSCE Mission in Skopje, had started to implement a project through which all preconditions for commencement of the monitoring activity of the cases that are initiated according to the new Law on Criminal Procedure were created. Namely, in 2014 two monitoring approaches were conducted by professional observers and by the lay public

which contributed to a preparation of an internal analysis that is comparatively used for the needs of this Report too.

In order to get an estimation of the state of affairs in one part of the procedure - the main hearing, and in the direction of answering some questions that were posed even before the start of the application of the law, which also resulted from the internal analysis of 2014, it has been necessary that a new Report be prepared which would be presented to the professional and general public. This Report is an answer to the question how the new LCP is practically applied, how the parties conduct themselves, what is the understanding of the law principles and the concept thereof by all participants in the procedure, the directions in which eventual future amendments to the text of the law should move (locating problematic and imprecise provisions, locating provisions that are in collision with the legal principles and rules of conduct concerning the parties and the court), and as well as what is the public opinion and understanding of the course of the main hearing and whether the public gets a sense of realisation of justice through such actions.

For this reason the project - "Strengthening the transparency and independence of the judiciary through professional and nonprofessional monitoring" was commenced in April 2015 as a continuation of the last year's project implemented by the Coalition "All for Fair Trials" in cooperation and with financial support provided by OSCE Mission in Skopje.

For the needs of the project 10 professional monitors (law graduates with several years of experience as observers) and 20 lay observers were engaged (efforts were made to ensure diversity in the selection process on the basis of sex, age, ethnicity and degree of education).

The observers used two previously prepared questionnaires in the monitoring process, of which the first was designed for the needs of the professional observers and contained 75 questions encompassing the whole Main Hearing, whereas the second was adjusted to the lay monitors' understanding of the criminal procedure, aimed at collecting data on the general public's perception of the transparency of the judiciary and realisation of justice.

The Report is prepared on the basis of results obtained from the two categories of monitors and contains data collected from three hundred and fifty (350) hearings monitored by professional monitors and two hundred (200) hearings monitored by lay monitors.

With five hundred and fifty (550) hearings monitored in total considering criminal proceedings conducted under the new LCP, this project represents

the largest monitoring activity applied in the basic courts throughout our country for a period of one year.

It was especially important that the Report obtain an insight as to how the court, and the parties as well, deal with the large number of novelties prescribed by the Law, which bring completely different proceedings as compared to the previous ones, a completely different role in the proceeding, as well as an explanation as to how they should deal with certain ambiguities in the legal provisions.

In order to get a more complete picture of the process of conducting the main hearings, in addition to inserting answers in the prepared questionnaires, the observers were requested to give their own comments on everything they considered that would be of importance in the preparation of the analysis, being indeed aimed at obtaining a more relevant picture.

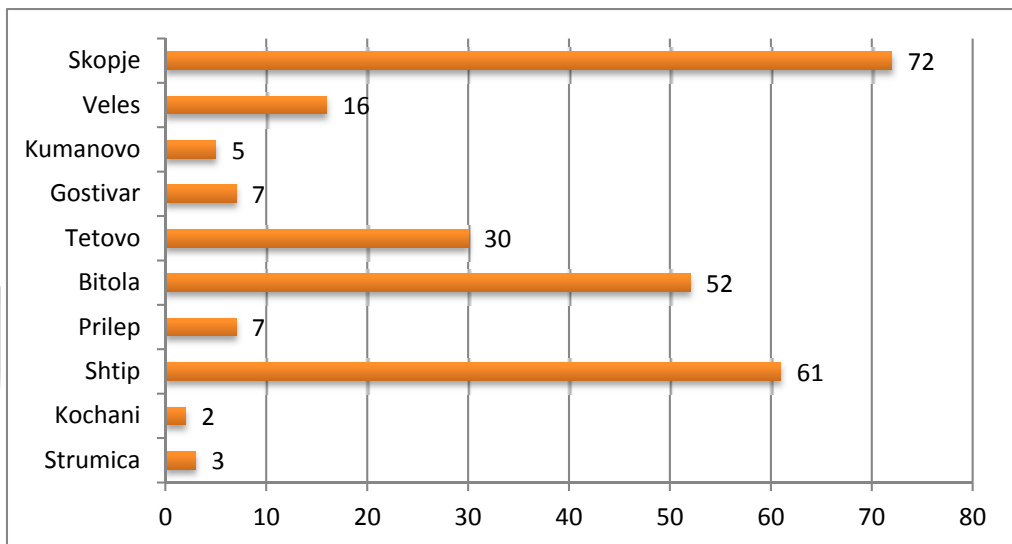
It is clear that such an analysis, comprising only one part of the procedure, will not be able to offer an answer to all essential questions, but the objective will be achieved even if it is of assistance in detecting the weaknesses of the legal provisions, their wrongful implementation and the problems in the practical application, which should be overcome by the competent institutions in the future.

A. GENERAL DATA

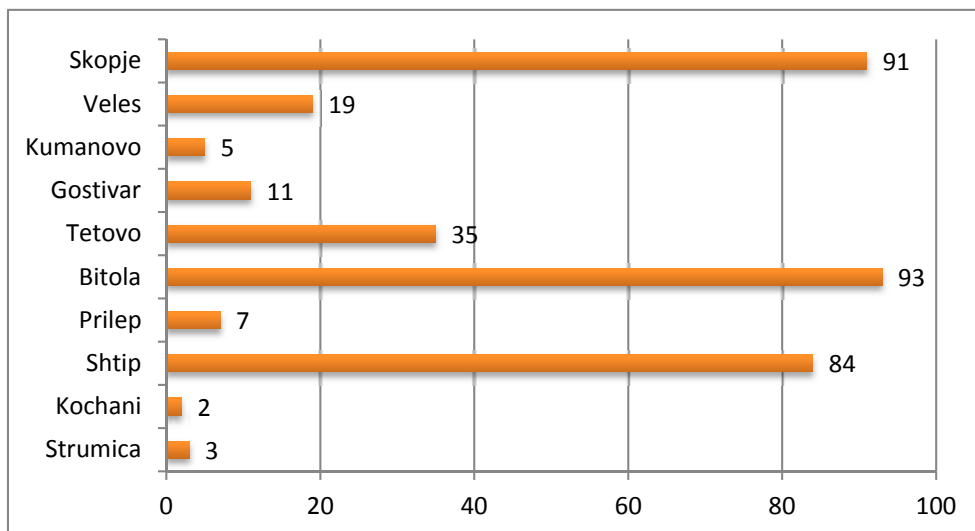
In the course of the monitoring process 350 main hearings in total were followed by professional monitors in 255 criminal proceedings conducted in the basic courts with extended competence in the whole territory of the state, in the territories under the competence of all four Courts of Appeals.

From these, in the territory of the Court of Appeal – Skopje, in the basic courts Skopje I, Veles and Kumanovo, the proceedings in 93 cases were monitored, in the territory of the Court of Appeals – Shtip, in the basic courts Shtip, Strumica and Kochani, the proceedings in 66 cases were monitored, in the territory of the Court of Appeals - Bitola, in the basic courts Bitola and Prilep, the proceedings in 59 cases were monitored and in the territory of the Court of Appeals - Gostivar, in the basic courts Tetovo and Gostivar the proceedings in 37 cases were monitored.

Number of cases monitored by Basic Courts

Number of hearings monitored by basic courts

Of the total number of main hearings in cases on which this project was conducted, 248 hearings took place and the remaining 102 hearings were postponed.

As to one part of the postponed hearings, the court or the employees in the judicial service only provided the observers with information about the postponement and not with any data on the very criminal proceedings and as a result they were not able to collect any data.

In one part of the proceedings in which the main hearings took place, the main hearing started before the start of the very monitoring process or the main hearing was postponed and was not completed in the course of the monitoring process.

Therefore, the data given in the further part of the analysis, which refer to various parts of the main hearing, depending on the phase in which the main hearing was at the time of monitoring the proceeding, are presented in a number or a percentage ratio against the number of cases upon which such actions are undertaken, and not in relation to the total number of monitored proceedings.

The number of cases monitored in the whole territory of the country and in all appellate territories allowed for obtaining high quality and sustainable data about all aspects on which this analysis is focused.

Number of indicted persons in the proceedings

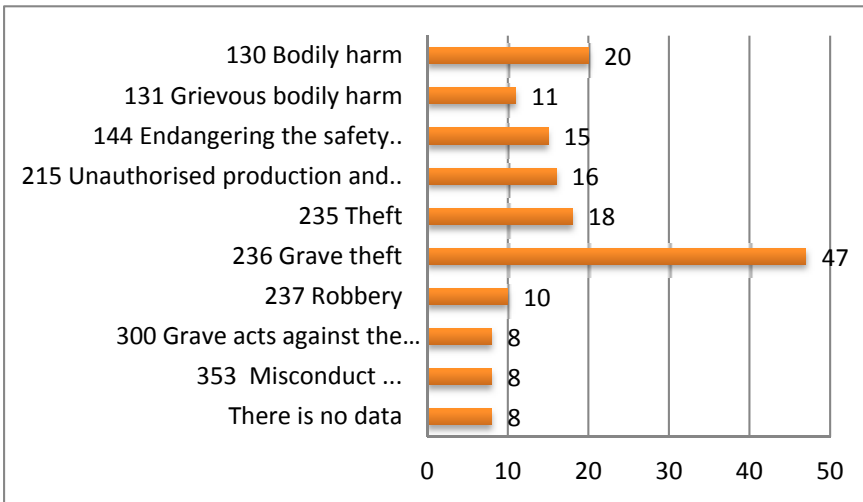
		Number of cases	Total number of persons in the cases
Persons indicted	1 person indicted	194	194
	2 persons indicted	36	72
	3 persons indicted	14	42
	4 persons indicted	2	8
	5 persons indicted	2	10
	Total	248	326
No data		7	

The total number of persons indicted in the proceedings that were monitored during the project was 326 persons in 248 cases in total, one part of them as co-perpetrators of a criminal act and another part indicted for various criminal acts, being interconnected (criminal act – Grave Theft and the criminal act Concealing; criminal acts committed during one same criminal justice event, Grievous Bodily Harm and Bodily Harm, etc.). There are missing data on the number of persons indicted in 7 proceedings.

At the same time they followed the main hearings in 200 criminal proceedings, namely in the basic courts with extended competence, - Skopje I, Veles, Kumanovo, Shtip, Bitola, Ohrid, Tetovo and Gostivar, in which 298 persons were indicted in total.

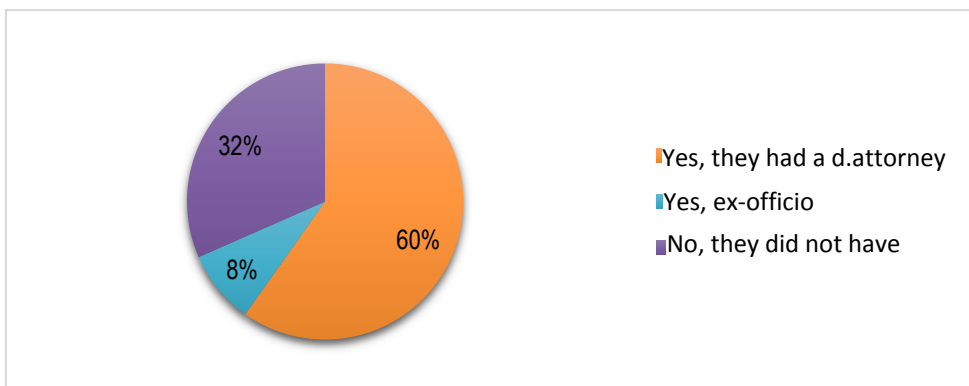
Most proceedings are conducted on acts of the Chapter of criminal acts against property, 75 in total, and then follow the proceedings conducted on acts of the Chapter of criminal acts against the life and body, 46 in total, thus mirroring the characteristic of the criminal acts on which criminal proceedings are most often conducted.

Criminal acts

During the main hearing in criminal cases subject to the monitoring, 223 persons in total had a defence attorney during the proceeding, of which 195 defendants themselves hired a defence attorney, 28 defendants had a defence attorney appointed to them “ex officio” by the president of the court (the proceedings conducted in absence of a defendant have the largest number of defence attorneys appointed ex officio, being in accordance with Article 365 of LCP). In the cases in which the remaining 103 defendants had no defence attorney, the proceedings against them were conducted on criminal acts for which a defence attorney was not obligatory.

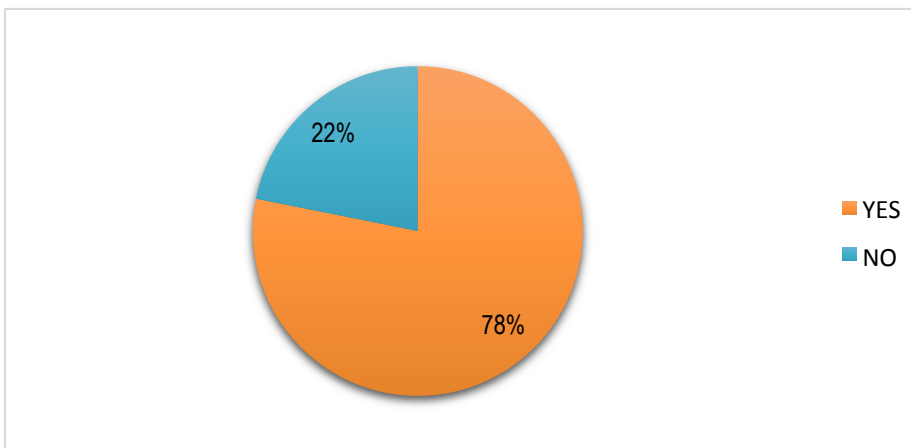
Right to a defence attorney

There is a similar ratio with regard to the main hearings in criminal cases monitored by lay monitors: 224 defendants in total had a defence attorney in the course of the proceeding, 19 defendants had a defence attorney appointed to them ex officio by the president of the court and 55 defendants had no defence attorney.

In relation to the court proceedings monitored, in 193 cases, or in 78% of the cases, the proceedings were conducted according to the shortened procedure provisions of LCP (Article 468 to 481), in 54 cases regular proceedings were conducted, whereas there are no data on 8 cases.

Shortened (summary) proceedings

The data on the number of shortened proceedings conducted in front of the courts were of importance in the analysis process because of the different regulation of the regular and shortened proceeding in the Law in certain parts of the main hearing, as well as because of the differences in the application of the preliminary proceeding.

CONDITIONS FOR HOLDING THE MAIN HEARING

The Law on Criminal Procedure envisages in Article 359 that the main hearing shall be held uninterruptedly, and in cases when it is not possible the main hearing to be completed in just one hearing, the president makes a decision to continue the main hearing the next working day. Almost identically, even the previous LCP regulated the uninterrupted duration of the main hearing.

It can be concluded from the obtained data on the main hearings in the criminal cases monitored that the problem of properly summoning and securing the presence of persons summoned to the main hearing, being necessary for the practical application of Article 359 of LCP, still persists; an additional problem appears in the shortened proceedings where the defendant has no opportunity to present his evidence, especially when the matter in question are witnesses and technical advisors, so the court is not able to subpoena them and ensure their presence in the main hearing, thus resulting in its postponement.

Indeed, the further provisions of LCP, Article 365, Article 368, envisage a manner of acting of the court by issuing a bench warrant in case of a failure of the defendant to appear in the court or in case the witness or expert, who has been properly subpoenaed, fails to appear in the main hearing and justify his absence, or in case it is impossible that a summons be served and the circumstances obviously show that the defendant avoids receiving the summons.

Such a legal decision by itself indicates that the provision of Article 359 of LCP appears as practically inapplicable when the proceedings are initiated in front of the court. It is impossible to know in advance whether a certain person will appear in the court, although he has been properly summoned, nor the order for his forcible escort is really feasible (the time needed for delivery of the order to the Ministry of Interior (Mol), the possibilities of Mol to immediately act on the very order, the required time for the very acting on the order and similar). On the other hand, the existence of circumstances from which it can be obviously concluded that the person avoids receiving a summons means by itself summoning the same person several times, not serving summons because of some reason, so that it can be considered that the person obviously avoids receiving summons.

As to the reasons for postponement of the scheduled main hearings, according to the data obtained from 253 cases (on 2 cases there are no data)

all summoned persons were present in 52% of the proceedings monitored and 3% of the hearings were postponed because of absence of the public prosecutor.

According to the notes inserted in the questionnaires by the monitors, the main reason for failing to appear of the public prosecutor in the scheduled hearing was his/her engagement in another case, for which he/she delivered a notification to the court, and in several other cases the reason for that was the use of an annual leave and the impossibility of being replaced by someone else.

The absence of the defendant is noted in 19% of the cases as a reason for postponement of the main hearings. The absence of the defendant in the main hearing was mostly due to improper service of summons, but also in many cases due to the failure of the penitentiary institutions to act upon an order delivered by the court and to escort the defendant who had been serving time; also, two cases of failure to escort an imprisoned person, to whom the measure custody had been pronounced, are noted and several other where the MoI did not act upon a court order to forcibly escort a defendant to the court.

Several other cases are noted where the defendant, being properly summoned, failed to appear in the hearing; almost all these cases belong to the territory of the Court of Appeals – Gostivar.

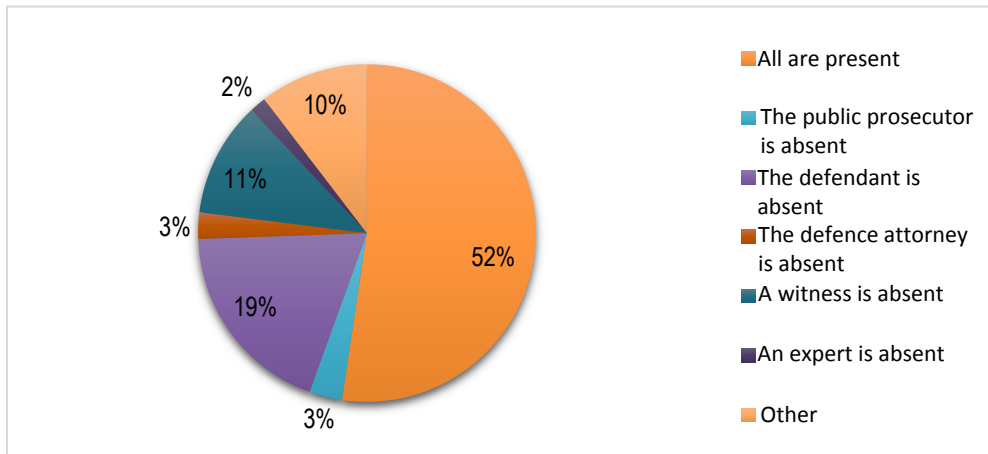
In only a few cases the defendant was judged in his absence, being pursuant to the provisions of Article 365 of LCP, or the main hearing took place in the absence of the defendant, pursuant to Article 479 of LCP. 3% of scheduled hearings were postponed because of the absence of a defence attorney of the defendant, whereas 2% because of the absence of the expert or technical advisor.

In one of the cases that was postponed upon the request of the defence attorney of the defendant, it was about a proceeding in which the defence is obligatory in accordance with Article 74, paragraph 3 of LCP (after submitting an indictment for a criminal act for which a prison sentence of up to 10 years or a more severe penalty is envisaged, the defendant must have a defence attorney at the moment of submission of the indictment); in this case the defendant had no defence attorney, nor he was appointed a defence attorney ex officio in the phase of control of the indictment, but, however, he was appointed a defence attorney ex officio upon his request in the very scheduled hearing, wherein the defence attorney requested a postponement in order to prepare his defence.

In 11% of scheduled hearings the witness subpoenaed failed to appear, most often as a result of improper service; however, one part of these hearings took place by presenting the remaining evidence and thereafter the hearing was postponed because of the witness's failure to attend court.

In the part related to the answers of the monitors, mostly the absence of the damaged party appears as another reason for postponement of the main hearing, representing 10% of the cases in which hearings were postponed, and the reason for that was equally an improper service and failure of the damaged party to appear in court although there was a proof of proper service.

Two cases of postponement are noted as a result of absence of the judge and two other as a result of absence of a court translator, with a court's remark that the translators refuse to appear in the court because of the low fee awarded as compensation.

As to the conditions for holding the hearing and the attendance of persons summoned, the state of affairs in the proceedings followed by the lay monitors is similar, so in 118 cases all persons summoned were present and the main hearing took place, in 8 cases the public prosecutor was absent; the defendant was absent in 19 proceedings, of which one part of them was conducted in his absence, the defence attorney was absent in 2 cases, some of the witnesses summoned failed to appear in the hearing scheduled in 24 proceedings, the expert in 18, and in 7 cases the damaged party (in the part marked with "other") was absent. Even in these proceedings

monitored the failure of the penitentiary institutions to act upon a court order and escort convicts to the court is a frequent reason for the absence of defendants.

The observers noted several postponements of hearings being outside the scope of the provisions of LCP. In one case the hearing was postponed because the public prosecutor presented evidence in the very hearing, before the start of the debate, and in one case he proposed new evidence which was accepted by the court and the hearing was postponed so that the witnesses proposed could be summoned to be at the court.

In one case that was acted on after a private lawsuit had been filed and where the public prosecutor was a plaintiff; after presenting the indictment evidence the plaintiff proposed new evidence which was accepted by the court and, thus, the hearing was postponed so that witnesses could be summoned. In one case, after examining the defence witness, the private plaintiff asked for a postponement of the hearing so that he could prepare a cross-examination and the court accepted that request.

The monitors also noted two cases where the main hearing took place in the absence of the defendant, being outside the scope of the conditions envisaged by law, but it is possible that the monitor failed to note all required data regarding such court's decision and therefore these data should be taken into account with reservations.

In one case the defendant was not present in the main hearing; his/her spouse called and informed the court that the person in question is depressed and as a result he/she did not leave his/her home, so the court hold the hearing in the absence of the defendant, being pursuant to the summary proceedings provisions.

In the second case, the defendant, against whom the measure of custody had been ordered, failed to attend the hearing which was hold with an explanation that the defence attorney would notify him.

INTRODUCTORY SPEECH/REMARKS

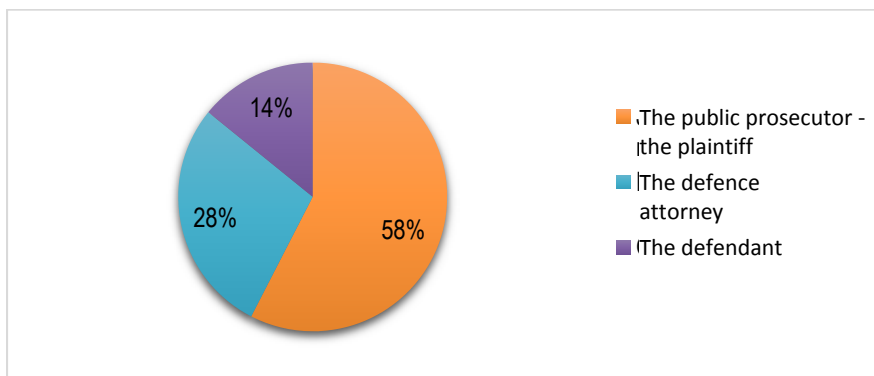
Since the adoption of the Law in 2010 and the beginning of its application on 01.12.2013 a large number of trainings have been organised by the Academy for Judges and Public Prosecutors, the Bar Association, MoI, with support provided by the OSCE Mission and the Embassy of USA in Skopje, aimed at acquainting the participants with the procedure (judges, public prosecutors, lawyers, judicial police officers) and with the novelties in the Law, their purpose and appropriate application.

The introductory remarks are established for the first time with this law and as such it was unknown in the previous practice in front of the courts in the country. This speech is regulated with the provisions of Article 379 of LCP, according to which the main hearing starts by holding introductory speeches; the plaintiff speaks first, then the defence attorney or the defendant, with the right of the defendant not to make an introductory speech.

In their speeches, the parties can show what decisive facts they intend to prove, present evidence and determine the legal questions that will be debated, but they must not present facts about previous convictions, nor can they present their opinion about the allegations and the evidence offered by the opposing party.

Therefore, it was important to see how the parties applied the legal provisions on the introductory speech in the proceedings in front of the courts and whether it could be seen from the content of the speech what the party intended to prove in front of the court and what decisive facts he would try to prove.

Did the parties hold an introductory speech?

Note: *The data refer to 125 cases in which the observers started to monitor the main hearing from the beginning*

The introductory speech, as a right of the parties to acquaint the court with the allegations and decisive facts that they will prove in front of the court, was especially monitored in the shortened proceedings, in terms of court's acting, having in mind the provision of Article 480 of LCP envisaging that the main hearing in the shortened proceedings shall begin by presenting the indictment's content, compared to the content of the provision of Article 379 of LCP, where the regular proceedings begin with an introductory speech made by the parties.

The shortened proceedings in terms of the very sense of the introductory speech was especially highlighted – before the start of the evidentiary proceedings the parties concisely present to the court what they will debate and prove in the course of the proceedings.

In the regular proceeding the defendant is informed even in the investigation phase by the public prosecutor that a proceeding is conducted against him for a criminal act committed, then he is examined by the public prosecutor and the public prosecutor presents him the evidence that is against him.

As to criminal acts for which a fine or prison sentence of up to 5 years is envisaged, i.e. for which shortened proceedings are conducted, no investigative proceeding shall be conducted, including the court's acting upon lawsuits filed; so when receiving the summons, the defendant most often obtains the indictment and the lawsuit as an attachment thereto and then he learns that a criminal proceeding is conducted against him and what

he is accused of, whereas he most often learns about the evidence against him and its content in the very main hearing.

If in the course of the regular proceeding the introductory speech is envisaged as a beginning of the hearing, then the introductory speech would be of importance in the shortened procedure because the court and the defence would be able to understand what evidence will be presented by the plaintiff and what the public prosecutor/plaintiff will be proving. By skipping this phase of the hearing, if the provision of Article 480 of LCP is interpreted in that way – the main hearing begins by presenting the content of the indictment, i.e. if it is interpreted that the provision of Article 379 refers only to the cases when regular proceedings are conducted, then there is no sense the defendant to plead guilty or not guilty if he has only heard the content of the indictment, and has never heard nor has previously learned about the evidence attached thereto.

It could be concluded from the analysed content of the questionnaires that the judicial practice is different not only by appellate territories, but also by basic courts in one Appellate territory, and even in one court.

In a large number of cases acted upon according to the shortened/summary proceedings rules, in which the main hearing was monitored, the parties used to make introductory speeches, but also the number of cases where no speech was made in the evidentiary proceeding is not low.

Although the matter in question was a regular proceeding, the observers noted several cases when the introductory speech was entirely skipped as a main hearing phase, thus passing directly into the admission of guilt phase of the defendant, as well as one case when the public prosecutor did not make an introductory speech and specified the indictment instead.

In the criminal proceedings monitored, in which the parties made an introductory speech, a general assessment of the observers is the fact that as the monitoring process unfolded, the parties made more and more successful introductory speeches, thus fulfilling the sense of the legal provision regarding the introductory speech objective.

The plaintiff (the public prosecutor, the private plaintiff) made an introductory speech in 91 cases from which one could easily understand what was the allegation of the plaintiff and the facts that he would prove in front of the court, in 6 cases the plaintiff failed to present the case through the introductory speech, and in 11 cases the plaintiff only partially succeeded in doing that. However, despite such statistics being in favour of the

prosecutor's office, in a large number of proceedings the monitored noted that the public prosecutor's office solely reads the dispositive part of the indictment, indicating it will prove to the court that the defendant has committed a criminal act through the evidence presented, without making an introductory speech in the real sense.

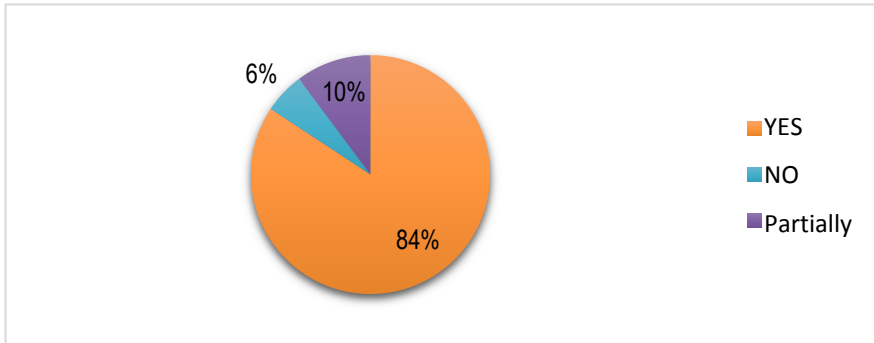
The defence attorneys of the defendants made a clear and understandable introductory speech in 50 cases, in 7 cases they only partially succeeded in that, and in 4 cases the introductory speech of the defence attorney was unclear to the observer.

A case is noted when the defendant had several defence attorneys, so in the phase of the introductory speech a quarrel broke out among the defence attorneys, after which one of the defence attorneys left the court room.

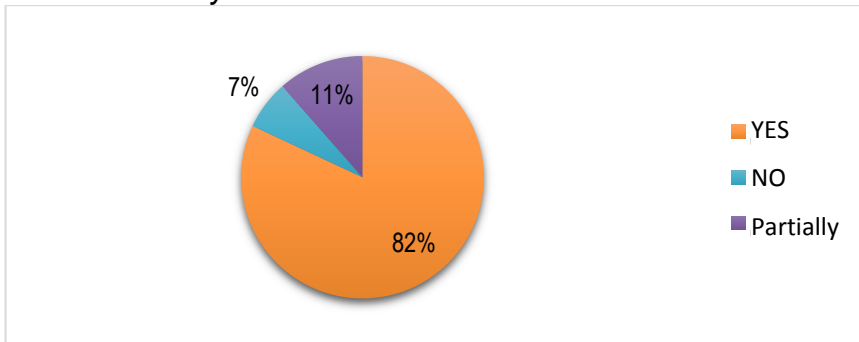
Of special interest is the data that the defendants who used the right to make an introductory speech were successful in that; of 41 cases in which the defendants made an introductory speech, in only one case the defendant was partially successful in presenting what he would be proving, and in the remaining 40 cases they clearly presented what they would be proving in front of the court.

Did you understand from the introductory speech what the party alleged and what decisive facts would be proved?

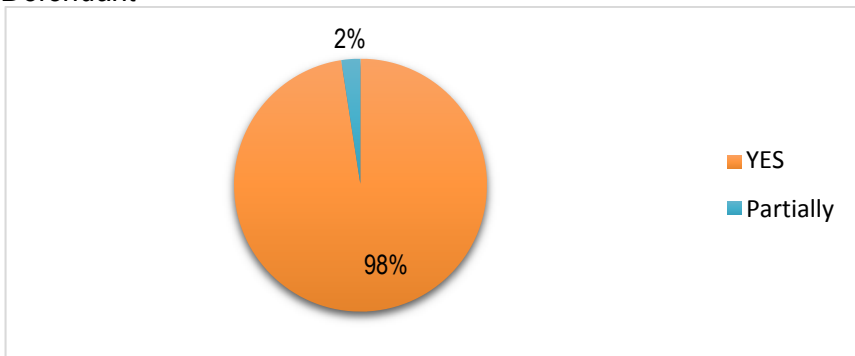
Plaintiff

Defence attorney

Defendant

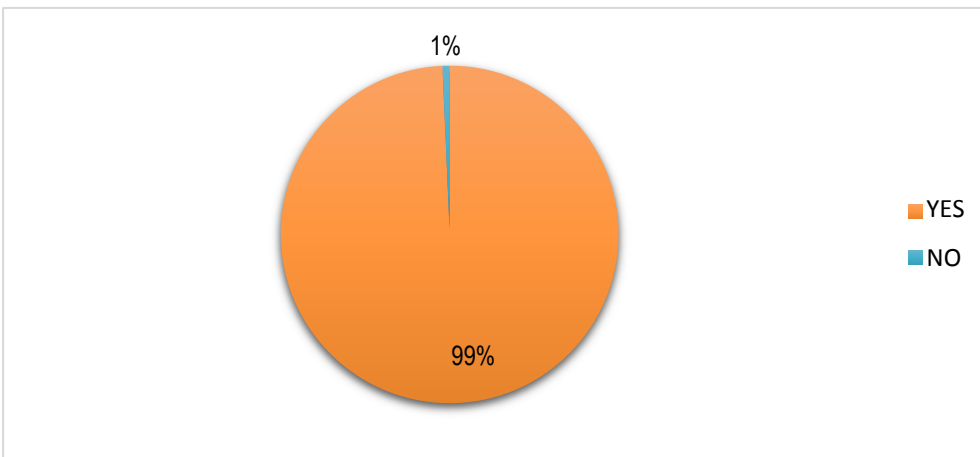
ADVICE ON THE RIGHTS OF THE DEFENDANT

According to the LCP in the main hearing, the court shall give advice to the defendant immediately after the introductory speech of the plaintiff and these are given in Article 380 of LCP.

Pursuant to paragraph 1 of this Article, after the introductory speech of the plaintiff the court shall ask the defendant if he/she understands what he/she is indicted for, and if it makes certain that the defendant has not understood what he/she is indicted for, it shall shortly present the content of the indictment in a manner understandable to the defendant.

In 143 proceedings monitored in total, the courts respected the legal obligation to make sure whether the defendant understood what he was indicted for, and in one of the proceedings such questions were not posed in that direction.

Was the defendant asked by the court whether he/she understood what he/she was indicted for?

However, not in all cases the courts respected their obligation to shortly present the content of the indictment to the defendant in the most understandable way to him/her when he/she stated that he/she did not understand it. In 11 such cases when the defendant stated that he/she did not understand the indictment, in only one case he was not given an explanation, and in another case the explanation was only a partial one.

The situation is significantly worse in the proceedings monitored by nonprofessional observers. In 142 proceedings in total, the courts respected

the legal obligation to make sure whether the defendant understood what he was indicted for, and in 18 proceedings such a question was not asked by the court.

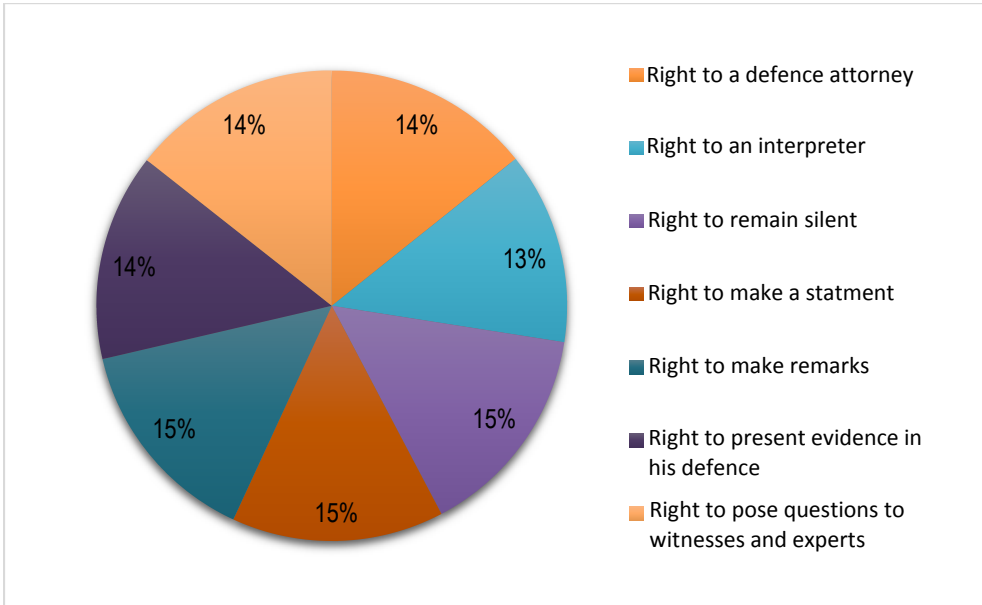
With regard to the court's obligation to shortly and in a most understandable manner present the content of the indictment to the defendant who previously stated that he did not understand it, the courts gave an explanation in 54 proceedings, in 26 proceedings they failed to give an explanation and in 8 proceedings the courts gave only a partial explanation.

Then, in accordance with paragraph 2 of Article 380 LCP, the court shall advise the defendant on the right to remain silent or make a statement and to carefully follow the course of the main hearing by pointing out that he can present evidence in his defence, pose questions to the co-defendants, the witnesses, the experts and take notes as to their statements.

Although this provision of the Law does not envisage advices on the right to a defence attorney of Article 71 of LCP and the right to a translator of Article 9 of LCP, the very same were part of the monitors' questionnaires as rights every defendant is entitled thereto.

The courts complied with the part related to provision of advice to the defendant on his/her rights, being a beginning phase of the main hearing and monitored on a high level and in most of the proceedings, advised the defendant on all his rights and those envisaged in Article 380 LCP and the right to a defence attorney of his own choice and the right to a translator, when such a need arose. The observers noted 5 proceedings in which the defendant was not advised on the rights in general, or was not advised on all rights.

The given percentage ratio refers to all proceedings, but from the interrelation of the percentages for each of the advice given to the defendants it can also be noted that it is almost identical.

However, the numbers do not always mirror the real state of affairs as the monitors in several cases established diametrically different activities performed by the courts. In one part of the proceedings, especially when the defendant had no defence attorney, the court made efforts to explain the proceeding and the rights to the defendant, but there were also opposed activities performed when the explanations of the proceeding and the rights were hastily and formally provided, although the very defendants gave the impression that they had not understood the proceedings nor their rights therein.

Such a conclusion, that the statistics do not always provide a real picture, is confirmed with the data obtained by the lay trial monitors who noted a number of 22 defendants, i.e. high 17%, who received no advice on all rights, or received no advice on any right at all in general.

ADMISSION OF GUILT (GUILTY PLEA) OF THE DEFENDANT

One of the most important novelties in the criminal proceedings is contained in paragraph 3 of Article 380 of LCP, as well as in the next Article 381 of LCP. The court, after having advised the defendant on his/her rights, shall call him/her to plead guilty in relation to all criminal acts contained in the indictment; if the defendant enters a guilty plea in relation to one part or to all criminal acts he is indicted for, then in the further part of the proceeding only the evidence referring to the sanction decision shall be presented, whereas the verdict rendered as a result of the admission of guilt made by the defendant during the main hearing cannot be appealed on the grounds of a wrongly determined factual state of affairs.

This legal decision is essentially different from the obligation of the court envisaged in LCP, which was applied until 01.12.2013, according to which the admission of guilt of the defendant did not release the court from the obligation to present evidence in relation to the criminal act and the perpetrator.

Therefore, with the aim of protecting the rights of the defendant, Article 381 of the LCP, paragraph 2 of the Law envisages a duty of the court to examine whether the admission of guilt is made voluntarily, whether the defendant is aware of the legal consequences arising from the admission of guilt, the consequences connected with the associated action for damages and of the costs of the criminal proceedings.

In this part of the criminal proceedings, the monitoring conducted over the activities performed in front of the courts had several aspects – how this legal decision functions, how often it occurs that a defendant makes admission of guilt in the main hearing, in terms of decrease in the number of case hearings, i.e. the number of cases in which defendants made admission of guilt for criminal acts they were indicted for, thus presenting only the evidence that is important for the sanction; what the court's performance is in the direction of application of all necessary checks of the admission of guilt, but also in the direction of examining the admission of guilt made, in relation to the criminal act characteristics and the factual description of the events.

The last aspect, because of which this phase of the proceedings was monitored, is nowhere especially envisaged in the law; however, the need that the court should perform such a kind of check of the admission of the guilt made by the defendant in the course of the main hearing has its own base in the legal theory and practice as well.

The legal theory is decisive that the guilty plea made by the defendant must be complete and the court must be convinced that the defendant admits the commission of the criminal act in relation to the existence of all legal characteristics the act is composed of, as well as in relation to the way, time and place of the commission of the criminal act, i.e. the factual description of the event. In the practice of conducting proceedings in front of the courts the defendants even previously used to make admission of guilt for criminal acts, but their admission and dispositive part of the indictment were not completely and in details identical.

If the courts only adhere to the provisions of the law when checking the admission of guilt, then it is highly possible that such an admission of guilt be later problematic.

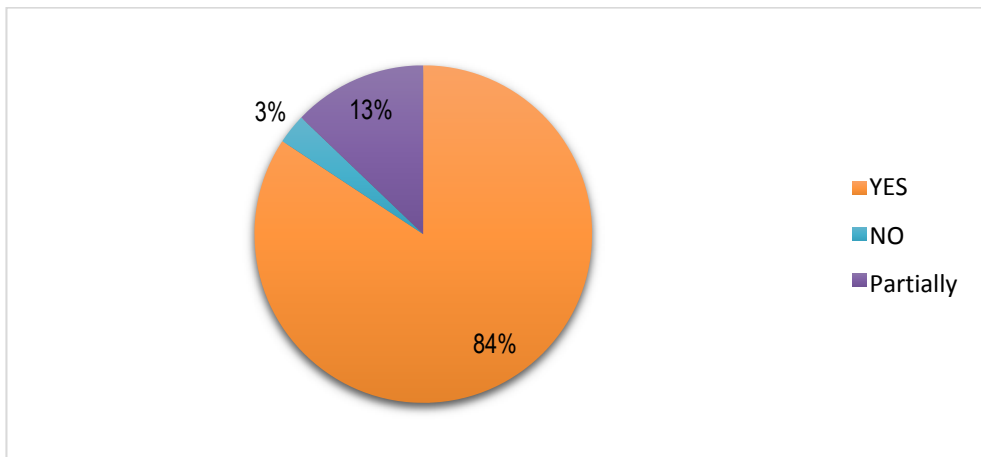
According to the data obtained from the proceedings monitored, in 70 proceedings the defendants made admission of guilt in front of the court.

In 2 cases the admission of guilt made by the defendants was not checked at all by the court, nor in the sense whether the admission of guilt is complete, neither in the direction of the characteristics of the criminal act and the factual description of the event, and in 9 cases the court partially checked the admission of guilt in this direction.

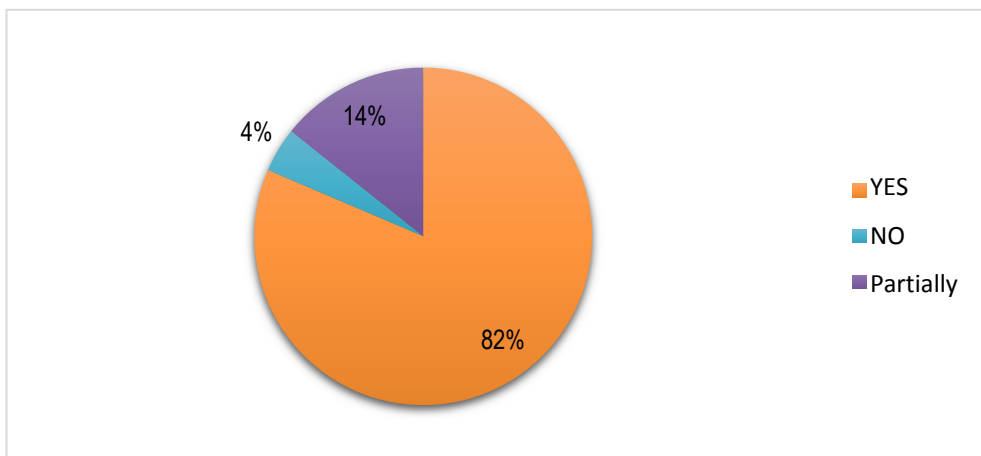
In 3 cases of guilty plea the court did not check whether the defendant made such an admission voluntarily, and in 10 cases such a check was only partially performed.

In relation to the check of the defendant's awareness of the consequences arising from the admission of guilt, in 1 case such a check was not performed, and in 14 cases such a check was partially performed.

Were there questions posed in order to check the admission of guilt in the direction of all characteristics of the criminal act

Were questions posed in order to check whether the defendant made the guilty plea voluntarily?

Seen only through numbers, the situation in the part concerning the admission of guilt could be positively assessed, in terms of number of the proceedings that were completed with admission of guilt that leads to efficiency of the proceedings, as well as in terms of the courts' performance.

Nevertheless, the real state of affairs points out certain anomalies and distortions of the legal provisions. The Rulebook on the Manner of Measuring Sentences that entered into force in 2014 and the Law on Measuring the Type of Sentences and their Severity, and appropriately to them the amendments to the Criminal Code in Article 39 concerning the general rules on measuring the sentence and Article 40 and 41 CC concerning mitigating circumstances, contributed to a different court's conduct and interpretation of the application of the provisions on guilty plea.

In the proceedings in which the defendants made admission of guilt, the monitors noted a higher number of cases in which the court convinced the defendants to make admission of guilt by explaining to them that "it will be better for them", because in that way the sentence can be mitigated/reduced.

Sometimes the courts, being governed by the impossibility for mitigation of the sentence of the defendant if he/she fails to make admission of guilt in the main hearing, accepted an admission of guilt made at the end of the proceeding at the time of examining the defendant, and not at the beginning phase as prescribed by the LCP.

In the same direction were the remarks made by the defence; in several cases, in order that the defendants had their sentences mitigated, being in accordance with the Rulebook and the Law, were compelled to entirely admit the criminal acts despite the fact that they were not always consistent with the factual description of the events and the characteristics of the criminal act contained in the indictment.

Furthermore, a drastic case was noted when a defendant, just entering the courtroom, was asked by the court if he/she had really committed the criminal act; the court was insolent towards the defendant, it did not give any advice to him/her, it did not present the evidence to him/her although the defendant had pleaded not guilty and asked to see the evidence; then the public prosecutor presented the evidence and advised him/her that it would be the best for him/her to engage a defence attorney in the further course of the proceedings, thus leaving an impression that the court was interested in seeing the defendant make an admission of guilt and not in conducting a legal proceeding.

In two cases the defence attorneys did not allow the defendants to make admission of guilt in the main hearing, although the defendants showed obvious intention and interest to do so.

As to the part concerning the guilty plea, there are notes taken by the lay monitors who also registered that the court suggested making admission of guilt to the defendant; one case was also noted when two defendants, upon

the suggestion of the judge and consultation with the defence attorney, made admission of guilt for the criminal act of Article 215 of CC; two older persons-pensioners were indicted for this act and they did not leave an impression on the monitors that they had committed it.

EVIDENTIARY PROCEEDINGS IN THE MAIN HEARING

The evidentiary proceedings of the main hearing in front of the court is regulated in the provisions of Articles 382 to 394 of LCP. By rule, all evidence should be presented in the main hearing, and the examination of witnesses cannot be replaced by reading a previously made statement in the proceeding or by providing a written statement, apart from several exceptions envisaged in Article 388 of LCP.

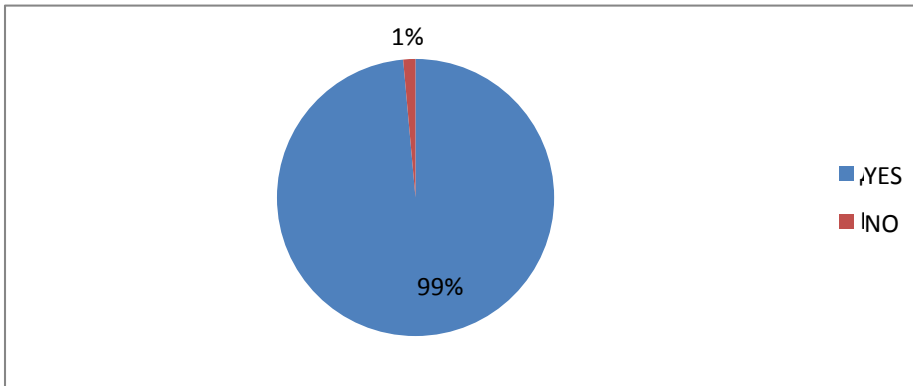
The findings and the opinion of the expert can be in a written form, but if one of the parties requests that the expert be examined in the hearing, then the finding and opinion will be accepted as evidentiary material only if the expert, who has prepared the expert finding and opinion, makes a statement in the main hearing and opportunity is provided for his/her cross-examination.

During the monitoring process of the main hearing, being only one part of the new criminal proceeding, the monitors were requested to note if some of the parties would express themselves in whatever way that they had not been previously given an opportunity to present evidence in the proceedings. The question, being formulated in this way, was positively answered only once, although the answer is irrelevant as the legal representative of the damaged party, not being a party in the proceeding, enclosed a finding and opinion and asked the court to accept them so that he/she can realise his/her rights in other proceedings as well.

The presentation of evidence in the main hearing unfolds according to a legally established order: The evidence of the indictment and the evidence connected with the associated action for damages are first presented, and then the evidence of the defence. Then follows the evidence of the indictment, for disputing the evidence of the defence.

In the proceedings monitored, the monitors attended the evidentiary proceedings phase in 140 of them and in only 2 of them there was a distortion of the legal order of presenting evidence, when the court, because of the economisation of its proceeding, made a decision on presenting the defence's evidence in the absence of witnesses of the indictment, being a little more than 1% of all proceedings.

Did the order of presenting evidence was in accordance with the legal order

Presentation of oral evidence – examination of witnesses, experts, technical advisors, is performed through direct, cross and redirect examination. The direct examination is performed by the party proposing the evidence, the cross-examination is performed by the opposing side, whereas the redirect examination is performed again by the party who has proposed the evidence. The court shall be able to pose questions as soon as the parties complete their examination.

The questions that suggest the answer are normally allowed only in cross-examination, whereas in the direct and redirect examination they are allowed only when the party wants to clarify what has been previously said.

The direct examination is aimed at enabling the person, subject to examination, to present his/her statement in front of the court by answering questions posed. The fulfilment of the objective, i.e. whether the court will be presented with facts of importance to the final court's decision, depends on the skilfulness and previous preparation of the examiner. So called "open" questions (questions starting with who, where, when, how, why, complement, clarify) are by rule used in the direct examination.

Actually, when presenting oral evidence only one rule is obligatorily applied – in direct examination asking questions that contain the answer is not allowed, except when a question is posed in order to clarify what has already been said and herein the court has a role to take care of the admissibility and relevance of the questions; as to whether these questions are posed in an adequate form in the direct and cross-examination, that depends mostly on the skilfulness of the party and the previous preparation

and sometimes on the personality of the person being subject to examination and on the need that the questions be adjusted to the ability of the person to understand and answer them.

Considering the roles of the court and the parties, being changed in this way, in relation to the previous practice, one of the objectives in the process of monitoring the main hearings was to see how the participants in the criminal proceedings dealt with the roles changed; the court that was previously active in the proceedings and conducted the examinations now becomes a passive observer of the very examinations, takes care of the admissibility and relevance of the questions and the righteous examination, and makes decisions on the parties' objections as well, whereas the plaintiff and the defence now take active role in the examination and presentation of evidence in the hearing.

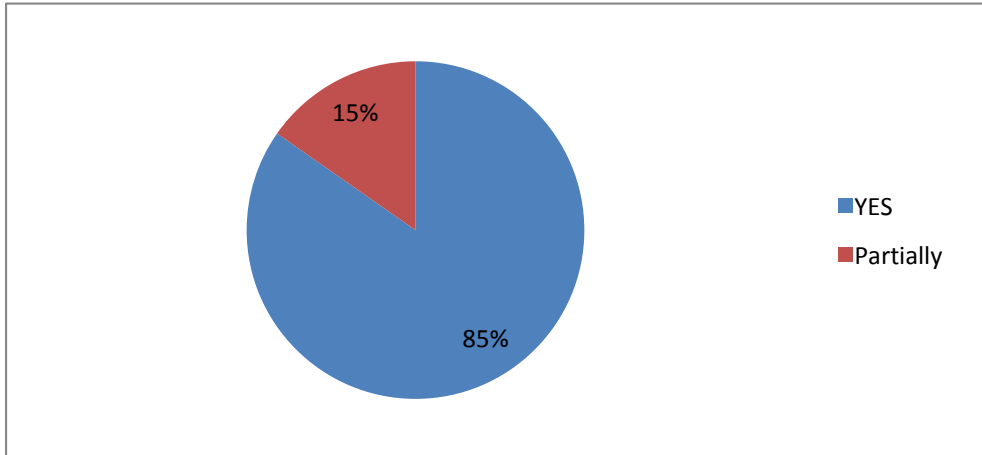
In general, in the process of monitoring the main hearings, the trial monitors were given the impression that the courts were most prepared to apply the law, whereas the parties did not leave an impression of being sure and prepared, which was especially noted in the cross-examination that often turned into a direct examination; special unpreparedness and unfamiliarity with legal provisions was noted in one part of the defence attorneys, whereas one part of the defence attorneys appointed ex-officio displayed obvious lack of interest.

There were several cases in the cross-examination where a dilemma arose as to whether the witness must answer with "yes" or "no", or has the right to give an explanation.

Also, in several cases when the defence requested that the witness of the prosecutor's office be proposed as a defence witness and examined directly, because in the direct examination the prosecutor's office had not asked him about some circumstances being essential for the defence, the courts made different decisions. In contrast to that, the courts often allowed the public prosecutor to directly question the defence witness in the cross-examination.

In the part concerning direct examination and in the course of the proceedings monitored, the observers attended direct examinations in 98 cases. In 83 proceedings, or 85 %, when subject to direct examination was a witness, expert or a technical advisor, the questions were clear and precise, usually starting with who, how, where, when and similar. In the remaining 15 cases the examiner only partially posed clear and precise questions.

Were the questions posed to the witness/expert in the direct examination clear and precise?

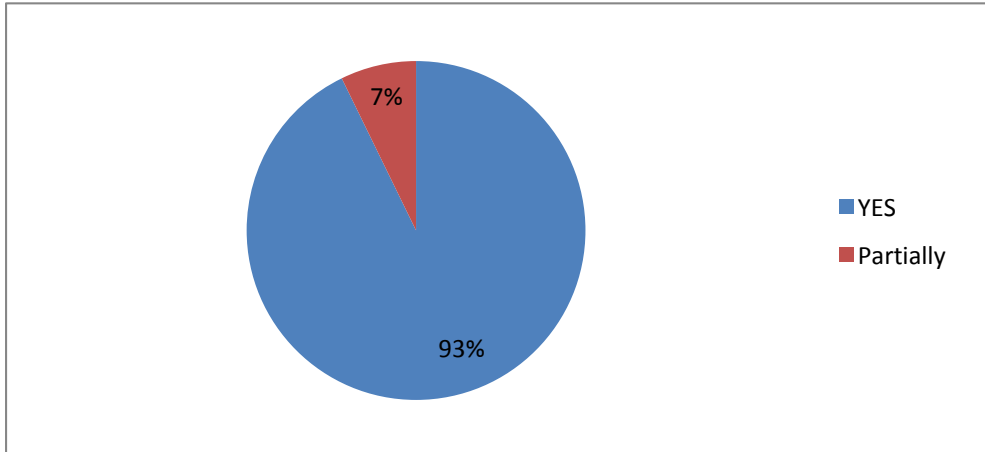
In relation to the question posed to the monitors whether the party conducting direct examination left an impression that he mastered the case well and knew what he was asking, it is evident that the public prosecutors seriously understood their own new role in the proceedings, and so the answer of the monitors as to the direct examinations conducted by the prosecution was positive in 77 cases, and in 6 cases the prosecutor's office left a partial impression of mastering the case.

With regard to the defence the monitors had a positive impression in 34 cases when direct examination was conducted, and in 5 cases the defence only left a partial impression of mastering the case well.

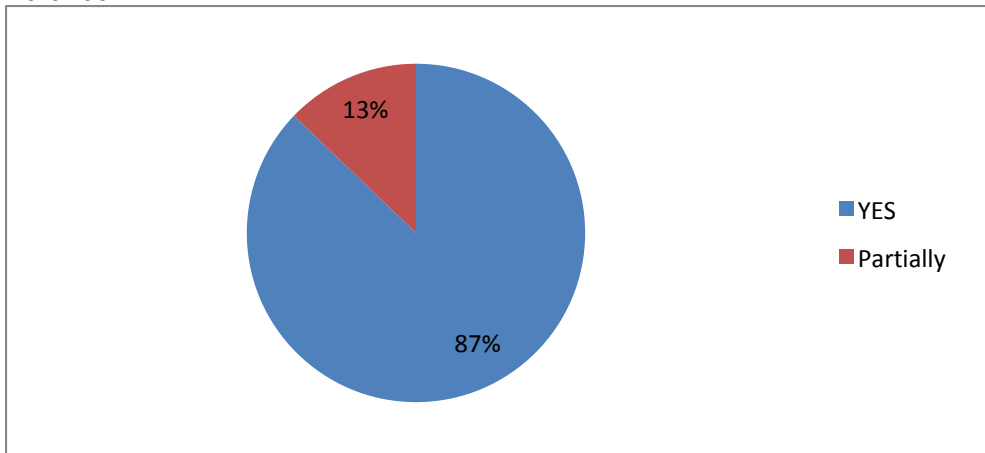
However, in relation to this it should be taken into account that in one part of the proceedings the defendants had no defence attorney and they conducted the examination on their own.

Does the party performing direct examination leaves an impression of mastering the case well?

Plaintiff

Defence

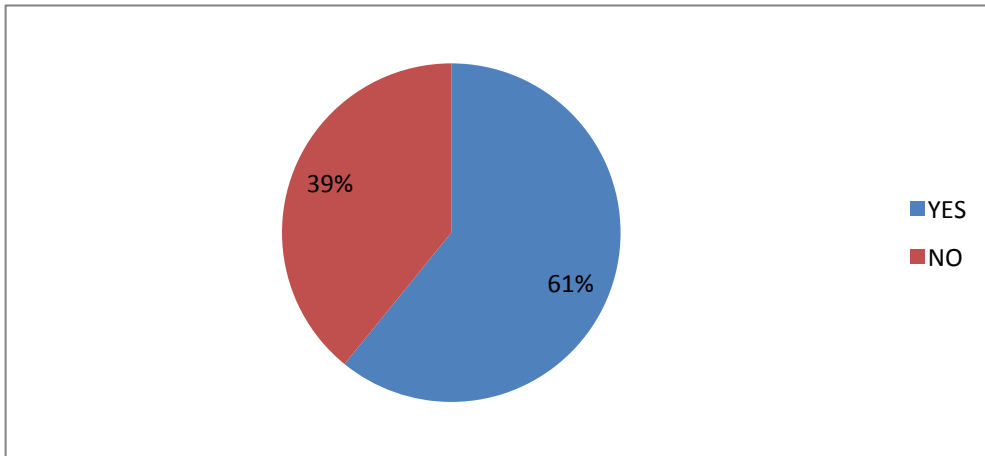
The cross-examination, being performed by the opposing party and which comes after the direct examination, has only one objective –to discredit the statement of the person, or of the very person subject to examination, thus casting doubts on the content of his/her statement. The scope of the cross-examination is by rule limited to questions posed in the direct examination, but questions aimed at discrediting the personality of the person subject to examination are always allowed. “Closed” questions are

most often used in the cross-examination, in other words questions that contain in themselves an answer and which can be answered by the examinee with a short answer such as “yes”, “no”, “I do not know” and similar. The very cross-examination also requires a good previous preparation of the examiner and knowledge of all aspects of one criminal-legal event; otherwise the very examination can do more harm than good to the side performing it.

The redirect examination is always limited to questions posed in the cross-examination. The aim of the redirect examination is to repair the “damage” incurred in the cross-examination, if that is possible. In the course of the main hearings subject to the monitoring, 29 witnesses/experts were cross-examined by the public prosecutor’s office/plaintiff, whereas the defence cross-examined 24 witnesses/experts.

In the cases in which a cross-examination was performed, in 39% of them the questions were posed with a broader scope than that comprised in the direct examination.

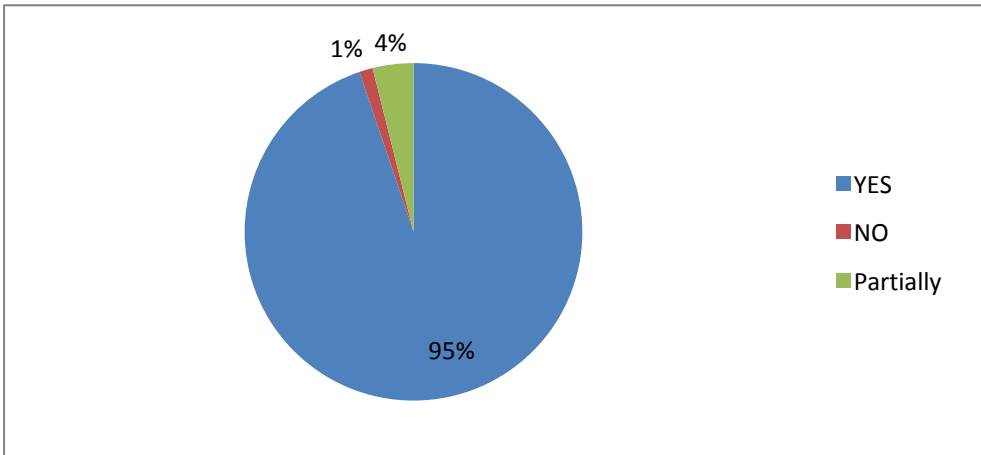
Was the cross-examination limited only to the direct examination?

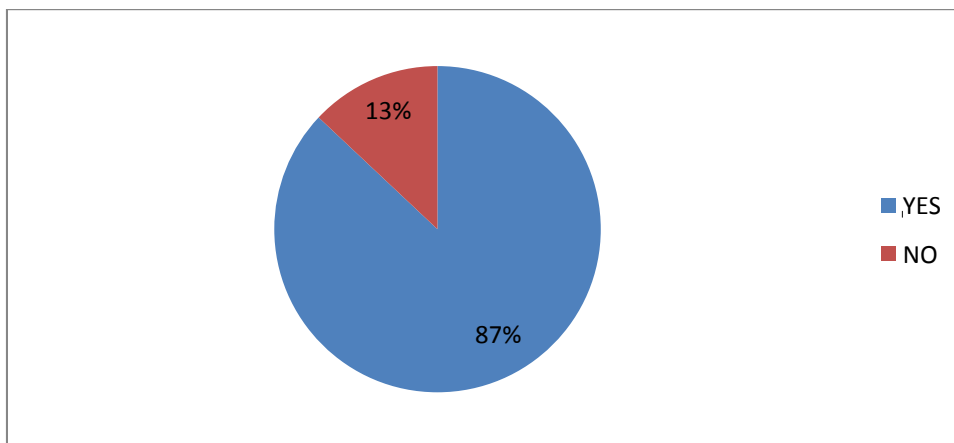
The rule that so called closed questions should be used in the cross-examination was applied in 53 of the examinations performed, no closed questions were used in 23, and closed questions were only partially used in 2 of the examinations.

The high percentage of cases where no questions of closed type were used at all can sometimes but not always indicate insufficient preparation of the party to do cross-examination. With regard to the manner of performing cross-examination and its objective, the trial monitors observed the manner of examination in terms of respecting the examinee.

Was the cross-examination performed by respecting the witness/expert subject to examination?

There was a special question as to whether the cross-examination takes place uninterruptedly (question, answer) or the same takes place interruptedly and what is the reason for that. When conducting cross-examination, in 12 cases the observers noted that the examination took place interruptedly, most often because of inserting the questions and the answers in a minute book.

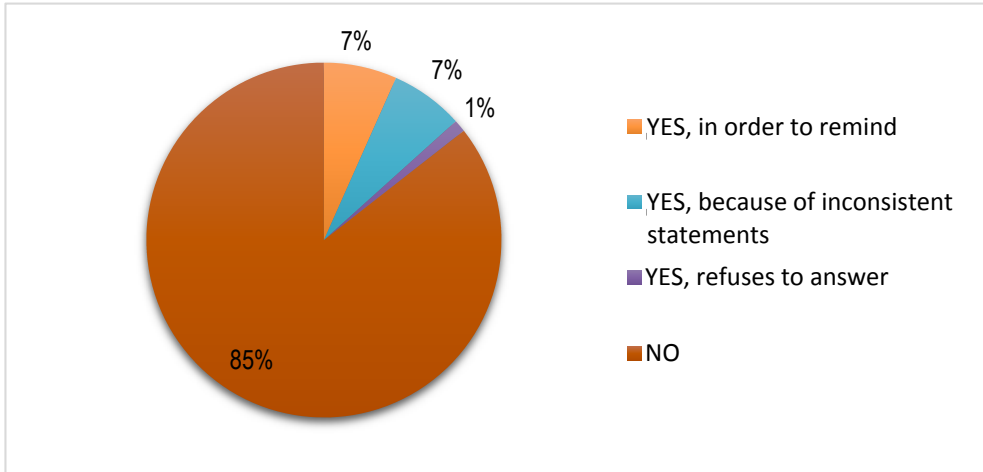
In this part in relation to the lay monitors, taking into account their ignorance of the law, they were requested to only express their impression as a public in the following terms: whether the court, in its changed role of a passive participant in the examination provided the parties with sufficient time to carry out the examination, and to give an assessment about their perception of the questions posed by the parties and by the court towards the witnesses or the defendant, and whether the examiner posed clear and precise questions.

The general assessment is that the courts allowed the parties to carry out the examination of the witnesses and the experts in a way appropriate to them, without limiting the examination time. This was the case in 153 proceedings of those monitored, and in 11 proceedings the court partially limited the parties, whereas in 4 proceedings the monitors' impression was that the parties were not given enough time to carry out the examination.

The answers to the second question were similar to the question regarding the clearness and preciseness of the questions posed by the parties, i.e. in general, the parties were successful and here the public prosecutor's office was a little better than the defence; as to the court, there was only one case in which it posed an incomprehensible question.

The provision of Article 388 of LCP, concerning the possibility of using the statements, given in the preliminary proceedings, in cross-examination or in replication, or as an answer to the replication, for the purpose of assessing the authenticity of the statements made in the main hearing, was used in 6 cases in order to remind the examinee and in 6 cases because of inconsistency of the statement and in 1 case because the examinee refused to answer the question.

Were the statements given in the preliminary proceedings used and what for?

The aim of monitoring the proceedings was to check the court’s conduct in the process of examination, in the sense of Article 383, paragraph 5 LCP, in terms of posing questions on its own, as well as whether the court’s questions are limited to clarification of the previously given answers or the court uses this right in order to perform a special examination.

The right of the court to pose questions at the end of the examination should be most restrictively used and only in direction of clarifying ambiguities or inconsistencies in the given statement, and in no case shall this right turn into an entire examination, otherwise the court will become a “helper” of one of the parties.

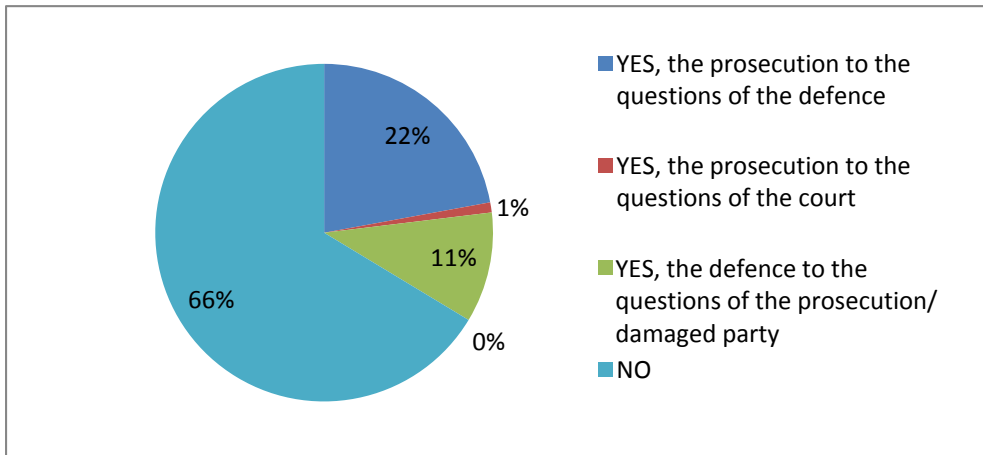
The court used its right to pose questions in 47 cases of those monitored.

Seen in percentages, in almost half of the proceedings the court posed additional questions to the examinees as soon as the parties finished their examination. The monitors also registered a huge number of cases where the court actually examined the witness again by using this right.

In the hearings monitored the parties were not active in using the right to make objections, so of 96 proceedings monitored in which the observers answered this question, 22 cases are noted in which the prosecutor’s office/plaintiff objected to questions of the adverse party, 3 cases in which the defence made objections to questions posed by the prosecutor’s office

or the damaged party. In one case the prosecutor's office objected to questions posed by the court.

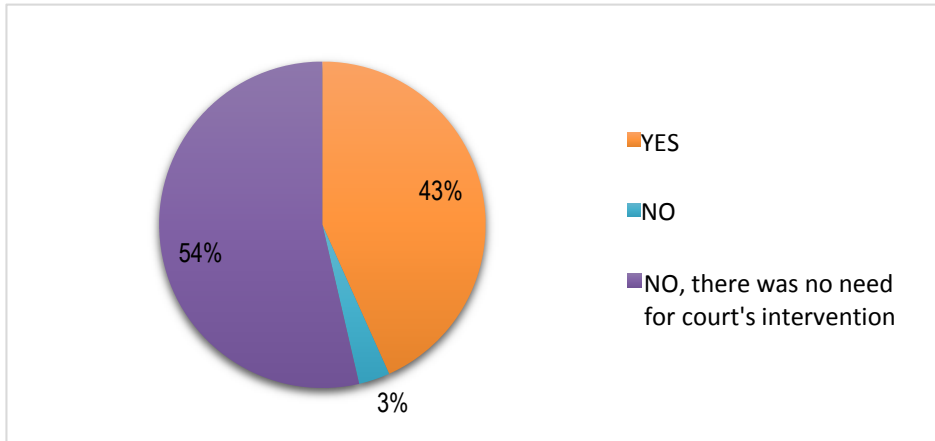
Did the parties make objections to the manner of posing questions in the examination process and on what grounds?

In the course of the evidentiary proceedings, the court controls the manner and order of examination by paying attention to the efficiency, cost – effectiveness of the proceeding and by respecting the personality of the participants in the proceedings, makes decisions on the objections made by the parties to the questions posed, takes care of the admissibility and relevance of the questions and the righteous examination.

The courts, using their right of Article 385, paragraph 7 LCP entitling them to attend to the admissibility of the questions, the validity of the answers and the righteous examination, intervened in 42 proceedings and in 3 proceedings they failed to intervene although there was a need to do so, according to the observers' assessment. Seen through percentages, the court needed to intervene in 46% of the cases.

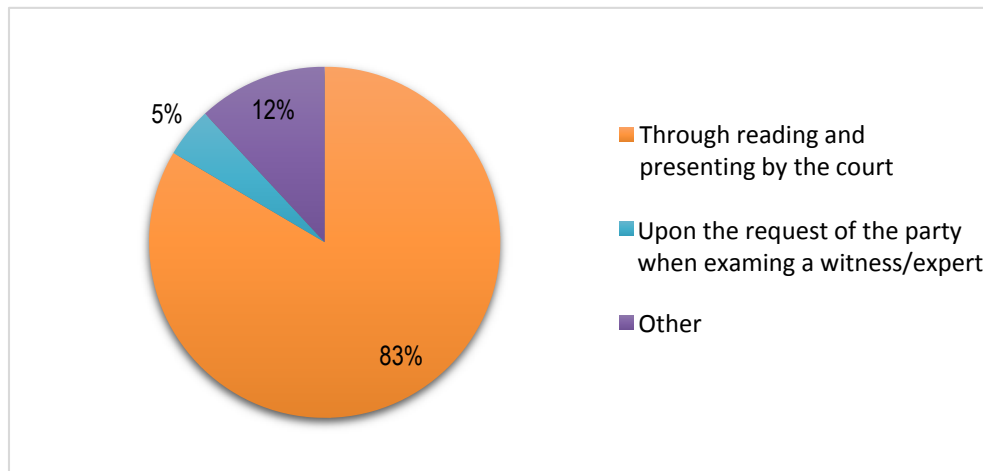
Does the court take care of the admissibility of the questions, the validity of the answers and the righteous examination?

Paragraphs 3, 4 and 5 of Article 388 LCP contain several exemptions from the right to directly present evidence in the main hearing. That are the cases with statements given in the evidentiary hearings, when there are indications that it can be concluded that the witness has been exposed to violence, threat, promise of money or another benefit in order not to testify or to give a false testimony in the main hearing, as well as when the person who made the statement has passed away, fallen mentally ill or remained inaccessible and all legal means for his/her detection have been used.

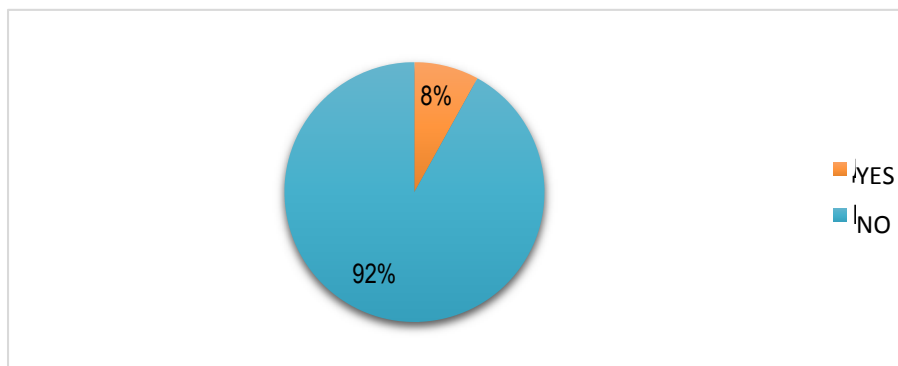
Some of the exemptions from the right to directly present evidence in the main hearing of Article 388 of LCP were applied in only 2 cases or 2 % of the proceedings monitored. In one case the statement of the damaged party made in front of the legal representative and certified by a notary was read, although such kind of evidence is not envisaged, nor permitted by law.

In what way was the written and material evidence presented? (36)

In the process of adopting the new LCP and in the first period of its application, there were certain doubts as to the way of presenting the written and material evidence. Namely, considering that the court is passive according to the new concept, it was not clear whether the written and material evidence would be displayed through reading or presentation by the court or by some of the parties in the procedure. According to the answer to the questionnaires, such evidence is displayed through reading or presentation by the court in most of the cases, in other words, in more than 80% of the hearings monitored. Rarely such evidence was presented or read in the process of examining the witness or the expert upon the request of the party (only in 5% of the cases).

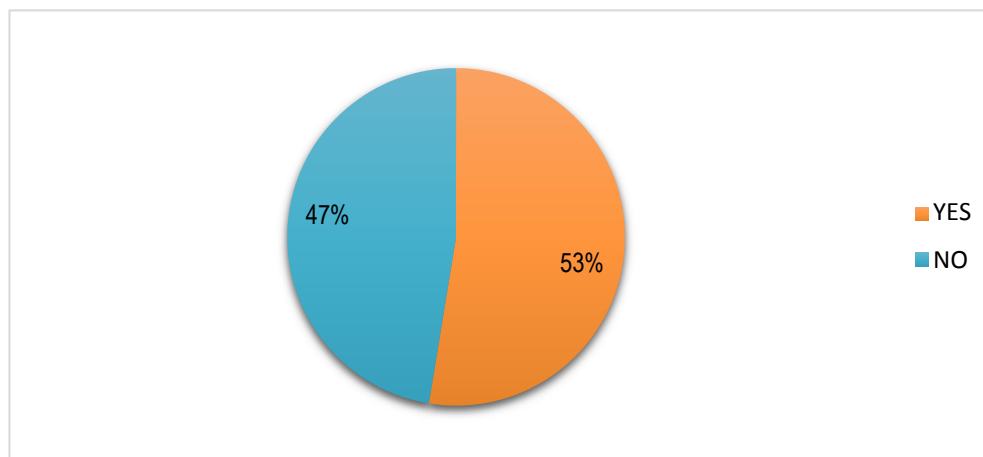
Did police officers testify and how much? (37)

The police officers often appear as witnesses in relation to some questions. The question regarding the use of police officers as witnesses sometimes appears to be especially controversial, especially in our country. Namely, the practice established according to the old LCP had a categorically negative attitude towards the use of police officers as evidentiary means in the trials. According to the answers in the completed monitoring questionnaires, this practice continues somewhat even according to the new LCP, although the law has no categorical provision prohibiting this. Nevertheless, it must be recognised that the number (percentage) of such cases is insignificant and increases (6% in 2014, 8% in 2015), so it would be good when this number could be compared to the practice in the period before the entry into force of the new LCP.

In addition, it should be noted that the question is not completely clear in the sense of whether it refers only to the use of police officers in the sense of clarification of the correctness of certain records concerning actions undertaken in the pre-investigative or investigative procedures, or it refers to the use of police officers as witnesses to statements made by the defendant or witnesses during the preliminary procedure. The defendant and other persons can make such statements (sometimes on their own initiative) not only when being questioned in a police station, but also in another place during an informal discussion with police officers, at the crime scene or while conversing at another occasion (at the time of arrest, at work and similar). Special attention should be paid to this important question, having in mind its complexity, whereas the relevant question in the questionnaire should be specified and, if needed, divided into several other questions.

Was the defendant examined? (38/19)

After abandoning the inquisitorial approach the defendant is not treated any more as an object of the proceeding; according to the old LCP and the practice established therewith he/she was by rule examined at the trial, which practically put him/her at a disadvantage needing to invoke himself/herself the right to remain silent. In accordance with Article 391 of LCP, the defendant is now examined only upon the proposal of the defence (in other words only on his/her own initiative). According to the data available from the monitoring questionnaires, the defendant was examined in a half of the cases monitored (53% in 2015 or exactly 50% in 2014). In that regard the practice established with the new LCP is significantly different from the previous judicial practice.

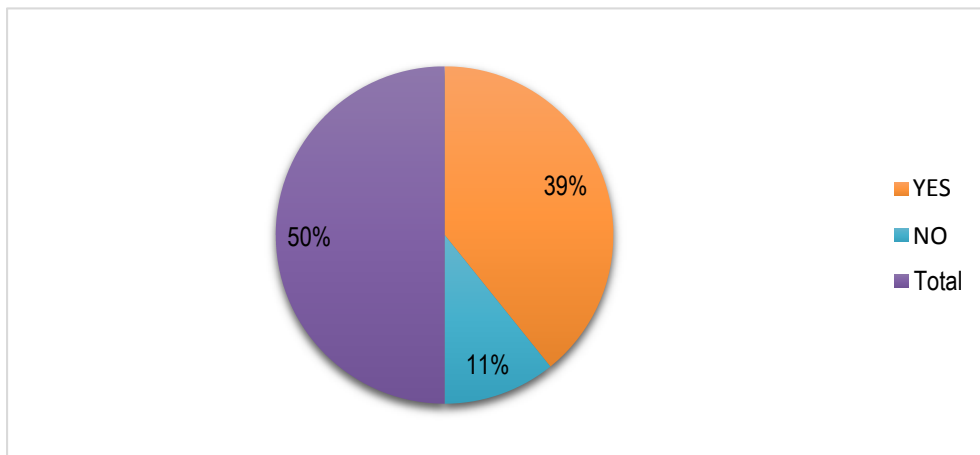
42

It is good to check the relation between the defendant's testifying at the trial in relation to the statement made in the preliminary proceeding. Namely, the defendant, who has once made a statement in front of the police or the public prosecutor, has a serious psychic and strategic problem if he/she remains silent (i.e. does not make a statement) at the trial.

It would be good to determine how the court interprets the silence, considering the new trends in Europe and the practice of Strasbourg, according to which in certain cases where it should be justifiable to expect

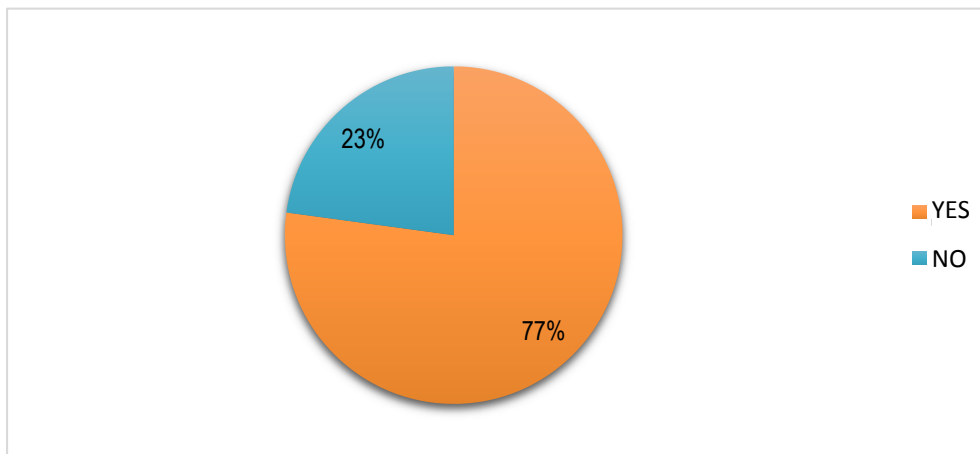
the defendant to give a certain explanation, the silence can lead to negative conclusions in relation to the defendant. ¹

Was the defendant examined in relation to the criminal act? (39)

¹Now, when the defendant is put in a more relaxed situation in relation to whether he/she will give a statement or not, the judicial practice and the domestic theory do not have a clear attitude to whether the defendant should speak the truth (as is the case in most states with accusatorial proceeding) or he/she can lie without being sanctioned in whatever way. Similar to this, the LCP does not tell what will happen if the defendant makes a statement, but refuses to answer the questions posed. See: Dr. Ilich, *The Statement of the Defendant in the Criminal Proceeding*, a doctoral dissertation, defended at the Faculty of Law in Skopje, 2012.

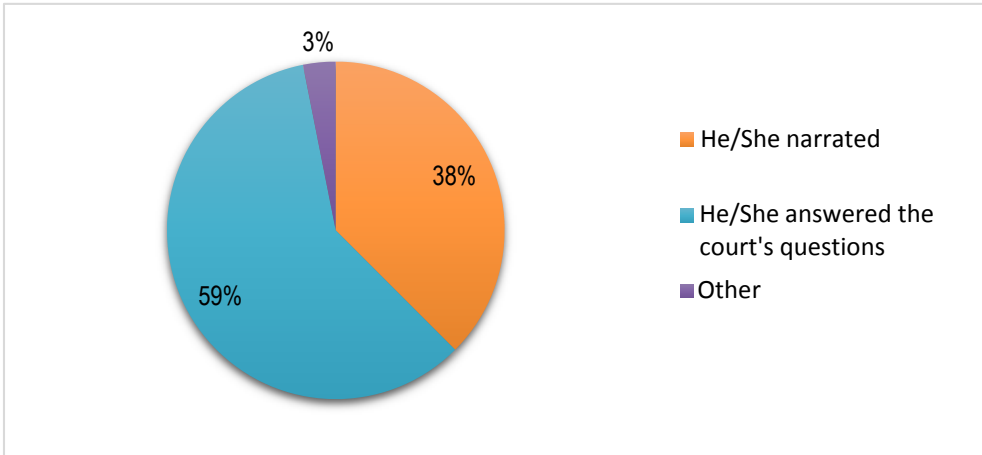
Was the defendant examined in relation to the circumstances being essential for measuring the sentence? (40)

Last year, in relation to the way of performing examination of the defendant, the monitors answered that the defendant was most often under examination in relation to the event (60%), and seldom or in 40% in relation to other circumstances, such as personal and family circumstances, the motive and similar circumstances.

It can be concluded from the answers to this question that the very question is still not completely appropriate because it cannot be determined whether the defendant was exclusively or additionally asked in relation to the other circumstances. On the other hand, circumstances such as the motive and other subjective elements are connected with the criminal act and guilt, and not only with the sanction. This can be especially important in terms of initiatives in preparing the LCP amendments, aimed at proposing that the decision-making process be divided in two phases: in the first one the court would first debate and make a decision on the guilt, and then in the second one the sanction would be debated in another special hearing.

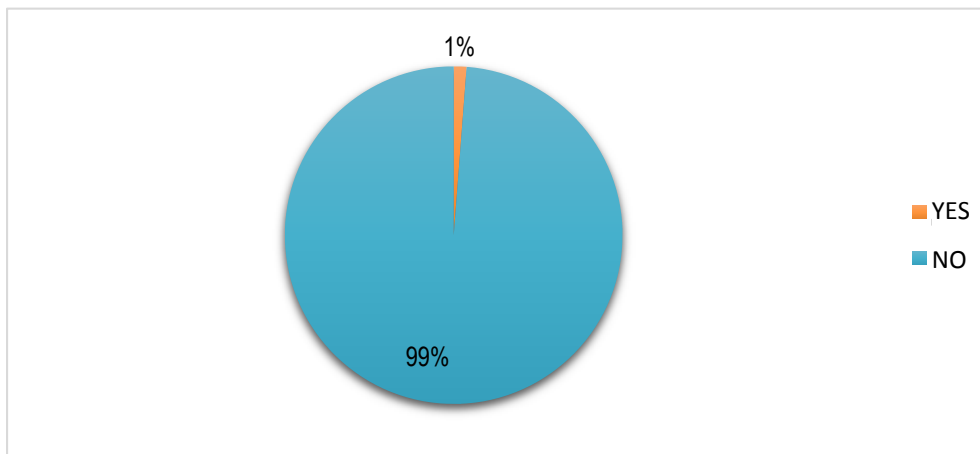
How was the defendant, who had no defence attorney, examined? (41)

In the application of the new LCP a certain dilemma arose as to how the defendant, who has no defence attorney, will be examined because the text of the law does not explicitly envisage this situation and it looks as if it assumes that all defendants have a defence attorney who will first question them directly.

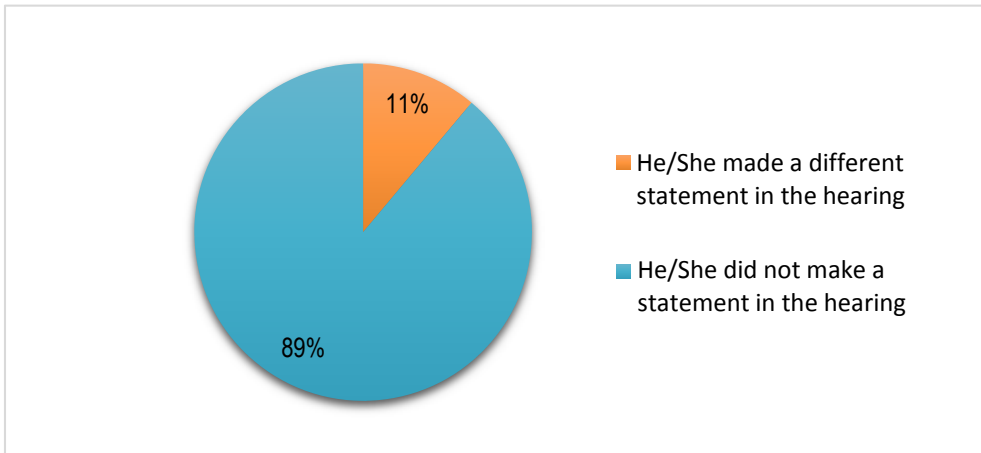
According to the questionnaires it seems that the defendant, who had no defence attorney, was examined in a way in which he/she first (after being advised that he/she has the right to remain silent) narrated the event on his/her own, and then answered the court's questions. It cannot be clearly seen how these two ways are combined (the defendant himself narrated in 38% of the cases; last year in 41%, and he/she answered the court's questions in 59% of the trials monitored; the situation was similar even last year - 55%) because in many of the cases the court probably posed questions after the statement had been given in a narrative form by the defendant.

Did the public prosecutor request that the statement made by the defendant in the preliminary proceeding be read? (42)

In relation to the possibility of using the statements of the defendant made in the preliminary proceedings (in accordance with Article 391, paragraph 3 and Article 207 of LCP envisaging even a reproduction of a record), including the disputable situation regarding the use of statements given in the police in the presence of the public prosecutor, it is surprising that the data indicate that this opportunity is not used at all (also in the 2014 data). Indeed, such practice should be welcomed, considering that the main intention of the new law is to present all evidence in a public and adversarial debate in front of the court, whereas reading the previously made statements this is only left as an option that is used in exceptional cases. If this is correct, the upturn in the model and ideology in the sense of abandoning the inquisitorial elements in the proceeding has been made more quickly and easily than expected.

If yes, did the defendant make a statement in the main hearing or he/she did not make a statement at all? (43)

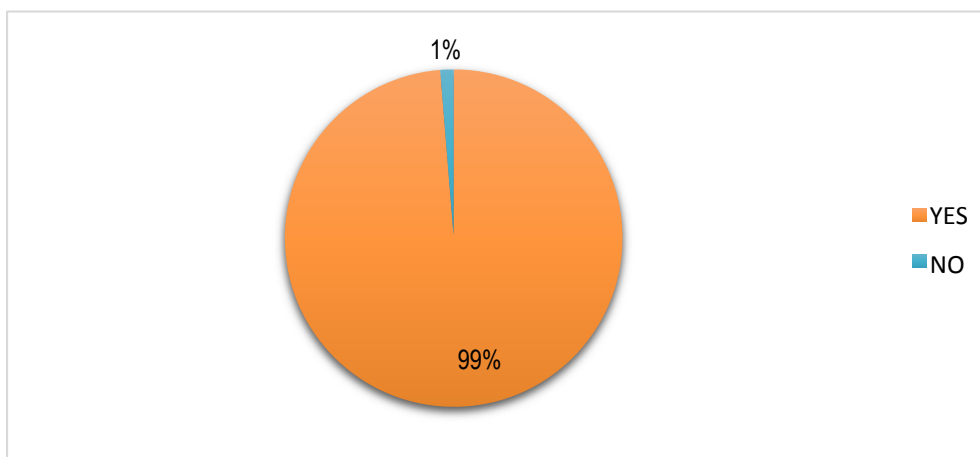
The answer to the question whether the defendant made a statement in the main hearing or he/she did not make is given only in cases when the statement was read in the sense of the previous question. Namely, the question is aimed at checking whether the reading of the statement, as an exception to the principle of directness and contradiction, is used in the cases of inconsistency between the statement made in the preliminary proceeding and the statement made in the very proceeding or when the right to remain silent is used in the main hearing, in a situation in which the defendant has previously made a statement in the course of the investigation.

One of the most actual problems in the implementation of the new LCP was the lack of material-technical conditions for registering the course of the main hearing through recording or through stenographic recording. Because of these reasons, the course of the hearing is recorded according to the old method in which the president of the court council dictates to the stenographer who makes the stenographic record (53%) and by dictating and/or directly inserting the questions and the answers from the direct examination and cross-examination (43%). In 2014 the relationship between these two items was opposite, which does not essentially represent an important difference. The answer obtained by the lay monitors is also similar (by dictating 51%).

Such a (outdated) way of registering the course of the main hearing, not only essentially postpones the procedure, but it also seriously affects the dynamic and efficiency of the cross-examination and therefore it is indispensable that sufficient financial means be allocated in this direction and steps be made towards the creation of conditions for technical (audio-video) recording or through training of stenographers. In this regard and as long as no conditions have been created for this, it is indispensable that the LCP amendments explicitly and legally envisage the possibility of court's dictating to a stenographer, who will make a stenographic record, because the actual practice represents an obstacle to the efficient realisation of the new way of presenting evidence by the parties, being also strictly against the letter of the law.

FAIR TRIAL – EQUALITY OF ARMS

Were the defence and the public prosecutor equally treated by the judge in connection to the process of proposing evidence, the objections, the requests for postponement and similar? (45 and 46/21)

The equality of arms is the essence of a fair trial which affords equal opportunities for the parties in the process of presenting evidence, as well as equal treatment of both parties by the court. The answer of the observers in relation to the question about the equality with regard to the objections, the

postponement requests and similar procedural requests is remarkably high and the fact that they assessed that the court had equally treated both sides in even 99% of cases (also last year, 98%) observed is indeed surprising.

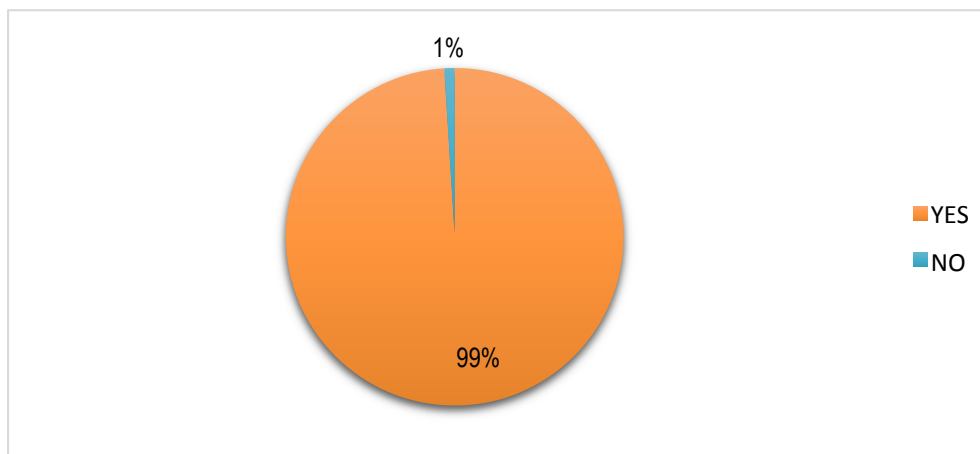
The question of whether the defence had the same opportunities as the prosecutor's office in proposing evidence is even more important and it represents the essence of the so called "equality of arms" and fair trial. The assessment carried out by the monitors is added to the previous assessment of the equal treatment of the parties, wherein the percentage of positive answers is again the same 99% (last year 100%). This goes in favour of the new model of criminal procedure, especially if it is known that the most frequent objection in the previous model of the so called "mixed procedure" was in relation to the inequality of the treatment of the parties, where there was a thesis that the court was favourable to the prosecutors or it had certain scepticism, and even "hostile" attitude towards the defence attorneys.

Although we would like to believe that the new criminal procedure is fairer than the previous one, it is not easy to give an explanation of such positive findings of the observers, taking into account the fact that our judiciary is the target of serious criticism coming from all sides (criticised by domestic organisations, foreign experts, government and nongovernmental organisations). Especially the lawyers and the defendants complain about the cases that are acted on in summary proceedings and there, according to their complaints, they have no adequate opportunities to prepare themselves for the trial and to present appropriate evidence in that sense.

The lay monitors' findings came to somehow more moderate results, assessing that the parties had equal treatment in 87% of the cases, in 6% they had no such treatment (we assume it is at the detriment of the defence), whereas the lay monitors could not assess this in 7%, thus answering with "I do not know".

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

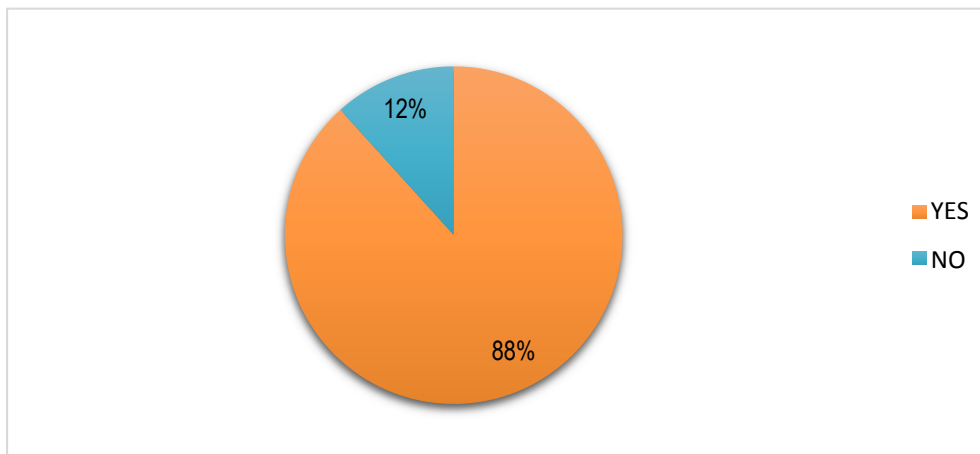
Was the trial public? (47)

The publicity of the trial is important for the public confidence in the judiciary in the sense of an appropriate control of the public over the work of the courts, and also as a personal and affirmative right of the defendant protecting him against eventual non-transparent and perhaps even “pre-arranged” court proceedings. The exclusion of the public, in cases where special investigative measures were applied and protected witnesses were used, was especially problematic by the expert and the broader public.² However, the project of the Coalition “All for Fair Trials”, which was carried out by monitoring court proceedings, showed that such exclusions are very rare, 1% (or in 2 cases) this year, and none last year, i.e. in 2014.

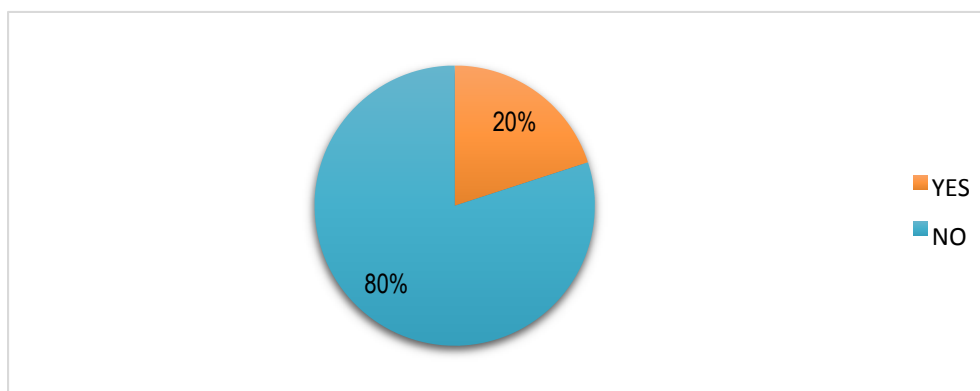
²See: G. Kalajdziev, M. Konevska, “The application of the special investigative measures and the use of the evidence collected therewith in the trials in the Republic of Macedonia”, in: *The Practical Application of Special Investigative Measures*, OSCE, Skopje, 2013.

Were the place and time of trial publically announced on the board outside the court? (49)

Compared to last year, the place and the time of trials were publically announced on a board outside the court in only 88% of cases in 2015 (in 2014 almost all cases were properly announced - 97%). This tendency should be pointed out to the competent officers in the court administration in order to provide the public with appropriate access to public trials. In only 2 cases the public and the media were excluded due to legal reasons.

If the public was excluded

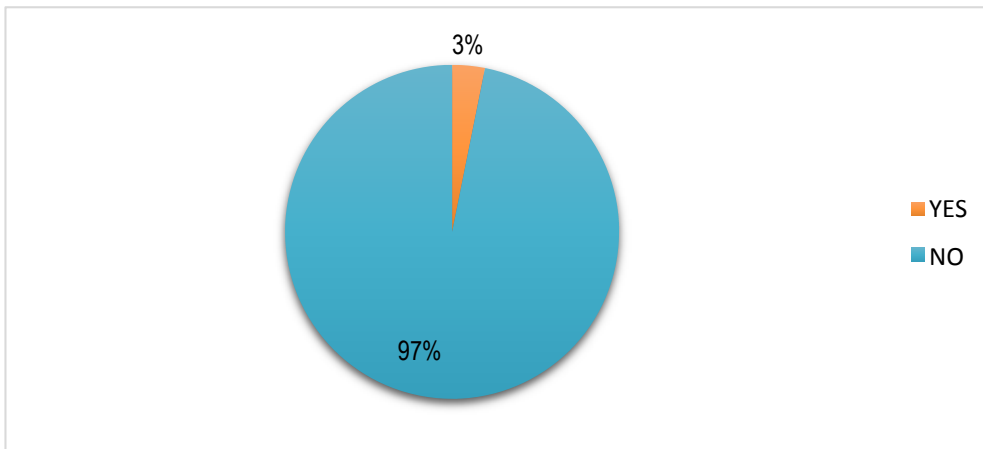
There were certain dilemmas in the literature and the judicial practice as to whether the new law properly envisages the cases and the reasons why the public can be excluded during the whole trial or during a part of the trial. So, it was questionable whether the legal bases for exclusion of the public were compatible with those mentioned in the law and practice of ECHR.

On the other hand, it is obvious that the provision on exclusion of the public for the purpose of keeping a national or military secret, similar to the provisions of the LCP in relation to obliging witnesses to keep a certain secret, is not harmonised with the Law on Classified Information and the relevant bylaws which contain a different classification of protected data, as well as the ambiguity in relation to the use of the opportunity for presenting certain classified data in front of persons who have an appropriate certificate.

RIGHT TO UNBIASED/INDEPENDENT COURT

The right to unbiased and independent court is one of the basic guarantees for fair trial. The principle of exempting judges is one of the main tools providing the parties with a legal remedy for the protection of this important right. No request for exemption of a judge was noted by the monitors in the cases observed.

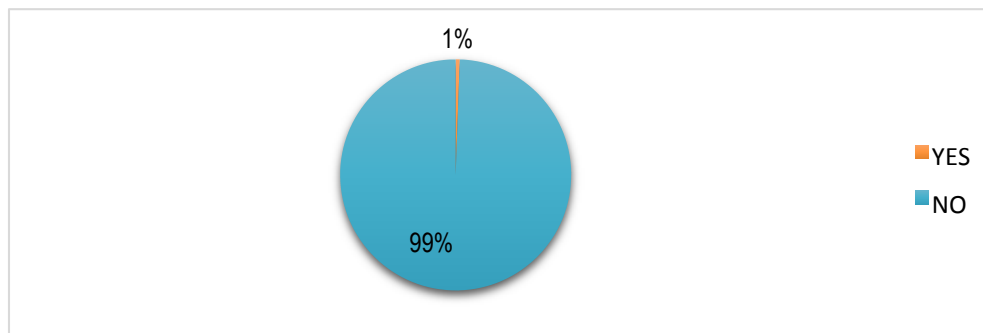
Did it look as if the judge or the jury had already formed an opinion that could affect the decision-making process? (52)

In most of the cases monitored there was no doubt in the judicial unbiasedness, as noted by the monitors, in the sense that the judge or the juror judges already formed an opinion that could affect the conduct of the proceeding and the decision making process. In 5 cases the observers had certain doubts which are worth examining in a more detailed way. Similarly, even last year, in 2014, when the observers had doubts in the unbiasedness in this sense the number of such cases monitored was only 3.

If these positive findings are correct and real – because it is sure that experienced judges will not easily show that they have previously formed an opinion about the case, which would affect their conduct of the proceeding and the court verdict – it could be concluded with satisfaction that the new LCP is already giving results in one of the key questions regarding the reform in the sense of improving the fair trial requirements. Namely, some of the main criticisms of the old model of criminal procedure were directed precisely to the influence of the file and the investigation results on the trial court,³ and therefore the trial court is not informed now in advance about the statements made by the defendant and the witnesses, because they are separated in accordance with Article 344 paragraph 2 of the new LCP, specifically in order not to influence the court.

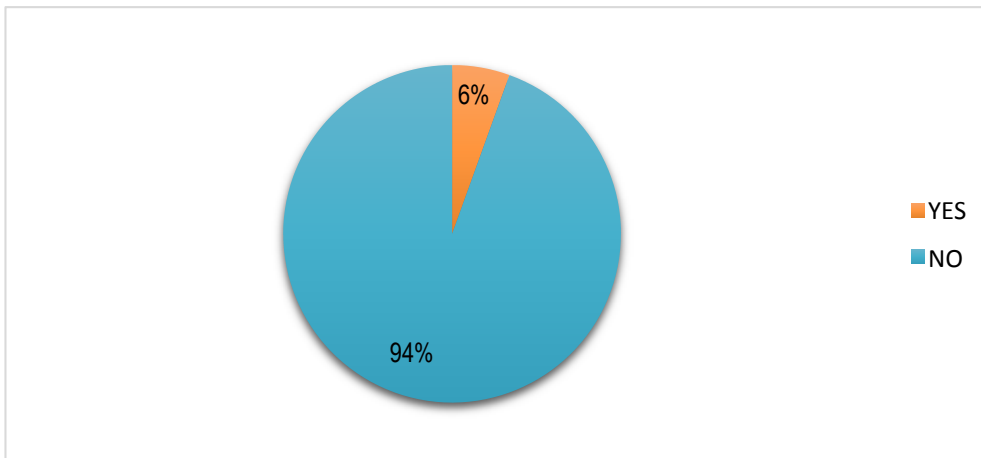
Does the court conduct the proceedings by intimidating some of the parties? (53/23)

³See: D. Krapac, V. Kambovski, G. Buzarovska, G. Kalajdziev, Strategy on the Criminal Law Reform, Ministry of Justice, Skopje, 2007, accessible on: http://arhiva.vlada.mk/registar/files/strategija_kazneno.pdf

Extreme cases of unprofessional conduct in which the court conducted the proceedings by intimidating some of the parties were not noted during the last year, whereas one such case was noted this year, which can be considered as an incident. None of the lay monitors noted such cases.⁴ Similarly, the court did not use a discriminatory language towards any of the parties in connection with their gender, language, race and similar. The lay monitors have the same findings too.⁵

Was the court (in) attentive during the trial? (55/25)

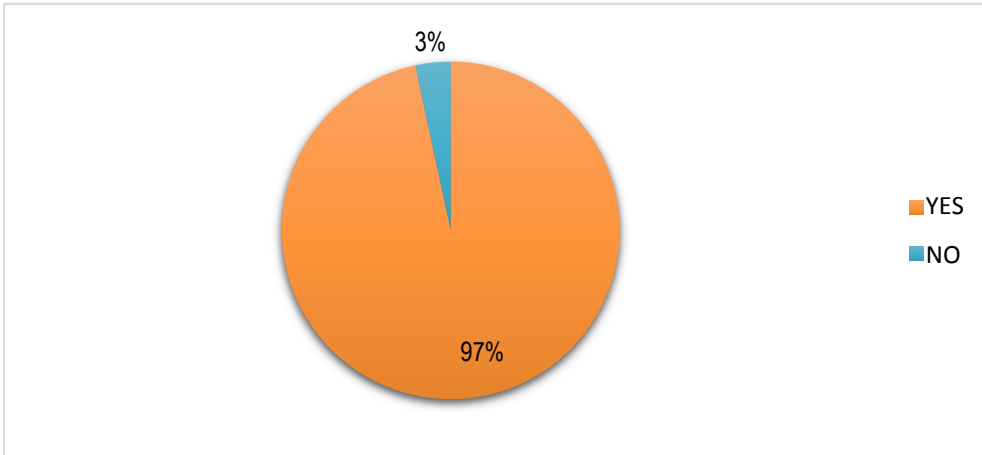

During the trials the court conducted itself in a correct manner in most of the cases monitored, in the sense of due diligence and professionalism. However, in 10 cases the trial monitors took a note and had a critical opinion towards the court's conduct.

⁴Deletion of this question in future projects can be considered.

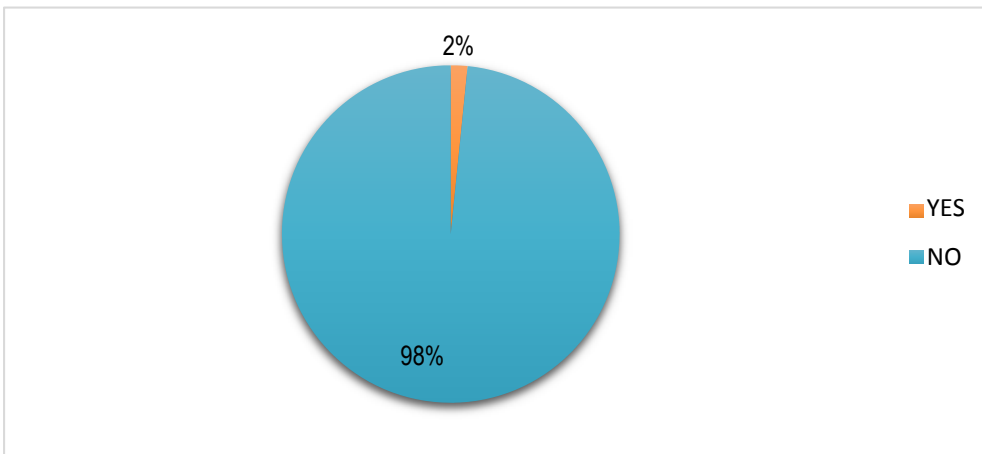
⁵This question can also be deleted from future monitoring projects

Did the court ensure a procedural equality of both sides? (56)

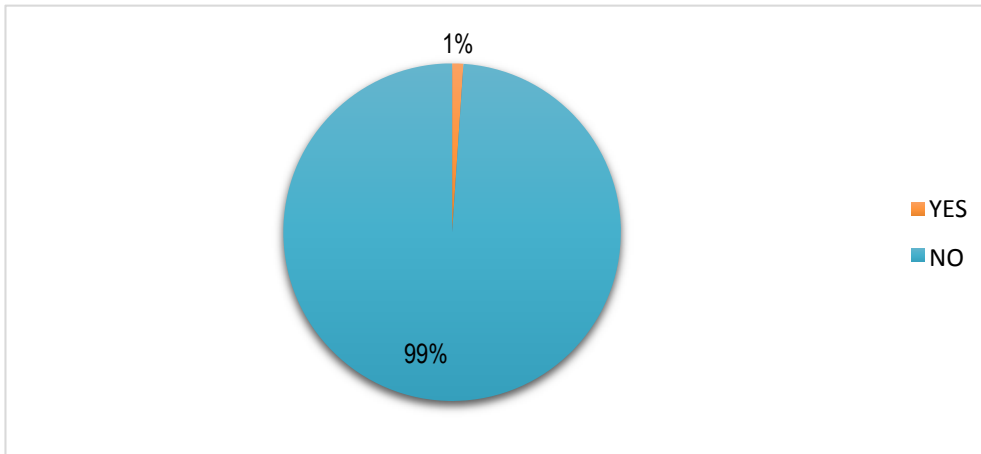

The observers gave a very high grade again as to whether the court treated the opposing parties in the proceeding impartially, responsibly and equally. As we have already mentioned, this question is practically the same as the one in the part concerning the equality of arms, just being posed from a different angle.

Did the court leave an impression of being biased? (57)

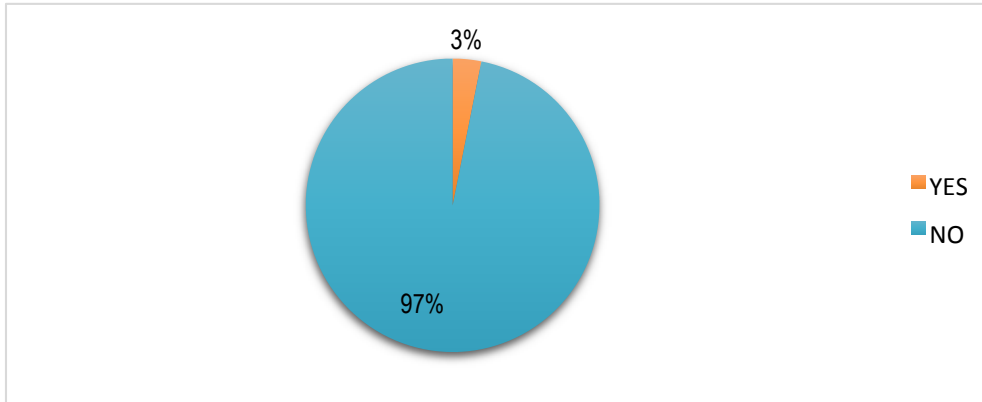

***Did the court leave an impression of favouring some of the parties?
(58)***

These two questions can be criticised in the sense that they essentially and mutually overlap, apart from overlapping with some other questions, but showing that the positive findings of the observers concerning the unbiasedness of the court are convincing and undivided. Of course, this should be interpreted as a success of the new LCP, whose main idea was to discharge the court from its inquisitorial role to actively search the truth, because thus the court was placed in a situation of being factually and psychologically closer to the function of accusing and fighting crime. Therefore, for the purpose of strengthening the unbiasedness/objectivity of the judges and in order that they be principally focused on providing equality between the parties and on the legality and fairness of the criminal proceeding, the new LCP did not only eliminate the influence of the investigative documents on the adjudication process, but it also cancelled the active role of the court in determining the so-called material truth and deprived the judges of the possibility of proposing evidence on their own. From the whole region such a consistent cancellation of the investigative maxim is introduced only by our LCP.

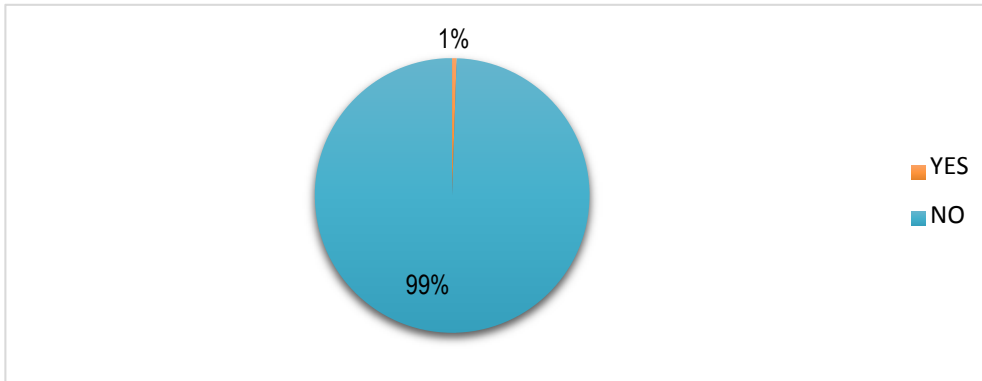
Was there any inappropriate ex-parte communication? (59)

The findings of inappropriate communication outside the procedure in 5 cases somehow disrupt the positive impression from the previous findings of unquestionable and unbiased position and conduct of the court towards the parties. Favouring the prosecution with all the consequences from the solidarity and closeness between the judges and prosecutors, compared to the defendants and their defence attorneys, does not represent a problem that only our criminal justice system is faced with, but it is also more or less a phenomenon present in almost all new democracies.

PRESUMPTION OF INNOCENCE

***Was there anything suggesting that the presumption of innocence had been violated or the burden of proof had fallen on the defendant?
(60)***

In the cases observed there was no doubt that the presumption of innocence and the burden of proof rule, according to which in criminal proceedings the burden of proof falls on the public prosecutor's office, remained unviolated. According to our legislation such an exemption is allowed in the cases regarding extended confiscation; there were no such cases in the proceedings observed or doubts that this obligation was factually transferred to the defendant, being contrary to the legal norms.

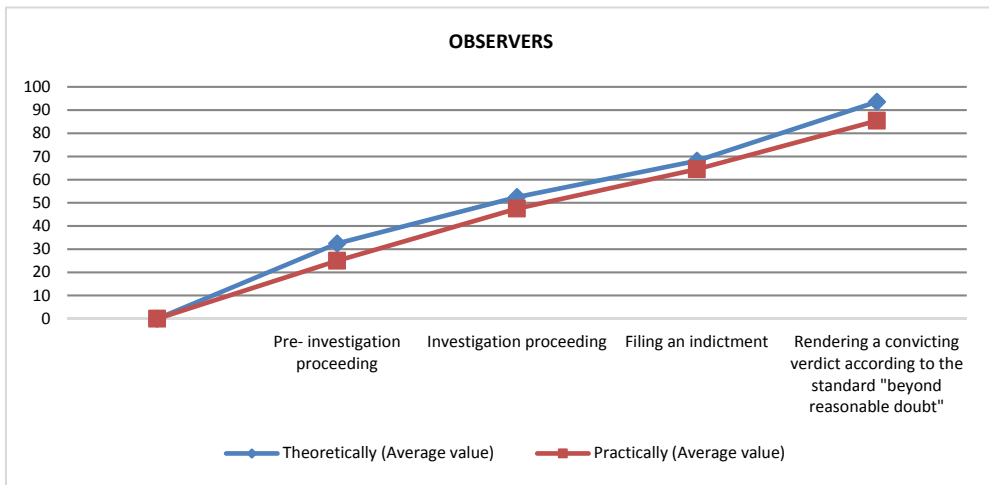
Presumption of innocence and *in dubio pro reo* – Was the guilt proved beyond reasonable doubt?

The standard concerning the level of proof, required for rendering a judgement of conviction or acquittal, is new in our law and practice and it is consisted in taking the Anglo-Saxon standard of proof - "beyond reasonable doubt". It is about a standard of proof required for justifying a judgement of conviction, being present in most accusatorial justice systems, compared to the previous standard described with "enough evidence" in the previous LCP.

Theoretically, the standard of proof is higher in the new LCP, although it is hard to quantify it. In 2014 the monitors assessed that this standard was reached in 75% of cases observed, but the real answer will be provided by

the statistics through the lower number of verdicts of acquittal from the previous year (when the old LCP was still applicable).

Quantification of the level of probability/proof in the beginning and at the end of the trial.

In this occasion we carried out a descent survey as to how the legal standards concerning the level of probability (proof) are valued in four key phases of the proceeding. The new LCP introduces a new standard of probability (proof) – “enough evidence for which a conviction can be expected” (Article 319 of LCP), as a standard that is now required for filing an indictment, as well as the previously mentioned standard: "evidence beyond reasonable doubt", being a standard for passing a guilty verdict (clearly contained in Article 403 speaking of the acquittal).⁶

⁶The so called “direct method” of self-evaluation is applied in our mini-research, so it can be expected that the values obtained are higher than those that are actually met in the judicial practice, compared to the so called direct methods valuing several factors in hypothetical situations close to animals (see: M. K., Dhami, On Measuring Quantitative Interpretation of Reasonable Doubt, 14 Journal of Experimental Psychology: Applied, 2008, 353-363, accessible on: www.psychwiki.com and the literature cited there). We set up a double scale

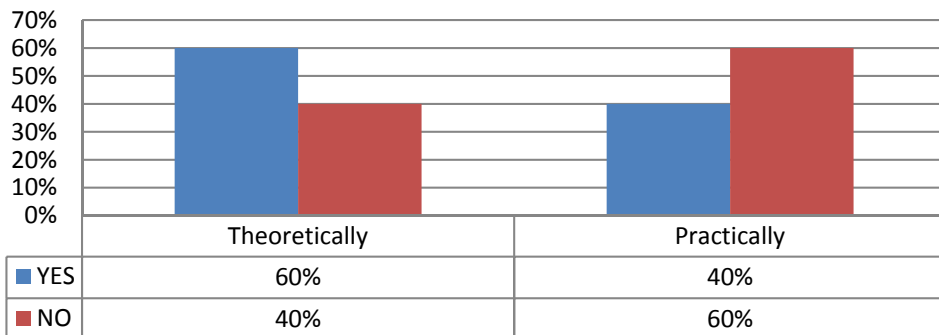
It can be concluded from the obtained indicators that the attitudes of the monitors are similar to those of the other groups composed of domestic examiners (judges, prosecutors, lawyers and students) and they do not significantly differ from the similar surveys conducted in USA. The level of probability required for indicting has been assessed at less than 70%. By the way, it is about a standard that is placed in LCP on a higher level than before (thinking of the old LCP) when the burden of proof practically was on the court (so called investigative principle), and the evidence was continually collected, with a possibility of proposing evidence even in the course of the trial, and often in the legal remedy proceedings. Now the court cannot propose evidence on its own at all, and it is expected that the prosecutor's office will have collected all evidence before filing an indictment, so in this way additional proposal of evidence is allowed only as an exception and not as a normal performance of the prosecution function as it was in the past. In the end, the matter we were mostly interested is how the new standard of proof of guilt - "beyond reasonable doubt" is valued. The questionnaire showed that under this standard, taken from the Anglo-Saxon and international law, a proof is considered to be in a little more than 90%, being an average value obtained by using so called direct methods, in our country and in the world. ⁷

Similarly to other respondents, the trial monitors expressed the perception that in practice the level of proof is a little lower than the one (theoretically) required by the legal standards contained in the legal provisions.

for the purpose of stressing the differences between the abstract values yielding higher results because they value only the moral damage caused by convicting innocent persons, and not the interests of the victim and the social community for efficient fight against crime. One of the scales should measure the theoretical "expectations" expressed in legal norms, whereas the other scale searching for an assessment as to how these standards are applied in practice should express the gap between the theory (legislation) and practice. Having in mind that the new law and its new standards of proof started to be applied, it can be expected that the scale measuring the application of standards in practice will reflect the differences between the practice according to the previous LCP and the actual practice after the entry into force of the new LCP.

⁷See: D. K. Kagehiro, W. C. Stanton, Legal vs. quantified definitions of standards of proof, 9 *Law and Human Behavior*, 1985, 159-178

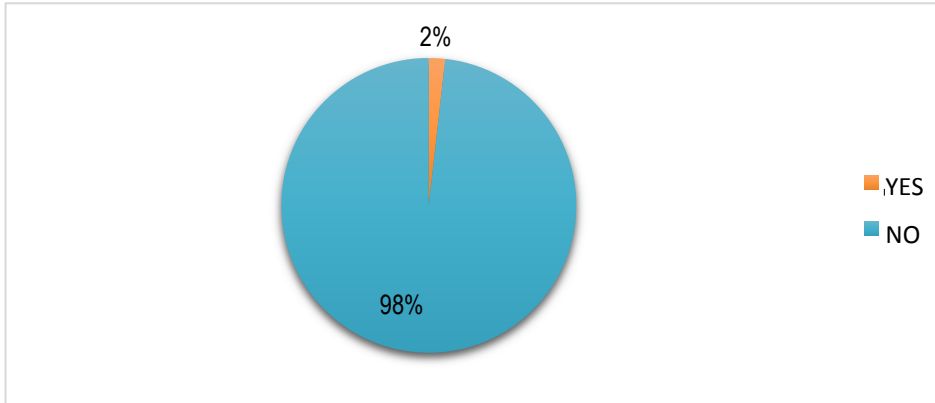
Do you consider that there is a difference between the level of proof of the facts and the subjective elements of the guilt (premeditation, intent)

It has been concluded that the quantification of the level of proof of the subjective elements of the criminal act (motive, intent, premeditation) is especially controversial. Although the answers in relation to the practice confirmed our theses that these elements cannot be inherently proved with a high level of probability (which is logical and understandable), the opinion that there is a difference even on a theoretical level in this matter is an interesting topic to discuss.

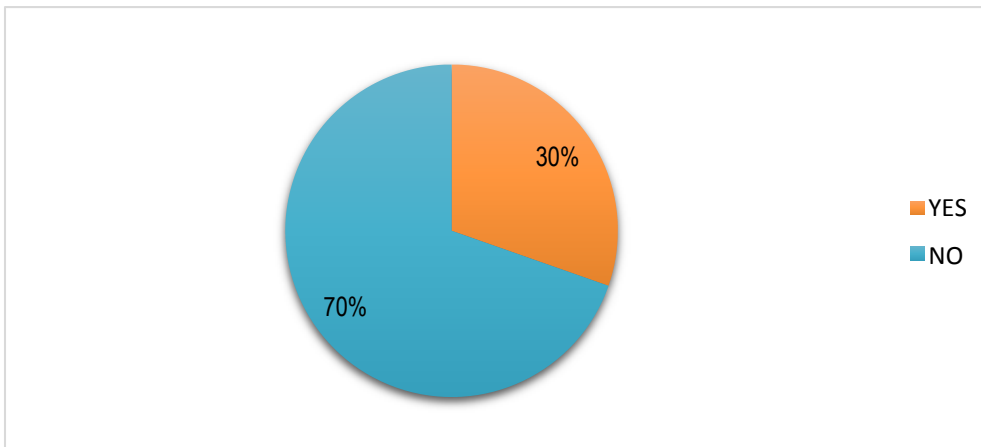
RIGHT TO DEFENCE

Was the defendant excluded from some phase in the trial? (61)

The right of the defendant to be *present* and to defend himself is an elementary right of the concept of fair trial. In the course of conducting the project, no such appearance was noted in any of the cases monitored in 2014, whereas 3 such cases were noted in 2015, which can be treated as some kind of incident.

Was the defendant advised on the right to free legal aid? (62)

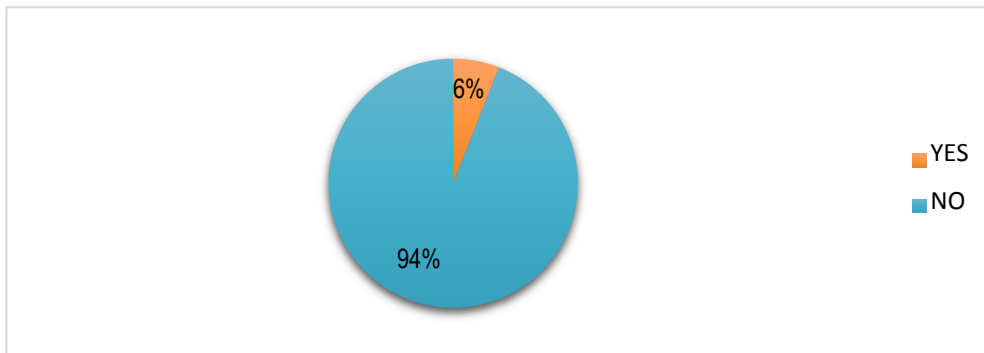

The right to free legal aid is envisaged in the new law in a wider spectrum of cases because there are no limitations any more that the poor can request a defence attorney at no charge only as soon as the indictment has been filed. However, the law does not explicitly envisage that besides the advice on the right to a defence attorney, the defendant should be also advised on the possibility of free legal aid, which is contrary to international standards.

According to the answers from the questionnaire, 30% of the defendants did not receive such advice (being little less than 38% according to the 2014 monitoring). We must recognise that the answer to this question should be taken with reservations because not only the ordinary citizens, but even the jurists do not often distinguish between free legal aid for the poor and the so called compulsory defence, and some of our recent surveys show that this right is extraordinarily rarely used in practice, so it is not very logical that most of the defendants are poor and still not using the right to free legal aid at all!⁸

Because of all of this, the problem requires that special attention be paid to this question, which will need to show how much and how this right is respected, what the criteria for the financial situation (poverty) of the defendants are, and what the “interests of the justice” are that require appointment of a free defence attorney to the poor and similar.

Did you have an impression that the defence attorneys failed to appropriately represent their clients? (63)

⁸See: G. Kalajdziev and others, “Effective Defence in the Criminal Proceedings in the Republic of Macedonia,” FIOM, Skopje, 2014, accessible on: <http://fosm.mk/CMS/Files/Documents/Kniga-9-MK.PDF>

The observers noted that the engagement of the defence attorneys and their preparedness in relation to the case was not on the level of their duty in 6% of the cases (which is a much better situation than last year - 2014, when the observers found inadequate commitment of the defence attorneys in more than 20% of the cases!).

The monitors assessed the work of the defence attorneys in a more critical way, being a little strange, as they know legal matters less good, hence the hypothesis that they should have fewer objections than the observers - jurists.⁹

The problem is a serious one and it should be especially studied in the sense of the reasons for insufficient commitment or preparedness of the defence attorneys by checking how much these reasons for such commitment depend on whether the matter in question is a private engagement of attorneys or attorneys engaged "ex-officio" by the court. There is a huge interest in this problem in the literature because it is about an essential right of the defence which can be easily turned into a theoretical and illusive one. Among other things, as reasons for poor quality of the defence are listed: the amount of the fee (low fees are paid, so the attorneys commit themselves according to the expression "how much you pay-so much you get"), inexperience of some of the defence attorneys (with a thesis that these cases are accepted by younger and less experienced attorneys precisely because of the lower fees), the way of appointing defence attorneys ex-officio (where there is protection of some attorneys with some sort of "corruption" committed by them) and other similar problems deserving a special study.¹⁰

All the more so because the previous paternalistic role of the court is abandoned, so the court has limited opportunities of being some kind of corrector of the poor defence. One should not be especially smart to point out the need for a greater caution and thorough analysis of the cases where the defendant has no defence attorney in such new accusatorial proceedings. Not to mention ordinary people, even experienced attorneys who are under huge stress due to the proceedings and cannot manage the cross-examination and the new evidentiary rules, and not to speak of

⁹However, even 40 years ago the German jurist and sociologist, Niklas Luman, warned that the citizens blamed the attorneys to a large extent for the eventual failure in the proceedings. See: N. Luhmann, *Legitimation Durch Verfahren*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/Main, 1975; Legitimacijakrozproceduru, Naprijed, Zagreb, 1992, translation into Croatian: Ivan Glaser.

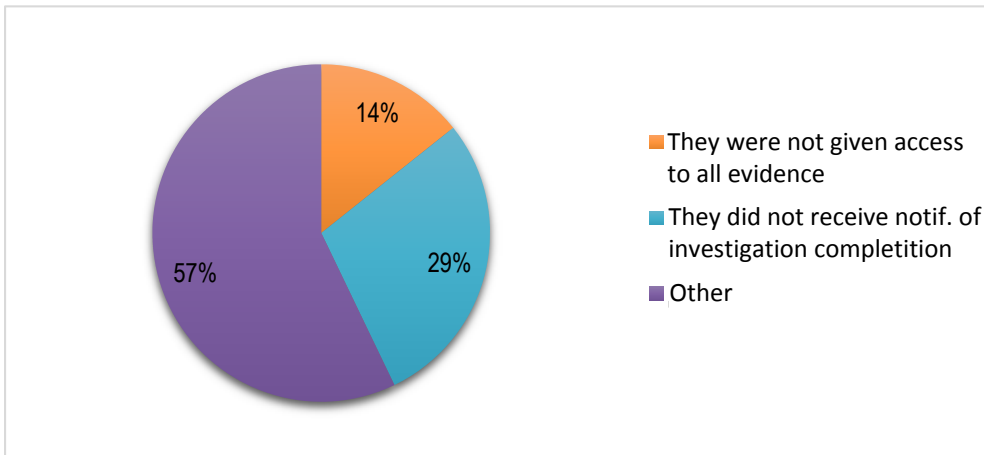
¹⁰*Ibid.*

insufficient education, inexperienced and similar. In that sense, a completely new light is casted on the request for appointing a defence attorney “ex-officio” when the defendant is “unable to successfully represent himself”, being in accordance with Article 74, paragraph 1 of LCP.

Our justice system guarantees the right to silence, but there is no explicit attitude, nor mechanism ensuring that the court draws *negative conclusions* from the defendant’s silence. There are controversial opinions in the literature and the comparative and international law as to this complex question, but very few opinions can be drawn from our judicial practice.¹¹

According to the estimation of the observers in our project, the court did not draw negative conclusions from the use of the right to remain silent, which is not easy to be concluded in cases in which the court would not explicitly say that, so conclusions could be made from the additional analysis of the number of convictions in the cases in which the defendant used this right. This is only possible with a lot of experience from the trial monitors and with a detailed study of each case.

Did the defence complain about the opportunities for preparing the defence? (65/29)

¹¹*Ibid.*

This year the observers noted 3 cases where the defence complained that they did not have adequate opportunity to prepare the defence because they were not given an insight into the case files and access to all evidence, and in one case they complained that they did not receive a notification that the investigation had been completed, whereas in two cases they complained that they did not have access to all evidence.

During the last year, 2014, complaints were registered only in 2 of the cases monitored. Very few problems (only 2%) were registered by the nonprofessional observers too.

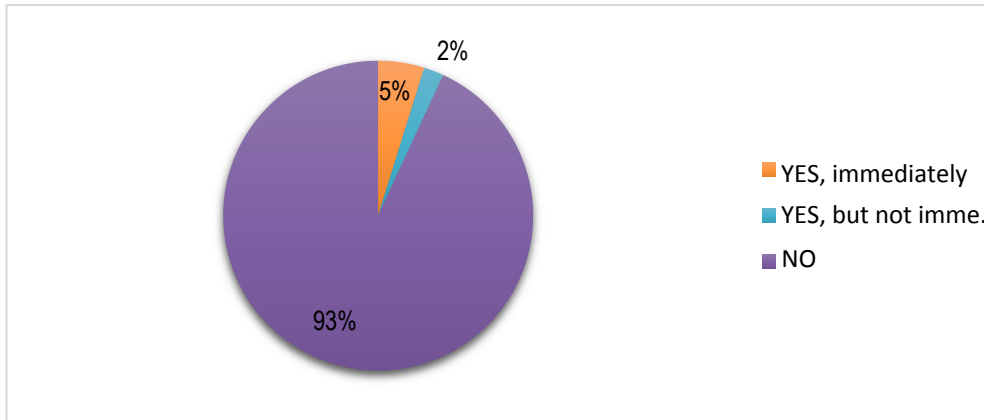
By the way, this problem is very often pointed out by attorneys at trainings and seminars on the new LCP. Namely, the attorneys complain that they do not have a legal remedy in order to legally dispute the denial of access, which is explicitly guaranteed by LCP, except by appealing even after a verdict has been rendered. On the other hand, the judges also highlight the problem concerning the basis upon which they are supposed to act in cases when the defence complains even in the main hearing that they have failed to realise their right to have an insight into the case files, being one of the essential rights of the defence.

The opportunities for preparing the defence are especially sensitive in cases in which the defendant is in custody, but according to our observers this did not represent any serious obstacle to the defence (it is the same for 2014).

This perception is due to the fact that this was not presented in the course of the trial as a problem by the attorneys who acted in the capacity of defence attorneys, which does not mean that the problem does not exist in practice. If this question is considered as especially important, then we recommend that the very question should be studied through a survey conducted on suspects and their defence attorneys.

RIGHT TO A TRANSLATOR

Did the defendant need a translator and was a translator assigned immediately? (70/30)

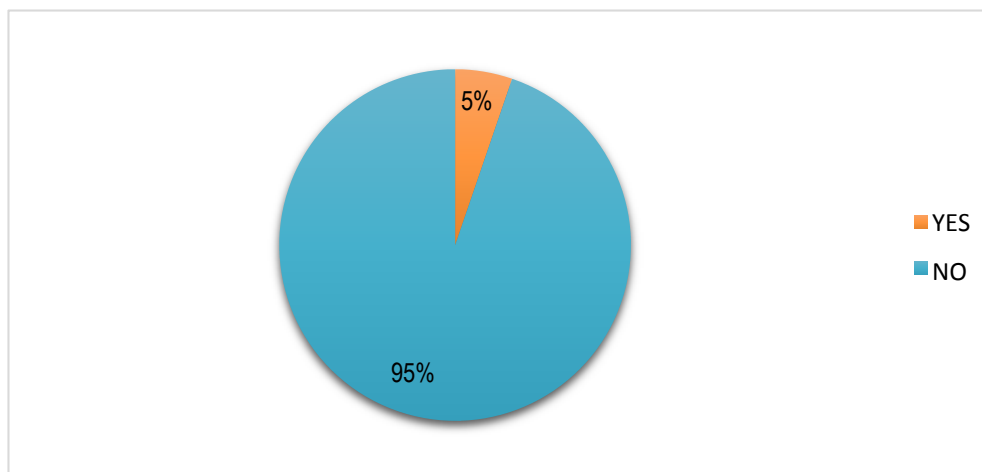
It is shown that in our domestic law and practice the right to a translator is more of a political problem than a practical one. According to the monitors, almost in all cases a translator was immediately and without any problem assigned in all cases where such a need existed (the same in 2014).

In our country the right to a translator refers to *all participants in the procedure*, and not only to the defendant, which did not traditionally depend on whether they knew the Macedonian language. For the first time in the new LCP the participants in the procedure have the right to a translator, but only if they do not know the language in which the proceeding is conducted. This solution is essentially different from the previous one, according to which all participants in the procedure speaking Albanian (official language different from Macedonian) had the right to use their language and alphabet in the pre-investigative, investigative and other court activities. The court was also obliged to provide interpretation of what the person or the others stated, as well as translation of documents and other written evidentiary material being of significance to the proceedings or important for the defence of the defendant (Article 7, paragraph 1 of the old LCP). The other parties, witnesses and participants in the proceedings in front of the court had the right to be assisted free of charge by a translator, only if they did not

understand or speak the language in which the proceeding was conducted (Article 7, paragraph 2 of the old LCP).

It can be seen from the materials connected with the preparation of the new LCP that there was no intention to narrow the right to a translator (only) to persons who do not speak Macedonian language as a language in which the proceeding is conducted, being confirmed by the existing judicial practice, which, in relation to the members of the Albanian community, still interprets the right to use their own language and alphabet and the right to a free translator in a broader sense, i.e. irrespective of the fact whether they speak or do not speak Macedonian.

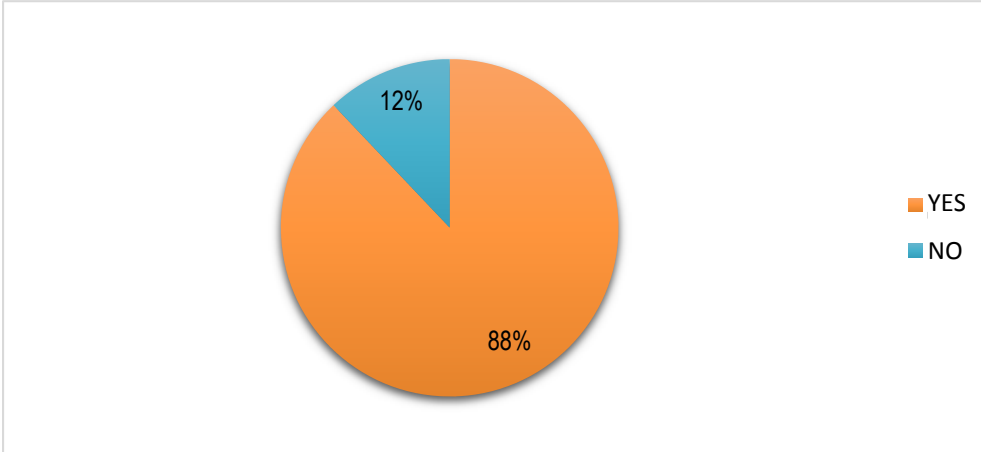
***Was there suspicion of biasness or incompetence of the translator?
(79/31)***

Similarly to the previous question, according to the monitors there was no serious suspicion of biasness or incompetence of the translator or the interpreter. However, this year the professional observers registered certain suspicions in one case (2%, 4 cases registered by lay monitors). To be honest, our system does not envisage any possibility of disputing this as is the case in the European Directive concerning the right to a translator. Besides, the participants in the proceeding often indicate the unclearly specified problem concerning translation of materials and evidence in court proceedings - a problem which was not noted in the cases monitored.

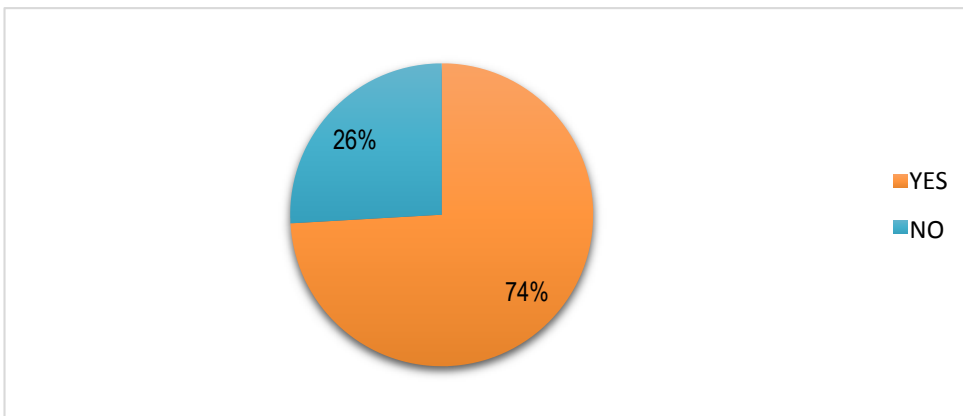
RENDERING AND ANNOUNCING THE VERDICT

Was the verdict publically rendered and announced? (70)

The public announcement of the verdict is one of the important elements of a fair trial. However, the monitored registered a high percentage of cases where the verdict was not publically rendered and announced, being 12% or in 14 cases in total.

Did the court explain the appeal criteria to the defendant? (73)

The fact that in 5 cases from 19 in total the court did not explain the appeal right and the appeal procedure to the defendant, as well as the right to file an appeal brief, being in accordance with Article 406 of LCP, is surprising. We assume that this also refers to the reminder of the significance of the suspended sentence and the conditions the defendant must adhere to. It would be good to determine whether this happens when the defendant has a defence attorney or when he/she does not have. The law does not make a difference in relation to that, but it will not be hazardous if this legal obligation of the court is “skipped” in practice in cases when the defendant has a defence attorney, because the defence attorney is already familiar with these matters.

According to our law, the failure to apply this obligation does not lead to any legal consequences, nor provides the defendant with an opportunity to use this circumstance as an excuse if he/she has not had a defence attorney. The fact that the advice is however contained in the written verdict is some kind of consolation about these omissions of the president of the court council.

Level of fairness of trials

In general the trial monitors had a very high opinion of the level of fairness of the court proceedings monitored. Any trial in which the evidence, subject to a contradictory testing, is presented in front of an unbiased court is considered as a fair trial. It is estimated that in most of the cases monitored the defendant had an adequate opportunity to inform the court from his perspective about the facts and arguments that were relevant for the decision making. The right of the person to a reasonable notice of accusation and the opportunity to be heard in his defence – right to have his day in the court – are guaranteed as basic rights which in their minimum include the right to examine the witnesses testifying against him/her, the right to be offered to give a testimony and to be represented by a defence attorney. All these rights sufficiently protect the defendant against the state government and ensure a fair trial. In that sense, the monitors assessed that the defendants had a very good level of legal and fair procedure, as well as a fair opportunity for protecting themselves against state accusations.

It is obvious that the amendment to the procedural provisions is not enough so that the court can indeed change its perception of its function/role overnight. Of course, this applies to all participants in the proceedings, but it seems that the change of the court's role is a crucial one. The court should be transformed from an active investigator and "motor" of the procedure into a passive controller of the legality of it.

In general, the essential idea of the "adversary" model and the modern concept of a fair trial is the fact that the court should be a guarantor of the legality of the proceeding and the procedural rights of the defendant, thereby ensuring the "equality of arms" and the fair trial rights. The role of the court in such a procedure is very different from the role of the public prosecutor's office, the police and other state institutions which only have the burden of proof in the criminal proceedings. Therefore the question about the evidentiary initiative and activity of the court should be addressed more seriously as the very same can be a serious obstacle to the consistent implementation of the new model and philosophy of trials.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS:

- There is a need for a more specific regulation of the provisions concerning the manner of service/delivery of documents, a more frequent application of the penalty provisions by courts due to failure of summoned persons to appear in court, a presentation of the legal provisions on the obligation to appear before the court after being summoned and the possibility of issuing a penalty in case a summoned person has failed to appear in court, aimed at raising awareness among citizens.
- On the other hand, the different regulation of the summary procedure, mostly with regard to the manner of acting of the public prosecutor in the preliminary procedure, as well as to the manner of controlling the indictment, leads to postponement of the main hearings just in these proceedings, which according to their essence should be simpler than regular proceedings.
- One should consider modifying the manner of summoning persons to the main hearing. Particularly this in terms of the fact that the courts do not have any data on the participants in the proceedings, with the exception of the data provided by the parties - full name and address of residence
- Modifications in direction of the preparatory hearing in front of the court, during which the presentable evidence would be determined, questions would be discussed as to eventual objections to evidence proposed by the adversary side and the main hearing would be scheduled - useful to continuously hold the hearing.
- Even after two years of applying the law, the problem concerning insufficient equipment of the public prosecutor's office, which does not mean only a lack of public prosecutors, but also insufficient equipment of the persons being part thereof, has not been solved yet.
- There is a need for engagement of all competent organs in overcoming the problems of escorting persons to the trial, especially those convicted and in custody. Although it is present in the other institutions, this problem is most prominent in the penitentiary institution of Idrizovo.
- As to the part concerning the introductory speech (opening remarks) as a phase of the main hearing, efforts should be made in the

direction of harmonising the conduct of the proceeding in relation to: regular-summary proceedings. The introductory speech must be seriously understood by the parties in terms of its importance to indicate to the court in what direction the main hearing will be conducted and what will be proved, and at the same time in terms of its importance for each party to hear and prepare himself for the evidence of the adversary party.

- The duly given advice on the rights of the defendant, the commitment of the court to make sure that the defendant has understood what he is accused of and to provide understandable explanation in case he/she has not understood what he/she is accused of, are essentially important for the legal application of the procedure and the adherence to the fair trial principle. The courts must not allow a procedure being contrary to this.
- Under no pressure the defendant shall enter a guilty or not guilty plea with regard to the criminal act he/she is accused of, including even the court's suggestion that only in case of pleading guilty the penalty mitigating provisions can be applied when pronouncing the sentence.
- As to the part concerning the order of presenting evidence in the main hearing, the very order should be respected so that the very essence of the proceeding can be realised. Indeed, as a result of the practical problems in the realisation of the attendance of persons summoned to the hearing, the efficiency and cost-effectiveness lead the court to make a decision on changing the order of presenting evidence. There is a need for the harmonisation of the practice, within the eventual amendments.
- The direct examination and the cross-examination are still a novelty for the parties. The impression of the monitors and the fact that in a large number of cases the courts use their right to pose questions, mostly for the purpose of clarifying the statements, indicate that there is a need for intensive and continuous training of the prosecutors and defence attorneys in this direction.
- On the other hand, the courts must limit this right of theirs only to the clarification of the statement made by the witness or the expert and they must not assume the role of an examiner.
- The defendant's right to be informed of the right to engage in plea bargaining with the authorised prosecutor, even when he/she is first informed of his/her rights, i.e. when being deprived of liberty, should

be respected. The right to engage in plea bargaining should be contained in a written form in the list of rights which was accessible to the persons deprived of their liberty.

- An obligation should be introduced for the compulsory advising of defendants on their right to free legal aid provided by a defence attorney and this obligation should be part of the written list of advices on rights as well.
- Access to a defence attorney should be ensured for persons who cannot afford one in all critical phases of the procedure conducted against them, beginning from the interrogation in the police.
- The financial criteria for the right to a free defence attorney for the poor should be made simpler by the example of the Child Justice Act and the European countries.
- One should ensure appropriate control of the court over how adequate and professional is the assistance provided by attorneys appointed ex-officio. The fee, which is paid to these attorneys by the state, must also be adequate in order to stimulate professionalism and effectiveness of the defence.
- It is essential that the procedural rights of the defence be strengthened, especially through a normative specification of their rights in connection with having an insight into the case files and being present when investigative activities are undertaken, as well as strengthening of the control of the court over the investigation when the matter in question are the freedoms and rights of the defendants, for the purpose of avoiding mistakes in this phase of the procedure.

